

TÜİD
TÜRKİYE İLAHİYATLILAR DERNEĞİ

İLAHİYAT
YILDIZLARI
Ödülleri

Gençlerin
İLİM VE KÜLTÜR
YARIŞMASI

ilahiyatyildizleriodulleri.com

ISBN 978-625-8460-63-6

9 786258 460636

Namaz: Mi'râcla Gelen Davet

TÜİD
TÜRKİYE İLAHİYATLILAR DERNEĞİ

İLAHİYAT
YILDIZLARI
Ödülleri

4. İLAHİYAT YILDIZLARI ÖDÜLLERİ
KİTAP OKUMA YARIŞMASI

Namaz: Mi'râcla Gelen Davet

TÜİD
TÜRKİYE İLAHİYATLILAR DERNEĞİ

İLAHİYAT
YILDIZLARI
Ödülleri

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Önce Namaz!

Peygamberimiz (sav) Şöyle buyurdu:

“Namaz, cennetin anahtarıdır.” (Tirmizî, “Tahâret”, 1)

Namaz: Mi'râcla Gelen Davet

Yayına Hazırlayan:

Dr. Enes ÇALIK

Yazarlar:

Prof. Dr. Aynur Uraler

Prof. Dr. Hüseyin Peker

Prof. Dr. Ömer Özpınar

Prof. Dr. Raşit Küçük

Prof. Dr. Ülfet Görgülü

Doç. Dr. Enver Arpa

Doç. Dr. Fatih KURT

Doç. Dr. Fatma Bayraktar Karahan

Doç. Dr. Halil Altuntaş

Doç. Dr. İsmail Karagöz

Dr. İdris TÜZÜN

Dr. Rukiye Aydoğdu Demir

Metin Karabaşoğlu

ISBN: 978-625-8460-63-6

Baskı: Step Ajans Matbaa Ltd. Şti., Sertifika No: 45522

Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 Bağcılar/ İstanbul

Namaz:
Mi'râcla
Gelen Davet

TAKDİM

Prof. Dr. Ali ERBAŞ
Diyanet İşleri Başkanı

Allah, varlık ve âlem arasındaki güçlü bağın koparıldığı ve benmerkezci bir hayat algısının yüceltildiği modern çağ, maledesef insanı kendisine yabancılaştırmakta, yaratılış gayesinden uzaklaştırmakta ve çevreyle ilişkisini ciddi oranda örselemektedir. Bireyselliğin ve bencilliğin öncelendiği küresel tüketim kültürü, insanı günbegün yalnızlığa ve mutsuzluğa sürüklemektedir. Böyle bir vasatta yegâne çıkış yolu, insanın yaratılış gayesinin yeniden idrak etmesinden geçmektedir. Çünkü yeryüzünün huzur ve barışı, ancak insanın rabbiyle tanışması, kendisiyle yüzleşmesi, sorumlu bir varlık olduğu bilincini kuşanması ve çevreyle ilişkisini emanet bilinci üzere inşa etmesiyle mümkün olacaktır.

İnsan sorumlu bir varlıktır ve her şeyden önce Rabbine karşı sorumludur. Kendisine, ailesine, milletine, insanlığa ve bütün varlık âleminde karşı belli yükümlülükleri vardır. Bu gerçek Kur'an'ı Kerim'de "takva" kelimesiyle ifade edilir. İncanın hayata yansıyan boyutu olarak "takva" yani "sorumluluk bilinci", Allah katındaki yegâne değer ölçütü olarak beyan edilir. "Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır." (Hucurat, 49/13). Bu itibarla insanların en değerlisi, gerek Rabbine, gerekse kendisine, çevresine ve tabiata karşı sorumluluklarına en fazla riayet edenlerdir. Söz konusu sorumluluk bilincinin bir Müslüman açısından en önemli tezahürü ise namaz ibadetidir.

Namaz, yeryüzünün, göklerin ve bu ikisi arasındaki her şeyin maliki olan yüce Allah’a teslimiyetin ve O’nunla buluşmanın bir ifadesidir. İnsana şah damarından daha yakın olan Cenâb-ı Hak ile hürmet ve muhabbet ekseninde güçlü bir bağ kurabilmenin yoludur. Allah’a yakınlaşmanın en büyük imkânıdır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s); “Kulun Rabbine en yakın olduğu hâl, secde hâlidir...” (Müslim, Salât, 42) buyurmaktadır. Bu bilinçle namaza devam eden ve bu anlayışla bir hayat yaşayan Müslüman, elbette uhdesindeki bütün sorumlulukları hakkıyla yerine getirmenin gayreti içinde olacaktır.

Diğer taraftan namaz, toplumdaki kötülöklere engel olma ve iyilikleri yaygın ve güçlü kılma adına insanı etkin mücadeleye sevk eden büyük bir azim ve motivasyon kaynağıdır. Nitekim “(Ey Muhammed!) Kitap’tan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötölükten alıkoyar...” (Ankebût, 29/45) ayeti, zikredilen hususu açıkça ortaya koymaktadır. Bu yönüyle asil bir duruş, muhkem bir fikir ve etkin bir aksiyon kaynağı olarak namaz, Müslümana güçlü bir hayat disiplini kazandırmaktadır. Bu yüzden, insanı rabbiyle, kendisiyle ve çevresiyle barışık hale getiren ve onu bunalıma sürükleyip istikametden alıkoyabilecek her türlü menfi durumdan uzak tutan namazı her daim baş tacı kılmak gerekir. Aksi halde, dünya hayatının aldatıcı lezzet ve meşgaleleri içinde nefsin dürtülerine boyun eğerek günahlara dalan kalplerin derin bunalımlara düşür olması kaçınılmaz olacaktır.

Bu duygu ve düşüncelerle ilahiyat gençliğinin bilgi, birikim ve motivasyonlarına katkı sunacak çalışmalarda emeği bulunan bütün kardeşlerimi tebrik ediyorum. Namazın önemini ve Müslüman hayatındaki değerini anlama adına ortaya konan bu çalışmayı katından bir rahmetle bereketlendirmesini yüce Rabbimizden niyaz ediyorum.

İLÂHİYAT YILDIZLARI ÖDÜLLERİ

“Gençlerin İlim ve Kültür Yarışması”

Toplumun ihya ve inşasında büyük rol oynayan ilahiyat neslinin öncülüğünde, gençlerin inanç problemlerine çözüm sunmak ve farklı disiplinlerde becerilerini geliştirmek amacıyla ortaya çıkan İlahiyat Yıldızları Ödüllerinin İlki; 2022 yılında Siyer-i Nebî öykü yazımı alanında gençlerin becerilerini sergiledikleri bir zemin oluşturmuş ve ödülleri 3. Uluslararası İlahiyat Gençlik Buluşması’nda Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan tarafından takdim edilmiştir.

İkincisi 2023 yılında toplumdaki inanç problemlerine çözüm sunma gayesiyle “Akaid” başlığıyla gençlerle buluşturulmuştur. Yarışmanın yapıldığı “Gücünü İncından Alan Gençlik” adlı eserde, kâinat-insan-tevhid temaları işlenmiştir. 18-29 yaş arasındaki tüm gençlerin başvurusuna açık olan yarışmaya; 81 il’den 20.000’e yakın genç başvurmuştur. Türkiye geneli yapılan sınav ile ödüller sahipleri ile buluşmuştur. Üçüncüsü; 2024 yılında “Nübüvvet” temasıyla lise ve üniver-

site kategorilerinde düzenlenmiştir. Yarışmanın okuma eseri olarak belirlenen Nübüvvet'in Işığında Peygamberimin İzinde Bir Gençlik, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) nübüvvetine dair inanç esaslarını gençlere aktarmayı hedeflemiştir. Türkiye genelinden yoğun ilgi gören yarışmaya 30.000'e yakın başvuru alınmış, yapılan sınav sonucunda dereceye giren gençler ödülleriyle buluşturulmuştur.

Amaç

Gençlerin farklı disiplinlerdeki yeteneklerini keşfetmelerini sağlayarak toplum nezdinde saygınlık kazandırmak ve ödüllendirmek amaçlanmaktadır.

Hedef

Gençliğin inanç problemlerine çözüm üretmek, toplumun ihya ve inşasına katkı sunmak, gençlerin bilgi, beceri ve yeteneklerini öne çıkararak topluma kazandırmak hedeflenmektedir.

TÜİD HAKKINDA:

Medeniyetler, tarih boyunca belli coğrafi sınırlar içerisinde tezahür etmiştir. Kimi medeniyetler doğmuş, gelişmiş ve kendini yenileyerek varlığını sürdürmüştür. Kimi medeniyetler ise doğmuş, büyümüş ve kısır bir döngü içerisine girerek tarih sahnesinden silinmiştir.

Asırlar önce belli bir coğrafi parça üzerinde ortaya çıkan İslam Medeniyeti, sınırlarını aşarak tüm insanlığa huzuru, barışı ve adaleti temin etmiş; kültürü, bilimi, bilgiyi ve bilgeliği merkeze alarak çağlar açan ve çağları aşan bir medeniyet olmuştur.

Özden kopmadan gelişime açık olan ve kültürü, bilimi, bilgiyi ve bilgeliği çalışmalarının merkezine alan Türkiye İlahiyatlılar Derneği, tarihsel bağlamda geleneksel İslami değerlere bağlı, bilgiyi işleyerek yaşadığı çağa uyarlayabilen ve yarınları inşa etmek için yorulmadan çalışan aksiyoner nesillerin yetişmesi gayesiyle kurulmuştur. TÜİD kurulduğu 2017 yılından beri bu hedefler doğrultusunda alt birimleri ile birlikte çatı kuruluş olarak çalışma yürütmektedir.

Türkiye İlahiyatlılar Derneği olarak;

- ✓ Türkiye'deki bütün İlahiyat ve İslâmi ilimler mezun ve mensuplarını tek çatı altında toplayarak aksiyoner ve çok yönlü lider kişilikli ilahiyatlı gençlerin yetişmesine olanak sağlamak için TÜİD il temsilciliklerimizle,

- ✓ Güçlü kalemlerin, edebi kişiliklerin ve hür fikirlerin yetişmesine katkı sağlamak için “Gençliğin Mahiyeti Burada” sloganıyla yola çıktığımız Mahiyet dergimiz ve yayınlarımızla;
- ✓ Fikrî ve entelektüel olarak donanımlı Müslüman hanım şahsiyetleri yetiştirmek gayesiyle Kef Hanım Akademimiz ve KEF kız öğrenci yurdumuzla;
- ✓ İlahiyat Fakülteleri ve gençlik üzerine ‘Ar-Ge’ çalışmaları yaparak akademik veri üreten İlahiyat Gençlik Araştırmaları Merkezimizle (İGEM);
- ✓ Dünyanın dört bir yanındaki Müslüman coğrafyalara dair güncel bilgiler ve Müslümanları yakından ilgilendiren gündemin nabzını tutan İlahiyat Haber kanalımızla;
- ✓ İlahiyat öğrencilerine özel hafızlık ve kıraat eğitimi vermek amacıyla hizmet eden Hafızlık Eğitim Merkezimizle;
- ✓ İlahiyatlı gençlerin içindeki cevheri ve yeteneği ortaya çıkarmak gayesiyle düzenlediğimiz İlahiyat Yıldızları Ödülleri yarışmamız ve tüm Türkiye’deki ilahiyatlı gençlerin birlik ve beraberlik duygusu içinde bir araya geldikleri İlahiyat Gençlik Buluşmalarımızla,

“Ahlaki noktada erdemli, fikrî ve entelektüel olarak donanımlı, bilgiyi anlayan ve anlamlandıran, akademik ve sosyal olarak güçlü, toplumsal kalkınmayı hedefleyerek vizyon sahibi bir gençlik yetiştirmek gayesiyle çalışmaktayız.”

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	12
NİÇİN İBADET ETMELİYİZ?	12
BİRİNCİ BÖLÜM: ŞÜKÜR VE NAMAZ	21
ŞÜKÜR NEDİR?	22
HAYATIN LEZZETİ ŞÜKÜRDEDİR	27
ALLAH'IN NİMETLERİNİ SAYMAYA KALKSANIZ SAYAMAZSINIZ	33
ŞÜKÜR NİMETİ ARTTIRIR	40
KIYAMETTE BÜTÜN NİMETLERDEN HESABA ÇEKİLECEĞİZ	45
NAMAZ NEDİR?	47
NAMAZ, İNSANIN HALİFE OLUŞUNU TEMSİL EDER	50
AZ ZAMANDA SONSUZ SERMAYE İMKÂNI: NAMAZ	52
KAVANOZA KOYACAĞIMIZ EN BÜYÜK TAŞ NAMAZ OLSUN	54
NAMAZ KILMIYORUM AMA KALBİM TEMİZ!	57
NAMAZDA OKUNAN DUALARI BİLMEDİĞİM İÇİN NAMAZ KILMIYORUM!	60
NAMAZ VE DUA SAYESİNDE MUSİBETLERDEN KURTUL!	62
DÜNYA VE CENNET ARASINDAKİ FARK	67
NAMAZ VE AHİRET HAYATI	71
NAMAZ CENNETİN ANAHTARIDIR	75
NAMAZ'A DAİR PRATİK 5 TAVSİYE	77

İKİNCİ BÖLÜM: ZAMAN VE NAMAZ.....	79
ZAMANA HÜKMEDEN NAMAZ.....	80
VAKTİN ÇAĞRISI.....	88
EZAN: NAMAZLA DİRİLİŞE ÇAĞRI.....	94
HAYYE ALE'S-SALAH!.....	105
HAYYE ALE'L-FELAH: HAYDİ (NAMAZLA) KURTULUŞA.....	113
CAMİ VE CEMAATLE NAMAZ	121
GENÇLİK VE NAMAZ	133
VAKTİNDE KILINMAYAN NAMAZLAR.....	136
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KULLUK VE NAMAZ.....	141
NAMAZIN DEĞERİ	142
KIYAMA DURMANIN DEĞERİ.....	152
ABDEST BÖLÜMÜ.....	153
NAMAZIN DİĞER FİİLLER ARASINDAKİ DURUMU	154
NAMAZIN ALLAH NEZDİNDEKİ YERİ	159
NAMAZIN KABULÜNÜN İZAHİ.....	165
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SORULARLA NAMAZ İBADETİ.....	175
EKLER	218
NAMAZ PSİKOLOJİSİ.....	218
NAMAZLA GÜZELLEŞEN HAYATIM.....	229
PEYGAMBER EFENDİMİZİN (SAV) NAMAZI	234
KAYNAKÇA.....	244

GİRİŞ:

NİÇİN İBADET ETMELİYİZ?

Kıymetli arkadaşlar;

Diyelim ki uyudunuz, sabah gözünüzü açtığınızda kendinizi uçakta buldunuz. Böyle bir durumda aklınıza hangi sorular gelir?

Senin, benim ve her insanın aklına istisnasız 4 soru gelir:

- ✓ Beni buraya **KİM** getirdi?
- ✓ Beni buraya getiren **NİÇİN** getirdi?
- ✓ Bu uçak **NEREYE** gidiyor?
- ✓ Bu soruların cevabını **KİMDEN** öğrenebilirim?

Üzerinde yaşadığımız dünya da bir uçaktan farklı değil. (Daha doğrusu dünya bir uçan dairedir.) Bu dünya uçağında gözünü açan -istisnasız- her insan, şuurlu veya şuursuz olarak kendine “Bizi buraya **KİM** getirdi, **NİÇİN** getirdi, **NEREYE** gidiyoruz ve bu soruların cevabını **KİMDEN** öğreneceğiz?” sorularını sorar. Bu dört soruyu cevaplandırmadıkça hayatın anlamını kavramamız mümkün değildir. Biz ve etrafımızdaki varlıkların ne olduklarını, neye hizmet ettiklerini, niçin var olup niçin yok olduklarını bilmemiz mümkün olmaz. Niçin yaşadığımızı bilmeden yaşar, niçin öldüğümüzü bilemeden ölürüz.

Rus yazar Tolstoy kısaca kendi hayatını anlattığı “**İtirafı-
rım**” adlı kitapta küçükken dini bir eğitim aldığını, fakat koleje gittiğinde öğretmenlerin ve eğitimin tesiriyle ateist olduğunu, sonra da her türlü günahı işlediğini anlatır. Tolstoy “İki olay benim gözümü açmama vesile oldu.” diyor. Birinci olay, Paris’e

yaptığı bir yolculukta bir mahkûmun giyotinle idam edilmesini görmesi, ikinci olayda genç yaştaki kardeşinin bir hastalıktan dolayı acı çeke çeke ölmesidir. Tolstoy kendi kendine “Ölüm diye bir şey var. Fakat niçin var?” sorusunu sorar. Tabii bu sorular “Hayat niçin var? Hayatın amacı nedir? Niçin yaşıyorum?” sorularını da çağırıştırır. Allah’a inanan bir kişi için bu soruların cevabı kolay ve basittir. Fakat Allah’a inanmayan biri için bu sorulara cevap bulmak zordur. Tolstoy “Başlangıçta bu sorular bana çocukça geldi, fakat daha sonraları dünyanın en mühim sorularının bunlar olduğunu gördüm.” diyor. Ve şöyle devam ediyor “Bu soruların cevabını bulmak için felsefeye ve bilime müracaat ettim. Onlar bana dediler ki: bize istediğini sor. Yıldızları, hayvanları, bitkileri her şeyi sor. Fakat bunları sorma. Çünkü bu soruların cevabı yok dediler.”

Tolstoy, bu soruların cevabını bulamadığından depresyona girdiğini, hatta kaç defa intiharı düşündüğünü, fakat “İleride bunlardan kurtulurum.” düşüncesiyle kendini tuttuğunu söylüyor. Nihayet üç yıl süren bu depresyonlu dönemin ardından Allah’a inanır ve o hallerden kurtulur.¹

Hakikaten de yukarıda bahsi geçen sorulara bütün disiplinler bu sorulara cevap bulmaktan aciz kalmıştır. Bu sorulara doyurucu cevabı ancak Allah’a imanla bulmak mümkündür. Bilhassa Kur’ân, tafsilatlı ve en doğru cevabı vermiştir. Kur’ân’ın verdiği bu cevapları kısaca anlatalım.

1 Tolstoy, **İtirafımlarım**, Furkan Basın Yayın, İstanbul, 1994.

S- Bizi buraya KİM getirdi?

C- Bizi bu âleme getiren, kâinatın yaratıcısı olan Allah Teâlâ'dır. Kur'ân-ı Kerîm, baştan sona insanın yokluk âlemin-den varlık sahnesine çıkarılışını, Allah'ın fiilleri, isimleri, sıfatları ve zatı üzerinden açıklamakta; böylece "Bizi bu dünya hayatına kim gönderdi?" sorusuna cevap vermektedir. Kur'ân'ın bu yönü, *tevhid hakikati* olarak adlandırılır. Tevhid, yalnızca Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmek değil; aynı zamanda kâinattaki tüm düzenin ancak O'na nispetle anlam bulduğunu idrak etmektir.

S- Allah bizi NİÇİN bu âleme getirdi? Burada ne yapacağız?

C- Allah bizi kendisini tanımamız ve ibadet yapmamız için buraya getirdi. Kur'ân-ı Kerîm, yapacağımız ibadetlerden bahsetmekle beraber; ayrıca şahsi hayatımızı, aile hayatımızı ve diğer insanlara karşı vazifelerimizi de bize öğreterek, hayatımızı nasıl düzene koyacağımızı da göstermektedir. Böylelikle, "Bizi buraya getiren, niçin getirdi? Burada ne yapacağız?" sorularının cevabını tafsilatıyla Kur'ân-ı Kerîm'den öğreniriz.

Kur'ân'ın ikinci esasına, **ibadet ve adalet** hakikati diyoruz.

S- Kur'ân-ı Kerîm'e göre ölüm, insanın tamamen yok olması anlamına gelmez. Aksine ölüm, ruhun bu dünyadan ayrılarak "berzah" olarak adlandırılan başka bir âleme, yani kabir hayatına geçişidir. Bu aşama, insanın varlık yolculuğunda yeni bir safhayı teşkil eder. Kabir âleminde bir süre kalan insan, kıyametin kopmasıyla birlikte yeniden diriltilecek ve mahşer meydanında toplanarak hesaba çekilecektir.

Bu büyük hesaplaşmanın ardından, bireylerin inançlarına, amellerine ve ahlaki sorumluluklarına göre ebedî âkıbetleri tayin edilecektir. İnanan ve salih amel işleyenler cennete; inkâr eden ve kötülükte ısrar edenler ise cehenneme gönderilecektir.

Kur'ân-ı Kerîm, bu süreci çok boyutlu bir şekilde tasvir eder ve ölümden sonraki hayatın safhalarını hem bireysel hem de toplumsal boyutlarıyla ayrıntılı olarak açıklar. Bu temel inanç ilkesi, İslam akaidinde haşir yani "öldükten sonra diriliş" haki-kati olarak tanımlanır. Haşir inancı, sadece ölüm sonrası bir aşamayı değil, aynı zamanda bu dünya hayatının geçiciliğini ve ebedî sorumluluk bilincini de beraberinde getirir.

S- Aklımızı meşgul eden bu soruların cevabını KİMDEN öğreneceğiz

C- Kur'ân, bu soruların cevabını bizlere başta Peygamber Efendimiz (sav) olmak üzere ancak peygamberlerin anlatacağını bildirmektedir. Kur'ân'ın bu esası ise **nübüvvet** yani peygamberlik hakikatidir.

İnsan aklına takılan sorulara Kur'ân'ın verdiği cevaplar, onun evrenselliğini de gösteren en mühim unsurudur. Zira zamanın, mekânın, milletlerin değişmesi ne bu soruları değiştirebilir ne de Kur'ân'ın akla uygun cevaplarını çürütebilir.

İbadet, Allah'ın emrettiklerini yapıp, yasaklarından kaçınmaktır.

İslam inanç sistemine göre kâinatta bulunan tüm varlıklar -canlı-cansız, büyük-küçük ayrımı olmaksızın- Allah'a bir tür ibadet hâlinindedir. Bu ibadet, insanın bilinçli kulluğundan farklı bir biçimde tezahür etse de her varlık, kendisine özgü bir tabiat ve işlevle yaratılmış olup bu işlevi yerine getirmek suretiyle ilahî iradeye tâbi olmaktadır. Bu bağlamda her varlık, varoluşsal görevi çerçevesinde ilahî iradenin bir nevi memuru konumundadır. Varlıkların ibadet biçimleri kendi yaratılış özelliklerine göre çeşitlilik arz eder; tıpkı bir devlet teşkilatında farklı alanlarda hizmet veren görevlilerin çeşitli sorumluluklara sahip olması gibi, her bir varlık da kendisine tevdi edilen fonksiyonu yerine getirerek Allah'a ibadet etmiş olur. Bu konuda bazı âyetler şöyledir:

*"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tesbih ederler. Her şey O'nu hamd ile tesbih eder. Ancak, siz onların tesbihlerini anlamazsınız."*²

*"Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler. Onlar, üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar."*³

*"Görmez misin göklerde ve yeryüzünde bulunanlar; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu hep O'na secde etmektedir! Niceleri de azabı hak etmiştir. Allah'ın hakir kıldığı kimseyi onurlandırabilecek birisi yoktur. Kuşkusuz Allah dilediğini yapar."*⁴

*"Rabbinin katında bulunanlar bile O'na kulluk etmek hususunda kibre kapılmazlar, O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler."*⁵

2 el-İsrâ, 17/44. İnsanlar "Sübhanallah" diyerek Allah'ı tesbih ederler. Fakat hayvanlar ve cansız varlıkların tesbihi nasıldır, onlar da insan gibi "Sübhanallah" derler mi? Âlimler bu soruyu iki şekilde izah etmişlerdir: a) Bütün varlıklar bizim gibi "Sübhanallah" diyerek Allah'ı tesbih ederler. Canlı, cansız bütün varlıkların bizim anlayamayacağımız şekilde kendilerine mahsus bir hayatları ve şuurları vardır, bu hayat ve şuurlar ile Allah'ı tesbih ederler. Âyetin sonundaki "Fakat siz onların tesbihini anlamazsınız" ifadesi de bunun delilidir. b) Bu ve benzeri âyetlerde mecazî olarak lisan-ı hal kastedilmiştir. Varlıklar dilleriyle değil, yaptıkları fiillerle Allah'ın yüceliğini, azametini, noksan sıfatlardan münezzehe olduğunu ifade ederler. Örneğin saat bizimle konuşur, bize vakti bildirir, fakat kendisi konuştuğunun farkında değildir. İşte bütün varlıklarda, lisan-ı halleriyle konuşarak, Allah'ın yüceliğini, azametini, büyüklüğünü bize bildirir, manen tesbih ederler demişlerdir. (bk: Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dîni Kur'an Dili**, c. 5, s. 305) Bu iki görüşün ikisi de akla uygundur. Fakat iki görüşü birleştirerek varlıkların hem kendilerine mahsus bir dille, hem de lisan-ı halleriyle tesbih ettiklerini söylemek en güzel olanıdır.

3 en-Nahl, 16/49-50.

4 el-Hac, 22/18.

5 el-A'raf, 7/206.

“Görmez misin ki, göklerde ve yerde olanlar, havada kanatlarını açarak süzülen kuşlar Allah’ı tesbih ederler. Hepsî duasını ve tesbihini bilmekte, Allah da onların bütün yaptıklarını bilmektedir.”⁶

“Göklerde ve yerde bulunanlar ve bunların gölgeleri sabah akşam, isteseler de istemeseler de Allah’a secde ederler.”⁷

“Bitkiler ve ağaçlar secde ederler.”⁸

Âlimler, “Ağaçların ve bitkilerin secde etmesi Allah’ın kanunlarına itaat ederek, boyun eğmeleridir.” demişlerdir. Bazıları da “İnsan nasıl namaz esnasında Kâbe’ye yöneliyorsa, bitkiler ve ağaçlarda doğuşundan batışına kadar güneşe yönelirler.” demişlerdir.

Sahâbeden Ebu Zerr (ra) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber (sav) tek başına oturuyordu. Ben gidip onun yanına oturdum. Az sonra yanımıza Ebu Bekir (ra) gelip oturdu. Daha sonra da Ömer (ra) ve Osman (ra) gelip oturdular. Peygamber Efendimizin (sav) önünde yedi tane çakıl taşı bulunuyordu. Peygamberimiz o çakıl taşlarını alıp avucunda topladı. Bu çakıl taşları Peygamber Efendimizin elinde, arıların vızıldaması gibi ses çıkarak tesbih etti. Ben, bu çakıl taşlarının sesini ve tesbihini bizzat işittim. Sonra Peygamberimiz (sav), elindeki bu taşları yere koydu. Onların tesbihi de duyulmaz oldu. Peygamberimiz, daha sonra bu taşları Ebu Bekir’in (ra) avucuna koydu. Taşlar daha önceki gibi yine tesbih etmeye başladı. Sonra Peygamberimiz bu taşları alıp yere koydu. Taşların tesbihi de işitilmez oldu. Sonra bu taşları Ömer’in (ra) avucuna koydu. Taşlar yine tesbih etmeye başladı. Yere koyduğu zaman da taşların tesbihi duyulmaz oldu. Sonra onları alıp Osman’ın (ra) eline koydu.

6 en-Nûr, 24/41.

7 er-Ra’d, 13/15.

8 er-Rahmân, 55/6.

Taşların tesbihi yine evvelkiler gibi duyulmaya başladı. Ben, bu seferinde dahi onların tesbihini kulağımla işitiyordum. Onlar, tıpkı arı sesi gibi ses çıkararak tesbih ediyorlardı. Sonra bunları alıp yere koydu. Onların tesbihi de artık işitilmez oldu.⁹

Melekler, hayvanlar, bitkiler, ağaçlar, gök cisimleri ve hatta cansız varlıklar dahi, kendi varoluşsal özellikleriyle Allah'a ibadet hâlindeyken; irade ve bilinç sahibi olan insanın bu evrensel ibadet düzenine muhalefet ederek kulluk sorumluluğunu yerine getirmemesi, özellikle de namaz gibi temel bir ibadeti ihmal etmesi, aklen ve ahlâken tutarlı bir davranış olarak değerlendirilebilir mi?

Bir kimsenin namaz vaktinde camiye girip cemaatin huşû içerisinde ibadetle meşgul olduğu bir anda köşeye çekilerek dünyevî meşguliyetlerle oyalanması, o ibadet ortamının ruhuna aykırıdır ve cemaatin gönlünde hoşnutsuzluk uyandırır, gönülleri ondan soğur. Kâinat da bir mescid gibidir; bütün varlıklar, yaratılışlarının diliyle ibadetle meşguldür. İnsan ise bu büyük ibadet topluluğunun içinde namaz kılmazsa, elbette kâinattaki mahlûklar da ona öfkelenir, ondan hoşnut olmazlar.

Bazı insanlar Allah'ın maddi, manevi hadsiz nimetlerine bakarlar, bu nimetlerin karşılığında Allah'a şükretmek gerektiğini hissederler ve şükür için ibadet yaparlar. Nitekim Kur'ân'da bu konuda şöyle buyrulur: *"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız. O, yeri sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır. Öyleyse siz de bile Allah'a ortaklar koşmayın."*¹⁰

9 Bezzâr, **Müsned**, 9/431 (No. 4040); Heysemî, **Mecmau'z-zevâid**, 8/298-299 (No. 14103).

10 el-Bakara, 2/21, 22.

Bazı insanlar ise ölüm, kabir, cennet ve cehennem gibi ahiret hakikatleri üzerine tefekkür ederek; ebedî azap olan cehennemden korunmak ve ebedî saadet yurdu olan cenneti kazanmak amacıyla Allah’a ibadet etmeyi tercih ederler. Yine bu konuda Kur’ân’da şöyle buyrulur: *“Kim de, Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsinin arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır.”*¹¹

Bazı insanlar da, araştırmaları neticesinde, Allah’ın azametini, büyüklüğünü, yüceliğini, mükemmelliğini görür, ona hayran olur, onu severler. Onlar Allah’a ibadet ederken *“Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”*¹² âyetine göre, yani “Madem Allah bizi yaratmış ve bizden ibadet istiyor, öyleyse ona ibadet etmem gerekir.” düşüncesiyle ibadet ederler. Onlar adeta askerin komutana itaati gibi başka hiçbir gerekçe aramazlar. Bazı insanlar da bu üç sebebi birleştirirler ve ona göre ibadetlerini yaparlar.

İbadetlerin pek çok çeşidi vardır, fakat onlar içinde en mühimi namazdır. Namaz bütün ibadetleri bünyesinde barındırır.

11 en-Nâziât, 79/37-39.

12 ez-Zâriyât, 51/56.

KISSADAN HİSSE

Günlerden bir gün namaz kılmayan asker, namaz kılan arkadaşına sordu:

“Hangi asırdı yaşıyoruz? Niçin kendini zahmete sokup her gün 5 defa namaz kılıyorsun?”

Namaz kılan asker tam o sırada uzaktan görünen teğmeni gösterdi:

“Şu insan niçin yanından geçerken hazır-ola geçiyor ve selam veriyorsun? Onun bütün emirlerine niçin itaat ediyorsun? “Yat” dese yatıyor ‘kalk’ dese kalkıyorsun? O da senin gibi iki ayağı iki eli olan bir insan değil mi?”

Diğer asker güldü:

“Evet! O da benim gibi bir insan ama, onun omzunda bir yıldız var.”

Namaz kılan askerin cevabı ibretlikti:

“Ey arkadaş! Sen omzunda bir tane yıldız var diye senin gibi bir insana itaat ediyorsun da, ben yerdeki kumlar adedince yıldızları olan ve hepsini tespih tanesi gibi kudretiyle çeviren Allah’a niçin itaat etmeyeyim? Niçin namaz kılıp emrini yerine getirmeyeyim?”

BİRİNCİ BÖLÜM:

ŞÜKÜR VE NAMAZ

“Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.”¹

“Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle. Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana-babamı ve inananları bağışla.”²

1 el-Ahkâf, 46/15.

2 İbrâhîm, 14/40-41.

ŞÜKÜR NEDİR?

Kur'ân'ın pek çok âyetinde müminler şükre davet edilmişlerdir. Örneğin bazı âyetler şöyledir:

"Onlar şükretmiyorlar mı?"¹³

"Bilakis sen Allah'a ibadet et ve şükredenlerden ol!"¹⁴

"Bana şükredin nankörlük etmeyin!"¹⁵

"Ey îmân edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temizlerinden yiyin; yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin."¹⁶

"Eğer şükrederseniz and olsun ki, size (olan nimetlerimi) artırırım; nankörlük ederseniz bilin ki azabım çok şiddetlidir."¹⁷

"Yakında şükredenleri mükâfatlandıracağız."

Bütün bu âyetler, Allah'ın kullarından istediği en mühim şeyin, şükür olduğunu göstermektedir. Rahmân Sûresinde şükretmemek, nimetleri bir yalanlama ve inkâr olarak gösterilmiş *"Rabbimizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?"¹⁸* âyeti otuz bir defa tekrar edilerek insanlar ve cinler uyarılmışlardır.

Bazı âlimler şükürü "Şükür, iyilik yapan zata övgüde bulunmaktır" demişlerdir. Kul Allah'ın nimetleri karşılığında "Allah'ım! Verdiğin bu nimetlerden dolayı sana şükürler olsun, sana hamdü sena olsun" dediğinde şükretmiş olur.

13 el-Yâsîn, 36/73.

14 ez-Zümer, 39/66.

15 el-Bakara, 2/152.

16 el-Bakara, 2/172.

17 İbrâhîm, 14/7.

18 er-Rahmân, 55/21.

Bazıları da “Nimetin karşılığında dil, el veya kalple yapılan karşılık” diye tarif etmişlerdir. Nimet mukabilinde yapılan itaatler, ibadetler de bir şükürdür.

Bazı âlimler de “Şükür, Allah’a isyanı terk etmektir.” demişlerdir.

İslam âlimlerin bazıları şükür, “Allah’ın insana maddî veya manevî anlamda lütfettiği her nimeti, yine O’nun rızasına uygun biçimde kullanmak.” şeklinde tarif etmişlerdir. Bu yaklaşıma göre, Allah’ın insana bahşettiği göz nimetinin, O’nun bakılması-nı emrettiği şeylere yöneltilmesi ve sakınılması gerekenlerden uzak tutulması gerçek şükür olarak kabul edilir. Aynı şekilde, dil nimetinin hakikati dile getirmede kullanılması ve gıybet, yalan gibi yasaklanmış sözlerden arındırılması da en kâmil şükür örneklerindendir. Bu çerçevede şükür, yalnızca dil ile ifade edilen bir teşekkür değil; insanın tüm uzuvlarıyla, eylem ve yönelişleriyle ortaya koyduğu bütüncül bir kulluk tavrıdır. Her bir uzvun şükür, o uzvun yaratılış maksadına ve ilahî buyruklara uygun biçimde kullanılmasıyla yerine getirilmiş olur.

Bazı âlimler de “Hakiki şükür, insanın şükürden aciz olduğunu bilmesidir.” demişlerdir. Çünkü Allah’ın nimetleri o kadar çoktur ki saymakla bitmez. Üstelik bu nimetler öylesine kıymetlidir ki, insanın yaptığı ibadetler ve şükürler, onların gerçek karşılığı olmaktan uzaktır. Bu yüzden kul, Allah’a şükretmeli; fakat yaptığı şükürün, verilen nimetlerin yanında ne kadar eksik ve yetersiz olduğunu da bilmelidir. Bu şuurla yapılan şükür Allah rahmetiyle çokmuş gibi kabul eder.

Kâinat, şükür üreten bir fabrikaya benzer. Bir fabrika hammaddeleri alıp işleyip bir ürüne dönüştürüyorsa, kâinat da adeta şükür üreten bir fabrika şeklinde yaratılmıştır. Şöyle ki: Kâinat fabrikasında cansız varlıklar güneş, bulut, hava, yağmur, toprak bir daire teşkil etmişler, dairenin merkezine de hayat konulmuştur. Bütün bu cansız varlıklar hayat sahibi varlık-

lara hizmet edecek bir hale getirilmiştir. Hayat sahibi bitkiler de bir daire teşkil etmişler, bu dairenin merkezine de hayvanlar ve insanlar konulmuştur. Bütün bitkiler, hayvanlara ve insanlara hizmetkâr olmuşlar. Hayvanlar ve insanlar da bir daire teşkil etmişler, bu dairenin merkezine de rızık konulmuştur. Hayvanlar ve insanlar, rızık elde etmeye adeta hizmetkâr olmuş; tüm varlıkları rızık peşinden giderken onun kusursuz düzenini yansıtır. Aynı şekilde rızık kendisi de maddî ve manevî bütün çeşitliliğiyle şükrün etrafında dönüp bir çember oluşturmuştur: Şükrü doğurur, besler ve her haliyle ilahi rahmeti gözler önüne serer. Çünkü Allah rızık insanların şükretmesi için veriyor ve onlardan şükür bekliyor. Nitekim bir âyette “*Rabbinizin rızıkından yeyin ve ona şükredin!*”¹⁹ buyrulmuştur.

Bütün cansız varlıklar, bitkiler, hayvanlar ve insanlar aslında şükür için çalışıyorlar, onu netice vermek, üretmek için koşuyorlar. Eğer insanlar rızıklarına şükretmezlerse bütün varlıkların çalışması boşa gider.

Bir otomobil fabrikasında bütün çalışanlar ürün çıkması için çalışırlar. Hammadde gelir bir birim onu işler diğer birime devreder, o işler öbürüne devreder. Neticede ürün son birime gelir. Artık otomobil hazırdır ve test sürüşleri yapıp tamamdır denecektir. Son birimdeki adam eline balyozu alsa ve otomobilleri paramparça etse, o fabrikadaki bütün çalışanların emekleri boşa gider ve onların haklarına saygısızlık etmiş olur.

Senin önüne bir ekmek geliyor. Fakat bu ekmeğin senin önüne gelmesi için güneşten, rüzgârdan, buluttan, yağmurdan tut, tarladaki köylüden, ta fırıncıya varıncaya kadar herkes çalışmış, böylelikle ekmek senin önüne gelebilmiştir. Sen önündeki ekmeği yediğin halde “Elhamdülillâh, şükür Ya Rabbi!” demediğin veya o ekmeği çöpe attığın takdirde, o canlı

19 Sebe’, 34/15.

cansız bütün varlıkların çalışması boşa gider. Adeta fabrikanın son birimindeki adamın ürünleri parçalaması gibi, sen de şükür üreten bu dünya fabrikasındaki bütün çalışanların faaliyetlerini boşa çıkarmış olursun. O zaman da bütün bu dünya fabrikasındaki varlıkların haklarına tecavüz etmiş olursun.

O hâlde bizim rızıklardan her istifade edişimizde “Elhamdülillâh, şükür Ya Rabbi!” sözünü unutmamamız gerekmektedir. Tabii ki şükür yalnız dilimizle sınırlı kalmamalı, fiillerimizle de şükretmeliyiz. Şükrün en güzel şekli ise şüphesiz namazdır.

İbn Kesîr tefsirinde anlatılan şu olay bize şükrün önemini çok güzel açıklar: Bir gün melekler, Hz. İbrahim’e (as) insan kılığında misafir olarak geldiler. Hz. İbrahim, onların melek olduğunu bilmiyordu. Misafirlerini evine davet etti ve hemen onlar için bir buzağı kesti, güzelce pişirdi ve yemek olarak önlerine sundu. Yemek hazır olunca misafirlerine “Buyurun!” dedi. Melekler ise ona: “Ey İbrahim! Biz fiyatını ödemediğimiz bir yemeği yemeyiz.” diye karşılık verdiler.

Bunun üzerine Hz. İbrahim, “Bu yemeğin de bir fiyatı vardır.” dedi. Melekler merakla sordular: “Peki nedir bu fiyat?” Hz. İbrahim cevap verdi: “Yemeğe başlarken Allah’ın adını anmanız, yani ‘Bismillah’ demeniz, yemek sonunda doyduğunuzda ise Allah’a hamdetmeniz, yani ‘Elhamdülillâh’ demenizdir.” Bu sözleri işiten Hz. Cebrâil (as), Hz. Mikâil (as)’a dönerek şöyle dedi: “Bu zat, Allah’ın dost edinmeye layık gördüğü bir kişidir.”²⁰

Düşünelim: Bir mal satın aldığımızda onu satan kişiye bedelini ödüyoruz. Peki asıl nimetlerin gerçek sahibi olan Yüce Yaratıcı bizden ne bekliyor? O gerçek nimet verici, biz kullarından sunduğu eşsiz nimetler karşılığında üç şey beklemektedir: Zikir, şükür ve fikir.

Yemeğe başlarken “Bismillah” diyerek Allah’ı anmak zikirdir. Yemekten sonra “Elhamdülillâh” diyerek Allah’a hamdetmek şükürdür. Yemek sırasında ise bize sunulan bu değerli nimetlerin sanat harikası olduğunu ve benzersiz, kudreti sonsuz olan Yaratıcı’nın bir mucizesi, rahmetinin eşsiz bir hediyesi olduğunu düşünmek fikirdir.

Şöyle düşünelim: Bir padişah sana kıymetli bir hediye gönderse ve bu hediyeyi sana getiren fakir adama fazlasıyla ilgi gösterip, asıl hediyein sahibini tamamen unutmak ne kadar büyük bir gaflettir. İşte aynı şekilde, görünen zahiri nimet vericileri övüp, gerçek nimet verici olan Allah’ı unutmak, bundan çok daha büyük bir gaflet ve düşüncesizliktir.

Şifayı veren Allah’tır; doktorlar, ilaçlar ve tüm tedavi yolları ise sadece birer vesiledir. Elbette sebeplere başvurmamız; ancak asla unutmamalıyız ki, gerçek şifa, sebeplerin ötesinden, doğrudan Allah’tan gelir.

Nasıl ki şifada bu böyleyse, bize ulaşan tüm nimetler de aynı gerçeği taşır. Ne yazık ki günümüzde maddeye verilen aşırı önem, insanları sadece görünen sebeplerle meşgul etmiş; sebepleri yaratan ve yöneten Allah’ı unutturmaya başlamıştır. Oysa biz, bu sebepler âleminin arkasındaki kudreti aklımızla idrak etmeli, kalbimizle hissetmeli ve tüm nimetler için Rabbimize yönelip şükürümüzü O’na sunmalıyız.

Osmanlı döneminde çoklukla oynatılan gölge oyununu diğer ifadeyle Hacivat ve Karagöz oyununu hepimiz biliriz. Oyunu seyredenler daha sonra “Hacivat şöyle söyledi, Karagöz böyle cevap verdi.” veya “Hacivat şöyle yaptı, Karagöz de şöyle karşılık verdi.” diye oyunu anlatırlar. Hâlbuki Hacivat’la Karagöz ne konuşmuşlar ne de hareket etmişlerdir. Aslında arka duran biri onlar namına konuşmuş ve hareket ettirmiştir.

Bu âlemde farklı değildir. Şehadet âlemi dediğimiz bir madde âlemi, bir de gözümüzle göremediğimiz gayb âlemi vardır. Zahirde şehadet âleminde sebeplerle ilgili birtakım olaylar olur. Hâlbuki işi yapan sebepler değil, arkada sebepleri icad eden zattır. Örneğin, küçücük bir incir çekirdeğinden, kocaman bir incir ağacı çıkar ve bu ağaç binlerce lezzetli yemişleri bize sunar. Kuru bir üzüm asmasından da yüzlerce üzüm salkımı alırız. Hasta olduğumuzda doktora gider, ilaçlar kullanırız, neticede şifaya kavuşuruz. Fakat ne incir ağacının yemişleri ne de kuru üzüm asmasının lezzetli üzümleri, ne de ilaçları kullanınca bulduğumuz şifa, onların kendi hünerleri değildir. Onlar, birer sebeptirler. Hakikatte bunları onlara takan, onlar aracılığıyla bize ihsan eden, ikram eden Cenâb-ı Haktır.

İşte hayatımızda karşılaştığımız nimetlerde hep sebeplere nazar etmemiz, bizim Allah'ı unutmamıza ve nankör olmamıza sebep olur. Nankörlükten çıkıp, şükreden bir kul olmamız için, bu sebeplerin arkasındaki hakiki faili görmemiz şarttır.

HAYATIN LEZZETİ ŞÜKÜRDEDİR

İnsan, fıtrat gereği kendisine iyilikte bulunan kimseye iyilikle mukabele etmek; kötülük edene ise tepki göstermek eğilimindedir. Hatta karşılık verme imkânı bulunmasa bile, en azından teşekkür ve minnet duygusunu ifade etmeye yönelir.

Öyleyse, insanın yaratılışında var olan bu teşekkür ve minnettarlık eğilimi göz önünde bulundurulduğunda, kendisine sayısız nimet ve lütufta bulunan Yaratıcı'ya karşı da şükran borcunu ifa etmesi gerektiği açıktır. Nitekim Kur'ân'da Cenâb-ı Hak, *"İyiliğin karşılığı ancak iyilik değil midir? Öyleyken Rabbini-
zin hangi nimetini inkâr ediyorsunuz?"*²¹ buyuruyor. Yani iyiliğin

karşılığı iyiliktir, ey âdemoğlu sende Allah'ın sana olan iyiliklerini, nimetlerini unutma, inkâr etme, Allah'a şükret!

Peygamberimiz (sav) şöyle demiştir: *"Kıyamet gününde Allah Azze ve Celle şöyle buyurur: Ey Âdemoğlu! Ben seni atların, develerin üzerinde taşıdım, kadınlarla evlendirdim, sana bolluk verdim, başa geçirdim. Bunların şükrü nerede?"*²²

Pek çok âyette *"İnsan neden yaratıldığına bir baksın!"*²³ buyrulur. Başka bir ayette *"Biz sizi değersiz kıymetsiz bir sudan yaratmadık mı?"*²⁴ buyrulur. Allah değersiz bir sudan bizi yaratmış, bize el, ayak, göz, kulak, akıl gibi maddi, manevi pek çok nimetlerle teçhiz etmiş "bizi en güzel kıvama" getirmiş, bizi eşrefi mahlûkat yani yaratılmışların en şerefli, en kıymetlisi haline getirerek, bütün varlıkları bize hizmetkâr yapmıştır. İnsanın bu nimetleri vereni unutarak, kendini bir şey sanması, gururlanması, kibirlenmesi, hatta bunun da ötesinde Allah'a kafa tutması büyük bir cahillik ve terbiyesizliktir. Üstelik dünyada ve ahirette ceza görmesine vesiledir. Nitekim Kur'ân'da şöyle buyrulur: *"İnsan kendisini bir nutfeden yarattığımızı görmez mi ki hemen apaçık bir hasım kesilir ve kendi yaratılışını unuttur da; 'Çürümüş kemikleri kim yaratacak' diyerek, Bize misal verme-ye kalkar?"*²⁵

Bazıları, kendilerine "Allah'a şükret" denildiğinde düşünmeden "Allah bana ne vermiş ki şükredeyim?" diyebiliyorlar. Oysa sahip oldukları her şeyi onlara bağışlayanın Allah olduğunun farkında değiller.

22 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 16/244 (No. 10376).

23 et-Tânk, 86/5.

24 el-Murselât, 77/20.

25 Yâsîn, 36/77-78.

Bu durumu daha iyi kavrayabilmek için temsili bir örnek üzerinden değerlendirelim: Bir kişi, arkadaşlarını yüksek bir kuleye çıkarmakta ve her basamakta onlara çeşitli değerli hediyeler sunmaktadır. Nihayet kulenin zirvesine ulaştıklarında ise en kıymetli hediyeği takdim eder. Ancak arkadaşlarından biri, kendisine verilen nimetleri takdir etmek yerine, diğerlerine verilenlerle kıyaslama yaparak “Neden bana onlarınkinden daha üstün bir hediye vermedin?” diyerek şikâyet eder. Böyle bir tutum, çevresindeki herkes tarafından nankörlük ve haksızlık olarak değerlendirilir. Bu durumda sergilenecek en makul tavır, söz konusu hediyeleri geri almak ve ilgili kişiyi, sergilediği nankörce tavrın sonuçları üzerine düşünmeye sevk etmek olacaktır.

Nitekim insanın varoluşu da söz konusu temsildeki duruma benzemektedir. Zira Allah Teâlâ, insanı cansız bir taş, sıradan bir bitki yahut görme ve işitme gibi yetilerden yoksun bir varlık olarak da yaratabilirdi. Ancak O, insanı yaratılış aşamaları boyunca çeşitli nimetlerle donatarak, bilinçli bir varlık ve mümin bir kul olarak var etmiştir. Bu hakikat karşısında insana düşen en temel sorumluluk, kendisine lütfedilen nimetleri idrak etmek ve samimi bir şükür bilinciyle Allah’a yönelmektir. İnsan, daha fazla nimeti arzuladığında bunu kıyaslama ve şikâyet yoluyla değil, içtenlik ve tevazu içinde dua ederek dilemelidir.

Ne var ki bazı insanlar, sahip oldukları nimetlerin farkına varmaz; şükretmeyi düşünmedikleri gibi, ulaşamadıkları nimetler konusunda da serzenişte bulunarak “vermedi” yahut “beni unuttu” şeklinde serzenişlerde bulunurlar. Oysa insan, mevcut nimetlerin kıymetini bilip kanaat ve şükür duygusunu içselleştirmedikçe, hayatından gerçek anlamda tatmin olamaz. Zira şükürden yoksun bir birey, en büyük nimetlerin içinde dahi huzursuzluk hissederken; şükreden ve kanaatkâr olan bir kişi, sınırlı imkânlar içerisinde dahi derin bir huzur ve memnuniyet duygusu yaşayabilir.

Christy Brown, İngiliz edebiyatı yazarlarından. Yazar “*Sol Ayağım*” isimli kitabında kendi hayatını anlatır. Kitapta anlaşıldığına göre yazar, doğduğunda beyin felçli olarak doğmuş. Üç yıl boyunca vücudundaki hiçbir organ -eller, ayaklar hiçbir- çalışmamış. Annesi üç yıl boyunca onun karnını doyurup, altını temizleyip, yatırmış. Kendisi üçüncü seneyi şöyle anlatıyor “Beni duvara yaslanmış şekilde oturtmuşlardı. Önümde kız kardeşim karatahtaya tebeşirle bir şeyler yazıyordu. İçimden kuvvetli bir hisle, kardeşimin elindeki tebeşiri almayı arzu ettim.” Sonra sol ayağıyla uzanıp tebeşiri kapmış. Üç yıl sonra vücudunda çalışan tek organ sol ayak olmuş. Annesi ona sol ayağıyla yazı yazmayı, resim yapmayı öğretmiş. Hatta ilkokullardaki bir yarışmada birinci olmuş. Yıllar ilerledikçe değişen bir şey olmamış. Sol ayaktan başka çalışan organ yokmuş. Tabii bunlara ek olarak kuvvetli bir zekâsı da varmış. Yıllar ilerledikçe, kendisiyle diğer insanlar arasında bir kıyaslama yapıyor ve “Niçin bende diğer insanlar gibi değilim?” deyip kadere isyan ediyormuş.

Bir gün onu Fransa’nın Lordes kasabasına götürmüşlerdi. Orada, kendisi gibi hasta ve engelli birçok insanı görünce derinden sarsıldı. Artık yalnızca kendisinin engelli olmadığını fark etmişti. O anı şöyle anlatıyor: “Acı çeken bu insanları gördükçe kafamda yeni bir ışık yandı. Dehşete kapıldım; dünyada bu kadar çok acı çeken insan olduğunu bilmiyordum. Kendini küçük kabuğuna hapsedmiş bir salyangoz gibi, dışarıdaki kalabalık dünyayı yeni yeni görmeye başlıyordum. Beni asıl şaşırtan, bunca insanın sakat olması değildi. Çoğunun durumu benimkinden daha kötüydü. O zamana kadar bunun mümkün olabileceğini düşünmemiştim. Birden bunca zamandır kör olduğumu; benim acılarımın diğer insanların acıları yanında hiç kaldığını hissetmeye başlamıştım.”²⁶

Bu satırları kaleme alan kişi, yalnızca sol ayağını kullanabilen bir insandır. Bütün bedeni felçli olmasına rağmen, zihni ve yüreğiyle dünyayı aydınlatan biri...

Bizler, bu tür hayat hikâyelerinden ibret almalı ve hâlimize şükretmeliyiz. Rivayete göre Cenâb-ı Hak Adem (as)'a zürriyetini gösterdi. Âdem (as) onlara baktığında kiminin zengin, kiminin fakir, kiminin güzel, kiminin çirkin olduğunu gördü. "Ya Rabbi! Keşke bunları eşit yapsaydın" dedi. Cenâb-ı Hak'da ona "Ben bana şükredilmesini severim." buyurdu.²⁷ Bu demektir ki, zengin olan fakire, sağlıklı olan hastaya bakarak kendisine verilen nimetleri görmeli, onların kıymetini bilmeli ve Rabbine şükretmelidir.

Sen de ben de kendimize bir bakalım. Allah bize ne kadar çok nimet vermiş farkına varalım. Örneğin, gözlerimizi veya aklımızı, karşılığında dünya saltanatı vermiş olsaydılar acaba verir miydik? Elbette vermezdik. Bir insan dünyanın sultanı olsa, gözleri olmadıktan sonra, o saltanat hiçbir işe yaramaz. Öyleyse bizdeki göz ve akıl dünya saltanatından daha kıymetlidir. Bu konuda Kur'ân'da Cenâb-ı Hak şöyle diyor: *"Allah sizi annelerinizin karnından bir şey bilmez halde çıkarmıştır. Belki şükredersiniz diye size kulak, göz ve kalp vermiştir."*²⁸, *"De ki: "O (Allah) sizi yaratmış ve size kulaklar, gözler ve kalpler vermiştir. Siz (bunlara) ne kadar az şükrediyorsunuz!"*²⁹

Bu âyetlerde nazara verilen yalnızca **"göz nimeti"**nin ne kadar büyük nimet olduğunu anlamak için Peygamberimizin şu hadisine bakalım, ibret alalım:

Sahâbeden Câbir (ra) şöyle anlatıyor: Bir gün Peygamberimiz bizim yanımıza geldi ve "Biraz önce dostum Cebrâil ya-

27 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 5, s. 135.

28 en-Nahl, 16/78.

29 Mülk, 67/23.

nımdan ayrıldı. Bana dedi ki; "Ey Muhammed! Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın kullarından bir kul vardı. Bir denizin ortasında uzunluğu ve genişliği 4 bin fersah olan bir adanın dağında 500 sene ibadet etti. O adam için tatlı bir su çıkarıldı. Bir nar ağacından da her gece ona bir nar verildi. Adam gün boyu ibadet eder, gece olunca aşağı iner sudan abdest alır, ağaçtan da nar alır, yerdi. Sonra namaz kılmaya devam ederdi. Bu adam eceli geldiğinde ruhunun secdede iken alınmasını ve diriltileceği zamana kadar toprağın veya herhangi bir şeyin onun vücudunu bozmamasını Rabbinden istedi. Onun istediği gibi de oldu. Biz yeryüzüne indiğimizde ve semaya yükseldiğimizde (bazen) ona uğrarız. (Onu o haldeyken görürüz.)

Biz bu adam hakkında şunu da biliriz ki; o kıyamette diriltildiğinde Allah'ın önünde durdurulur, Rab Teâla meleklerine "Kulumu rahmetimle cennete koyunuz!" der. O kul "Ya Rab! Bilakis beni amelimle cennetine koy!" der. Allah sözünü tekrarlar, adam da aynı sözünü tekrarlar. Bunun üzerine Allah meleklerle "Kuluma olan nimetlerimi onun ameliyle karşılaştırınız!" diye emreder.

Melekler emredileni yaparlar ve yalnızca göz nimetinin adamın 500 senelik ibadetini kuşattığını görürler. Cesetteki diğer nimetler fazladan olarak durmaktadır. Bunun üzerine Allah "Kulumu, cehenneme atın! (Çünkü nimetlerimin şükrünü eda etmemiş.)" buyurur. Melekler adamı cehenneme doğru sürüklemeye başlayınca adam "Ya Rab! Beni rahmetinle cennetine koy." diye bağırır.

Allah meleklerle "Onu geri getirin" diye emreder. Kul huzurunda durdurulduğunda ona "Ey kulum! Sen hiçbir şey değilken (yok iken) seni yaratan kimdir?" diye sorar. Adam "Sensin Ya Rabbi" der. Allah yine "Denizin ortasındaki dağa seni yerleş-

tiren, tuzlu suyun içinden sana tatlı suyu çıkaran, her gece senin için nar ağacında meyve çıkaran –ki normalde senede bir kere çıkar- kimdir. Ondan secdede iken ruhunun kabzedilmesini istedin ve öyle de oldu. (Bu zat kimdir?)” der. Adam “Sensin Ya Rabbi!” der. Allah “Bunların hepsi rahmetimle oldu. Ve rahmetimle seni cennete koyacağım” der ve meleklerle “Kulumu cennete koyun! Ey kulum sen ne iyi bir kuldun” der. Böylelikle Allah onu cennete koyar.³⁰

Allah’ın bize lütfettiği nimetler o kadar büyük, o kadar kıymetlidir ki, bizim yaptığımız azıcık ibadet, onların gerçek karşılığı olmaktan uzaktır. Beş vakit namaz gibi bir ibadet, hakikatte bu nimetlerin şükrüne yetmez. Ama Rabbimiz, sonsuz rahmetiyle o küçük ibadetimizi büyük kabul eder, azımızı çok sayar. İşte bu, O’nun kullarına olan merhamet ve lütfunun en güzel tezahürüdür.

ALLAH’IN NİMETLERİNİ SAYMAYA KALKSANIZ SAYAMAZSINIZ.

Bazı insanlar yalnızca yiyip, içtiklerini nimet zannederler, yemek yedikten sonra “Elhamdülillâh, şükür” deyince de kendilerini şükretmiş sayarlar. Hâlbuki nimetler yalnızca yeyip, içtiklerimizle sınırlı değildir. Sahâbeden Ebu’d-Derda (ra) şöyle demiştir: “Kişi, Allah’ın üzerindeki nimetini sadece yediği ve içtiği şeylerde görüyorsa, Allah’ın kendisine vermiş olduğu nimetleri bilmemiş, ameli azalmış ve azabı da hazırlanmış demektir.”³¹

Nitekim bu konuda Kur’ân’da “Allah’ın nimetlerini saymaya kalksanız, sayamazsınız.”³² buyrulmuştur.

30 Münzîrî, **et-Tergîb ve’t-Terhîb**, 4/399-301.

31 Suyûtî, **ed-Dürü’l-Mensûr**, 1/371.

32 en-Nahl, 16/18.

Allah'ın kullarına olan nimetleri o kadar çok ki, saymak mümkün değildir. Bu konuda bazı hadisleri kaydedelim:

Tâbiînden İkrime (ra) şöyle demiştir: *“O gün bütün nimetlerden sorulacaksınız.”*³³ ayeti nazil olunca sahâbeler; “Ey Allah'ın Resûlü! Hangi nimetten sorguya çekileceğiz ki? Bizim elimizde sadece iki siyah şey var: hurma ve su.” (Hz. Peygamber) buyurdu ki: “Dikkat edin! İşte bu (sorgulama) mutlaka olacaktır.”³⁴

İnsan, çoğu zaman içinde bulunduğu nimetlerin farkında olmadan yaşamını sürdürmektedir. Gündelik hayatın akışı içerisinde sıradanlaşan birçok unsur, gerçekte büyük birer ilahî lütuf niteliğindedir. Bu bağlamda, en temel yaşamsal fonksiyonlardan biri olan “nefes almak”, hem fizyolojik hem de teolojik açıdan dikkate değer bir nimettir.

Nefes alma eylemi, yüzeyde tek bir biyolojik faaliyet gibi görünse de, içinde barındırdığı etkiler itibarıyla çok yönlü bir fonksiyon taşır. Zira her bir nefes alındığında:

1. Vücuda alınan oksijen sayesinde kan temizlenmekte,
2. Solunum yoluyla vücut ısısı dengelenmekte,
3. Ses telleri aracılığıyla konuşma imkânı sağlanmaktadır.

Eğer bir nimete bir kez şükretmek gerekiyorsa, bu üç ayrı faydaya sahip bir nefes için üç kez şükretmemiz gerekmez mi? Peki, buna gerçekten gücümüz yeter mi?

Bir düşün: Günde kaç kez nefes alıyoruz? Her biri ayrı ayrı nimet olan bu sayısız nefesin şükrünü nasıl eda edebiliriz?

33 et-Tekâsür, 102/8.

34 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 3/25 (Hadis No: 1405).

En büyük nimet sıhhattir. Peki, bunun kıymetini kaç kişi biliyor. Peygamberimiz (sav) *"İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu yünden aldanmış (kıymetini bilememiş) bir durumdadırlar. Onlar da: Sıhhat ve boş vakittir."* buyurmuştur.³⁵

Kanunî Sultan Süleyman, Osmanlının en haşmetli padişahıydı. Onun döneminde Osmanlı toprakları yaklaşık 15 milyon kilometrekare olmuştu. Kendisi de 40 yıl padişahlık yaptı. Meşhur bir şiirinde Kanunî şöyle diyor:

*Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi,
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.*

Kanunî Sultan Süleyman, bir nefeslik sıhhatin devletten daha önemli olduğunu şiirinde açıkça ifade etmektedir.

Güneşin doğması bir nimet olduğu gibi güneşin batması da bir nimettir. Gecenin gelmesi de bir nimettir. Fakat gecenin bitmesi de bir nimettir. Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: *"De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilah size bir aydınlık getirir? Hâlâ duymayacak mısınız?" De ki: "Ne dersiniz? Allah, üzerinize gündüzü kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah'tan başka hangi ilah size içinde dinleneceğiniz bir gece getirebilir? Hâlâ görmeyecek misiniz? Allah, rahmetinden ötürü geceyi içinde dinlenesiniz; gündüzü de, lütfundan isteyesiniz ve şükredesiniz diye sizin için yarattı."*³⁶

Yağmur yağmasa, hayat biter. Bu yönüyle yağmur en büyük nimettir. Fakat yağmurun yağması gibi, durması da bir ni-

35 Buhârî, "Rikâk", 1.

36 el-Kasas, 28/71-73.

mettir. Eğer yağmur durmasa sel felaketleri olur, hayat yine bi-
ter. Öyleyse yağmurun yağmasından dolayı şükrettiğimiz gibi,
durmasından dolayı da şükretmemiz gerekmektedir.

Acıkmak da doymak da başlı başına birer nimettir. Acıktı-
ğımızı hissetmemiz, vücudumuzun bize "Besine ihtiyacım var."
diye haber vermesidir. Eğer bu hissiyat olmasaydı yemek ye-
mez, farkında olmadan bedenimizi açlıktan ölüme sürüklerdik.

Aynı şekilde, doyduğumuzu hissetmemiz de Rabbimizin
ayrı bir lütfudur. Eğer bu sınırı fark edemeseydik, ölçüsüzce ye-
meye devam eder, midemizi zorlar; hatta hayatımızı tehlikeye
atabilirdik.

Sihhat başlı başına büyük bir nimettir. Fakat belki garip ge-
lebilir ama, hasta olduğumuzda hissettiğimiz acı da aslında
ayrı bir nimettir. Çünkü o acı, vücudumuzda bir arıza olduğunu
haber veren bir uyarıdır; bizi şifa aramaya, doktora gitmeye
yönlendirir. Eğer hastalık anında acı hissetmeseydik, çoğu za-
man hasta olduğumuzun farkına bile varamazdık. Sonuç ise
çoğu zaman ölüm olurdu. İşte kanserin en tehlikeli hastalıklar-
dan biri olmasının sebebi de budur; çünkü çoğu zaman sinsice
ilerler, vücut sinyal vermez ve hastalık fark edildiğinde artık çok
geç kalınmış olur.³⁷

Bir arkadaşımız, kanser sebebiyle sol ayağını dizden itiba-
ren kaybetti. Şöyle diyordu:

"Ayağımda üç yıl boyunca bir şişlik vardı ama ağrı hissetmi-
yordum. Ağrı olmadığı için önemsemedim. Bir gün sadece me-

37 Greta Brezgyte, Vinay Shah, Daria Jach and Tatjana Crnogorac-Jurcevic,
"Non-Invasive Biomarkers for Earlier Detection of Pancreatic Cancer—A
Comprehensive Review," **Cancers**, c. 13, no. 11 (Mayıs 2021): 272 [https://
pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8198035/](https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8198035/) (Erişim Tarihi: 07.07.2025).

rakımdan doktora gittim. Doktor, durumu görür görmez kanser teşhisi koydu. Başka doktorlara da gösterdim; hepsi aynı şeyi söyledi: ‘Ayağın kesilmezse hastalık vücuduna yayılır ve hayatını kaybedersin.’” Arkadaşımız, çaresizce ayağını kestirmek zorunda kaldı.

Bu örnek açıkça göstermektedir ki, hastalık anında hissedilen ağrı dahi bir nimettir. Zira ağrı, bedenin tehlikeye karşı uyarı mekanizmasıdır. Eğer söz konusu şişlik ağrıyla birlikte ortaya çıksaydı, kişi daha erken tedaviye başvurabilir ve bu ağır sonuç önlenebilirdi. Bu bağlamda, acı bile yerinde bir rahmettir. O hâlde insan, çoğu zaman fark edemediği nice nimetin içinde yaşadığını unutmamalı; en sıradan görünen detaylarda dahi derin bir hikmet ve rahmet izi aramalıdır.

Farkına varamadığımız nimetlerin bir kısmı da artık hayatımızda çokça karşılaştığımız ve alışkanlık peyda ettiğimiz medeniyet harikaları olan teknoloji aletleridir. Her ne kadar bu aletleri insan keşfetmiş, icat etmişse de aslında bunlar birer ilahî nimettir. İnsan bunu tek başına, Allah’ın yardımı olmaksızın keşfetmiş ve yapmış değildir. Örneğin –inek, deve, at, fil gibi- bazı hayvanlar vardır ki onlar insanlardan güçlü oldukları halde, insanlara itaat ederler. Küçük bir çocuk bir atın boynuna ipi bağlar, çekerek istediği yere götürür. At, itiraz etmeden istenilen yere gider. O hayvanın itaati, insanın güç ve kuvvetinden dolayı değil; Allah’ın o hayvanın kalbine itaat hissini yerleştirmesinden dolayıdır.

Bütün medeniyet harikalarını, teknoloji aletlerini de buna kıyas et! Allah bütün varlıkları insanın emrine vermiş, onları insana itaat ettirmiştir. Nitekim Kur’ân’da şöyle buyrulur: *“Görmüyor musun ki, Allah bütün yerdekileri ve emri uyarınca denizde akıp gitmekte olan gemileri sizin hizmetinize vermiştir. İzni ol-*

maksızın yerin üzerine düşmesin diye göğü O tutuyor. Şüphesiz ki Allah insanlara karşı çok esirgeyici, çok merhametlidir.”³⁸

Allah insanoğluna akıl nimetini vermemiş olsaydı, insanın neyi keşfetmesi, neyi inşa etmesi mümkün olurdu? Örneğin arılar, Hz. Âdem'den bu yana yalnızca petek örmüş ve bal üretmiştir; aradan geçen bin yıllar boyunca bu faaliyetlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Oysa insanlık tarihi, bilimden sanata, teknolojiden toplumsal yapılara kadar sayısız gelişmeye sahne olmuştur. Bu ilerlemenin temelinde, Allah'ın insana lütfettiği akıl nimeti yatmaktadır.

Ancak akıl da tek başına yeterli değildir; insan bedenindeki diğer yapılarla birlikte anlam kazanır. Örneğin insanın akıllı olsa fakat parmakları olmasaydı, hatta yalnızca başparmağı eksik olsaydı, pek çok beceri imkânsız hâle gelirdi. Nitekim bazı bilim insanları, “Medeniyet başparmağın eserdir” ifadesiyle bu gerçeğe işaret ederler. Zira başparmak olmaksızın insan, nesneleri kavrayamaz, alet geliştiremez ve teknolojik ilerlemeler sağlayamazdı. Bu durum, aklın yanı sıra bedensel donanımların da ne denli büyük nimetler olduğunu ortaya koymaktadır.

İnsanın akıllı yerinde, bedensel organları sağlıklı ve işlevsel olabilir; dışarıdan bakıldığında her şey yolunda görünebilir. Ancak bu yeterli midir? Örneğin, yeryüzünde demir elementi bulunmasaydı, insanlık bugünkü medeniyet seviyesine ulaşabilir miydi? Cevap açıktır: Modern dünyanın temelini oluşturan binalar, köprüler, araçlar ve makinelerin büyük bir kısmı varlık sebebini demir gibi elementlere borçludur.

Bu durum, insanın yalnızca kendi bedenine değil, içinde yaşadığı çevredeki maddi unsurlara da şükür ve dikkat nazarıyla bakması gerektiğini gösterir. Zira medeniyetin inşasında kullanılan araç ve gereçlerin tamamı, Allah'ın yeryüzüne serpiştirdi-

ği maddî imkânlar sayesinde varlık kazanmıştır. Demir gibi diğer elementler de hayatın sürekliliği açısından vazgeçilmezdir. Dolayısıyla insan aklına, bedenine ve çevresine verilen bu çok yönlü nimetlerin tamamı, ilahî lütuf olarak değerlendirilmelidir. Bugünkü medeniyetin temeli, hem insana akıl ve beden veren hem de doğayı insanın hizmetine sunan Yaratıcı'nın hikmet ve rahmetidir.

Bütün bu nimetleri düşündüğümüz zaman, bizim Allah'ın nimetlerine hakkıyla şükretmekten âciz kaldığımızı anlarız. Bu yüzden bazı âlimler, "Hakiki şükür, insanın şükretmekten âciz olduğunu anlamasıdır." demişlerdir. Buna delil olarak da şu rivayeti zikretmişlerdir:

Cenâb-ı Hak, Dâvûd (as) "Ey Dâvûd! Benim sana olan nimetlerime şükret!" diye emretti. Dâvûd (as)'da "Ya Rab! Ben sana nasıl şükredeceğimi bilemiyorum. Çünkü verdiğin nimetler şükür isterler. Fakat şükür de bir nimettir. Ona da şükretmek gerekir. O da ayrı bir nimettir, o da şükür ister. Dolayısıyla ben sana nasıl şükredeceğimi bilemiyorum." Dedi. Cenâb-ı Hak ona "Ey Dâvûd! Bütün bu nimetlerin benden olduğunu (hakiki şekliyle) bildiğin şu anda şükretmiş oldun" buyurdu.³⁹

Rivayete göre, Hz. Musa (as) Tur Dağı'na çıktığında Rabbine şöyle niyazda bulundu:

"Ey Rabbim! Sana nasıl şükredebilirim ki, Senin bana verdiğin en küçük bir nimetin karşılığını bile tüm amelimle ödeyemem?" Bunun üzerine Allah Teâlâ ona şöyle vahyetti: "Ey Musa! İşte şimdi gerçekten Bana şükretmiş oldun."⁴⁰

İmam Şafi'de bu manaya uygun olarak "*er-Risale*" adlı kitabına giriş yaparken "Hamd olsun o Allah'a ki; onun nimetlerinin şükürü, ancak yine onun verdiği nimetler sayesinde eda edilir.

39 Beyhakî, **Şuabu'l-Îmân**, 6/239.

40 Beyhakî, **Şuabu'l-Îmân**, 6/240.

Onun geçmişteki nimetlerine şükretmek de bir nimettir, dolayısıyla ona da ayrıca şükretmek gerekir” demiştir.

ŞÜKÜR NİMETİ ARTTIRIR.

Dünya tarihinde Allah'ın en çok nimet verdiği zaman bu zamandır. Örneğin, yazın günü kış meyvası, kışın günü yaz meyvası yiyebiliyoruz. Geçmişte hiçbir padişahın, hiçbir kralın sahip olamadığı imkânlar, konfora bugün orta halli bir vatandaş sahip durumda. Örneğin, hiçbir padişahın elektriği yoktu, telefonu yoktu, televizyonu yoktu, kaloriferi yoktu. Bugün bizim arabalarla, uçaklarla çok kısa bir zamanda kat ettiğimiz mesafeleri, padişahlar at sırtında belki de bir hafta veya bir ayda ancak kat edebiliyorlardı. Örnekleri daha da çok artırabiliriz.

Evet, dünya tarihinde görülmemiş tarzda bir nimet bolluğu içinde yaşıyoruz. Bu nimetin bolluğuna nisbetle, bu zamanın en çok ibadet edilen, en çok şükredilen zaman olması gerekmez miydi? Gerekirdi elbette. Fakat tam tersine, zamanımız en çok günahın işlendiği, en çok azgınlığın işlendiği, en az şükredilen, en az ibadet edilen bir zaman olma özelliğine sahiptir.

Bütün bunlara rağmen –gariptir ki- günümüzdeki insanların çoğu hayatından memnun da değildir. Kimi konuştuysanız hayatından şikâyet ettiğini görürsünüz. Hem bolluk içinde yaşıyor hem şükredilmiyor. Hem de insanlar hayatlarından memnun olmuyorlar. Bütün bunlar garip bir durumu ortaya koyuyor.

Elbette insanlar bolluk içinde darlık, konfor içinde rahatsızlık hissedecekler. Çünkü insanlar şükretmediğinden Allah, verdiği nimetlerden bereketi, insanlar içinden huzuru çekip almıştır. Cenâb-ı Hak bu konuda şöyle buyurmuştur: *“Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.”*⁴¹ Dikkat edilirse

âyette “Azabım çok şiddetlidir.” buyrulmuş, fakat açıkça bunun cehennem azabı olduğu belirtilmemiştir. Nimetlere nankörlük edildiğinde, bunun karşılığının dünyada verilecek bir azab olması da ihtimal dahilindedir. Günümüzdeki bolluk içinde çekilen darlıkta bu azabın bir nevi olması mümkündür.

Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “*Rabbimiz Teâla şöyle buyurdu “Eğer kullarım bana (hakıyla) itaat etseydiler, ben (onlar rahatsız olmasın diye) yağmuru geceleyin yağdırıp, gündüz de güneşi çıkarırdım. Onlara gök gürültüsünün sesini duyurmazdım.”*⁴²

Günümüzdeki bolluk içinde darlığın en büyük sebeplerinden birisi insanların kanaatsiz oluşudur. Günümüz insanların gözünü hırs bürümüş. O kadar çok tamahkârlık ileri gitmiş ki, insanlar doymaz olmuşlar. Peygamberimizin (sav): “*Âdemoğluna bir vadi dolusu altın verilse ikincisini ister. Eğer ikincisi verilse üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun karnını ancak toprak doyurur.*”⁴³ dediği gibi, günümüz insanları da doymak bilmez bir arzuyla hep bir şeyler istiyorlar. Tabii istedikleri şeyi elde edemeyince de bu onların morallerini bozuyor, rahatsız oluyorlar.

Halbuki dünyada huzurlu olmanın en mühim şartı Allah’ın verdiklerine şükretmek ve kanaat etmektir. Peygamberimiz (sav) “*Sizden aşağıda olanlara bakın; yukarıda olanlara bakmayın. Bu, Allah’ın (size verdiği) nimetleri küçümsememeniz bakımından daha uygun olur.*”⁴⁴ buyurmuştur. Fakat günümüzdeki insanlar hiç aşağıya bakmıyorlar, ellerindekine şükretmiyor, kanaat etmiyor; hep daha fazlasını, daha da fazlasını istiyorlar. Şükretmedikleri gibi bir de “Ben Allah’a dua ettim, şunu, şunu istedim de vermedi.” diyebilmektedir.

42 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 14/327 (Hadis No: 8708).

43 Buhârî, “Rikâk”, 10.

44 Müslim, “Zühd”, 9.

Acaba Peygamberimiz (sav) ve sahâbîleri nasıldılar? Onlarda bizim gibi üç öğün yemek yeyip, şişmanlayınca “Ne yesek de bu yağları eritsek?” mi diyorlardı.

Rivayet edildiğine göre bir gün Hz. Fatıma, Peygamberimiz (sav)’e pişirdiği ekmekten getirdi. Peygamberimiz “Ya Fatıma, bu nedir?” diye sordu. Hz. Fatıma: “Pişirdiğim ekmeğin parçasıdır, bu parçayı sana getirmeden ekmeği yemeye gönlüm razı olmadı” dedi. Peygamberimiz, “Üç günden beri babanın ağzına giren ilk yiyecek budur.” buyurdu.⁴⁵

Peygamberimizin Medine’ye gelişinden vefatına kadar onun hizmetkârlığını yapmış olan Enes b. Mâlik (ra) “Rasûlullah (sav), Allah tarafından peygamber olarak görevlendirildiği günden ruhunu kabzettiği güne dek hiçbir zaman elekten geçirilmiş bir un görmedi.” demiştir.⁴⁶

Hz. Âişe (r.anhâ) de “Medine’ye gelişinden vefatına kadar Hz. Muhammed’in (sav) ailesi üç gün arka arkaya buğday ekmeğinden karnını doyurmadı.” “Hz. Muhammed’in (sav) ailesi bir günde iki öğün yemek yemedi; yediği iki öğünden biri muhakkak hurma idi.” “Bazen iki ay boyunca bizim evimizde (yemek yapmak için) bir ateş yakılmazdı” demiştir. Ona “Ne yer, ne içerdiniz?” diye soranlara da “İki şey: Hurma ile su!” diye cevap verdikten sonra şunları da eklemiştir: “Ancak Rasûlullah’ın (sav) ensârdan komşuları vardı. Onlar bazen develerinin sütlerinden bize verirlerdi, demiştir.⁴⁷

45 Beyhakî, **Şu’abü’l-îmân**, 13/56.

46 Buhârî, “Et’ime”, 23.

47 Buhârî, “Rikâk”, 17.

Resûlullah (sav) çok sıcak bir gün hanesinden dışarı çıktığında Ebû Bekir (ra) ve Ömer'le (ra) karşılaştı. "Sizi bu saatte evlerinizden çıkaran nedir?" diye sordu.

Onlar da "Açlık yâ Resûlallah!" dediler.

Peygamberimiz de "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, beni de evimden sizi çıkaran şey çıkarmıştır. Kalkın!" dedi. Birlikte kalktılar ve Ensâr'dan bir zâtın evine gittiler. Kadın onları görünce:

"Hoş geldiniz, safa geldiniz!" dedi.

Resûlullah (sav) ona: "Felan (kocan) nerede?" diye sordu.

Kadın da "Bize tatlı su getirmeğe gitti." dedi. O anda ensâri geldi ve Resûlullah ile iki arkadaşını gördü. Sonra: "Allah'a hamd olsun! Bugün misafirleri benden daha şerefli kimse yoktur" dedi. Hemen giderek onlara bir hurma salkımı getirdi ki, içinde koruk, kuru ve olgun hurmalar vardı.

"Bundan buyurun!" dedi ve bıçağı aldı. Bunun üzerine Resûlullah (sav) ona:

"Sakin sağmal koyuna dokunma" buyurdu. Fakat o, onlar için kesti ve hem koyundan, hem o hurma salkımından yediler, içtiler. Yemeğe doyup, suya kandıkları vakit Resûlullah (sav) Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer'e:

*"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, kıyamet gününde bu nimetlerden mutlaka sorulacaksınız! Sizi evlerinizden açlık çıkardı. Sonra şu nimetlere kavuşmadan dönmediniz" buyurdu.*⁴⁸

Peygamberimizin ve sahâbelerin hayatını incelediğimiz zaman bu anlattıklarımıza benzer pek çok olay görürüz. Onlar bu hallerine rağmen Allah'ı hiçbir zaman itham etmemişler, sabır içinde şükretmişler, ibadet konusunda bütün asırlarda örnek bir nesil olmuşlardır.

Peygamberimiz (sav) geçmiş ve gelecek bütün günahları affedildiği halde, sabahlara kadar namaz kılmış, "Ya Resûlallah! Senin bütün günahların affedildiği halde niçin böyle yapıyorsun?" diyenlere "Şükreden bir kul olmayayım mı?" demiştir.

Peygamberimiz darlıkta da, bollukta da daima Allah'a hamd ederdi. Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: Resûlullah (sav) kendisini sevindirecek bir şey olduğunda "Salih amellerin nimetiyle tamamlandığı Allah'a hamd ederim" derdi. Hoşuna gitmeyen bir şey olduğunda da "Her hal üzere Allah'a hamd olsun" derdi.⁴⁹

Rivayetlere göre Tevrat'ta onun ümmeti hakkında "Onun ümmeti Hammadundur, yani Allah'a çok hamd ederler. Onlar darlıkta da, bollukta da Allah'a hamdederler." denilmiştir.⁵⁰ Bizim de bu sığata layık olmaya çalışmamız gerekir.

49 Beyhakî, **Şu'abü'l-îmân**, 6/218.

50 Dârimî, **Sünen-i Dârimî**, 7.

KİYAMETTE BÜTÜN NİMETLERDEN HESABA ÇEKİLECEĞİZ

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *“Sizi boşuna yarattığımızı ve Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?”*⁵¹

Allah bizi belli bir maksat için yaratmış, dünyaya göndermiştir. Dünyada işimiz bittiğinde de bizi buradan alacak, sonra da bize olan nimetlerin karşılığında ne yaptığımızı soracak.

Ömrümüz, aslında doğduğumuz an azalmaya başlar. Sanki hayata gözümüzü açtığımız anda, bize ait kum saati tersine çevrilmiş olur. O saatteki her kum tanesi, attığımız bir nefese denk gelir. Kumlar yukarıdan aşağıya bir bir dökülürken, biz de fark etmeden sona doğru yaklaşıyoruz. Son kum tanesi düştüğünde ise, son nefesimizi veririz ve bu dünya yolculuğumuz sona erer.

Madem bu dünya bizim için ebedî bir yurt değil ve bir gün mutlaka sona erecek, öyleyse asıl ebedî yurt olan ahiret için hazırlık yapmak akıllı bir insanın vazgeçilmez sorumluluğudur. Gerçek hayat, ölümle başlayan ve sonsuzlukla devam edendir. Bu geçici dünya, o sonsuz hayata hazırlık için bir fırsattır.

Peygamberimiz bu konuda bak şöyle buyuruyor:

*“Vaiz olarak ölüm yeter.”*⁵²

*“Akıllı, zeki olan kişi nefsinı hesaba çekip, ölümden sonrası için çalışan, amel eden kimsedir. Âciz ise, nefsinin hevasına tabi olup, Allah’tan bir takım (boş) temennilerde bulunan (ibadet yapmadığı halde Allah beni affeder diyen) kimsedir.”*⁵³

“Kıyamet gününde dört şeyden sorgulanmadıkça, kulun

51 el-Mü’minûn, 23/115.

52 Beyhakî, **Şu’abü’l-îmân**, 13/136.

53 Tirmizî, “Kıyamet”, 25.

ayakları kımıldamaz: Ömründen; onu ne ile yok etti. Gençliğinden; onu nerede çürüttü. Malından; onu nereden kazandı ve nereye sarf ettiğinden. İlminden; onunla ne yaptığından."

Enes (ra) şöyle demiştir: "O gün bütün nimetlerden sorulacaksınız." ayeti nazil olduğunda fakir bir adam ayağa kalktı ve "Ey Allahın Resûlü! Benim üzerimde nimetten bir şey var mı?" dedi. Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Evet! (Sıcaklığın şiddetinden kurtulduğun) gölge, (ayağındaki) iki nalin ve içtiğin soğuk su (senin üzerindeki nimetlerdir)."⁵⁴

Pek çok âyet ve hadis ölümü, kabri, mahşeri, cennet ve cehennemi ihtar ederek, insanın nefsine hâkim olmasını emreder. Peygamberimiz, "Lezzetleri acılaştırıp, yok eden ölümü çok zikrediniz."⁵⁵ buyurmuştur. Kendi ölümümüzü, kabir azabını, mahşer yerinin dehşetini, cennet ve cehennemi düşünmek nefse en çok tesir eden hallerdendir.

54 Suyûtî, **ed-Dürre'l-mensûr**, 8/619.

55 Tirmizî, "Kıyamet", 26.

NAMAZ NEDİR?

Namaz, İslâm'ın beş şartının ve bütün ibadetlerin en mühimidir. Peygamberimiz (sav) onun için **“Gözümün nuru”** demiştir.

Namaz, Kur'ân'da doksandan fazla âyette zikredilir. Önceki ümmetlerde de namaz ibadeti vardı. Namaz, hicretten bir buçuk yıl kadar önce Mi'rac gecesinde farz kılınmıştır.

Abdullah b. Ömer (ra)'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyurmuştur:

“İslâm beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan ayında oruç tutmak ve haccetmek.”⁵⁶

Abdullah b. Ömer (ra) Peygamberimizin (sav) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Emaneti olmayanın (güvenilir olmayanın) (makbul bir) imanı yoktur. Tahareti (abdesti) olmayanın namazı da yoktur. Namazı olmayanın dini de yok (gibi)dir. Namazın dindeki yeri, cesette başın yeri gibidir.”⁵⁷

Namazın Arapçası olan Salât kelimesinin bir manası da duadır. Dua ise kulun kendi âcizliğini, Allah'ın kudretini; kendi eksikliğini, Allah'ın mükemmelliğini, azametini, büyüklüğünü; kendi fakirliğini, Allah'ın zenginliğini, şefkat ve merhametini görmesi demektir. Bu konuyu biraz açalım. Şöyle ki:

A. İnsan fakirdir. Yani maddi, manevi pek çok ihtiyacı vardır, fakat bu ihtiyaçları çoğu zaman kendi başına temin edemez. Bu ihtiyaçları her şeye gücü yeten ve kullarına şefkatli olan Allah

56 Münzirî, **et-Tergîb ve't-Terhîb**, 1/229.

57 Münzirî, **et-Tergîb ve't-Terhîb**, 1/246.

ih-san eder. İşte namaz kulun, muhtaç olduğu şeyleri Allah'ın ih-san ettiğini görmesi ve bu nimetler karşılığında, Allah'a yönelip şükretmesi yani **"Elhamdülillâh"**⁵⁸ demesidir.

B. İnsan âcizdir. Yani pek çok musibetlere, belalara duçar olur, kendi başına o bela ve musibetlerden kurtulamaz. Onlardan kurtulmak için büyük, kudreti her şeye yeten bir zata müraca-at etmelidir. O zat, Allah'tır. İşte namaz, musibet ve belalar kar-şısında Allah'a yönelmek, onun azametini büyüklüğünü ikrar etmek, yani **"Allâh-u ekber"**⁵⁹ demektir.

C. Allah insana pek çok nimetler vermiş, onu pek çok musibet ve belalardan kurtarmıştır. Fakat insan bu nimetlere ve belalardan kurtulmanın karşılığında hakiki kulluk yapmamıştır. Tam tersine pek çok hata ve günah işlemiştir. İşte namaz, yapılan hata ve günahlara karşı bir tevbe, istiğfar, yani bağışlanma-yı istemektir. Namazda söylenen **"Sübhânallah"**⁶⁰ sözü hem Allah'ın eksiksiz, hatasız, mükemmel oluşunu, hem de insanın kusurlu ve hatalı oluşunu nazara verir.

Kısaca namaz; Allah'ın nimetlerine bir şükür yani "elham-dülillah" demek; bela ve musibetlerden kurtardığı için onun büyüklüğünü söyleme yani "Allâh-u ekber" demek; hem de kendimizin eksik ve kusurlu, Allah'ın ise eksiksiz ve kusursuz olduğunu söylemek yani "Sübhânallah" demektir. Bu yüzden "Sübhânallah, Elhamdülillâh, Allâh-u ekber" kelimeleri nama-zın çekirdekleri hükmündedir diyebiliriz.

58 **Elhamdülillâh;** bütün övgüler, şükürler Allah'a aittir demektir.

59 **Allâh-u ekber;** En büyük Allah'dır demektir.

60 **Sübhânallah;** Allah noksan sıfatlardan, çirkinliklerden münezzehtir, uzaktır demektir.

Aynı zamanda Sübhânallah, Elhamdülillâh, Allah-u Ekber kelimeleri namazın kıyam, rükû ve secde hallerinin hepsinde vardır. Şöyle ki:

Kıyamda namaza **“Allâh-u ekber”** diye başlarız. İlk önce **“Sübhâneke”** duasını okur, sonra Fatıha sûresini okurken **“El-hamdü-lillâhi-Rabb’il-Âlemîn”**⁶¹ deriz.

Rükûya giderken **“Allâh-u ekber”** deriz. Rükûda **“Sübhâne Rabbiyel-Azim”**⁶² deriz. Doğrulurken **“Semiallahu limen hamideh”**⁶³ ve **“Rabbenâ lekel-hamd”**⁶⁴ deriz.

Secdeye giderken **“Allâh-u ekber”** deriz. Secdede **“Sübhâne Rabbiyel-A’lâ”**⁶⁵ deriz. Doğrulup oturduğumuzda **“Ettehiyyâtü lillâhi”** duasını okuruz.

Bu üç kelimenin ehemmiyetinden dolayı, Peygamberimiz (sav) namazdan sonra otuz üçer defa bu kelimelerin tekrar edilmesini söylemiştir.

Sahâbîlerden Ebû Hüreyre (ra) şöyle demiştir:

Muhacirlerin fakirleri Peygamberimiz (sav)’e gelerek: “Varlık sahipleri (zenginler) yüksek dereceleri ve daimî nimetleri alıp gittiler.” dediler. Peygamberimiz (sav) “O nedir?” diye sordu. Muhacirler: “Onlar bizim kıldığımız gibi namaz kılıyor; bizim tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar. Fakat onlar sadaka veriyor, biz veremiyoruz; onlar köle azâd ediyor, biz edemiyoruz.” dediler.

Bunun üzerine Peygamberimiz (sav) “Ben size bir şey öğreteyim mi? Onunla sizi geçenlere yetişir; sizden sonrakileri de

61 Hamd Âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.

62 Azîm olan, büyük olan Rabbimizi tesbih ederiz.

63 Allah hamd eden kişinin hamdini, şükürünü iştirik demektir.

64 Rabbimiz Sana hamd olsun.

65 Yüce olan Rabbimizi tesbih ederiz.

geçersiniz. Hem hiçbir kimse sizden daha faziletli olamaz; ancak sizin yaptığınız gibi yaparsa o başka" buyurdu. Muhacirler: "Elbette (öğrenmek isteriz) Yâ Resûlâllah!" dediler. Peygamberimiz (sav) "**Her namazdan sonra otuz üç defa Sübhânallah, Elhamdulillâh ve Allâh-u ekber deyiniz.**" Buyurdu. (Sahâbîler sevinerek döndüler ve Peygamberimizin kendilerine öğrettikleri şeyi yapmaya başladılar. Fakat zenginler de bunu öğrenince onlarda yapmaya başladılar.) Bunun üzerine fakir muhacirler Peygamberimiz (sav)'e geldiler "Mal, mülk sahibi din kardeşlerimiz bizim yaptığımızı işittiler ve onlar da bizim gibi yapmaya başladılar (onlar bizi yine geçti)" dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (sav) "Bu, Allah'ın bir fazl-u keremidir; onu dilediğine verir." buyurdu.⁶⁶

NAMAZ, İNSANIN HALİFE OLUŞUNU TEMSİL EDER

Namaz, hem kulun Allah'a bağlılığını, tâzim ve şükrünü, hem de insanın Allah'ın yeryüzündeki halifesi olmasını sembolize eder.

Namaz/Salât, kâinatta bütün varlıkların işledikleri bir fiildir. Bir âyette şöyle buyrulur: "*Göklerde ve yerde bulunanlarla (gökyüzünde) dizi dizi kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmez misin? Her biri kendi salâtını ve tesbihini (öğrenmiş) bilmiştir.*"⁶⁷

Varlık âleminde herkesin fiili olan *salât*'ı Allah, yeryüzüne halife kıldığı insandan da istemiştir. İnsan, Allah'ın halifesi olduğu için, onun *salâtı* diğer varlıkların *salâtından* farklıdır. Onun *salâtı*, diğer varlıkların *salâtlarını/ibadetlerini* içine alır. Şöyle ki:

Bütün varlıklar ya kıyamda, ya rükûda ya da secde halindedir. Örneğin; hayvanların iki ayaklı olanları kıyamda; dört ayak-

66 Müslim, "Mesâcid", 142.

67 en-Nûr, 24/41.

lı olanlar rükûda; sürünenler ise secde halindedir. Bitkilerden, kavak ağacı gibi dimdik duran ağaçlar kıyamda; dallarını aşağı eğmiş olanlar rükûda; otlar ise secde halindedir. Peygamberimiz (sav) meleklerin bir kısmının kıyamda, bir kısmının rükûda, bir kısmının secde ibadet halinde olduklarını söylemiştir.⁶⁸ Bu yönüyle bir mümin namazdaki kıyâm, rükû ve secdesiyle, bitkilerin, hayvanların ve meleklerin ibadet şekillerini kendi ibadetinde bir araya getirmiştir diyebiliriz.

Mutasavvıflar, insanı, kâinatın küçültülmüş bir şekli (misal-i musaggarı) olarak kabul ederler. Örneğin, kemikler, cansız varlıkları; hücreler ve organlar bitkisel hayatlarıyla bitkileri, nefsanî arzular, hayvanları; gurur, kibir gibi hasletler, şeytanı; güzel hasletler, melekleri temsil eder.

Bazı rivâyetlerde, Fatiha'nın Kur'ân'ın hûlasası, özeti olduğu şöyle ifade edilir. Peygamberimiz **"Kim Fatiha'yı okursa, o, sanki Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân'ı okumuş gibi olur"** buyurmuştur. Hasan-ı Basrî'de "Allah 104 kitap indirdi, onların bütün ilmini de 4 kitaba -Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân'a- yerleştirdi. Sonra bu 4 kitabın ilmini de Kur'ân'ın büyük sûrelerine koydu. Sonra onlardaki ilmi de Fatiha'ya koydu. Kim Fatiha'nın tefsirini bilirse, o indirilmiş 104 kitabın tefsirini öğrenmiş gibi olur" demiştir.⁶⁹

Yukarıda, namazın bütün varlıkların ibadetlerini ihtiva ettiğini belirtmiştik. Bütün bu özelliklerden yola çıkarak; insan kâinatı; Fatiha sûresi Kur'ân'ı; namaz bütün ibadetleri sembolize eder. Dolayısıyla "Namaz kılan bir mümin; kâinatın, Kur'ân'ın bütününü okuyarak, bütün ibadetleri yapmasını sembolize eder" diyebiliriz.

68 Taberânî, **Mu'cemü'l-Kebîr**, 2/184.

69 Suyûtî, **ed-Dürrü'l-Mensûr**, 1/16.

AZ ZAMANDA SONSUZ SERMAYE İMKÂNI: NAMAZ

Yirmi dört saatlik ömür sermayemiz her gün avucumuza yeniden bırakılıyor. Bunun ortalama sekiz saati uykuda, sekiz saati iş-okul-yolda, kalanı da yeme-içme, sosyal medya, dinlenme ve benzeri uğraşlar arasında eriyip gidiyor. Namazın talep ettiği pay ise abdest dâhil yaklaşık bir saat, günün yalnızca yüzde dördü. Finans dünyasında, dört birimlik bir yatırımla sınırsız getiri vaat edilse kim geri çevirir? Namaz tam da böyle bir fırsat: küçük bir fedakârlık, sınırsız bir kâr.

Bu ibadet, ruha takılan güvenlik kemeri gibidir. Aracımıza binerken kemeri bağlamak bir dakikadan az sürer ama olası bir kazada hayat kurtarır. Aynı şekilde her namaz, insanı gaflet ve kötülüklere çarpma riskinden koruyan manevî bir kemerdur; zira Kur'an, "Namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar."⁷⁰ buyurur. Düzenli olarak Rabbine yönelen kalp, günah davetleri karşısında daha dirençli hâle gelir; vicdan her rekatta yeniden kalibre edilir.

Modern verimlilik yaklaşımları, zihinsel ve fiziksel performansın sürdürülebilirliği için iki-üç saatte bir kısa molalar (mikro-aralar) verilmesini önerir. Oysa İslam, bu ritmi asırlardır beş vakit namaz disipliniyle sistematik bir şekilde sunmaktadır. Sabah vakti zihinsel uyanışa ve tefekküre imkân tanırken; öğle, günün en yoğun anında bir duraklama ve denge fırsatı sunar. İkinci vakti günün yorgunluğunu toparlama; akşam, günbatımının anlamlı bir fark edilişle karşılanması; yatsı ise iç huzurla günün kapanışı mahiyetindedir. Bu ibadet düzeni, bedeni esneten, zihni toparlayan ve ruhu dinlendiren çok katmanlı bir yapıya sahiptir.

Nörobilimsel araştırmalar, düzenli ibadetin stres hormonu olan kortizol seviyesini düşürdüğünü; şükür temelli duaların ise serotonin ve dopamin salınımını artırdığını ortaya koymaktadır. Namaz, bu bilimsel bulguların tamamını pratikte bir araya getirir: Fiziksel hareketlerle bedeni uyarır, şükür merkezli içeriğiyle kalbi yönlendirir, tefekkür boyutuyla zihinsel sakinliği temin eder. Böylece namaz, aynı anda bedensel egzersiz, zihinsel farkındalık (meditasyon) ve duygusal dengeyi destekleyen bir şükür pratiği olarak işlev görür.

Bütün bunlardan da öte, niyetin gücü namazı “katalizör” hâline getirir. Peygamberimizin “Helâl kazanç peşinde koşmak Allah yolunda cihattır.”⁷¹ buyruğu, güzel niyetle yapılan dünyevî işlerin de ibadet değerine yükselebileceğini hatırlatır. Namazını aksatmayan kimse, geri kalan saatleri de “ebedî sermaye”ye tahvil eder; fani ömrünü âhiret yatırımı yapar.

Üstelik bu ibadet, sigorta poliçeleri gibi herhangi bir ihtimalle değil, Rabbimizin kesin vaadine dayanmaktadır: “Kim Benim zikrimden yüz çevirirse sıkıntılı bir hayatı olur; Bana yönelen ise geniş bir hayata kavuşur.”⁷² Yaşadığımız an dışında hiçbir şeye hâkim değilken, garanti altına alınmış bir saadet sözleşmesi önümüzde duruyor. Gündelik işlerimiz için saatlerce ekran başında kalan, kariyer uğruna uykusundan ferâgat eden insanın, sonsuz hayat için bir saat ayırması aklın da vicdanın da gereğidir. Küçük bir vakit yatırımıyla iç huzur, ahlâkî direnç, anlamlı bir yaşam ve ebedî mutluluk kazanmak varken bu teklifi ertelemek, hesap bilen bir aklın göze alacağı bir risk değildir. Namaz, bugünü aydınlatır, yarını teminat altına alır; az zamanda sunulan sonsuz kazanç işte budur.

71 Kudâî, **Müsned**, 1/83.

72 Tâhâ, 20/124-126.

KAVANOZA KOYACAĞIMIZ EN BÜYÜK TAŞ NAMAZ OLSUN

Bazı insanlar, namaz kılmak istediklerini ifade etmelerine rağmen bir türlü “vakit bulamadıklarını” öne sürmektedir. Bu söylem, kendilerine zamanı lütfeden Yaratıcı'ya, o zamanın yalnızca birkaç dakikasını ayıramamak gibi çelişkili bir durum ifadesidir. Ne var ki aynı kişiler, televizyon, internet, sosyal medya, dizi, film ve çeşitli faydasız meşguliyetler için saatlerce zaman harcayabilmektedir. Bu durum, zamanın yetersizliğinden ziyade, değerler hiyerarşisindeki önceliklerin sorgulanması gerektiğine işaret etmektedir.

Gerçekte mesele “vakit bulamamak” değil, namazın hayat içindeki konumunun yeterince içselleştirilememesidir. Zira insan, önem verdiği ve değer atfettiği şeyler için daima zaman üretme eğilimindedir. Bu bağlamda, sorunun kaynağı zaman darlığı değil, kalpte namaza ayrılan yerin darlığıdır. Dolayısıyla çözüm, dışsal takvim düzenlemesinden önce, içsel bir değer ve bilinç dönüşümünü gerektirmektedir.

Bir öğretmen elinde bazı malzemelerle sınıfa girmiş. Masanın üzerine önce kocaman cam bir kavanoz koymuş. Sonra yumruk kadar taşları kavanoza yerleştirmiş. Öğrencilere dönmüş ve:

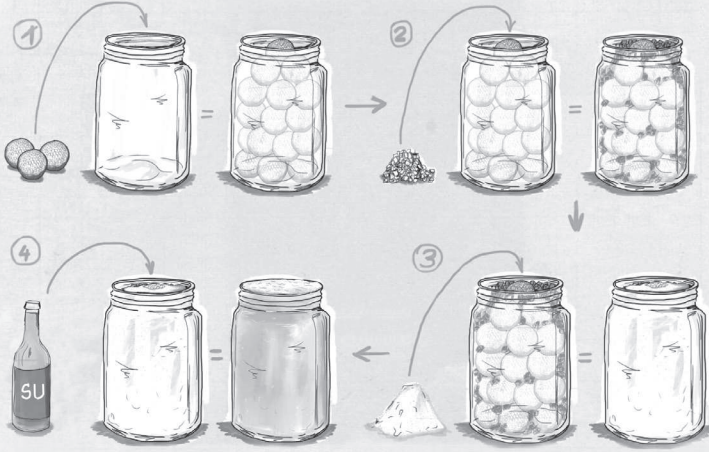
“Kavanoz doldu mu?” demiş.

Öğrenciler “Doldu” demişler.

Öğretmen “Hayır” demiş. Sonra küçük çakıl taşlarını çıkarmış ve büyük taşların aralarına yerleştirmiş. Taşlar kavanozun ağzına kadar gelince yine “Doldu mu?” diye sormuş.

Öğrenciler “Doldu” demişler.

Öğretmen yine “Hayır” demiş. Sonra incecik, elenmiş kum çıkarmış ve küçük çakıl taşlarının aralarına yerleştirmiş. Tekrar “Doldu mu?” diye sormuş.

Öğrenciler “Doldu” deyince, yine “Hayır” demiş. Sonra bir sürahi çıkarmış ve kavanozun ağzına kadar suyu doldurmuş. Sonra:

“Şimdi kavanoz doldu” demiş. Ve eklemiş “Bundan ne anladınız?”

Öğrencilerden bazıları “Bir iş yapmak isterseniz, mutlaka boş bir vakit bulabilirsiniz, dersini çıkardık.” demişler.

Öğretmen “Söylediğiniz doğru” demiş. “Fakat ben bunu anlatmak istemedim. Ben size bir iş yapacağınız zaman, en büyüğünden, en önemlisinden başlayın, küçük olanlara zaten vakit ve fırsat bulursunuz dersini vermek istedim. Düşünün kavanoza önce büyük taşları değil de küçükleri veya suyu koysaydım diğerlerine yer kalır mıydı? Kalmazdı. Onun için ne yapacaksınız önce büyüğünden, en önemlisinden başlayın.”

Her gün bir kavanoz gibidir. Ve sen bu kavanoza önce "NAMAZ" denilen en büyük beş taşı koy! Çünkü diğerlerine zaten vakit ve fırsat bulursun.

Namaza vakit bulamadıklarını söyleyen tembeller kavanozlarını küçük şeylerle doldurdukları için, elbette büyük şeylere yer bulamazlar.

Namazın ne kadar büyük olduğunu anlamak için şunlara bakalım:

Bir adam Peygamberimiz (sav)'e geldi ve amellerin en faziletlisini sordu. Peygamberimiz (sav) ona **"Namazdır."** buyurdu. Adam "sonra hangisi" dedi. Peygamberimiz (sav) **"Sonra yine namazdır."** buyurdu. Adam tekrar "sonra hangisi" dedi. Peygamberimiz (sav) üçüncü defa da **"Sonra yine namazdır."** dedi. Adam "sonra hangisi" dedi. Peygamberimiz (sav) **"Allah yolunda cihattır."** buyurdu.⁷³

73 İbn Hibbân, **Sahîh**, 1/157 (No. 56). Ayrıca bk. Abdürrezzâk, **Musannef**, 10/304 (No. 21602).

NAMAZ KILMIYORUM AMA KALBİM TEMİZİ

İnsanlar arasındaki psikolojik denge, anlaşma ve uyumu netice verirken, dengenin bozulması bazen insanlar arasında çatışmalara sebep olabilir. Şöyle ki:

Benzer özelliklere sahip iki insan bir araya geldiğinde, aralarında doğal bir psikolojik denge oluşur ve bu denge sayesinde çatışma ihtimali azalır. Tıpkı iki fakirin ya da iki zengin bir araya gelmesinde olduğu gibi... Ancak taraflardan birinde farklı ya da üstün kabul edilen özellikler varsa, bu denge bozulabilir ve çatışma doğabilir. Örneğin fakirle zengin bir araya gelmesinde olduğu gibi...

Bu tür durumlarda ortaya çıkan kıskançlık, aşağılık kompleksi, kibir, kendini üstün görme, başkalarını küçümseme gibi olumsuz duygular, çoğu zaman psikolojik dengesizliğin dışı yansımasıdır. Denge bozulduğunda, bu ruh hâli zamanla bir rahatsızlığa dönüşebilir ve insan ilişkilerinde çatışmalara zemin hazırlar.

Elbette bu durum her insanda, her ortamda ya da her ilişkide aynı şekilde yaşanmaz. Ancak insanlar arası anlaşmazlıkların büyük kısmı, çoğu zaman bu görünmeyen psikolojik dengeyle yakından ilişkilidir.

Asıl bizim burada ele almak istediğimiz konu; dini yaşayanlarla, yaşamayanlar arasındaki denge bozukluğunun çatışmayı netice vermesidir.

Namaz kılan iki insan bir araya geldiklerinde aralarında namaz kılmaktan kaynaklanan bir huzursuzluk olmaz. Çünkü ikisi de namaz kıldığı için aralarında psikolojik bir denge vardır. Fakat namaz kılan ve kılmayan iki şahıs bir araya gelince durum değişir. Ve denge bozulur. Dengenin bozulması ister istemez, namaz kılmayan insanı rahatsız eder.⁷⁴

74 Dengenin bozulması bazen namaz kılanları da rahatsız etmektedir. Ama ekseriyetle bundan rahatsız olanlar namaz kılmayanlar olmaktadır.

Namaz kılmayan bir kişi, zaman zaman içsel bir huzursuzluk hissedebilir veya namaz kılanların yanında kendini eksik ya da geri planda hissedebilir. Bu tür durumlarda, içsel dengeyi sağlamak adına bazı savunma mekanizmaları devreye girebilir. Örneğin, “Ben de kötü biri değilim, kalbim temiz.” gibi ifadelerle kendini teskin etmeye çalışabilir. Ya da bazen, namaz kılan kişilerin davranışlarını sorgulayarak onların da kusurlu yönlerini öne çıkarmaya çalışabilir. Bu tür tepkiler, kişinin iç dünyasında oluşan dengesizliği gidermeye yönelik çabalardır.

Psikoloji kitapları, insanın, kendini kaygı verecek bir ortamda hissettiği zaman, “savunma mekanizmalarını” harekete geçirdiğinden bahsederler. Savunma mekanizmalarının pek çok çeşitleri vardır. Yukarıda anlattığımız mevzu psikolojideki “yansıtmâ” kısmına örnek olarak kabul edilebilir. Psikoloji kitapları “yansıtmayı” şöyle tarif ediyorlar: “Kişinin kendi kusurlarını başkalarında görme davranışı.” Kusurlu insan başkalarının kusurlarını bahane ederek kendini mazur, olumsuz hareketlerini doğru ve zorunlu imiş gibi gösterir. Böylelikle kendini içinde bulunduğuy kaygılı durumdan kurtarmaya çalışır.

Namaz kılmayan insanların, namaz kılanlarla karşılaşınca hemen “kalbim temiz” deyip kendilerini müdafaaya geçmeleri ve dindarlara hücum ederek onları aşağılamalarının temelinde başka bir gerekçeleri yoktur.

Günümüz toplumunda bu ruh haleti oldukça yaygındır. Eğer namaz kılıyorsanız ve namaz kılmayan insanların ortamına dahil olursanız, bu hallerle mutlaka karşılaşsınız.

Bu insanlara neler söylemeliyiz?

Öncelikle namaz kılmayanlara yaklaşımımız, onları bu davranışlara tahrik edecek şekilde tenkit tarzında olmamalıdır. Çünkü tenkit onların davranışlarını değıştirmez, daha çok bizimle onlar arası iletişimi, dostluğu bitirir.

Namaz kılmayan insanlar, ya kalbim temiz diyerek kendilerini müdafaa ediyorlar veya dindarlara hücum ederek kendilerini mazur göstermeye çalışıyorlar.

Diyelim ki –onların dediği gibi- namaz kılanların kalbi pis, acaba namaz kılmayanların kalbi ne kadar temiz? Veya temiz mi?

Siz birisine “kalbinin temizliği”ne itimad ederek 24 Milyar borç verseniz, daha sonra bu adam borcunun değil tamamını, 1 milyarını bile ödemese bu adamın kalbinin temiz olduğuna inanır mıyız? Düşünelim ki, Allah her gün 24 milyardan daha değerli olan 24 saatlik bir sermayeyi elimize veriyor ve yalnızca bunun bir saatini ibadete tahsis etmemizi istiyor. Biz 24 saatten birini ibadete tahsis etmez ve “kalbim temiz” dersek bu söz ne kadar doğru olur?

Dindarlara hücumlarına gelince:

Dindarların hataları hiçbir zaman, namaz kılmayanların kusurunu kusur olmaktan çıkarmaz. Kusur yine kusurdur. Yarın Allah’ın huzurunda hesap verdikleri zaman bu şekilde kendilerini müdafaa ettiklerinde, Allah onların bu mazeretini kabul etmeyecektir. Başkasının hatası bizim hatamızı mazur ve makul göstermez.

Namaz kılan insanlar namaz kıldıkları için mi kötüdürler. Yoksa kötü oldukları için mi namaz kılıyorlar? Bu insanlar namazı bırakırlarsa acaba iyi insan olurlar mı? Veya namaz kılmadan önce iyi idiler de, namaza başlayınca mı kötü oldular? Onları kötü yapan namaz mıdır?

Yağmur yağdığı zaman güzel olan bitkilerle beraber, kötü bitkiler de çıkarlar. İslamiyet de manevi yağmur gibidir. Onun güzelliğinden istifade eden birçok insan vardır. Fakat onu sûi istimal edenler de olabilir. Fakat bu İslamiyet’in güzelliğini değıştirmez. Meşhurdur: “Sûi misal emsal olmaz.”

Dindar insanlar melek değil, peygamber değil, insandır-
lar. Onların da birtakım hataları olur, olmaz değil. Onları tenkit
edenler de hatadan hali değildir.

Bir insanı değerlendirirken iyi tarafı çoksa iyi; kötü tara-
fı çoksa ona kötü deriz. Dindarları da bir-iki kusurla mahkûm
etmek insafsızlıktır. Aynı zamanda bütün dindarları değerlen-
dirirken de durum böyledir. Dindarların içinde iyi insan da var-
dır kötü insanda. Fakat çoğunluğu teşkil edenler herhalde iyi
olanlardır.

Dindarların hata etmemeye dikkat etmesi diğer insanla-
ra örnek olması gerekir. Fakat hata ettikleri zaman, bu diğer
insanların hatası için bir fetva ve gerekçe olamaz. Dindarları
tenkit edenlerin kendileri dini yaşayıp onlar daha güzel örnek
olmalıdırlar.

NAMAZDA OKUNAN DUALARI BİLMEDİĞİM İÇİN NAMAZ KILMIYORUM!

Bazı arkadaşlar, "Aslında namaz kılmak istiyorum; ancak
nasıl kılındığını ve namazda okunan duaları bilmediğim için
başlayamıyorum." şeklinde bir gerekçe ileri sürmektedir.

Oysa günümüzde namazın eda şekliyle ilgili bilgiye ulaş-
mak oldukça kolaydır. Gerek internet ortamında gerekse basılı
kaynaklarda yüzlerce açıklayıcı içerik, görsel materyal ve öğ-
retici video mevcuttur. Bu nedenle, bilgiye ulaşma imkânlarının
bu denli yaygın olduğu bir çağda, söz konusu mazeretin ikna
ediciliği oldukça zayıftır.

Namazda okunan sûre ve dualar konusuna gelince: İslâm
âlimleri, namaza yeni başlayan ve henüz hiçbir sûreyi –örne-
ğin Fâtiha Sûresi'ni dahi– okuyamayanların, Fatiha ve iki sûre
öğreninceye kadar namazı şöyle kılacaklarını söylemişlerdir:

Kur'an'da **“(Namazda) Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun!”**⁷⁵ buyrulmuştur. İmam-ı Âzam bu ayete binaen bir kişinin namazda kıraat olarak en az bir ayet okuması gerektiğini söylemiştir. Yani Fatiha'nın ilk ayeti **“Elhamdülillâhi Rabbil Âlemîn”**i okumuş olsa bile yeterlidir. İmam-ı A'zam'ın talebeleri bunu az bulmuşlar ve “Ya üç ayet ya da üç ayet uzunluğunda bir ayet olmalıdır.” demişlerdir. Yani **“Elhamdülillâhi Rabbil Âlemîn. Er-Rahmân'ir-Rahîm. Mâlikî Yevmiddîn.”** demiş olsa yeterli olur demişlerdir.⁷⁶

Hatta yukarıda zikrettiğimiz Fatiha'nın bir ayetini bile okuyamazsa “Sübhânallah, Elhamdülillâh, Allâh-u ekber” dese bu bile yeter diyen âlimler olmuştur. Çünkü bu tesbihler de Kur'an'da geçmektedir. Bu konuda şöyle bir rivayet vardır:

Bir adam Peygamberimize gelerek “Ben Kur'ân'dan bir şey ezberleyemiyorum. Bana onun yerine geçecek bir şey öğretir misiniz?” dedi. Peygamberimiz (sav)'de ona **“Sübhânallah, Elhamdülillâh ve Lâ ilâhe illallâhu Allâh-u ekber, velâ havle velâ kuvvete illa billâhi'l-aliyyi'l-azim”** de!” buyurdu.⁷⁷

Ayrıca bilindiği gibi Hanefî mezhebinde farzda imama uyan kimse hiçbir şey okumaz. İmamın kıraati onun kıraati sayılır. Hiçbir sûre bilmeyen biri imama tabi olsa “Niyet ettim öğle namazının farzını kılmaya, uydum imama.” dese bu kâfidir. Onun herhangi bir şey okuması gerekmez.

Yalnız unutmayalım ki, burada anlattıklarımız namaza yeni başlayanlar içindir. Onlar en kısa zamanda Fatiha ve en az iki kısa sûre öğrenip, namazlarını o şekilde kılmalıdır.

75 el-Müzzemmil, 73/20.

76 Ömer Nasuhî Bilmen, **Büyük İslam İlmihali**, s. 125.

77 Ebû Dâvûd, “Salât”, 134.

NAMAZ VE DUA SAYESİNDE MUSİBETLERDEN KURTUL!

Sahâbeden Enes b. Mâlik (ra) şöyle anlatıyor:

“Peygamberimiz (sav) zamanında Şam’dan Medine’ye, Mekke’den Şam’a mal götürerek ticaret yapan bir adam vardı. Bu zat Allah Taâlâ’ya tevekkül ederek kafilâ ile gitmezdi. Bir defasında Şam’dan Medine’ye gitmek üzere iken birden atlı bir hırsız karşısına çıkmış ve tüccara: “Durl!” diye bağırmış. Tüccar durmuş ve “Malım senin olsun, beni bırak.” demiş. Adam: “Malın zaten benim malımdır. Benim kasdım sanadır, seni öldüreceğim.” demiş. Bunun üzerine tüccar, “O halde bana biraz müsaade et, abdest alayım, namaz kılayım, Rabbıma dua edeyim.” demiş. Hırsız: “Aklına gelen şeyi yapabilirsin.” demiş.

Bunun üzerine tüccar kalkmış, abdest almış, dört rekât namaz kılmış, sonra ellerini semâya kaldırarak şöyle dua etmiş:

“Ya Vedûd! Ya Vedûd! (Ey Seven ve sevilen Rabbim!) Ey yüce Arş’ın sahibi! Ey yoktan yaratan ve öldükten sonra tekrar var eden! Ey dilediğini yapan! Arş’ın dört tarafını dolduran nurun hürmetine senden istiyorum, bütün mahlûkata hâkim olan kudretin hürmetine, her şeyi ihata eden rahmetin hürmetine, sana yalvararak istiyorum, ey çaresiz kalanların imdadına yetişen!” Adam bu duayı üç kere tekrar etmiş. Duasını bitirdiğinde o tarafa doğru gelmekte olan eli mızraklı bir süvari görmüşler. Süvari ile hırsız dövüşmüşler ve süvari hırsızı öldürerek, adamı kurtarmış.⁷⁸

Zaman, zaman başımıza değişik musibetler, belalar gelir. Öyle ki bu belalara karşı en yakın akrabalarımız, arkadaşlarımız bile yardım edemezler. Fakat namaz kılıp Allah’a yönel-

78 Muhammed Yusuf Kandahlâvî, **Hayatü’s-Sahâbe**, 4/205; İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-Gâbe**, 6/295.

duğumuzda; O, bizi lütuf ve merhametiyle içinde olduğumuz belalardan kurtarır. Kimsenin yardım edemediği yerlerde; Allah, ummadığımız yerden öyle kolaylıklar ihsan eder ki, şaşırıp kalırız. Bu yüzden ümitsizliğe kapılmadan, onun dergâhına yönelmemiz gerekir. Nitekim bu konuda Allah *“Sabır ve namaz ile Allah’tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah’a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir.”*⁷⁹ buyurmuştur.

Bazen insan “Ben çok günahkârım, Allah benim duamı kabul etmez.” diye düşünür, bu yüzden Allah’a yönelip dua etmez. Hâlbuki Mevlana’ya atfedilen şiirde denildiği gibi onun dergâhı ümitsizlik kapısı değildir.⁸⁰ Bir insan tövbesini yüz kere bozsa bile Allah onun yüz birinci defa kapısına müracaat etmesini ister. Allah bazen ateistlerin bile duasını kabul etmiştir. Bu konuda sana ibretlik yaşanmış bir olayı anlatmak istiyorum.

Amerikalı göz Doktoru Laurence Brown Müslüman oluşunu şöyle anlatıyor:

Bu (nasıl Müslüman olduğumu anlatmak) benim çok sevdiğim bir konudur. Çünkü çoğu kişi benim Müslüman olmadan önce Hristiyan olduğumu sanıyor. Bunu düzeltmem gerekiyor. Ben Hristiyan olmak için çok gayret ettim. Uzun yıllar birçok farklı şekilde Hristiyan olmak için çabaladım. Ve bende işe yaramadı. Bunu söyleyince birçok kişi gülüyor.

Ben yaklaşık 19 yıl önce manevi bir arayışa başladım. Kızım aort koarktasyonu denilen bir hastalıkla doğdu. Bu ölümcül bir hastalıktır. Böyle doğan çocuklar çoğu zaman ölürlər, üstelik kötü bir şekilde ölürlər. Onlara açık kalp ameliyatı yapılır. Birkaç yıl sonra açık kalp ameliyatı tekrar yapılır. Ve birkaç yıl sonra

79 el-Bakara, 2/45.

80 https://www.mevlana.com/tr_TR/quote/otomatik-taslak-54/ (Son Erişim: 09.07.2025).

ameliyat yine tekrarlanır. Çocuk büyüdükçe doktorların doku-yu büyütmeleri gerekir ve sonunda bu çocuklar ölür.

Kızımın böyle doğduğu haberini ilk kez alınca hayatımda ilk kez kontrolün bende olmadığını hissettim. Elimden bir şey gelmiyordu. Ondan önce hayatımda ne zaman bir sorun olsa kendim hallederdim. Daha çok paraya ihtiyacım varsa daha çok çalışıyordum. Bir şeyin tamire ihtiyacı varsa tamir ettirecek birini buluyordum veya kendim tamir ediyordum vs vs. Neden bahsettiğimi anlıyorsunuzdur.

Kızım doğunca -adı Hanna idi- direk yoğun bakıma alındı. Vücudu buradan (yani göğsünden) aşağıya kadar neredeyse (siyah) ceketimin rengindeydi veya koyu bir mavi. Çocuğun vücuduna oksijen girmiyordu. Gözümüzün önünde kıvranıyordu, oksijensizlikten kıvranıyordu ve vücudunun o bölgesi ölüyordu.

Ben onu öyle görünce dediğim gibi hayatımda ilk kez, daha büyük bir güce yönelmem gerektiğini hissettim. O zamana kadar ateisttim. Protestan bir ailede yetişmişim. Dindar değillerdi ve ben hiçbir dine girmemişim. Yoğun bakım ünitesinden çıkmam gerekiyordu çünkü içeri o alandan uzman bir grup doktor gelmişti. Onlar yapacaklarını yaparken ben ibadet odasına gittim ve hayatımda ilk kez dua ettim. Ve tipik ateist dua ediş şekliyle dua ettim.

Allah'tan şüphe eden kimsenin duası diye bir şey vardır. Şüphecinin duası şöyledir: "Ey Tanrı, eğer varsan ruhumu kurtar, eğer ruhum varsa." Şüphecinin duası budur. Ve çoğu ateist dua ederse böyle eder: "Ey tanrı! Eğer varsan. . ." çünkü emin değillerdir.

Ben de işte öyle dua ettim, "Ey Tanrı! Eğer varsan, var olup olmadığını bilmiyorum, ama eğer varsan yardıma ihtiyacım var." Yaratıcıma o gün bir söz verdim. Eğer çocuğumun hayatı-

nı kurtarırsa ve bana en çok razı olduğu dinin yolunu gösterirse o yoldan gideceğime söz verdim. Verdiğim söz bu şekildeydi.

Kızımın odasından ayrılışım sadece 15 dakika kadar sürdü. Tekrar yoğun bakım ünitesine geri dönünce, kapıdan içeri girip kızımın olduğu yere doğru baktığımda doktorlar başlarını kızımın üzerinden kaldırıp bana baktılar. Ve anında bir şeylerin değişmiş olduğunu anladım. Yüzleri şaşkınlık doluydu. Sanki neler olduğuna dair hiçbir şey anlamamışlardı. Hatta şoktaydılar. Onlara doğru yürüdüğümde bana kızımın iyi olacağını ve ölmeyeceğini söylediler. Kızım tamamen normal bir çocuğa dönüşmüştü, tamamen sağlıklıydı, ameliyat olmadı, tedaviye ihtiyacı yoktu. Durumu tamamen tersine dönmüştü.

Elimizde hem daha önce ve hem de daha sonra çekilmiş ultrason kalp filmi vardı. Önceki filmde bahsettiğim hastalık vardı, hâlbuki sonraki filmde hastalık tamamen gitmişti. Hastalıktan eser yoktu, tamamen normaldi. Doktorlar bundan bir anlam çıkarmaya ve açıklama yapmaya çalışıyorlardı. Konuyu bana ve kendilerine açıklamaya çalışıyorlardı. Yaptıkları açıklamaya inandıklarını hissettim. Ben orada durup onlara baktığımı ve şöyle dediğimi hatırlıyorum, “Bu açıklama size göre anlamlı olabilir ama benim için değil. Ben bu duayı ettim, ben bunun yaratıcımın elinden olduğuna inanmak zorundayım.”

Onun sözünde durduğunu (yaptığım duayı kabul ettiğini) biliyordum. Şimdi sıra bana gelmişti, benim de sözümde durmam gerekiyordu. Böylece kızımın iyileşmesinden sonra dini bir arayışa başladım. Doğru yolu Hristiyanlıkta bulacağımı sandıyordum. İlk önce Yahudiliği öğrendim, bu beni Hristiyanlığı öğrenmeye yönlendirdi. Yıllar boyunca doğruluğu orada bulacağımı sandım. Yıllar boyunca kendimi ikna etmeye ve Hristiyan olmaya çalıştım. Hristiyanlığın tüm mezheplerine gittim. Tam olarak kaç farklı mezhep, kaç farklı kiliseye gittiğimi ha-

tırlamıyorum. Hristiyanlığın gerçeğini bulma çabasıyla ama sürekli aynı şeye karşı çıkıyordum. Hep bir kısmını beğeniyor ama diğer kısmını anlamakta zorlanıyordum ve temel inançlar konusunda papazla konuşup soru sorardım, açıklayamazlardı. Ve ben de “güle güle, teşekkürler” derdim. Ve bir sonraki Hristiyan mezhebine araştırmaya giderdim.

Tüm sorularım ancak İslam'ı bulduğumda cevap buldu. Ve gönlümün huzur bulması İslam'ı bulmamla oldu ve yapbozun tüm parçalarının birleştiği yer İslam'dı.⁸¹

Allah ateist birisinin duasını kabul ediyorsa, namaz kılan samimi bir kulunun duasını kabul etmez mi? Elbette kabul eder.

Biz Allah'tan duamızı kabul etmesini, istek ve arzularımızı vermesini, bela ve musibetlerden kurtarması istiyoruz. Peki, ama biz onun isteklerini ciddiye alıyor muyuz, yerine getiriyor muyuz? Üstelik bazıları “Ben Allah'a dua ediyorum, bir türlü kabul olmuyor.” diyerek Allah'ı insanlara şikâyet ediyorlar. Bu şahıslara “Sen Allah'ın senden istediklerini yerine getiriyor musun?” diye bir soralım bakalım, ne diyecekler. Allah bakın bize ne diyor:

“Kullarım sana, beni sorduğunda (onlara benim tarafımdan şöyle söyle): Ben (onlara) çok yakıным. Bana dua ettiği vakit dua edenin duasına karşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime (onlardan istediklerime) uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulmuş olsunlar.”⁸²

81 <https://www.youtube.com/watch?v=Vvyl65UA5EY> (Son Erişim: 09.07.2025).

82 el-Bakara, 2/186.

DÜNYA VE CENNET ARASINDAKİ FARK

Bizim için önemli olan dünya mıdır, ahiret midir? Tabii ki, ahirettir. Allah şöyle buyuruyor: *“Fakat siz (ey insanlar!) dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa ahiret daha hayırlı ve ebedidir.”*⁸³ *“Onlara de ki: “Dünya menfaati azdır, Allah’tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez.”*⁸⁴

Dünya hayatı fani, geçici, ahiret ise, baki, ebedidir. Dünyanın ahirete nisbetle ne kadar küçük ve az olduğunu anlamak için Peygamberimiz (sav)’in şu hadisine bakalım: *“Dünyanın ahirete nisbeti birinizin şu parmağını denize daldırması gibidir. Parmağını çektiğinde onun denizden ne kadar su çıkardığına bir bak!”*⁸⁵ buyurmuştur.

Peygamberimiz bu hadisiyle dünyada insanlara verilen nimetlerle, cennette verilecek nimetler arasında bir kıyaslama yapmakta, dünyada verilen nimetlerin adeta bir iki damla kadar az, cennette verilecek nimetlerin ise deniz kadar çok olduğuna dikkat çekmektedir. İfadelerde sanki biraz mübalağa var zannedilebilir. Ama biraz düşünüldüğünde mübalağa olmadığı anlaşılır. Şöyle ki:

Diyelim ki, 20 yaşında bir genç memur olarak işe başladı. Aylık ortalama maaşı da 45.000 TL olsun. Bu genç, 40 yıl boyunca hiç harcama yapmadan, yani yemeden içmeden tüm maaşını biriktirse, eline toplamda yaklaşık 21 milyon 600 bin TL geçer.

Peki bu parayla ne alabilir? Eline geçen parayla şehrin en lüks yerinden ancak bir daire belki iki daire alabilir. Bugün bu kişi, 40 yıl boyunca bir yada iki daire alabilecek kadar para biriktirmiş olacak.

83 el-A'lâ, 87/16, 17.

84 en-Nisâ, 4/77.

85 Müslim, “Cennet”, 55.

Ama zaten 40 yılın sonunda 60 yaşına gelmiş olacak. O yaştan sonra ne kadar yaşayabilir ki? 100 yıl bile yaşasa, ne-
ticede bir gün bu dünyadan göçüp gidecek. Ve o uğruna bir
ömür harcadığı mal mülk, geride kalacak. Öbür tarafa hiçbir
şey götüremeyecek.

Yani düşünün: Bir insan, 40 yıl boyunca sadece para birikti-
riyor, sonunda belki bir ya da iki daire alıyor... Ama öldüğünde
hepsini bırakmak zorunda kalıyor. Bu tablo bize şunu hatırlatı-
yor: Kalıcı olan, maddi servet değil; insanın arkasında bıraktığı
güzel işler, hayırlar ve Allah için yaptığı amellerdir.

Allah'ın cennete en son girecek şahsa ne kadar mülk ve-
receğini biliyor musun? Acaba 10 apartman mı, yoksa 100
apartman mı?

Peygamberimiz (sav) günahlarından dolayı cehenneme gi-
rip de, cezasını çektikten sonra cehennemden çıkacak olanla-
rın en sonuncusu hakkında şöyle demiştir:

“Ben (günahlarından dolayı) cehennem ehlinden olup (ima-
nı olduğu için) cehennemden en son çıkacak ve en son cenne-
te girecek olan kişiyi biliyorum. Bu zat cehennemden emek-
leyerek çıkacak ve Allah Tebareke ve Teâlâ ona “(Haydi) git
cennete gir!” diyecek. Bunun üzerine o zat cennete gidecek,
fakat ona cennet dolmuş gibi görünecek ve dönecek “Ya Rab!
Cenneti dolmuş buldum” diyecek. Allah Tebareke ve Teâlâ ona
(yine) “Git cennete gir!” diyecek. O da gidecek. Fakat ona yine
cennet dolmuş gibi gelecek ve tekrar dönecek “Yarabbi! Ben
onu dolmuş buldum” diyecek. Allah ona tekrar **“Git cennete
gir! Zira (orada) senin için dünya kadar ve dünyanın on misli
yer vardır.”** diyecek. O zat (buna şaşırarak ve) “(Sen kâinatın)
hükümdarı olduğun halde benimle alay mı ediyorsun?” diye-
cek.” (Bazı rivayetlerde Allah'ın bu şahsa “Hayır. Ben seninle
alay etmiyorum, fakat ben dilediğimi yaparım” buyuracak de-

nilmiştir.) Hadisi rivayet eden sahâbî “Vallahi Resûlullah (sav)’in güldüğünü hatta ağız dişlerinin göründüğünü gördüm. Sahâbe arasında cennetliklerin en aşağı mertebede olanı bu zattır diye söyleniyordu.”⁸⁶

Düşün! Sen cennete girdiğinde en az dünyanın on misli yere sahip olacaksın. Üstelik dünyada çöller var kullanamıyoruz. Dağlar var çıkamıyoruz. Denizler var içemiyoruz. Halbuki cennetin hoşta gitmeyen, kullanılamayan bir karış yeri yok.

Üstelik orada sarayların önünden akan baldan, sütten ırmaklar olacak. Kur’ân’da bu konuda şöyle buyrulur: *“(Günahlardan çekinen) müttakîlere vâdolunan cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan, temiz sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren (sarhoş edici olmayan) şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Rablerinden de bağışlama vardır. Hiç bu, ateşte ebedî kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?”*⁸⁷

Diyelim ki dünyada 50 yıl, 60 yıl, hatta 80 yıl yaşadık... Gerçi bu da kesin değil; hiçbirimiz ne kadar yaşayacağımızı bilmiyoruz. Ama ne kadar uzun yaşarsak yaşayalım, bir gün bu hayat sona erecek ve mutlaka öleceğiz. Peki ya sonrası?

Cennete girenler –inşallah bizler de onlardan oluruz– orada ne kadar kalacaklar dersiniz? 100 yıl mı, 500 yıl mı, yoksa 1000 yıl mı? Hayır, hiçbiri değil.

Çünkü cennette ölüm yoktur. Orada başlayan hayat ebedîdir. Ne yaşlılık vardır, ne hastalık ne de ölüm korkusu... Sonsuz, tükenmeyen bir hayat.

86 Müslim, “İmân”, 309.

87 Muhammed, 47/15.

O hâlde geçici olan bu dünya hayatı için sonsuz bir hayatı göz ardı etmek, akıllıca olur mu? Peygamberimizin (sav) bazı hadislerine göre ahirette ölüm öldürülecektir. Rivayetlere göre olay şöyle olacak: Cennetlikler cennete, cehennemlikler de cehenneme girdikten sonra, ölüm bir koç sûretinde, her iki tarafında göreceği bir yere getirilecek. "Ey cennet ehli!" denilecek, cennetlikler bakacaklar, "Ey cehennem ehli!" denilecek, cehennemlikler bakacaklar. Onlara "Bu gördüğünüz ölümdür." denilecek ve ölüm orada boğazlanacak. Sonra "Ey cennet ehli! Artık size ölüm yok. Ey cehennem ehli! Artık size ölüm yok." denilecek.⁸⁸ Peygamberimiz *"Bu hal cennetliklerin sevincini artırırken, cehennemliklerin üzüntüsünü artırır"* buyurmuştur. Yine Peygamberimiz *"Eğer bir insan sevinçten ölseydi, cennet ehlinin hepsi sevinçten ölürdü. Eğer üzüntüden biri ölecek olsaydı, cehennem ehlinin hepsi ölürdü."*⁸⁹ buyurmuştur.⁹⁰

Ölüm öldürüleceğinden cennette bir daha ölüm diye bir şey olmayacak. Oradaki hayat 100 yıl değil, 500 yıl değil, hatta bir milyon bile değil, sonsuz bir hayat olacak.

Dünyada ne kadar güzel, çekici, önemli şey görüyorsan, onların daha üstünü ve daha güzeli orada var. Villalar, uçaklar, gemiler, denizaltılar burada nasıl varsa, orada daha güzelleri olacak. Telefon, televizyon, internetin a'lası orada olacak. Hatta bugün bilim kurgu filmlerinde olan ışınlama olayı bile orada olacak. Bu konuda Kur'ân'da şöyle buyrulmuştur *"Orada canlarının istediği ve gözlerin hoşuna gidecek her şey vardır. Ve siz, orada ebedî kalacaksınız."*⁹¹ Hatta aklımıza, hayalimize bile gelmemiş güzellikte, harikulade şeyler orada olacak. Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah (Azze ve Celle) "Ben sâlih

88 Buhârî, "Tefsîr", (Meryem) 1; Müslim, "Cennet", 40.

89 Tirmizî, "Cennet", 20.

90 Ayrıntılı bilgi için bk. Mansur Ali Nasîf, **Kitabu't-Tac**, 5/421.

91 ez-Zuhurf, 43/71.

kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insan kalbinden geçmeyen şeyler hazırladım” buyurdu. Allah’ın kitabında bunun şahidi: **“İşledikleri amellere karşılık olarak, onlar için gözlerini sevindirecek ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez.”**⁹² âyet-i kerîmesidir.⁹³

Bizim ne yapıp, yapıp cennete girmemiz gerekir. Onun için de namaz kılmamız gerekir. Çünkü Peygamberimiz (sav) “Rükûları, secdeleri, abdestleri ve vakitlerine riayet ederek beş vakit namazı kılmaya devam eden ve bu beş vakit namazın Allah katından gelen bir emr-i hak olduğunu kabul eden kimse cennete girer.” buyurmuştur.⁹⁴

Başka bir hadiste de şöyle buyrulmuştur: “Allah beş vakit namazı kulları üzerine farz kıldı. Kim (Allah’ın huzuruna) bu beş vakitle gelir ve onun hakkını küçük görerek zayi etmeden gelirse, Allah’ın onu cennete koyma konusunda kendi katında ahdi (sözü) vardır. Kim de namazsız olarak Allah’ın huzuruna gelirse, onun için Allah katında bir ahit (bir söz) yoktur. Allah dilerse ona azab eder, dilerse cennetine koyar.”⁹⁵

NAMAZ VE AHİRET HAYATI

Kıymetli arkadaşlar;

Mahşer yeri o kadar dehşetli olacak ki, kişi annesinden, babasından, çoluğundan çocuğundan kaçacak. Herkes kendi derdine düşecek. Hatta peygamberler bile “Nefsi, nefsi” demeye başlayacaklar.⁹⁶ Böyle dehşetli bir zaman ve mekânda bizim endişelerimizi, korkularımızı kaldıracak şeylere ihtiyacı-

92 es-Secde, 32/17.

93 Müslim, “Cennet”, 2.

94 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 30/287, 288 (Hadis No: 18345, 18346).

95 Münzirî, et-**Tergîb ve’t-Terhîb**, 1/242.

96 Buhârî, “Tevhid”, 36; Müslim, “İmân”, 327.

mız var. Bunların başında namaz gelir. Çünkü Peygamberimiz (sav)'in şöyle buyurmuştur:

“Allah’ın insanlara dinlerinden ilk farz kıldığı şey namazdır, (ahir zamanda dinlerinden) geriye en son kalacak olan namazdır, (kıyamette insanların) ilk hesaba çekilecekleri de namazdır. (Kıyamet günü) Allah (meleklerle) “Kulumun namazına bakın” der. Eğer namazı tam çıkarsa tam olarak yazılır. Eğer noksan çıkarsa “bakın kulumun nafile namazı var mı?” der. Eğer nafile namazı bulunursa farzlar nafile ile tamamlanır.”⁹⁷

Benzer başka bir hadis de şöyledir:

“Kıyamet gününde kul amellerinden ilk önce namazdan hesaba çekilir. Eğer namazı iyi çıkarsa felaha ermiş, hesabı geçmiş olur. Eğer namazı iyi çıkmazsa, zarar ve ziyana uğradı demektir. Eğer farzlarından bir noksan çıkarsa Rab Azze ve Celle meleklerle hitaben “Bakınız! Kulumun nafilelerinden bir şey var mı?” der. Farzların noksanlığı onlardan tamamlanır. Sonra diğer amelleri de bu minval üzere cereyan eder.”⁹⁸

Şimdi ise öldükten sonra dirilmenin bazı delilleri üzerinde duracağız. Çünkü bu deliller, imanı güçlendirir ve insanın Allah’a yönelmesine vesile olur.

1. Allah insanın fitratına ebedi yaşama arzusunu koymuştur. Bu hal, onu ebedileştireceğinin en büyük delilidir. Çünkü Allah’ın insan fitratına ebedi yaşama arzusu koyup sonra da onu ebedileştirmemesi bu duygunun boşu boşuna verilmiş olmasını gerektirir. Bu ise onun hikmetine, merhametine ve adaleti-

97 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 27/160 (Hadis No: 16614); Münzirî, **et-Tergîb ve’t-Terhîb**, 1/241.

98 Tirmizî, “Salât”, 188.

ne zıttır. Zira Allah vermek istemeseydi; istemeyi de vermezdi. Onun hikmet, adalet ve merhameti kullarının ebediliğini iktiza eder. Ölüm, yokluğun değil, bütün semavi dinlerin bildirdiği gibi ebedî âlemin başlangıcıdır.

2. Her hükümet kendisine hizmet eden memurlara mükâfat, isyan eden asilere de ceza verir. Kâinat memleketinde hükmeden ilahi saltanatında kendine iman ve ibadet eden kullarına mükâfat, isyan eden azgınlara da ceza vermesi gerekir. Bu dünyada itaat edenlere –örneğin namaz kılanlara- mükâfat, isyan edenlere, günah işleyenlere ceza verildiği görülmüyor. Öyleyse itaat edenin mükâfat, isyan edenin ceza göreceği başka bir memleket -cennet ve cehennem- mutlaka olmalıdır ve vardır.

3. Allah Teâlâ mutlak adalet sahibidir; kullar arasında zulüm ve haksızlıklar yaşanması, imtihanın bir gereğidir. Dünya, insanın sabır, tevekkül ve teslimiyetini sınıdığı; iyinin ve kötünün farklı vesilelerle karşılaştığı bir imtihan meydanıdır. Bu hayatta kimi mazlumlar sıkıntı ve haksızlıklarla, kimi zalimler ise geçici bir izzet ve güç içinde sınanır. İlahi adaletin tam tecellisi ise ahirette gerçekleşecek; orada zalimler cezasını, mazlumlar da mükâfatını eksiksiz görecektir. Bu yönüyle dünya imtihan, âhiret ise ilahi hüküm yeridir.

4. Allah, dünyada bizlere öldükten sonra dirilişin pek çok örneğini sergilemektedir. Her gece uykuya dalarak adeta ölür, her sabah uyanarak yeniden diriliriz. Kış mevsiminde yeryüzü adeta ölû hâle gelir, baharla birlikte tekrar canlanır. Her yüz-yılda bir nesil aramızdan ayrılır, yerine yeni bir nesil gelir. Her gece, her mevsim ve her asırda dirilişin örneklerini sergileyen Allah'ın, insanları da öldükten sonra diriltmeye kadir olması elbette akla en uygun olandır.

5. Kur'ân'da çoklukla kışın ölmüş kurumuş koca yeryüzünün baharda yeniden dirilmesi nazara verilir. Bu örnek haşrin en açık delilidir. Kışın tamamen ölüp hiçbir ferdi kalmayan yüz binlerce canlı türleri, bahar geldiğinde nerdeyse geçen yılın aynısı gibi tekrar yaratılmaktadırlar. Mesela, kışın tamamı ölmüş bir kısım sinek türleri bahar geldiğinde emsalleri yaratılarak tekrar yeryüzünü dolduruyorlar. Hem kışın ölmüş gibi olan ağaçlara baharda yeniden hayat veriliyor; yaprakları, çiçekleri, meyveleri yeniden inşa ediliyor. Her bahar gördüğümüz bu haşir ve dirilişlerdeki olağanüstülük; Allah'ın hem varlığını hem ilim, irade, kudret ve hayat vermek sıfatlarına sahip olduğunu ispat ediyor. Öyleyse, her baharda yüz binlerce canlı türlerini yeniden yaratan, inşa eden, hayat veren, bir nevi haşreden Allah; elbette kıyamet kışı ile ölmüş olan insan türünü arkasından gelecek olan haşrin baharıyla diriltecek, ikinci defa yaratacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'in bahar mevsiminin haşre delil oluşunu zikreden ayetlerden biri şöyledir: *"Şimdi Allah'ın rahmet eserlerine bak! Ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltiyor? Muhakkak ki O ölüleri diriltendir. Ve O'nun gücü her şeye yeter."*⁹⁹

NAMAZ CENNETİN ANAHTARIDIR

Bu dünya çok geniş görünür, ama aslında öyle değildir, çok dardır. Maksudımı şöyle izah edeyim:

Yarım metre uzunluğunda bir akvaryum düşünün! İçinde de 500 cm'lik bir balık olsun. Böyle bir akvaryumda, bu uzunlukta bir balık gördüğünüzde ne düşünürsünüz? Her halde bu balık için bu akvaryum çok küçük dersiniz. Zavallı balık bu dar yerde yüzmek ister yüzemez, dönmek ister dönemez. Bu balığın rahat etmesi için en azından daha büyük bir havuzda; nehirde veya denizde olması gerekir ki, hayvan rahatça yüzebilsin, dönebilsin.

İnsanın da dünyadaki durumu farklı değildir. Şöyle ki:

İnsan bu dünyada istediği zaman her şeyin en iyisini ister. Örneğin, en güzel evde oturmak, en güzel elbiseleri giymek, en güzel yemekleri yemek, en güzel arabalara binmek, en güzel işe sahip olmak ister vs.

Her ne kadar insan her şeyin en iyisini, en güzelini istese de bunların kaçta kaçını elde edebilir. Belki de yüzde birini... Adeta dönmek, yüzmek isteyen fakat yapamayan balık gibi, çok şey isteriz fakat bunların çok azını elde ederiz.

Peki cennette en güzel saraylar var mı? Var. En güzel elbiseler var mı? Var. En güzel yiyecekler, en güzel arabalar var mı? Var. Misalleri çoğaltmak mümkün. Her şeyin en iyisi ve en güzelleri cennette var. Üstelik dünyada aklına hayaline gelen şeylerin en güzel şekli orada olduğu gibi, bir de aklımıza gelmeyen, insan aklının, hayalinin kapasitesinin de üzerinde güzel şeyler orada var. Peygamberimiz kudsi bir hadiste Allah'ın şöyle buyurduğunu bildirmiştir *"Salih kullarım için öyle şeyler hazırladım ki, onları ne gözler görmüş, ne kulaklar işitmiş ne de beşerin aklına gelmiştir."*¹⁰⁰ Peygamberimiz devamında "Bunun

100 Buhari, "Bed'ü'l-Halk", 8; Müslim, "Cennet", 2.

Allah'ın kitabındaki delili şu âyettir." buyurmuş ve şu ayeti okumuştur: *"(Salih kulların) yaptıklarına karşılık, onların gözlerini aydın edecek (onları sevindirecek) nelerin gizlendiğini hiç kimse bilemez."*¹⁰¹

Hız. Âdem, işlediği bir hata sebebiyle cennetten dünyaya sürgün edilmiştir. Muhtemeldir ki, dünyaya gelişinden vefatına kadar, ayrıldığı cennetin hasretini yüreğinde taşımıştır. Bu özlem, onun evlatlarına da kalıtsal bir miras gibi geçmiştir. Her insan, farkında olmasa da fitraten cenneti arzulayarak dünyaya gelir.

Dikkat edersen, ressamalar, manzara resmi yaparlarken mutlaka: yeşillik, ağaçlar, nehir (veya deniz), kulübe ve dağları çizerler. Bu tablolar, insanın derinliklerinde saklı olan huzurlu, sade ve doğal bir hayat arzusunun dışavurumudur; adeta fitratın cennet özlemini yansıtır.

Çokları cennet hayatını bu dünyada elde etmek ister ve bu dünyada gerçekleştirmeye çalışır. Maalesef bunu başaranlar da çok azdır. Onlar da kısa bir müddet sonra o hayatı ellerinden geçirirler. Bu yüzden eskiler bu dünya için "âlem-ü kevn-ü fesat" yani oluş ve bozuluş âlemi demişlerdir. Zira dünya, kalıcı bir huzur değil, geçici bir imtihan yurtdur.

Fitraten cenneti arzu ediyoruz, istiyoruz. Yani: Çalışmanın, sınava girmenin, iş bulamamanın veya işten kovulmanın, fatura endişesinin, borçlanmanın olmadığı bir âlemi; elemin, kederin, ayrılıkların, açlık ve fakirliğin, hastalık ve musibetlerin olmadığı bir âlemi; insanlar arasında savaşın, kavganın, düşmanlığın, çekişmenin, hasedin olmadığı bir âlemi sen de ben de istiyoruz. Bütün bunların gerçekleşeceği ebedi bir cennet hayatı var. Onu kazanabiliriz ve kazanmalıyız. Kazanmanın en mühim şartı ise namazdır.

Bu konuda Peygamberimiz (sav) “*Namaz cennetin anahtarıdır.*”¹⁰² buyurmuştur. Nasıl eve girmek için anahtar lazımsa, cennete girmek için de bir anahtar lazımdır. Öyleyse cennete girmek, cehennemden kurtulmak için namaza sarılmamız gerekmektedir.

NAMAZ'A DAİR PRATİK 5 TAVSİYE

İnsan, sahip olduğu ömür sermayesini adeta avuçlarındaki kum taneleri gibi yavaşça yitirirken, çoğu zaman bu geçici hayatın ardından gelecek ebedî yurdu ihmal etmektedir. Günler yoğun planlarla dolarsa da, hakiki varış noktası olan âhiret sıkça göz ardı edilir. Oysa birey, nefes aldığı her an sonsuz bir yolculuğun hazırlığını yapmaktadır. Bu bağlamda hem dünya hayatına anlam katan hem de kabir ötesine ışık taşıyan namaz ibadeti, yeniden düşünülmesi gereken temel bir kulluk sorumluluğudur. Aşağıda sunulan beş tavsiye, namazın bir yük değil, ilahî bir lütuf; angarya değil, kalıcı bir kazanç olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

(1) Bugünü Yakala, Ebediyeti Kurtar.

Saatler, sanki kesintisiz akıp gidecekmiş gibi davranıyoruz; oysa ne gelecek yılımız ne de yarın sabahımız garanti. Kendine gerçek bir iyilik yapmak istiyorsan, yirmi dört saatinin yalnızca birini namaza ayır: Dünyadaki bir saatin gidişi, âhirette sonsuz bir ferahlığa dönüşür.

(2) Ruhunu Besle, Kalbini Soluksuz Bırakma.

Eklemek, su ve hava bedenine nasıl hayat veriyorsa; ruhuna da zikrin, secdenin ve Kur'an'ın nefesi gerekir. Fiziksel gıdalar insanı yormaz, aksine güçlendirir. Namaz, ruh kaslarını çalıştırır, kalbin oksijenini tazeler. Bedene verilen önemi maneviyatından esirgeme; dengeli beslenme ruhla başlar.

102 Tirmizî, “Tahâret”, 1.

(3) Sabır Gücünü 'Şimdi'ye Odakla.

Önüne altmış yıllık ibadet tablosu geldiğinde gözünde büyür, motivasyonun erir. Oysa sana lazım olan sabır, yalnızca bugünün beş vakti içindir. Dünü zaten tamamladın, yarın henüz yok. "Sadece bugünkü namazlarımı kılacağım." dediğinde yükün hafifleyecektir.

(4) Büyük Getiriği Küçük Emekle Kaçırma

Namaz, pek az bir gayretle sayısız sonuç doğurur: Kalbin huzuruyla bugünü kolaylaştırır, kabri aydınlatır, mahşerde berat olur, "Sırat"ta ışık olur, cennetin kapısını aralar. İnsan vadedinden dönebilir; Rabb'in vaadi ise kesindir. Tereddüt etmek, hem mantığa hem de vicdana terstir.

(5) Gerçek Meşguliyetin Farkına Var.

"Çalışacak vaktim yok" bahanesi, çoğu kez boş ekran kaydırmalarına harcanan saatlerle çürür. Geçim telaşını gerekçe gösterip farzı terk edersen, emeğin yalnız dünyaya kaydolur. Namazla ise aynı emek bereketli rızka ve ahiret yatırımına dönüşür. Namazı erteleyen erkenden yorulur; ibadet eden "Daha çok nûr göndermeliyim." deyip şevkle yürür.

Vakit, sana ait en kıymetli sermaye. Onu güvenilir pazara yatır: Günün yüzde dördüyle hem bugünü huzurlu, hem yarını parlak kıl. Namaz, kalbine yapılan en kârlı yatırımdır.

İKİNCİ BÖLÜM:

ZAMAN VE NAMAZ

*"Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım."*¹

*"Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle. Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana-babamı ve inananları bağışla."*²

1 el-Ahkaf, 46/15.

2 İbrâhîm, 14/40-41.

ZAMANA HÜKMEDEN NAMAZ¹⁰³

Yemin olsun şafağa¹⁰⁴, karanlığı çöktüğü vakit geceye, kuşluk vaktine¹⁰⁵, açılıp aydınlandığı zaman gündüze¹⁰⁶, ikindi vaktine ve asra¹⁰⁷.

Dışına çıkamadığımız, akışını durduramadığımız... Kaybı hüsrân, kendisi nimet olan zaman... Koca Ragıp Paşa'nın deyişimle, saatin her çalışıyla "âh" edilecek, ömrün geçen müddeti... "Saatin çaldığı evkât değildir her kâr, Müddet-i ömrün gelüp geçtiğine eyler âh!"

İnsanın, var oluşuyla başlar zamanla, zamanın bin bir hali ile imtihanı. Yaratılmış varlıklar için var oluş, zamanı ve mekânı zorunlu kılar zira. Zamansız mekân, mekânsız zaman yoktur. Mekân ve zaman üstü olan ise yalnız yüce Allah'tır. Ömrü ölümle, hayatı zaman ile mukayyed insanoğlu, tul-u emele sahiptir ancak en başından beri. Kalıcı ve ölümsüz olmak ister.

İlk günah insanın zamanı yenme arzusunun eseridir. Ebedi olmak isteği öylesine galebe çalar ki yüce Allah'ın emri ihlal edilir ve insan cennetten zamanın varlığını en kesif hissedeceği dünya hayatına indirilir. "... Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır."¹⁰⁸ Yeryüzündeki hayat bir zamana kadar devam edecek ve sonlanacaktır. Sonsuz olmak isteyen insan bu sonluluk fikri ile nasıl baş edecek, zamana esir olmadan nasıl yaşayacak, zamana nasıl hükmedecektir?

103 Doç. Dr. Fatma Bayraktar Karahan, "Zamana Hükmeden Namaz," **Cami ve Namazla Diriliş**, haz. Yunus Özdamar (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), s. 133–142.

104 bk. el-İnşikâk, 84/16.

105 bk. ed-Duhâ, 93/1-2.

106 bk. el-Leyl, 92/2.

107 bk. el-Asr, 103/1.

108 bk. el-A'râf, 7/24

Tarih boyunca insanoğlu, bu fikir ile mücadele etti. Bazen görmezden gelerek yenmeye çalıştı zamanı, bazen de gücüne boyun eğdi. Öyle ki bu boyun eğiş zamanı ilah edinmeye bile vardırdı bazen. Ve böylece dehri, zamanı, sonsuzdan gelip son-
suza giden tek gerçek kabul edenler bir başka zaman imtiha-
nını kaybettiler aslında. Zamanın yaratıcısı ve mutlak sahibini
tanımayarak...

Zaman mefhumu, başlangıcı ve sonu kadar problemleri ile
de meşgul etti ilim adamlarının, filozofların zihnini. Mazi, hâl
ve istikbal ile zaman deveranı aynı ânda mı yaşanmaktadır?
Geçmişe dönmek, geleceği görmek mümkün müdür? Zaman-
da yolculuk söz konusu olur mu? Cevap için gözler göğe çev-
rildi. Astronominin verileri ile zamanın akışı anlaşılmaya çalı-
şıldı. Gezegenlerin dönüşleri, birbirlerine uzaklıkları, tabiattaki
değişmez veriler ışığında çok şey söyledi insanlığa ve asırlar
boyu zamanın mutlaklığı, aşılamaz oluşu ve gücü egemen
oldu insanlığın üzerinde. Ta ki, zamanın mutlak olmadığı, iza-
filiği, fark edilene kadar...

Arşa hükmeden¹⁰⁹, buyruğu olmaksızın yere düşmemesi
için gökyüzünü tutan¹¹⁰, gökte burçlar kılıp, gözleyenler için
onu süsleyen¹¹¹, yıldızların mevkilerine yemin eden¹¹², yüce
Allah zamanın varlığının hikmetini, izafiliğini, tanzimini de ya-
parak bildirmektedir kullarına. Gece ile gündüzün deveranında
sakınanlar için pek çok ayetler bulunmakta¹¹³, gece bir örtü,
istirahat zamanı ve gündüz de hareket ve çalışma vakti olarak
tanzim edilmektedir ilahî hitapta.

109 bk. Tâhâ, 20/5.

110 bk. el-Hac, 22/65.

111 bk. el-Hicr, 15/16.

112 bk. el-Vâkıa, 56/75-76.

113 bk. Yûnus, 10/6.

Rabbin nezdinde bir gün, sizin saydığınız bin yıl gibidir.¹¹⁴ Geçirdiğimiz dünya ömrü bir göz açıp kapaması, gündüzün bir saati mesabesindedir.¹¹⁵ Ve hesap için çağırıldığımızda dünyada pek az bir süre kaldığımızı sanacağımız¹¹⁶, geçen zamana şaşıracağımız gündür. Çünkü zaman izafidir, mutlak değil değişkendir. Nasıl uzayda kara deliklerde yavaş akıyorsa zaman dünyada da ânlar birbirinden farklı akar. Hüzün ve gam zamanı yavaşlatır iken neşe ve sevinç hızlandırır. Günümüze dek ulaşan muvakkithane levhalarından birinde şöyle bir beyit yer alır:

“Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkit ne bilir,
Mübtelây-i gama sor kim geceler kaç saat.”

Farklı geçse ve farklı hissedilse de en nihayet güneşin zevalinden gecenin karanlığına akıp giden zamanı durdurmak mümkün değildir. Ancak gidişatı fark edip, zamanı tanzim etmek; tayin edilmiş zamanları kayıt etmek mümkündür. Zamanın kayıt edilmiş ise vakittir. İlahî kelâm, zamandan çok vakti kullanır. Bir iş için belirlenen zamanın nihayetidir vakit. İnsan üzerinde cabbâr olan ve yakalamak için peşinden koşulan bir zaman tasavvuru yerine tanzim edilen, planlanan ve böylelikle kendisine hâkim olunan vakit esastır. “Sana, hilâlleri soruyorlar. De ki: “Onlar, insanlar ve hac için vakit ölçüleridir.”¹¹⁷ Bu sebeple tayin edilip programlanmış belli vakitlerde ve devamlı yapılması esas olan ibadet de zamanı tanzim etmenin bir yoludur.

Vakitli ibadetler zaman tasavvuru kazandırırken zamanın önemini de fark ettirirler insanoğluna. Ve vakitli ibadetlerin en güçlüsü hiç şüphe yok ki namazdır. Ayların fark edilmesinde ve yılın tanziminde orucun vakte hâkimiyeti yanında seherin-

114 bk. el-Hac, 22/47.

115 bk. Yûnus, 10/45.

116 bk. el-İsrâ, 17/52.

117 el-Bakara, 2/189

den şafağına günün vakitlerinin fark edilmesi ve tanziminde namaz çıkar karşımıza: “O hâlde, onların söylediklerine sabret ve güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tespih et. Gece vakitlerinde ve gündüzün uçlarında da tespih et ki hoşnut olasın.”¹¹⁸

Namaz, risalet silsilesinde peygamberlerin tevhitte sonra muhatap oldukları emirlerin en kuvvetlisi, Allah’a iman ve ibadetin nişanesi farzların ilkidir.¹¹⁹ Çünkü namaz da zaman gibi insanlığın en başından beri var olmalıdır.

Zamanı vakit olarak idrak etmemizi sağlayan namaz, insanı arındıran, ruhunu yücelten ve Yüce Yaratıcı’ya yönelip sığınarak özgürleştiren ve disiplin kazandıran bir ibadettir. Namaz, özgürleştirir. Çünkü boyun eğilen sadece yüce Allah’tır. O’ndan başka hiç kimsenin onay ve beğenisinin anlam ve değeri yoktur namazda. Namaz, özgürleştirir. Çünkü mutlak zamanın hâkimiyetinden kurtulur namazla insan. Vakti girdiğinde her şey anlamını yitirir, o kalır sadece geriye. Uykuya, eğlenceye, işe ve dünyaya ait olan her şeye ara verıştır namaz. En önemli olana dönüş ve O’nu fark edıştır.

Namaz, ruhi yücelmenin belirli şekiller, kurallar ve bir vakit içerisinde ifası ve ifadesidir. Onun şekil ve vakitle mukayyedliği, nizam ve intizam temini için zihni, ahlâkî, ruhî, cismanî bir tâlim ve terbiye oluşuna işarettir. Bu öyle bir tâlim ve terbiyedir ki neticesi tüm kötü söz ve davranışlardan uzak kalabilmek¹²⁰ ve zamanına hâkim olabilmektir. “Öyle ise akşama girdiğinizde, sabaha kavuştuğunuzda, Allah’ı tespih edin. Göklerde ve yerde hamt O’na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine

118 Tâhâ, 20/130.

119 bk. el-Bakara, 2/83; el-Enbiya, 21/72-73; İbrâhîm, 14/37, 40; Meryem, 19/30-31.

120 bk. el-Ankebût, 29/45

girdiğinizde de Allah'ı tesbih edin,"¹²¹ der Rahmân.

Zamanın ahirete doğru akışıdır diye tefsir etmektedir merhum Elmalılı Hamdi Yazır bu ayeti. Akşam ve yatsı ile bir uyarı ve korkutma vardır ayette. Sonra sabahla, aydınlık ile devam eden ne güzel bir zaman ve ne güzel nimet.¹²² Ömür gibi doğum ile başlayan, gençlik, yaşlılık ve nihayet ölüm ile sona eren döngü namaz vakitlerinde de kendini gösterir böylece. Seher vakti, güne ve hayata katılmanın coşkusu, şafağın kaybolması ile insana nihayetini hatırlatan yatsı...

Bütün vakitler yer bulmaktadır tek bir ayette. Güneşin batışını takip eden şafak denilen kızılık veya beyazlık kaybolana kadar işâ denilen akşam namazının vakti. Şafağın kaybolmasını takip eden fecre kadar son işâ, yatsı namazının vakti. Sonra tan yerinin ağarmasından güneş doğana kadar, sabah namazı vakti. Ve gündüzün sonunda, öğle ve ikinci vakti...

Hayatta boşluğa yer yoktur. Günün her ânı planlanmış, taksim ve tanzim edilmiştir aslında. Bu taksim ve tanzim, kâinatın yaratılışına uygun yapılmıştır İlahî irade tarafından. "O, güneşi bir ışık kaynağı, ayı da geceleyin bir aydınlık kaynağı kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona menziller takdir edenidir. Allah, bunları boş yere değil ancak hikmeti gereğince yaratmıştır. O, ayetlerini, bilen bir topluma ayrı ayrı açıklamaktadır."¹²³ Yüce Allah, her bir ferdi bir âlem olan âdemoğlunun kâinat ile uyumlu olmasını murat etmiştir belki de. İnsanın, yılların sayısını ve hesabını bilmesi için gece ve gündüzün Allah'ın kudretini gösteren alâmetler olmasında böyle bir anlam gizlidir.¹²⁴ Ve bu alâmetleri dikkate alan insan güneş üzerine doğmadan

121 bk. er-Rûm, 30/17-18.

122 bk. M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, 6/244.

123 Yûnus, 10/5.

124 bk. el-İsrâ, 17/12.

kalkmalıdır. Ahmet Haşim'in dediği gibi "Müslüman gününün başlangıcını şafağın parıltıları ve nihayetini ise akşamın zıya-ları tayin etmelidir." Çünkü böylelikle dinin direği olan beş vakit namaz, zamanı tanzim eden direk olacak Müslümanın vakti bereket bulacaktır. "Ziyada başlayıp ziyada biten Müslümanın günü" zamanın hegemonyasından kurtulacak, uzaydaki kara delikler gibi zamanın akışını yavaşlatan namaz ile Müslüman zamanına hükmedebilecektir. Zamana ayak uydurmak için ona ve onun getirdiklerine mahkûm değil, zaman kendisine musahhar kılınacaktır.

Zaman tasavvurumuz yaşam biçimlerimizin değişmesi ile farklılaşmıştır. Namaz vakitlerinin tespiti için inşa edilen küçük zaman odacıkları muvakkithanelerin önemli mevkiini zenbe-rekli, çarklı, rakkaslı mekanik saatler almış; her eve, mekâna giren, sokaklarda, meydanlarda bütün haşmetiyle yer alan, kolumuzda taşıdığımız saatler, namaz vakitlerini hatırlatmak-tan çok zamanı takip etmemizi, peşinden koşmamızı sağlar ol-muştur. Zaman, vakte galebe çalmış, namazlarımız da zamana hükmedemez hale gelmiştir.

Namazın zamana hükmedebilmesi namazın hakikatinin, anlamının idraki ile mümkündür. Namazı idrak ise onu ikame etmek, yani doğrultmak, oturtmak ve tatbik sahasına koy-maktır.¹²⁵

İkame edilen namaz, huşu ile ifa edilecektir. Huşu, kulun yüce Allah'a olan derin saygısıdır. Müminlerin namazı da bu de-rin saygıyı ihtiva eder.¹²⁶ (Huşusu, Rabbi ile özel bir buluşmada olduğunu bilmesindendir musallinin).¹²⁷ Bu sebeple namazda dünya kelamı edilmez, gözün, gönlün rotası, göğsün yönü kıb-

125 bk. **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB, s. 678.

126 bk. el-Mü'minûn, 23/2.

127 Buhârî, "Salât", 36.

leden başkasına çevrilmez, bedenın azalarının hareketleri bile tertipten şaşmaz, keyfiliğe teslim olmaz. Kıyam, rükû, secde ile azalara hükmedilir. Kıyam kararlılığın izharıdır. Bundan olsa gerek “En faziletli namaz hangisidir?” sorusuna “Kıyamı uzun olan namaz.” diye cevap verir Allah Rasûlu.¹²⁸ Rükû, aczin itirafı, haddın biliniş ve kulluğun fark edilışidir. Kıyama kıraat eşlik ederken rükûda yüce Rabbin adı tesbih edilir. Secde ise tam bir teslimiyet ve boyun eğiştir. Şah damarından yakın olana en yakın olunan andır secde. İnsanın en değerli uzvunu yere koyuşu, kulluğun ayağa kalkışıdır. Yüz, kimliğidir insanoğlunun; secde ise kul olma kimliğinin tescilidir. Bütün bu rükünlerin hakkını vermek yani tadil-i erkân ancak kıyam, rükû ve secdenin “azalar mutmain oluncaya kadar” tatbiki ile mümkündür.¹²⁹

İkame edilen namaz, dosdoğru kılınacaktır.¹³⁰ Dosdoğru namaz, boyun eğerek kılınan namazdır. “Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah’a gönülden boyun eğerek namaza durun.”¹³¹ emri gereği boyun eğmek hem beden en hem de ruhen beklenir musalliden.

İkame edilen namaz, muhafaza olacaktır. Namazın muhafazası ona titizlikle devam etmektir. (bk. Mü’minun, 23/9) Allah Rasûlünün (sav) “Amellerin en faziletli hangisidir?” sorusuna “Vaktinde kılınan namazdır...”¹³² cevabı çok manidardır. Böylelikle ikame edilen namaz ile disiplinli bir hayat söz konusu olabilecektir. Namazın önemli bir maksadı ve hikmeti de bu disiplin olmalıdır. Hastalıkta, yolculukta, savaşta ve her durumda ona devam etmenin emredilmesinde bu anlam mündemiçtir.

128 İbn Mâce, “İkâmet”, 200.

129 bk. Buhârî, “Ezân”, 122.

130 Lokmân, 31/17.

131 el-Bakara, 2/238.

132 Buhârî, “Edeb”, 1.

“Namazı kıldınız mı, gerek ayakta, gerek otururken ve gerek yan yatarak hep Allah’ı anın. Güvene kavuştunuz mu namazı tam olarak kılın. Çünkü namaz, müminlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır.”¹³³ buyurur Yüce Mevla.

İkame bir sebat ve azim işidir. Merhum Mehmet Âkif’in dediği gibi; “Neden geçsin sefaletlerle gıybetlerle ezmanın? Neden azmin süreksiz, yok mudur Allah’a imanın.”¹³⁴

Musallinin ikame ettiği, gönlüne, gözüne, azalarına ve şuuruna hükmeden namazı, onu korku ve üzüntüden azade kılar.¹³⁵ Kaybı olmayan bir ticarettir onlar için namazları¹³⁶ ve karşılığı yüce Allah’ın merhametidir.¹³⁷ Hırs ve sabırsızlık ile sınanan insanın kendisine kötülük dokunduğu zaman sızlanmasına, hayır dokunduğunda da eli sıkı olmasına manidir namaz. Ancak, namazlarına devam eden kimselerin namazıdır, karşılığı huzur ve hoşnutluk olan.¹³⁸ Ve her gün, sabah ve akşam devam edildir.¹³⁹

Namazın terkinden değil zayi edilmesinden bahseder Kur’an. “Onlardan sonra, namazı zayi eden, şehvet ve dünyevi tutkularının peşine düşen bir nesil geldi. Onlar bu tutumlarından ötürü büyük bir azaba çarptırılacaklardır.”¹⁴⁰ Zayi edilen namaz mıdır, yoksa zayi eden hem kendini hem zamanı mı zayi etmiştir aslında? “Yatma seherde/ Uğrarsın derde” diyen Hak aşığı Yunus ziyanda olanın namazı zayi eden olduğuna işaret

133 bk. en-Nisâ, 4/103.

134 Mehmet Akif Ersoy, **Safahât**, s. 272.

135 bk. el-Bakara, 2/277.

136 bk. el-Fâtır, 35/29.

137 bk. en-Nûr, 24/56.

138 bk. el-Meâric, 70/19, 23; Tâhâ, 20/130.

139 bk. el-İnsân, 76/25.

140 bk. Meryem, 19/59.

eder. Oysa namaz mutlak ziyandan kurtuluştur. Geçen her an kaybedilen zamanla hüsranda olan insanoğlu ömrünün nihayetine doğru hızla akıp giden zamanı sadece iman, sâlih amel, hakkı ve sabrı tavsiye ile tersine çevirebilir.¹⁴¹

Zamanın akışına genişlik veren, tüm ibadetlerin sertâcî namaz, aynı yaşamımız ve ölümümüz gibi âlemlerin Rabbi Allah içindir.¹⁴² Namaz, hayatımızla; hayatımız, zaman duygumuzla öylesine ilgili ve bağlantılıdır ki, birbirinden ayrı düşünülemez. Çünkü vakti haber veren her ezan, hayatı, nihayetini ve sonrasını hatırlatır insana.

Ve ey insan! Ezan sesini duyuyor ve sesiyle birlikte kalbine sevinç ve huzur doğuyorsa bil ki kıyamet gününde de gelen müjdelerle sevineceksin. "Allah'ım! Bize emrettiğin ibadetleri koşa koşa coşa coşa, sevinçle üşenmeden yaparız" diyebiliyor, vakti bekliyor ve ikame edebiliyorsan eğer, sen de zamanın sultasından kurtulup, ona hükmedenlerden olabileceksin.¹⁴³

İslam vahyinin gelişinden itibaren namaz ibadeti rekat sayıları, vakitleri ve türleri bakımından bazı süreçlerden geçmiştir. Müslümanlar, Mekke döneminin başlangıcından itibaren gerek açık gerekse gizli davet döneminde namaz kılmaya başlamışlardır.

VAKTİN ÇAĞRISI¹⁴⁴

Sabah...

Karanlıkları yırtarak ufkun en doğusuna düştü günün ilk ışıkları. Fecirle uyandı yeni gün. Baharla diriliş gibi, hayata ilk merhaba gibi. Taze bir günün başlangıcıdır şimdi...

141 bk. el-Asr, 103/1-3.

142 bk. el-Enâm, 6/162.

143 bk. el-Enâm, 6/162.

144 Dr. Rukiye Aydoğdu Demir, "Vaktin Çağrısı," **Cami ve Namazla Diriliş**, haz. Yunus Özdamar (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), s. 45–50.

Nebî'nin gözünün nuru olan namazla aydınlansın şimdi yer ve gök... Senin de vücut ikliminde başlasın tan yeri ışımaya...

Karanlığın çöktüğü nefsinin ufuklarını, Sevgili'nin gözünün nuru aydınlatsın...

Vakit, seher vakti...

Cihanın tüm zerreleriyle iştirak ettiği bu seher şölenine sen de katıl. Gül ile bülbülün zârına, kâinatın zikrine sen de ortak ol.

Âleme rahmet saçılırken, kendini mahrum etme bu ilâhî sağa-naktan...

Rabbin, gecenin içinden gündüzü çekip çıkarırken, şahit ol buna sen de tüm mahlûkat gibi, zira "meşhûd" olan andasın!

Çıkar at içindeki karanlıkları, çöz şeytanın bağladığı gaflet dü-ğümlerini, kurtul nefsin prangalarından ve bahanelerin tuzak-larından.

İşte Rabbin, seni karanlıklardan aydınlığa çıkarıyor, O'na şük-retmeyecek misin?

Seherin serinliğinde sabah meltemleriyle tanıştır yüzünü, rah-met damlalarıyla ıslat yüreğini.

Tatlı uykundan âfâk ve enfüsü inleyen şu İlâhi çağrıyla uyan: *es-Salâtu hayrun minen nevm...*

Herkesin uyuduğu anda sen uyan, diril, kalk ve inşaaya başla dininin direğini!

Nebî'nin dünyadaki her şeyden daha sevimli bulduğu iki rekât-lık zaman kadar çık zamanın dışına. O'nunla buluş, O'nunla ol!

Haydi! O, seni çağırıyor!

Secdelerle güne merhaba de!

Her yeni günün başında temizle içinde biriktirdiğin tortuları.

Her gün, güneş doğmadan önce, sen yeniden doğ!

Haydi, vakit sabah namazı vakti...

Öğle...

Güneş ağır ağır çıktığı merdivenlerden inmeye başladı artık. En tepe noktasındayken gökyüzünün, artık yavaşça batıya çevirdi yüzünü.

Tıpkı gençliğin ömrün kemâli olduğu gibi, günün de kemâli vardır. Ancak her kemâlin içinde bir zevâl saklıdır.

İşte göğün zirvesinden meyil başladı, gölgeler uzuyor önümüzde...

Güneşin, ufkun doğusunda başlayan yolculuğunun yarısı geride kaldı, günün tam ortası.

En hareketli, en gürültülü, en telaşlı anları yaşanıyor günün. Ancak sanma ki bu hareket ebedî.

Bak işte güneş bile çevirdi yüzünü, her doğan şey gibi o da batacak vakti gelince...

Bu en aydınlık zamana aldanıp da zannetme ki, karanlık bastırmayacak.

Gençliğin kandırmasın seni, bükülecek elbet belin.

Zordur tabi yaz sıcakında kışı hatırlamak, ama unutma, her yazın ardından güz gelir hiç şaşırmadan.

Marifet, yazın büyüüne kapılmadan kışa hazırlanabilmede.

Kalk! Bütün sesleri susturup içindeki sese kulak ver!

Kaybetme yönünü kalabalıklar arasında, kibleye çevir yüzünü! Anlık telaşlardan kopar kendini, bak ebedî huzura çağırıyor Rabbin seni!

Çöl sıcakını biraz soğutup öyle dururdu huzura Nebî.

Ve işte tam bu anda huzura durulduğunda, cehennem ateşinin haram kılınacağını müjdelemişti.

Ateşten korunmak için şimdi, gençliğin en deli çağında, günün en sıcak anında, alınla buluştur yeri!

Haydi, vakit öğle namazı vakti...

İkindi...

Zaman akıyor, zamanın sahibinin emaresi olan güneş, yerini aya bırakmaya hazırlanıyor. Bu yüzden solgun rengi.

Günün ağırlığını yavaş yavaş yüklenen güneş, yorgun şimdi.

Sadece güneş mi yorgun?

İhtiyarlığın yükünü omuzlayan insan da büktü boynunu.

Ufuklardan ışıklarını bir bir toplayan güneşe bakan insan da biliyor, hazırlık var, vakit yolculuk vakti.

Mevsimlerden ise hazan. Yemyeşil yapraklar yerleri süpürüyor şimdi.

Kurşunla kaplandı gök, rüzgârlar soğuk esiyor.

Saçlarına düşen aklarla kızıl ufukları seyreden insan, fâniliğin şuuruna varıyor.

İşte tam bu an, anlıyor Rabbinin neden 'asr'ın üzerine yemin ettiğini ve 'asr'ı idrak edemediğinde insanın neden hüsrana sürüklendiğini.

Oyun ve eğlenceden ibaret olan dünyanın zevalini aklına getiremediğinde, nasıl aldandığını.

Oysa çok önceden söylenmişti: Elbet dürülecek mekân ve tükenecek zaman.

Sönüverecek güneş ve ay.

Bu yüzden henüz güneş batmadan, karanlık çökmeden, sermaye tükenmeden tam da bu anda dön Rabbine!

Vakit ikindi...

İkindi'nin şuuruna er. Orta namaza çağırırken seni ezan ve henüz varken vakit; durma, sığın O'na!

Secdelerle teselli bul!

Batmak üzere güneş, bitmek üzere ömür, bu yüzden çok değerli her saniye!

Haydi, güneş senden yüz çevirmeden, sen Rabbine çevir yüzünü şimdi.

Vakit, ikinci namazı vakti...

Akşam...

Ne güneş aya yetişebiliyor, ne de ay güneşi geçebiliyor.

Her biri kendi yolunda, hiç şaşırmadan akıp gidiyor...

Güneş, ufkun batı ucundan gönderdiği kızıl bûseleriyle veda-laşırken bizimle, sırasını bekleyen ay, solgun yüzüyle bir selam gönderdi gökyüzüne.

İşte güneş terk etti bizi.

Yıldızların dökülmesi ve dağların yürümesi de yakın.

Alâmetleri gördük bir bir, kıyamete hazır artık, ölümü bekliyor dünya.

Sur'un sesinin üstüne bir ses yok; uzun, karanlık, koyu bir sessizlik zamanıdır şimdi...

Gündüzün içinden geceyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkarır elbet.

Tıpkı güneşin karanlıklardan sıyrılıverdiği gibi, canın da tenden ayrılma vaktidir şimdi.

Gün nasıl akşam verirse son nefesini, tabiat kışın kuşanırsa beyaz kefenini, insanın da gün gelir tükeniverir ömür sermayesi.

İşte, vakit ayrılık vakti.

Ayrılrken garip bir yolcu gibi dünya evinden, ancak bir akşam vakti kadar yaşadığını zanneder insan!

Sen de ömrün gibi hissettirmeden akan bu akşam kızılığı geçmeden, solmadan yüzün, can teni terk etmeden dur huzura!

Ölmeden önce öl ki, yaşadığını anla!

Son namazın gibi, hüznü bir veda anı gibi, kondur alnını secadene!

Sabah ve akşam, günün iki ucunda, göklerde ve yerde ne varsa her birinin gölgesiyle birlikte secde et Rabbine!

Bak! Yıldızlar da boyun eğiyor Sahibine!

Gün ölürken, sen hâlâ ölmemişken haydi, şükret yaşadığın için şimdi!

Vakit, akşam namazı vakti...

Yatsı...

Güneş söndü, gün ışığı hoş bir hatıra şimdi.

Rabbinin üzerine yemin ettiği sükûna ermiş gecenin karanlıklarında yüzüyorsun!

Karanlık çöktüğünde Rabbine sığındığın o zifiri karanlık kuşattı çevreni.

Işık söndü, ses sustu; renk, şekil her biri çok uzaklarda şimdi.

Kalabalıklar dağılmış, tükenmiş bütün telaşlar, herkes kendi köşesine çekilmiş; anne yavrusundan bîhaber, seven sevdiğinden...

Unutmuş herkes yalancı sevdalarını, kendi derdiyle dertleniyor şimdi...

Sen de onlardan birisin, karanlıkların kuytusunda bir yalnızsın!

Düşün şimdi gündüzü, geceyi, gece öldüren, gündüz dirilten Rabbin!

Ya gündüzü çekip çıkarır da hep karanlıkta kalırsan?

Senin fecrin ne zaman peki, daha ne kadar sürecektir karanlıkların, gecen ne zaman bitecek?

Sabret şimdi bu zifiri karanlığa, tıpkı aydınlığa şükrettiğin gibi. Sadece gündüz değil, karanlıklarda, karamsarlıklarda, çaresizliğin belini büktüğü o dar zamanlarda da an Rabbin!

Yüreğinde biriktirdiğin dualarını sun O'na, gecenin O'na en yakın olduğun vaktinde.

Nebî gibi namazla rahatlat kendini, secdelerde teselli bul, te-heccüd limanına sığın, gecenin en karanlık anında.

Gaflet uykusuna kapılma sakın!

Kışın ardından kuru dallar tekrar tomurcuklanır, gecenin en karanlık anından sonra, gün ağarmaya başlar unutma!

Kurumuş kemikleri, onları ilk defa kim yarattıysa, O diriltir elbet!

Haydi! Kalk şimdi! Al eline cennetin anahtarını, çal Rabbinin rahmet kapısını!

Herkes uyurken, gün uyanmadan henüz, haydi!

Vakit, yatsı namazı vakti...

“Sen ki miraç eyleyüp ettin niyaz

Ümmetin miracını kıldım namaz

Her kaçan kim bu namazı kılalar

Cümle gök ehli sevabın alalar

Çünkü her türlü ibadât bundadır

Hakka kurbîyetle vuslat bundadır.”

EZAN: NAMAZLA DİRİLİŞE ÇAĞRI¹⁴⁵

Ezan, sözlük anlamı itibariyle bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek anlamına gelmektedir. Dinî bir kavram olarak ise, farz namazların vaktinin geldiğini duyurmak üzere nassla belirlenen özel sözlerden ibaret olan kutsal çağrının adıdır.¹⁴⁶ Esas itibariyle namaza, camiye ve cemaate çağrının adı olan ezan, gerek ibadet hayatında gerekse mûsikiden edebiyata, mimariden kültüre kadar İslam medeniyetinde önemli bir yere sahiptir. Müslüman varlığının simge çağrısı ve sesten bayrağıdır.

145 Prof. Dr. Ömer Özpinar, “Ezân: Namazla Diriliş Çağrısı”, **Cami ve Namazla Diriliş**, haz. Yunus Özdamar (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), s. 23–34.

146 bk. Abdurrahman Çetin, “Ezân”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 12/36.

Ezan, yukarıdaki mana ve tarifinden de anlaşıldığı üzere namaz, cami ve cemaat ile yakından bir ilişki içindedir. Namaz, bir Müslüman için yerine getirilmesi gereken en önemli ibadettir. Kur'an-ı Kerim'in bir çok ayetinde namaz kılmak, iman etmenin veya müminlerle ilgili vasıfların hemen peşinden vurgulanmaktadır.¹⁴⁷ Kaldı ki Allah Teâlâ, ilk insan ve ilk Peygamber Âdem (as)'den itibaren bütün insanları namaz ibadeti ile sorumlu tutmuş ve bütün peygamberler de kavimlerine namaz kılmalarını emretmiştir.¹⁴⁸ Hz. Peygamber (sav) de namazı "gözünün nuru"¹⁴⁹ olarak niteleyerek, onu İslam binasını ayakta tutan beş ibadetin en başında zikretmiştir.¹⁵⁰ İslam dininde gerek inanan ferd ve gerekse toplum üzerindeki etkisiyle doğru orantılı olan bu önemi, namazı "dinin direği"¹⁵¹ olarak kabul edilmesine sebep olmuştur.

Namaz, Peygamber Efendimizin: "Gerçekten kişi ile şirk ve küfür arasında namazı terketmek vardır."¹⁵² ifadesiyle önemine dikkat çektiği bir ibadettir. Bu haliyle namaz, İslam dışılığa karşı bir direnme ve İslam adına bir dirilme faaliyetidir. Dolayısıyla namaza çağırان ezan da, namaz ve bununla ilişkili kavram ve mekanlarla bütünleşen çok değerli İslamî bir şiar durumundadır.

Hz. Peygamber (sav)'in pek çok hadisinde namazın cemaatle kılınması emir ve teşvik edilmiştir.¹⁵³ Kur'an-ı Kerim'deki birçok ayette Allah Teâlâ, namazın cemaatle kılınması gerektiğine dair işaretle bulunmuştur. Mesela "Hem namazı dosdoğ-

147 el-Bakara, 2/3; el-Mâide, 5/55.

148 el-Bakara, 2/83; el-Mâide, 5/12; Yûnus, 10/87; Hûd 11/87.

149 Ahmed b. Hanbel, **Mûsned**, 3/128.

150 Buhârî, "İmân", 2.

151 bk. Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, 2/31 (No: 1621); Tirmizî, "İmân", 8.

152 Müslim, "İmân", 134.

153 bk. Buhârî, "Ezân", 31.

ru kılın, zekatı verin, rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin.”¹⁵⁴ ayetinde, “namazı kılın” emrinden sonra tekrar “rükû edenlerle birlikte rükû edin” şeklindeki emir, namazların cemaatle kılınmasının işareti kabul edilmiştir.¹⁵⁵

Asr-ı saadetten söz edersek, Müslümanlar Mekke devrinde namazlarını cemaat halinde eda edememenin ızdırabını yaşıyorlardı. Hz. Peygamber (sav), başta cuma olmak üzere namazı Müslümanlara cemaat halinde kıldırmaı çok arzu etmesine rağmen, bunu gerçekleştirememiştir. Zira müşrikler, Müslümanların bir araya gelmelerini ve ibadet etmelerini engellemekteydi.¹⁵⁶

Hz. Peygamber hicret esnasında Kubâ'ya ulaştığında o günden itibaren namazlarını artık Hz. Peygamber'in imamlığında kılmaya başladılar. Bu sebeple cemaat olabilecekleri bir mescide ihtiyaç olduğu anlaşılınca da, Hz. Peygamber'in önderliğinde İslam'ın ilk mescidi sayılan Kubâ Mescidi'ni inşa ettiler.¹⁵⁷

Hz. Peygamber (sav) Kubâ'da yaklaşık on dört gün kadar kaldıktan sonra Medine'ye hareket etmiştir.¹⁵⁸ Buraya gelir gelmez ve daha devesinden inmeden yaptığı ilk iş, namazların topluca kılınacağı bir mescidin yerini tespit etmek olmuştur. Böylece Hz. Peygamber'in hicretle birlikte özgürleşen İslamî hayatta ilk yaptığı faaliyetin, namazların cemaatle kılınacağı bir mekanın inşa edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Demek ki namaz, cemaat ve cami, bu kadar önemli hususlardır. Allah Rasûlü (sav) bizzat kendisinin de çalıştığı Mescid'in inşası, yedi ay gibi bir süre içinde tamamlanmıştı.¹⁵⁹

154 el-Bakara, 2/43.

155 bk. İbn Kesîr, **Tefsîr**, 1/150-151.

156 bk. Hayrettin Karaman, “Cuma”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 8/86.

157 bk. Hüseyin Algül, “Kuba”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 26/298-299.

158 bk. Buhârî, “Menâkıbü'l-Ensâr”, 46.

159 bk. İbn Kayyim, Zâdu'l-Meâd, **Rasûlullah'ın (sav) Yolunda**, c. 3, s. 94.

Hız. Peygamber'in önce Kubâ sonra Medine'ye geldiğinde ilk önce bir mescid yeri tespit etmesi ve inşası ile işe başlaması, aslında bir işaretti. Bir yerleşim yerinde Müslümanlar için yapılması gereken öncelikli işin, fertlerin tek bir yürek haline geldiği cemaat şuurunu yaşayabilecekleri namazgahı inşa etmek olduğunu göstermekti. Binâenaleyh tarih boyunca uygulama da bu şekilde olmuş; yeni kurulan ya da fethedilen bir şehirde ilk önce merkeze cami inşa edilerek işe başlanmıştır.

Camilerin önemi, İslam'ın imandan sonra en önemli ibadeti namazla olan ilişkisinden ileri gelmektedir. Camiler, Müslümanların cemaat olma şuurunu yaşadıkları kutsal mekanlardır.¹⁶⁰

Bütün bunlar namaz ibadetinin ve namazla ilgili mekan ve uygulamaların İslam inancı için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat Müslümanlar bu süreç içinde bir şeyin daha eksikliğini derinden hissediyorlardı. Mescid'de toplanmak ve namazı birlikte ikame etmek için bir davet aracına yoğun bir ihtiyaç duyulmaktaydı.

Namaza Davet İçin Yöntem Arayışı ve İlk Ezan

Medine'de Mescid inşa edilmiş, içinde sosyal ve kültürel faaliyetler için Suffe denilen bir mekan oluşturulmuştu. Müslümanlar burada namazlarını cemaatle ve Hız. Peygamber'in imametinde eda etmenin mutluluğunu yaşıyorlardı. Ancak Yahudiler, bu durumu istismar ediyor; bunu Arabistan'daki üstünlüklerinin bir nişanesi olarak görüyor ve İslam'ın kendine özgü kiblesi olmadığı gerekçesiyle onları incitiyorlardı.¹⁶¹

Bu sebeple Allah Rasûlü ve Müslümanlar, Mekke'deki Kâbe'ye yönelmeyi çok arzu ediyorlardı. Bunun üzerine, hicretin on altıncı ayında Yüce Allah, Peygamberimizin dualarının ka-

160 Hayrettin Karaman, "Cuma", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 8/86.

161 Mevlânâ Şiblî, **Asr-ı Saadet**, 1/217, 218.

bul olduğunu ve kıblenin Kâbe'ye çevrildiğini bildiren ayetini inzal buyurmuştur.¹⁶²

Namaz, cami ve cemaat etrafında yaşanan bu gelişmelerle birlikte bir şeyin eksikliği de günden güne daha çok hissedilir olmuştu. İmândan sonra amellerin en hayırlısı olan beş vakit namaz, topluca Allah Teâlâ'nın huzurunda durulacağı, kulların yakarışının hep birden O'na ulaşacağı ve akabinde manevî eğitimin sürdürüleceği bir güzelliği bünyesinde barındırıyordu. Hz. Peygamber (sav), cemaatle namaz kılmanın sağlayacağı sevap ve yararları ümmetine güçlü bir vurguyla anlatmıştı. Namazda asıl olan camide cemaatle birlikte ikame etmektir.¹⁶³

Hz. Peygamber, her konuda ashabıyla istişareye büyük önem verirdi. Bunu hem Allah Teâlâ'nın bir emri¹⁶⁴ hem de nebevî bir eğitim metodu olarak uygulamaktaydı. Namaza çağrı hususunda da onlarla istişare ediyordu. Hele kıblenin tahvilinden sonra bu istişareler daha da yoğunlaşmıştı. İşte böyle bir istişare toplantısında namaz vaktinin girdiğini ilan ve cemaatle namaza davet için nasıl bir yöntem kullanabilecekleri hususunda onların görüşünü sordu. Sahâbe, çevre kültürlerinden edindikleri tecrübelerden de hareketle değişik önerilerde bulundu. Bazısı çan çalınabileceğini söylerken bir kısmı boru gibi ses çıkaran bir alet kullanılabileceğini söyledi. Bazıları da namaz vakitlerinde ateş yakılarak haberleşilebileceği görüşünü dile getirdi.¹⁶⁵ Ancak Hz. Peygamber, bunları başka din ve kültürlerin sembolü olduğu gerekçesiyle uygun görmedi.¹⁶⁶ Belli ki Allah Rasûlü (sav), İslam ümmetine alem olacak bir çağrı

162 bk. el-Bakara, 2/144.

163 bk. Müslim, "Mesâcid ve Mevziu's Salât", 245.

164 bk. Âl-i İmrân, 3/159.

165 Buhârî, "Ezân", 1, 2.

166 Dihlevî, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, 1/681.

vasıtası düşünmekteydi. Nitekim yeni bir medeniyetin inşasında, bu medeniyete has kutsal bir çağrının olması önemli bir unsurdur. Bu çağrı, olduğu her yerde İslam'ı temsil etmeli ve orada Müslüman varlığına işaret etmeliydi.

Bu istişare toplantısından da Hz. Peygamber ve sahâbîyi tatmin eden bir netice elde edilememişti. Derken toplantının sonunda Hz. Ömer söz aldı ve insanlara namaz vaktinin girdiğini ve namaz için cemaatin oluşturulduğunu haber vermek üzere Medine sokaklarında bir kişinin dolaşmasını önerdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü de, Bilâl'i insanları namaza çağırmakla görevlendirdi. Böylece Bilâl bir müddet sokaklarda namaz vaktini bildirmek üzere "es-salâh es-salâh (namaza namaza!)" veya "essalâtü câmiaten (cemaatle namaza!)" diye seslenerek dolaştı.¹⁶⁷

Bu şekilde namaza davetin çözüm olmadığı görüldüğünden istişareye devam edildi. Farklı bir görüş olarak namaz vakitlerinde Mescid'in damına bayrak dikilmesi teklif edildiyse de bu da pek uygulanabilir görülmedi.¹⁶⁸ Bu toplantıdan düşünceli bir şekilde ayrılan sahâbîler arasında Abdullah b. Zeyd de vardı. Abdullah, Rasûlullâh (sav)'ın bu konudaki sıkıntısını yakından biliyordu. Akşam evine vardığında bir şey yemeden yattı. Bu meseleyi düşünürken uyuyakalmıştı. Derken uyur uyanık bir halde iken, rüyasında üzerinde yeşil elbise bulunan birinin yanına geldiğini gördü. Adamın elinde bir nâkus (çan) vardı. Ona: "Elindeki çanı bana satar mısın?" dedi. O da: "Ne yapacaksın?" diye sordu. Abdullah: "Namaza davet için çalacağım" dedi. O kişi: "Öyleyse ben sana bundan daha hayırlı bir şey tarif edeyim mi?" dedi. Abdullah: "O ne ola ki?" diye sorunca adam, Mescid'in üzerine dikilip yüksek sesle: "Allah-u Ekber..." diye

167 bk. Buhârî, "Ezân", 1, 2.

168 Ebû Dâvûd, "Salât", 27.

başlayarak ezanı bütünıyla okudu. Sonra biraz durdu; ezan cümlelerini bir daha okudu. Aynı kelimeleri tekrar etti. Ama sonuna doğru iki defa “Kad kâmeti's-salâh” diyerek ilâvede bulundu.¹⁶⁹

Abdullah b. Zeyd rüyasından uyandığında her şeyi ayan beyan hatırlıyordu. Durumu Rasûlullâh (sav)'a haber vermek üzere erkenden Mescid'e gitti. Durumu anlattı ve rüyasında kendisine öğretilen ezanın kelimelerini arz etti. Hz. Peygamber, bunun hayırlı ve hak bir rüya olduğunu belirterek Abdullah'a şöyle buyurdu: “Bu hak bir rüyadır inşallah. Hemen Bilâl ile beraber kalk, gördüklerini ona öğret de ezanı o okusun. Çünkü onun sesi seninkinden daha gür ve güzeldir.”¹⁷⁰

Tarihin kendisini sâhibü'l-ezân¹⁷¹ olarak yâd edeceği Abdullah b. Zeyd hemen ezanı Bilâl'e öğretti. Hz. Bilâl yeryüzünün ilk ezanını okumak için kalktı ve tatlı gür sesiyle haykırdı: “Allah-u Ekber... Allah-u Ekber...” Medine, o güne kadar yaşamadığı bir atmosferi yaşamaya başladı. Müslümanların simge çağrısı ezan, ilk defa dünya semasında yankılanıyordu. Orada hazır bulunanlar huşu ve heyecan içinde Bilâl'in ezanını dinliyor, evlerinde bulunanlar ise, merak ve hayranlıkla bu sesin ne olduğunu anlamaya çalışıyordu. Sanki Medine, sabahın bu vaktinde zikre durmuş gibi her ufkunda ezan yankılanıyordu. Herkes olağanüstü bir ana şahitlik yaptığının farkındaydı. “Hayye ale's-salâh” davetiyle bunun namaz için bir çağrı olduğunu; hep beraber ilâhî huzura davet olunduklarını anladılar.

Bütün bir Medine ezanla uyanmış, namazla dirilmek üzere Mescid'e koşmuştu. Günlerce aradıkları kutsal çağrıya kavuşmuşlardı. Artık Müslümanların kendilerine has, inançları tevhidi

169 Ebû Dâvûd, “Salât”, 28.

170 Tirmizî, “Salât”, 25.

171 Buhârî, “İstiskâ”, 4.

en veciz şekilde ifade eden, namaz vaktini duyuran, cemaate çağıran ve kurtuluşun yolunu gösteren, ebediyete kadar dalgalanacak sestten bir bayrakları olmuştu. Ezan okunduğu ve sestten bir bayrak olarak dalgalandığı her yerde uyanışın, dirilişin, özgürlüğün ve kurtuluşun sembolü haline geldi. Müslüman varlığının simge çağrısı, tevhid inancının bayrağı ve İslam medeniyetinin önemli bir unsuru oldu.

Buna göre ezanın ortaya çıkmasında namaz, cami ve cemaat üçlüsünün en önemli etkenler olduğu anlaşılmaktadır. Ezan, bir yandan namaz vaktinin girdiğini haber verirken, öte yandan namazın cemaatle camide eda edilmesi gerektiğini hatırlatan bir davet durumundadır. Dolayısıyla ezan, namaz, cami ve cemaat arasında kuvvetli, anlamlı ve ayrılmaz bir bağ mevcuttur.

Ezan'ın Anlamı Bağlamında Namazla İlişkisi

Ezanlar, bir şehrin zikri gibidir. Bir şeyi hatırlamak, anmak manasına gelen zikir, dinî literatürde “Allah’ı anmak ve unutmamak sûretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş” demektir. Bu da “unutulana hatırlamak, hatırdaki olanı ise muhafaza etmek” şeklinde olur.¹⁷² İşte bu sebeple ezanlar, bir şehrin Allah’ı anmasının ve hatırlamasının en güzel şeklidir.

Ezan, bir şehre ve şehrin insanlarına Allah’ı hatırlatır. Allah’ın emirlerini muhafaza etmeyi tembih eder. İnsanları uyarır, uyandırır ve arındırır. Bütün şehre kimseyi ayırt etmeden sestten rahmet tülü örter. Özgürlük ve diriliş muştusu üfler kulaklara, âb-ı hayat sunar yüreklere, öz suyu döker yanık gönüllere.

Ezan, başlı başına bir zikirdir; tekbirler, şahadetler, tehliller ile bütün dinleyenlere zikir demetleri sunar.

172 Reşat Öngören, “Zikir”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 44/409.

Ezan, gecenin gafletinden insanları uyandırır, sabahın aydınlığını müjdelar. Kuşların cıvıltılarını duyurur, tabiatın uyanışına eşlik eder. Gün içinde hayatın hengâmesinde kaybolmuş insanları, ruhlarının bir ucundan yakalayarak silkeler. Gaflet ve nisyân uykusundakileri diriltir. Namaza, camiye, huzura, huzurda durmaya ve kurtuluşa çağırır. Kur'an, ezan ile namaz ilişkisindeki bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır."¹⁷³

Binâenaleyh Kur'an-ı Kerim'de Yüce Rabbimiz ezanı "namaza çağrı" olarak tavsif etmektedir. Onun çağırıldığı değerleri dikkate alamayanları ve özellikle onu "alay konusu" yapanları ise, "akıllarını kullanmayan kimseler" olarak nitelemektedir.¹⁷⁴ Çünkü ezan, insanı namaz özelinde kurtuluşa çağırarak ve bunun yolunu en veciz şekilde gösteren bir reçetedir. Ezan, namaz için ortaya çıkmıştır ve onun için vardır. Nitekim ezan sözlerinin anlamı üzerinde düşünüldüğünde, onun namazla olan ilişkisi daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Ezana, "Allah-u Ekber" şeklinde, 'Allah, en büyüktür' demek olan tekbirlerle başlanır. Büyük olanın, sadece ve sadece Allah olduğunu, O'ndan gayrisinin büyüklük iddiasında bulunamayacağını bildirir.

"Eşhedü en lâ ilâhe illallâh" ve "Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah" şeklindeki şahadetle bütün dünyaya bir hakikat ilan edilir. Önce Allah'ın varlığı ve birliği, daha sonra da Hz. Muhammed'in Peygamberliği müezzinin şahsında tebliğ edilir. Allah'ın tevhidi ve kendisinden başka kulluğa layık bir varlığın olmadığı duyurulur.

173 el-Cuma, 62/9.

174 el-Mâide, 5/58.

“Hayye ale’s-salâh” derken müezzin, şahadet kelimelerinde dile getirilen imanın, amele ve eyleme dönüşmesini ister. Böylece iman ve amel bütünlüğünü vurgular. İslam’ın en önemli ibadeti namaza çağırarak, kulluğun amelî yönünü hatırlatır. Namazın kulluğun simgesi olduğunu bildirir. Sanki der ki, imandan sonraki en önemli ve öncelikli amel olarak, “Haydin namaza gelin!”

Ve bunun arkasından şunu ekler müezzin: “Hayye ale’l-felâh” yani “Haydin kurtuluşa koşun.” İmân ve namazla sembolleşen salih amelle insanlığın kurtuluşa ereceğini müjdeler. “Koşun, geç kalmayın, tez davranın, kurtulun!” diye seslenir ezanı duyan herkese. Nitekim Yüce Rabbimiz felâh ile namaz arasındaki bağı şöyle ortaya koymaktadır: “Kurtuluşa erer ancak arınan; Rabbinin adını anan, sonra namaz kılan!”¹⁷⁵

Ezan, başladığı gibi yine tekbirle ve tevhid kelimesi, tehlille neticelenir: “Allah-u Ekber, Allah-u Ekber. Lâ ilâhe illallâh.” Böylece ezan, bu çağırının kime ve kim adına yapıldığını yineleyerek bildirmiş olur.

Ancak ezanda sabah namazı için okunduğunda bir ilave daha vardır ki, tam bir diriliş çağırısıdır: *es-Salâtü hayrun mine’n-nevm* (Namaz uykudan daha hayırlıdır). İşte bu ifade, ezanla uyanışın ve namazla dirilişin sebep sonuç ilişkisi içindeki durumunu özetlemektedir. Burada ezan, mecazî anlamda değil hakiki anlamıyla namazla dirilişe çağırmaktadır insanı. Ona, tatlı uyku özelinde dünyevî zevklerden, gafletlerden ve nisanlardan daha hayırlı şeylerin olduğunu hatırlatmaktadır.

Görüldüğü üzere ezan, namaza çağrı olduğunu ve namaz için var olduğunu, buradaki ifadeleriyle de ortaya koymaktadır. Ezan, namaz ile böylesine kuvvetli ilişkisini, namaza geçildi-

175 A’lâ, 87/14-15.

ğinde de hissettirir. Zira ezanı duyarak cami ve cemaate koşan Müslümanlar, namaza başlamak için yine kâmet denilen ikinci bir ezanı terennüm ederler. Kâmetin akabinde ezanın başladığı ve bittiği tekbir ile namaza başlanır: *Allah-u Ekber*.

Böylece ezanla başlayan bütünlük namazla devam ettirilir. Huzurdaki kıyam ile, “En büyük” olanın huzurunda yapılan rüku ile, âlemlerin Rabbi karşısındaki secdeler ile ezanda ifade edilen sözler, âdetâ bedenleşir, görünür hale gelir. Bu haliyle namaz, ezandaki tevhid ve şahadet kelimelerindeki ilkelerin kabulünün hem dilimizle, hem kalbimizle ve hem de hareketlerimizle vücut bulmuş halini yansıtır. Namaz, ezanda cihana ilan edilen iman ve ikrarın, beden diliyle tekrarlanması olmuş olur.

Sonuç

Ezan, zamanı Müslümanca idrak etmemize vesile olan kudsi çağrıdır. Ortaya çıkış sebebi, namaz vaktini ilan ve camide cemaate katılmaya teşviktir. Bu sebeple ezan ve namaz arasında bir bütünlük ve anlamlı bir bağ vardır.

Namaz, hem kulluğun hem de Müslümanlığın zirve ibadettir. İmândan sonraki en önemli ve öncelikli ibadettir. Yüce Yaratıcı'nın huzurunda ruhun huzur bulduğu, kalbin arındığı ve kılânı kötülüklerden uzak tutan bir ameldir.¹⁷⁶ Namaz en güzel dua, en güzel zikirdir. Müslüman şahsiyetinin en önemli yapı taşıdır.

Yüce Allah'ın: “Daveti, ancak dinleyenler kabul ederler.”¹⁷⁷ buyurduğu üzere, namazı hakkıyla eda edebilmenin başlangıcını ezanı gönülden dinlemek ve anlamak oluşturur. Ezanı iyi bir şekilde dinlemek, müezzine icabet etmek ve sonunda dua etmek, kişiyi namaza hazırlamada önemli bir işlevi görür. Ezandaki şahadetler imanı; ismen zikredilen salât (namaz) ise, ameli

176 el-Ankebût, 29/45.

177 el-En'âm, 6/36.

temsil eder. Amele dönüşmeyen bir iman, tam olarak işlevini tamamlamış olmaz. Bunun için ezanda, amellerin en önemlisi, dinin direği ve ahirette ilk hesaba çekilecek ibadet olan namaza vurgu yapılması anlamlıdır.

Zaten ezanın ortaya çıkış sebebi, namazdır. Ezan, namazla dirilişe; huzurda durmaya, cemaate iştirake, kurtuluşa, camiye gelmeye ve huzura ermeye çağrının adıdır. İnsan sesiyle, insanlara hitap eden tek kutsal çağrıdır. Her vakitte canlı bir varlıktan, bütün canlılar adına arşa arz edilen bir iman ikrarıdır. Çağrısı ve mesajı evrenseldir. Her gün ve günde beş defa dini ayakta tutan “direk” olan namazla dirilişe davet eder. Bu özellikleriyle ezan, en dinamik ve en diri davettir; hep yenidir, tazeciktir. Ezan sadece bir ses değildir; insanları dirilişe, hayata, felaha çağırان bir hidayet meşalesidir. İnsanlığa bahşedilmiş bir armağandır.

Hz. Peygamber ümmetine tüm ibadetlerin icrası ile ilgili bilgileri öğretmiştir. Özellikle namazla ilgili öğrettiği bilgilerin başında namaz için abdestli olmak, örtülmesi gereken yerlerini örtmek ve kibleye dönerek hangi namazı kılacağına niyet etmek gelir.

HAYYE ALE’S-SALAH!¹⁷⁸

Uzun yıllar Hollanda’da yaşamış bir zattan dinlemiştim: Hint asıllı bir Müslüman resmi bir işini halletmek üzere başkent Den Haag’a gelir. İşini bitirip arabasına binmek üzere otoparka giderken ikinci namazının yolda geçebileceğinden endişe ederek yakınlardaki bir parka yönelir. Çimenlerin üstünde namazını eda edip parktan ayrılacakken Hollandalı bir bey önünü keser. Selam verip, “Bankta oturmuş sizi izliyordum az önce, ne yaptığınızı öğrenebilir miyim?” diye sorar merakla. Namaz

178 Prof. Dr. Ülfet Görgülü, “Hayye Ale’s-Salah!,” **Cami ve Namazla Diriliş**, haz. Yunus Özdamar (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), s. 51–58.

kıldığını söyler Müslüman olan ve bunun İslam dininin günlük ibadeti olduğunu ifade edip yoluna devam etmek ister. Ancak muhatabının onu bırakmaya niyeti yoktur. "Anladım" der, "Ama ibadete başlamadan önce ayakta bir şeyler mırıldanıp sağa sola döndünüz. O söylediğiniz neydi?" diye sorar yeniden. Kâmeti merak etmiştir. Müslüman zat bunun namaza başlamadan önce okunan bir çağrı olduğunu, bu çağrının aslında kullanıma Allah tarafından yapıldığını söyleyip ekler: "Bu çağrı huzura, kurtuluşa, saadete, selamete yapılan bir davettir. Haydi kulum namaza, haydi kulum kurtuluşa, huzura!" diyerek ezanın "Hayye ale's-salah" ve "Hayye ale'l-felah" cümlelerini kısaca izah eder. O sözlerini henüz tamamlamıştır ki, soru soran kişi birden ellerini uzatıp sıkıca tutar bu yolcunun ellerinden ve "Ben yıllardır bunu, bu huzuru arıyorum. Söyler misin Müslüman olmak için ne yapmam gerekir?" der. Ayaküstü beraberce kelime-i şehadet getirirler.

Bir ikinci vakti ve dünyadaki binlerce parktan biri. Zaman ve mekân yeni bir doğuma, bir dirilişe şahit olmuştur böylece, namazla dirilişe. Demek ki hakkını vererek, samimiyetle eda edilen bir namaz sadece sahibine değil, başkalarına da can olmakta, diriliş nefhası üflemede... Alnına, "amellerin en faziletlisi olma" mührü vurulan "vaktinde kılınan namaz", kılana fazilet kazandırırken, görenleri kendine imrendirmekte. Efendimiz (sav)'in beyanıyla namaz nur, delil ve kurtuluştur.¹⁷⁹ Namaz âşıkla maşukun buluşması, lisân-ı kâl ve hâl ile kulun Rabbiyle konuşmasıdır. Namazı olmayan bunlardan mahrum kalmıştır. Ya namazı olup da "Yazıklar olsun o namaz kılanlara!" ilâhî ika-zına muhatap olunursa bu ne büyük bedbahtlıktır. Namaz kılmayan neyi kaçırdığını, kılan ise nasıl bir şuhudi zevkle kılması gerektiğini iyi düşünmelidir.

179 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 11/141 (Hadis No: 6576).

Kâinat yeni bir güne açarken gözlerini, minarelerden bir seda yükselir İsrâfil (as)'in sûru misali: “es-Salatu hayrun mine’n-nevm (Namaz uykudan hayırlıdır!)” Sûru işitenlerin topraktan kıyam etmeleri gibi toprak bedende bir kıyam gerçekleşir. Uyku bedeninin ihtiyacı iken namaz ruhun gıdası ve ihtiyacıdır. Rahmetinin tecellisi olarak geceyi bir örtü, uykuyu istirahat yapan Allah, gözü bürüyen uykudan öte gönlü kuşatan gafletten uyanmaya çağırmaktadır. Uzandığı yataktan kalkanlar uyanmış olmazlar uykudan, namaz için kıyam edenlerdir gerçekte uyananlar.

Şimdi uyku, iş, alış-veriş zamanı değil miraç zamanıdır. Davet gelmiştir kuluna Sultan makamından: “Hayye ale’s-salah!” Bu ne iltifattır kula, ne büyük bir lütuftur. Âlemlerin Rabbi, Rahmân ve Rahîm olan kulunu huzuruna davet etmektedir. Davete icabet gerekir.

Mekke’de bir gece uyur uyanık vaziyetteyken davet gelmişti Efendimize. Cebrâil (as) teşrif etmişti. Göğsü yarılıp zemzem ile yıkanmış, kutlu Nebî miraca hazırlanmıştı.¹⁸⁰ Efendimiz (sav) bu semavi yolculuktan namaz hediyesiyle dönmüştü.

“Sen ki miraç eyleyüp ettin niyaz / Ümmetin miracını kıldım namaz / Her kaçan kim bu namazı kılarlar / Cümle gök ehli sevabın alalar / Çünkü her türlü ibadât bundadır / Hakka kurbiyetle vuslat bundadır.”

Namaz için kıyam eden mümin de abdestle temizlenmeli, bu büyük buluşmaya, vuslat-ı yâre hazırlanmalıdır. Abdest namazın şartıdır. Gerekiyorsa şayet boy abdesti almalıdır.¹⁸¹ Sultanın huzuruna temizlenerek çıkmalıdır. Abdest masivadan uzaklaşma, namaz Allah’a yaklaşımdır.

180 Buhârî, “Salât”, 1

181 el-Mâide, 5/6.

Ezan İslam'ın şîârı olduğu gibi abdest de namazın şîârıdır. Şîâr, kulu şuur ve tefekküre yönlendiren, bilinç sıçramasına vesile olan simge ve semboldür. Ezanla yapılan çağırışı anlamak ne kadar zaruriyse abdestle hedeflenen temizliği kavramak da o ölçüde önemlidir.

İmam Gazalî'nin ifadesiyle namaz için taharet elbise, beden ve kalp olmak üzere dıştan içe birbirini kuşatan üç temizliği kapsar. "Abdest alan su ile onun dışı pak olur, kalbi zikir olursa onun içi pak olur." Su eşyayı ve bedeni temizler. Hasedi, kıskançlığı, riyaı, kini, nefreti ise su ile temizlemek mümkün değildir. Oysa insanın sadece hades ve necasetten değil günah kirlerinden de temizlenmeye ihtiyacı vardır. Şirk ise en büyük günahıdır.

Kişi kendine nispet ettiği fiil, sıfat ve vücut anlayışıyla gizli şirk günahını irtikâp etmiş olur. Kulların enfüsünde de, afak denilen bu âlemde de tecelli eden her türlü fiilin yaratıcı ve her sıfatın sahibi Allah'tır. Görme sıfatını gözümüzden, işitme sıfatını kulağımızdan, kelim sıfatını dilimizden alırsa gören göz görmez, işiten kulak duymaz ve konuşan dil söylemez olur. Hayat sıfatını çekip aldığı anda geride kalana "ceset/mevta" denir.

Bu ceset çürüyüp yok olmaya mahkûmdur. Mümkün'ül-vücud olan varlık bugün var, yarın yoktur. Ölüm geldiği vakit bu hakikati anlamak ise çok geç kalmaktır.

O halde boy abdesti zahirde bedenın yıkanması yanında kulun bilincini nispet vücut anlayışından temizlemesini temsil eder. Sünnete uygun olarak, elleri yıkamakla başlayıp ayakları yıkamakla sona eren abdest ise görünürde bu organları temizlerken, hakikatte şirk fiil ve sıfat günahlarından temizlenmenin sembolüdür.

Zahirî ve derunî yönüyle alınan böyle bir abdest ile şimdi bedenlerin Beytullah'a, gönüllerin Allah'a yönelme vaktidir.

Âşık kul “her yüzden nazarım Sen” şuhuduyla her daim Allah’a yönelir. Zira “Doğu da batı da Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (rahmeti) işte oradadır.”¹⁸²

Sultanın huzuruna selamla ve edeple girilir. “Allah-u Ekber!” Büyük zannedilen, değer verip büyütülen ne varsa hepsi ellerin tersiyle itilecek kadar küçük ve değersizdir. “Allâh-u ekber!” Allah en yücedir. Ehaddır, Sameddir. Kulların ibadeti de dahil hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Lakin kul Rabbini anmaya, huzurunda olmaya muhtaçtır.

Huzurda olduğunu idrak edenin namazı ve her anı huzurdur. Bu idrak ile nefsin heva ve arzusuna, dünyanın her türlü cazip tutkusuna değil, Allah’a kul, köle olmak, sonsuz güç ve kudret sahibinin divanında el bağlamak gerekir.

El bağlamak Allah’a teslimiyetin, emir ve yasaklarına itaatin ifadesidir. Elimizden ve bütün ellerden işleyen fail-i hakikiyi tanımanın şuuruyla bağlarız ellerimizi.

Kerim Kitabımızda her ne zaman namazdan bahsedilse onu kılmaktan değil, ikame etmekten söz edilir. Kıyam yani ayakta duruş bu ikamenin şekli ifadesidir. Kıyamda ayaklarımız yere mihlanmışçasına saygı ve haşyetle dururuz. Şanı yüce Sultanın huzurunda, azametinin karşısında başka türlü mümkün müdür? Rasulullah Efendimizin yaptığı gibi “Sübhâneke” tesbihatıyla münacaat eder, bizi huzuruna kabul buyurduğu, kendisiyle sohbet etme izni ve imkânı verdiği için Rabbimize hamd u sena eyleriz.

Namazda okunan her zikir ve tesbihat Allah’a tazim ve muhabbetin ifadesidir. Rabbimiz de kulunun muhabbetini, dua ve yakarışını karşılıksız koymamakta, Fatiha sûresini kuluyla arasında paylaştırdığını, kulunun dileklerini ona vereceğini müjde-

lemektedir.¹⁸³ Efendimiz de namazda kıraatin, kulun Rabbiyle özel olarak konuşması anlamına geldiğini bildirmektedir.¹⁸⁴

Bu özel sohbetin ardından kul edeple rükûa eğilir. İkramı, ih-sanı, ilhamı sonsuz olan Yüceler yücesi Rabbin huzurunda baş eğer, bel бүкер, cümle sıfatların sahibinin Allah olduğunu bir kez daha zevk eder. Mevsuf-i hakikiyi müşahede ile rükû eyler. Kulun asıl muradı esma, efal ve sıfatlarıyla tanıdığı Rabbinin cemalini görmektir. Hz. Musa (as) gibi, "Rabbim bana kendini göster, sana bakayım."¹⁸⁵ diye hal lisanıyla yakarır. Rükûdan, "Semiallahu limen hamideh: Allah hamd edenin hamdini işitmiştir." müjdesiyle doğrulur.

Rabbi dağa tecelli edince Hz. Musa saikaya uğrayıp kendinden geçmişti. Gönül tûr-i sinasında İlahî tecelliye uğrayan kulun da varlık dağları yerle bir olur. Kul yere kapanır, secdeye varır. Secde kulluğun¹⁸⁶ ve Allah'a yakınlaşmanın¹⁸⁷ ifadesidir. Efendiler Efendisinin de, "kulun Rabbine en yakın olduğu hal" olarak tavsif ettiği¹⁸⁸ secdede "Lâ mevcûde illâ hû" şuhuduyla nispet varlığından geçer Hak varlığına ulaşır. Yüz, kişinin zatını temsil eder. Secdede yüzü yere koymak hakikatte tevhid-i zata ermektir. Secde kulluktur, kulluk kimliktir. Secde eden kul mü-minlik kimliğini nurdan bir iz olarak alnında taşır.¹⁸⁹

Şimdi beden toprakta, ruh miraçtadır. Topraktan gelen toprağa, Allah'tan gelen Allah'a dönmüştür. "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn: Şüphesiz biz Allah'a aitiz ve şüphesiz O'na dö-

183 Müslim, "Salât", 38.

184 Buhârî, "Salât", 36.

185 el-A'râf, 7/143.

186 en-Necm, 53/62.

187 el-Alak, 96/19.

188 Müslim, "Salât", 215.

189 el-Fetih, 48/29.

neceğiz.”¹⁹⁰ Böylece “ölmeden önce ölme”nin manası zuhur etmiştir. Secdeden kalkış ölümün ardından diriliştir. İlk secde fenaya erme yani Hakkın varlığında ifna olma şuuruyla, ikinci secde ise beka anlayışıyla yani mutlak varlığın Hakk’a ait olduğu idrakiyle yapılır.

Namazın sonunda teşehhüt için otururuz. Okuduğumuz tahiyyat duası namazın miraç olduğunun tescilidir adeta. Zira bu dua vesilesiyle, miraçta Allah Teâlâ ile Habib-i Edibî’nin selamlaşmalarına şahit tutuluruz. Böylece ayne’l-yakîn görmenin, hakka’l-yakîn yaşamının neşesi içinde şehadet getiririz. Salavat ve dualarla bize rahmet olarak gönderilen, ibadet ve kullukta rehberimiz olan Rasulümüze hürmet ve muhabbetimizi arz eder, onunla ahdı misakımızı tazeleriz.

Sağ ve sola, evvel ve ahire, şehadet ve gayb âlemine selam vererek semadan yere, miraçtan kulluğa nüzul edilir. Selam vermekle vaktin namazı biter lakin müminin huzurda olduğu daimidir. “Onlar namazlarında devamlıdırlar.”¹⁹¹ ayetinden mülhem, irfan ehlinin “salât-ı daimî” şeklinde tabir ettikleri hâl üzeredir.

Şuurlu bir şekilde, hikmetini idrak ederek huşu ile eda edilen bir namazda lisan, beden, zihin ve kalbin hepsi namaza iştirak eder. “Onlar ayakta iken, otururken ve yatarken Allah’ı zikrederler.”¹⁹² ayetinin manası böyle bir namazla tecelli eder. Bu kullar felaha/kurtuluşa ermekle ve Firdevs cennetine varis olmakla müjdelenirler.¹⁹³

190 el-Bakara, 2/156.

191 el-Meâric, 70/23.

192 Âl-i İmrân, 3/191.

193 el-Mü’minûn, 23/1-11.

Şüphesiz namaz kulun zimmetinde bir borç olmaktan çok daha fazlasıdır. Maşuka aşk ve muhabbeti ilan etmektir namaz. Şekil şartları namazın cesedi, huşu ve huzur-u kalp ise ruhudur. Şuhuttan uzak, kalple değil, sadece kalıpla kılınan namaz ile farz yerine getirilmiş olsa da vuslat başka bir vakte kalmıştır. Zira huzursuz namazın encamı yoktur.

Şuurla kılınan namaz insana kötülüklerden el etek çektirir. Cümle günahlardan onu uzaklaştırır. Rabbinin sevgi, güven ve rızasına ulaştırır. Sevdiği kulunun Allah işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olur. Her ne isterse verir. Onu her türlü tehlikeden korur.¹⁹⁴ Rabbi tarafından sevilen ve himaye edilen bu kuldan daha mutlusu, daha zengini var mıdır?

O halde fukara malı, mülkü, serveti, makamı, rütbesi, unvanı olmayan değil, aşkı, muhabbeti, kıyama, rükûu, secdesi, teşehhüdü bulunmayandır.

Namazla huzura eren, şuurla dirilişi yaşayan bu kulların elinden, dilinden, gözünden, kulağından kimseye zarar gelmez, gelmemelidir. Hem namaz kılıp hem zulmedenler, hem kıyama durup hem günah irtikâp edenler, hem secdeye varıp hem hiç çekinmeden kul hakkı çiğneyenler namazın ruhunu incitmekte, huzurunda oldukları Rablerini üzmektedirler.

Salat o ibadettir ki cana can olsun. Kulu maddeden manaya, kesafetten letafete yükseltsin. İrfan ile âdemiyete eriştirsin. Niyazi Mısırî Efendi ne güzel söyler:

“Savm u salât u hac ile
Sanma biter zahit işin
İnsan-ı kamil olmaya
Lazım olan irfan imiş”

Tekbiri, tesbihleri, kıyamı, ‘Fâtiha’ başta olmak üzere kıraati, rükuu, secdesi, tahiyyatı, velhasıl bütün erkânıyla namaz bize gündelik hayatın akışı içinde ya karşımıza çıkan kesretin veyahut nefsin unutturduğu hakikati bütün kâinatı kuşatır bir genişlik ve derinlikle bize tekrar hatırlatır.

HAYYE ALE’L-FELAH: HAYDİ (NAMAZLA) KURTULUŞA...¹⁹⁵

İblis’i isyana sevkeden şey, Kur’an’da apaçık sunulur bize: Kibir. Kendince ürettiği bir akıl yürütmeye ‘Ben ateştenim, o topraktan; ateş topraktan üstündür.’ diyerek ‘insandan üstünlük’ iddiasına girer ve bu yüzden âlemler Rabbinin ‘secde’ emrine itaatle değil, isyanla karşılık verir. Bu durumda dahi, iblisin önünde bir ‘geri dönüş,’ bir ‘hatayı tamir’ imkânı vardır. Kusunun kabul edip tevbe ederek bağışlanma dilemek; isyanı bırakıp itaat etmek. Ama iblisi bütün donanımlarıyla kilitleyen kibir, ona bunu da yaptırmaz. Bilakis, istiğfar dileyeceği yerde, güya isyanının doğruluğunu ispatlamak adına Rabbinden mühlet diler. Kıyamete kadar verilen mühletle güya insana dair iddiasını doğrulayacaktır.

O günden beridir, iblis kendini içine düşürdüğü bu zindana insanı da düşürmek için uğraşır durur. Kur’an’ın haber verdiği üzere, kendi isyanını ‘doğrulamak’ adına insanı da yoldan çıkarmaya yemindir iblis.¹⁹⁶ Rabb-ı Rahîm’in hak yolundan saptırmak için insana kurduğu tuzakların belki en önemlisi, ‘nefsine ise asla toz kondurmamak,’ yanlış ve kötülüğü hep dışarıda aratmak sûretiyle insanı da kibre yöneltmesidir. İblis, nasıl kendisi isyanına bir ‘mazeret’ arayıp yaptığının isyan ve günah olduğunu kabule asla yanaşmamışsa, aynı yanlışta in-

195 Metin Karabaşoğlu, “Hayye Ale’l-Felah: Haydi (Namazla) Kurtuluşa...,” **Cami ve Namazla Diriliş**, haz. Yunus Özdamar (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), s. 59–68.

196 bk. el-A’râf, 7/16, 17.

sanı da düşürmek ister. Bunun için de, ona kendisini de, nefisini de unutturur. İblisi de, nefisini de unuttuğunda, insan, 'kafese girmiş' demektir.

Girdiği kafesten, düşürüldüğü zindandan habersiz, kusursuz bir benlik binası inşasına girişir bu haldeki insan. O kusursuzdur, tamdır, mükemmeldir; hatadan, kusurdan ârîdir. Kötülük dışarıdadır, kötü olan başkalarıdır. Velew ki kusur onun üzerinde görünse dahi, bunun sebebi ve sorumlusu o değildir; başkaları, çevresi, yetişme şartları ve ortamdır.

Böylece, insan, bu zindandan kurtaracak imkânı da büsbütün yitirir: Murakabe, muhasebe.

Âlemlerin Rabbi, Kur'an'ıyla bizi bu şeytanî tuzağa karşı uyardığı gibi, bu murakabe halini kuşanmaya da çağırır. Bütünle Kur'an bu dersi verdiği gibi, bilhassa peygamber kıssaları bu dersin 'uygulamalı' örneğini çıkarır karşımıza. Yusuf Aleyhisselam'ın o eşsiz münacatı bunun bir örneğidir. Her taraftan kuşatıldığı, günahın apaçık davetine maruz kaldığı anda dahi Yusuf'u Rabbinin emrine isyandan alıkoyan, 'nefis'le ilgili gerçeği bilmesidir. Rabbimizin merhameti olmasa, insanın nefsin elinde nasıl köleye dönüşeceğinin farkındadır Hz. Yusuf. Bu kölelikten kurtulmanın yolu ise, 'ben'den çıkıp 'O'na giden bir yol bulup Rabbinin rızasını ve emrini eksen tutarak yaşamak; nefsin ise insana her vakit kötülüğü emreden 'emmâre' bir özelliğe sahip olduğunu bilerek onu temize çıkarmaya çalışmamaktır: "Ben nefsimi tebrie (temiz) etmem; Rabbimin merhameti müstesna, nefis daima kötülüğü emreder."¹⁹⁷

Böyle diyerek 'ben'e karşı 'O'na sığındığı, 'emmâre nefis'e karşı 'Emr-i İlâhî'ye itaat ettiği için o müthiş günaha çağrı halinin manyetik çekiminden kendini kurtarabilmiştir Yusuf aley-

hisselam. Ama bir kez daha dikkat çekelim: Nefsinin ‘emmâre’ özelliğini bilmesi, iblisi düşüren kendine kötülük konduramama kibrinden ise uzak durabilmesidir.

Yunus aleyhisselam da, benzer bir murakabe ve muhasebe örneğini sunar bize. O, bir peygamber olarak Emr-i İlâhî gelmeden tebliğle mükellef olduğu yurdu terketmesine karşılık kaderin sevgiyle gemiden atılıp balığın karnına düştüğünde, denklemini doğru kurmuş halde münacat üzeredir: “Seni tesbih ve tenzih ederim; ben zalimlerden oldum.”¹⁹⁸ Burada da Yunus aleyhisselam, Sübhan olanın, tesbih ve tenzihe lâayık olanın, hatadan ve kusurdan münezze olanın ‘ben’ değil ‘O’ olduğunun idrakiyle bu münacatı etmektedir.

İnsan kendini, nefsinı tebrıe edemez / temize çıkaramaz. Nefis kötülüğü emreder ve bu uğurda İblis başta olmak üzere başkaca nefislerle işbirliğine de girişir. Sübhan, O’dur; insana ise, nefsin kötülüğü emredici karakterini bilerek, nefsinı uyduğunda düştüğü bütün ‘zulüm’lerden, yani haddi aşmalardan dolayı itiraf ve istiğfarla O’ndan af ve mağfiret dilemektir.

Resûl-i Ekrem (sav) de, peygamber kıssalarıyla bize öğretilen bu hakikati, sahâbelerin kendisinden sıkça duydukları bir duayla öğretmiştir: “Allah’ım! Beni bir an olsun nefsimle baş-baş bırakma!”

Velhasıl, insanın iç dünyası, hayır ile şer, hak ile bâtıl, iyilik ile kötülük, itaat ile isyan arasında bir mücadele ve mücadele meydanı gibidir her daim. İnsan iblis ve avenesi ile ‘her vakit şeytanı dinleyen’ emmâre nefsi ile heva ve hevesinin şerre, bâtıla ve isyana davetine karşı hayrı, hakkı, iyiliği en başta kendi iç dünyasında hâkim ve mukîm kılma mücahedeşi yaşar ömrü boyunca.

İnsan bu asıl özgürlüğe karşı içten ve dıştan saldırıya maruz kalır sürekli. Bir yanda iblis ve avenesi, öte yanda nefis, heva, heves gibi işbirlikçiler. Bir yanda kendi nefis-i emmâresi, diğer yanda yaşadığı çağın kollektif nefis-i emmâresi. Bir yanda dış dünyadan önüne konulan ve zihnini tevhide odaklamaktan alıkoyan bütün 'kesret' unsurlarının akıl çeliciliği, öte yanda nefsin bu kesret unsurlarından daha da fazlasını edinmek için didinip duran heva, heves, arzu ve şehvetleri...

Böyle baktığımızda, sabahleyin gözünü açtığı andan başlayarak, insan sürekli bir iman-küfür, hidayet-dalâlet, hayır-şer, hak-bâtıl mücadelesine maruz haldedir. Bâtılın yanında saf tutanlar, en başta da kendi nefsi, o yolun gönüllü kölesi yapamadığı durumda dahi, önüne yığıldığı arzular, istekler, hedefler ve idealler ile sevkettiği gafletle insanı olması gereken şuur halinden alıkoymak ister. Nefis ve heva, insanı ya 'işgal' veya 'meşgul' eder velhasıl. Hep 'olması gereken'den alıkoymak, nefisine ve kollektif nefis-i emmareye karşı özgürleşme imkânını ortadan kaldırmak üzere işgörür. Onların önümüze yığıldığı akıl ve gönül çelen bu kesret keşmekeşi içinde vahdete bir yol bulabilmek, bu kesretin içinde yolunu ve istikametini kaybetmemek için, bir mihvere, bir istikamete ve daimî bir 'uyarıcı'ya ihtiyacı vardır insanın.

Ve nisyan ile mâlûl olduğu için, gafletin esiri olmadan şuur halini korumak için, daimî bir 'hatırlatıcı'ya.

İşte o, beş vakit namazdır. Her namaz davetinde işittiğimiz "Hayye ale'l-felah," yani "Haydi felaha! Haydi kurtuluşa!" daveti, elbette öylesine söylenen bir söz, öylesine yapılan bir davet değildir. Namaz, insanın özgürlük davetidir. Gözünü açtığı andan uyumak üzere gözünü kapamaya meylettiği âna kadar, içten dıştan ne kadar da çok iğvaya maruz kalıyor insan. Aklı ve kalbi, günde kaç bin defa vahdete karşı 'kesret'le sınıyor ve

kaç bin defa nefsin ve hevânın Emr-i ilâhîye aykırı davetlerine muhatap oluyor... Bizi O'nu düşünmekten ve tefekkürden, O'nu anmaktan ve zikretmekten alıkoyan nice gönül çelici ile yüz-yüze geliyoruz gün boyu. İşte gözünü açtığı andan kapadığı ana kadar yaşadığı bu büyük mücadelede hayırdan alıkoyup kötülüğü emreden bütün bu unsurların esaretine düşmemesi için, insanın 'fıtratına dönüş' daveti, 'fıtrat ayarları'na yeniden kavuşma çağrısı gibidir namaz. Zincirlerden kurtuluş imkânıdır.

En başta, ezanın da, namazın da kendisiyle başladığı "Allah-u Ekber" ile kırar bu esaret zincirlerini, bu iblis tuzaklarını, bu kesret eseri gafleti insan. Kur'an, "Kibirlendi ve kâfirlerden oldu" diye anlatır iblisin serencâmını. Her "Allah-u Ekber" ise, kibriya ve azametın yalnız âlemler Rabbinin sıfatı olduğunu; O'nun büyüklüğü karşısında herkesin eşit derecede 'küçük' olduğunu; O'nun büyüklüğü karşısında başka hiç kimsenin ve hiçbir şeyin büyüklüğünden söz edilemeyeceğini; O'ndan başka hiç kimsenin ve hiçbir şeyin 'Rab' ve 'Mâbud' olma liyakatinden mahrum olduğunu ve her şeyin ancak O'na nispetle bir değer kazandığını bildirir bize her Allâh-u ekber. Her ezanda ve her kamette altı defa tekrarladığı bu mübarek sözle insan hem içteki, hem dıştaki kölelik zincirlerini kırar, kula kul olmaktan da, kulları rab edinmekten, keza kul iken kendini rab zannetmekten de âzâd olur. İki rekatlık bir namazda 11, dört rekatlık bir namazda ise 22 defa "Allâh-u ekber" diyerek, kibriya ve azameti yalnız O'ndan bilerek ve başka her şeyi O'na nispet ederek, nefis başta olmak üzere mâsivâdan özgürleşir insan. Her "Allâh-u ekber," iblisin düştüğü ve insanı da düşürmeye çalıştığı 'kibir' zindanına karşı bir özgürlük fermanı gibidir.

Ve yine, daha ilk tekbirden sonra, 'Sübhâneke' diyerek hem kendi nefsinin, hem başkaca nefislerin kendisini 'kusurdan münezze' ilan ederek insanı kendine köle ve râm edinme çabası-

na neşteri vurur insan. Emmâre nefsin ve kollektif nefs-i emmâresinin karşısında, Yusuf aleyhisselam misali nefsinin asla tebrie etmeyip Rabb-ı Rahîmine iltica ederek, Yunus aleyhisselam misali "Sübhan Sensin" diyerek, insanı nefsinin köleliğine götüren 'kendini hatadan ve kusurdan tenzih' illetine baştan gem vurur.

Yine o 'Sübhâneke,' âlemlerin Rabbine kulunun 'Sen' diye, 'Subhan Sensin' diye hitap etmesinin apaçık gösterdiği üzere, mâsivâyı arkada bırakmanın da ifadesidir. Kul, kesrette boğulup kalmamış, bilakis kesretten vahdete yol bulmuştur; ve şimdi, bütün kâinatı arkasında bırakmış olarak, bütün o kâinat adına bir 'halife' makamında O'nun huzurunda 'hâzırâne' bir ubudiyet üzeredir.

"Allâh-u ekber" diyen, ancak Allah'a kul olur; O'ndan başkasına kul olmaz, başka bir kulu kendine kul edinmeye de kalkışmaz. Yani, ne başka nefisleri ilah edinir, ne de kendi nefsinin 'ilahlık' iddiasına kalkışacak bir kibir kuşanmasına izin verir. Kibriya ve azameti yalnız O'na mahsus bilir. 'Sübhâneke' diyen, nefsinin kusurdan münezzeh bilme hatasından uzak durduğu gibi, başka nefislere 'kusursuzluk' izafe etme hatasından da uzak durur; bu ise, onu nefsi için istiğfara açık tuttuğu gibi, tesbih ve tenzihin adresini de doğrultur. Fâtîha, baştan sona, insanı istikamet üzere tutacak hakikatlerin bir özeti gibidir.

Rükûda Azîm olan Rabbi için eğilen baş, 'azîm' olmayan kulların karşısında asla eğilmez. Secdede Âliyy ve Â'lâ olan Rabbi için bükülen beden, 'âliyy' ve 'â'lâ' olmayan kulların karşısında asla bükülmez. Tahiyyat ise, ancak O'na kul olduğunda insanın nasıl 'kulluğu içinde sultan' makamına yükseldiğinin, nasıl 'miraca' mazhar kılındığının nişanesi gibidir. Bütün kâinat adına, bütün mevcudatın hayatlarıyla ve varoluşlarıyla ettikleri bütün tesbihat, tahmidat ve tahiyyatı, onlar namına âlemlerin Rabbi-ne arz etmektedir.

Nice firavunlar, nemrudlar ‘rablik’ iddiasıyla aşağıların aşağısına düşerken, ‘Allâh-u ekber’ diyerek kıyama durup, rükua eğilen, secdeye kapanan ve yine ‘Allâh-u ekber’ ile bütün mahlukatin tahiyyatını âlemlerin Rabbine mahsus kılıp O’na arzedilen insan, kulluğuyla yükselmekte ve yücelmektedir.

Tekbiri, tesbihleri, kıyamı, ‘Fâtiha’ başta olmak üzere kıraati, rükua, secdesi, tahiyyatı, velhasıl bütün erkânıyla namaz bize gündelik hayatın akışı içinde ya karşımıza çıkan kesretin veyahut nefsin unutturduğu hakikati bütün kâinatı kuşatır bir genişlik ve derinlikle bize tekrar hatırlatır. Hakikattir zaten insanı hür kılan. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, Kureys’i, bütün hakikatlerin özü olarak tevhide, “Lâ ilâhe illallâh deyin, kurtulun!” diyerek davet etmiş değil midir?

Beş vakit namaz, içerdği bütün rükünler ile, insanın hakikat ile temasını diri tutar, gafletten uyandırıp isyana ve nisyana karşı uyarır, gün boyu bir ubudiyet halini insana kuşandırır.

Şuayb aleyhisselamın hali, namazın insanı nasıl her türden yanılaşa karşı özgür kıldığıнын ve nasıl günün ve hayatın tamamına yayılan bir şuurla kuşandığıнын bir örneğidir. Haddi aşmakla ve ölçüyü tartıyı şaşmakla şöhret bulmuş kavmi Medyen’i “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin, sizin O’ndan başka hiçbir ilahınız yoktur. Ölçeği ve tartıyı da eksik tutmayın; çünkü ben sizi refah içinde görüyorum ve ben sizin için, sizi kuşatacak bir günün azabından korkuyorum!” dediğinde kavminin itirazı ne kadar manidardır! “Ey Şuayb!” demiştir kavminin önde gelenleri, “Atalarımızın taptıklarını terketmemizi veya mallarımız hususunda dilediğimizi yapmamamızı, sana namazın mı emrediyor?”

Bu kıssayı bize ders veren Hûd sûresi, Peygamber’in ‘belini büküp ihtiyarlatan’ “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!” ayetinin ardından gelen 114. ayetiyle, Şuayb aleyhisselam gibi hayatın her alanını, bu arada ticareti de kuşatan bir ubudiyet hali için,

her hal ve şartta 'emrolunduğumuz üzere dosdoğru' olabilmek için, namazı bize adres olarak göstermektedir:

"Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl! Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, idrak sahibi olanlara bir öğüttür."

Aynı mânâ, Ankebut sûresinde de bize arzedilmektedir:

"Kitaptan sana vahyedileni oku ve namazı doğruca kıl. Çünkü namaz, fahşâ ve münkerden (her aşırılıktan ve fitratın reddettiği her türlü iğrenç fiilden) alıkoyar. İçinde Allah'ın anıldığı zikir, daha büyüktür. Ve Allah, (yaptıklarınızı) çok iyi bilendir."¹⁹⁹

Büyük şair İkbâl'in, hadisın haberiyle 'kulun Rabbine en yakın' olduğu secde ânı için söylediği "Sana ağır gelen o bir secde var ya, binlerce secdeden kurtarır seni" sözü, bu açıdan ne kadar da öğretici. Ancak Allah'a kul olmak, nefsi ve hevası başta olmak üzere O'ndan gayrı her şeyin kulu kölesi olmaktan insanı kurtarıyor zira.

Sözün kıyası, kendimizi kurtarmak istiyorsak, namazı ciddiye ve merkeze almamız gerekiyor. Başkaları kurtulsun istiyorsak, yine aynısını yapmamız ve onları da namazla kurtuluşa çağırmamız gerekiyor. Dünya kurtulsun istiyorsak da bunu yapmamız gerekiyor.

Sahâbîler, hem kendilerini, hem başkalarını, hem o gün ulaşılabildikleri yarı dünyayı böyle kurtardılar...

O halde, şefkat ve hikmet sultanı kudsî Nebî'nin vefatından hemen önce ısrarla ve tekrarla söylediği "Namaza devam edin! Namaza, namaza!" sözüne ittiba edip bu sözdeki sırrı keşfetmenin tam da zamanı...

Günde beş vakit ezanda “Hayye ale’s-salâh, hayye ale’l-felâh!” ile bizi nefsten ve mâsivâdan özgürlüğe, kula kulluktan kurtuluşa, hakikatle yükselişe davetin sadâsı semâda ve kullarlarda boşuna yankılanmıyor.

Haydi namazla kurtuluşa...

CAMİ VE CEMAATLE NAMAZ²⁰⁰

Camilerin Mânevî Değeri

Rahmân ve Rahîm olan Allah Teâlâ’nın; Kâbe’yi kendi evi²⁰¹ olarak isimlendirmesi, mescidlerin kendine ait olduğunu bildirmesi,²⁰² camilerin değerini göstermek için yeterlidir. Yine Allah Teâlâ’nın katında şehirlerin en faziletli, en sevgili yerlerinin mescidler olduğu hadisine²⁰³ göre bir şehrin içindeki en kıymetli yerler mescidlerdir. Diğer yandan kişinin, cami ile ilgisinin imanına delil sayılması, camilerin değerini gösteren bir başka delildir. Hz. Peygamber, “Bir kimsenin mescide alâkasını görürseniz, onun mümin olduğuna şehâdet edin.” buyurmuş sonra “Allah’ın mescidlerini ancak Allah’a ve âhiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar ederler.”²⁰⁴ ayetini okumuştur.²⁰⁵ İmân ile cami arasındaki bu bağ, camileri Müslümanların hayatının önemli bir unsuru haline getirmiştir. Hz. Peygamber’in, şehir dışından gelince ilk önce mescide girip iki rekat namaz kılıp orada bir süre oturması ve bunu ashâbına da

200 Prof. Dr. Aynur Uraler, “Cami ve Cemaatle Namaz,” **Camî ve Namazla Diriliş**, haz. Yunus Özdamar (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), s. 83–96.

201 el-Hac, 22/26.

202 el-Cin, 72/18.

203 Müslim, “Mesâcid”, 288.

204 et-Tevbe, 9/18.

205 Tirmizî, “Tefsîr”, 9.

yaptırması²⁰⁶ mescidin Müslümanın hayatının merkezinde yer alması gerektiğini göstermektedir.

Camiye girildiği zaman tahiyyetu'l-mescid namazı ile caminin selamlanması²⁰⁷ da camilere verilen önemin başka bir göstergesidir. Hz. Peygamber'in mescide girerken ve çıkarken dua etmesi²⁰⁸ de aynı kapsamda değerlendirilebilir.

Kâbe'nin hidâyet kaynağı olarak nitelenmesinden²⁰⁹ hareketle Allah'ın evlerinden birinde toplanıp Kur'an-ı Kerim okuyan ve müzâkere edenlerin üzerlerine sekinetin inmesi,²¹⁰ mescidde oturup namazı beklemenin bile sevap sayılması²¹¹ gibi hususların ifade edildiği pek çok hadis rivayeti, meclislerin değerini anlatmaktadır.

Bununla beraber camilerin/mescidlerin içinde üç mescidin mânevî değer açısından diğer mescidlerden farklı, özel durumu vardır. Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ. Mescid-i Haram'ın içinde Müslümanların kiblesi Kâbe²¹² yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de, Allah'a ibâdet etmek üzere yapılan ilk mâbedin Kâbe olduğu bildirilmiştir.²¹³ Mescid-i Nebevî ise Peygamber Efendimizin inşa ettiği mesciddir. Hz. Peygamber tarafından Mescid'in içindeki bir kısmın cennet bahçelerinden bir bahçe olarak tanımlanması²¹⁴ ve Kur'an-ı Kerim'de geçen "takva üzerine kurulmuş olan mescid"den kastedilenin Mes-

206 Müslim, "Musâfirîn", 73, 74.

207 Müslim, "Musâfirîn", 69, 70.

208 İbn Mâce, "Mesâcid", 13.

209 Âl-i İmrân, 3/96.

210 Müslim, "Zikr", 38

211 Buhârî, "Mevâkîtu's-Salât", 25, 40.

212 el-Bakara, 2/149-150.

213 Âl-i İmrân, 3/96-97.

214 Buhârî, "Fedâilu'l-Medine", 12.

cid-i Nebevî olması²¹⁵ onu özel kılmaktadır. Mescid-i Aksâ ise Kâbe'den sonra inşa edilen ikinci mâbed olması²¹⁶ ve miractaki mevkii dolayısıyla özeldir. Bu mescidlerin Kur'an-ı Kerim'de zikredilmesi ve Hz. Peygamber tarafından ziyarete teşvik edilmesi²¹⁷ de onların farklı konumlarını göstermektedir. Diğer camilerin ise değer açısından birbirinden farkı yoktur.

Camilerin değeri, onlara saygı gösterilmesini gerektirmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bildirildiğine göre İslam nişânelerine saygı göstermek mecburidir ve bu davranış, kalplerin takvasını gösterir.²¹⁸ Cami de İslam'ın sembollerindendir. Naslarda camilerin/mescidlerin merkezi olan Kâbe, saygıya lâyık ev²¹⁹ olarak nitelenmiş, kible yönüne de saygı gösterilmesi istenmiştir (Hz. Peygamber, kible yönüne doğru tuvalet ihtiyacının giderilmesini istemiştir)²²⁰. Binâenaleyh Kur'an-ı Kerim'de camilerde Allah'ın adının anılmasını yasaklayanlar, camileri tahrip edenler, Müslümanların camilere girmesini engelleyenler yani cami karşıtı olanların cezasının çok ağır olduğu bildirilmiştir.²²¹

Cemaatle Namaz

İslam dini, Müslümanların cemaat halinde, birlik beraberlik içinde olmalarına büyük önem verir. "Hep birlikte Allah'ın ipine sınıksız sarılın, parçalanmayın."²²² ayeti başta olmak üzere pek çok ayet ve hadiste bölünmekten kaçınmak emredilmektedir.²²³

215 Müslim, "Hac", 514.

216 Müslim, "Mesâcid", 1.

217 Müslim, "Hac", 511.

218 el-Hac, 22/32.

219 el-Mâide, 3/97.

220 İbn Mâce, "Tahâret", 17.

221 el-Bakara, 2/114; el-Enfâl, 8/34; el-Hac, 22/25.

222 Âl-i İmrân, 3/103

223 Buhârî, "Fiten", 11; "Menâkıb", 25.

Naslar, bu birliğin de Kitab ve Sünnet'e uygun olmasını şart koşmakta, dine aykırı bir şey üzerinde ittifak edilirse bunun, dinin emrettiği cemaat sayılmayacağını ifade etmektedir.

Bu çerçevede İslam dininde pek çok iş, cemaat olmak temeline dayandırılmıştır. Gündelik hayatla ilgili işlerin birlik içinde yapılması yanında bazı ibadetler de topluca icra olunmaktadır.

Beş vakit namaz, cemaatle kılınması teşvik edilen ibadetlerden birisidir (Cemaatle namaz kılmak sadece beş vakit namazla sınırlı değildir; Cuma namazı,²²⁴ bayram namazı²²⁵ gibi namazlar da cemaatle kılınmaktadır). Olağan dışı tabiat hâdiselerinde, meselâ güneş tutulduğunda Hz. Peygamber, "namaz toplayıcıdır (cemaatle namaza hazır olun)" diye nida ettirmiş ve cemaatle namaz kılınmıştır.²²⁶ Yağmur duası da cemaatle yapılmış ve namaz kılınmıştır.²²⁷ Sürekli olmasa da o (sav), kaza namazını,²²⁸ nafile namazı cemaatle kılınmıştır.²²⁹

Namaza çağrı demek olan ezanın Kur'an-ı Kerim'de yer alması,²³⁰ "rukû edenlerle rukû edin" emri²³¹ ve Hz. Peygamber'in, öğle namazını kıldırıldığında, cemaatin az olması üzerine "Namazlara ve orta namazına devam edin" ayetinin nâzil olması,²³² namazı cemaatle kılmak gerektiğine delil olan ayetlerden birkaçıdır.

224 el-Cuma, 62/9.

225 Buhârî, "İydeyn", 16.

226 Buhârî, "Kusûf", 1-3, 9, 19.

227 Buhârî, "İstiskâ", 2, 18, 19.

228 Ebû Dâvûd, "Salât", 11.

229 Dârimî, "Salât", 61; Buhârî, "Ezân", 161.

230 el-Mâide, 5/58.

231 el-Bakara, 2/43.

232 el-Bakara, 2/238; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, V/206.

Ayetlere göre Müslümanlar, ezan okunduğunda mescide gitmeli ve namazı cemaatle kılmalıdır. Sünnette, konuyla ilgili ayetler tam mânâsıyla uygulanmıştır. Hz. Peygamber'in, Medine'ye geldiğinde ilk işinin mescid inşa etmek olması, namazın cemaatle kılınmasının nasıl algılanıp uygulandığının göstergesidir. Hz. Peygamber, her zaman farz namazlarını mescidde cemaatle kılmıştır. Sünnete göre yerleşik durumda olanların farz namazlarını kılacakları tek yer mescidlerdir. Sefer zamanında ise -o dönemde mescid yoktur- Hz. Peygamber, konakladığı yerlerde farz namazı yine cemaatle kılmıştır.

Cemaatle namazın nasıl kılınacağı, imamın, cemaatin dikkat etmesi gereken işler, davranışlar ile ilgili pek çok hadisin varlığı da bu tespiti doğrulamaktadır.²³³

Namazı cemaatle kılmayı teşvik eden birçok hadis bulunmaktadır. Meselâ; Allah Teâlâ'nın, mescidleri namaz ve zikir için mekân edinen Müslüman kimseden memnun olduğu haber verilmektedir.²³⁴ Hatta O, kendi gölgesinden başka gölge olmayan kıyamet gününde yedi sınıf kişiyi kendi gölgesi altında barındıracaktır. Bunlardan biri de gönlü mescidlere bağlı olan kimsedir.²³⁵ Bu kimsenin kalbi mescide sınıksız bağlıdır. Namaz vakitlerinde mescidde hazır olur ve vaktinin çoğunu orada geçirir, cemaate devam eder. Mescid ile alakası ve muhabbeti olan bu kimse oradan çıkarsa bile yine sonraki namaz için dönmek niyetindedir.²³⁶

Namazı, camide cemaatle kılmanın sevabının tek başına kılmaktan çok fazla olduğuna dair pek çok müjde bulunmaktadır. "Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde veya çarşıda

233 bk. Buhârî, "Ezân", 72, 74, 76.

234 İbn Mâce, "Mesâcid", 19.

235 Buhârî, "Ezân", 36.

236 Ahmed Naîm, **Tecrîd Tercemesi**, c. 2, s. 620.

kıldığı namazdan yirmi beş (veya yirmi yedi) derece fazladır. Çünkü sizden biri abdeste niyet edip abdestini eksiksiz aldığı ve namazdan başka bir kasdı olmaksızın mescide gittiği zaman mescide girinceye kadar attığı adımdan dolayı Allah, onu bir derece yükseltir ve onun bir günahını eksiltir. Mescide girince de mescidde kaldığı müddetçe hep namazda gibi olur. Namaz kıldığı yerden ayrılmadığı ve abdestli bulunduğu müddetçe melekler 'Allah'ım onu bağışla, Allah'ım ona merhamet et' diye dua ederler."²³⁷ Aynı şekilde namazdan sonra diğer namaz beklenirse sevap daha da artar.²³⁸ Hadislerde nefse zor gelebilecek iki namaza, sabah ve yatsı namazına gelenlerin, namaz için camiye erken gelenlerin, ilk safta bulunanların bu gayretlerinin mükâfatı olduğu da bildirilmiştir.²³⁹ Cemaatle namaz kılmaya niyetlenmek bile sevap almaya vesile olmaktadır. Hadislere göre bir kimse, namaz maksadıyla yola çıkmışsa namazda gibidir.²⁴⁰ Cemaatle namaz kılmak için mescide gelse fakat namazı kılınmış bulsa bile cemaatle kılmış gibi sevap alır.²⁴¹

Hz. Peygamber'in uygulamasına göre namazı cemaatle kılmaya hastalık veya tehlike dışında hiçbir şey engel olmamalıdır. Âmâ olan İbn Ümmü Mektûm, Hz. Peygamber'e haşarat ve tehlikeli hayvanların varlığından bahsetmiş ve kendisini mescide götürecek kimse olmadığını (bu sebeple zarar görmekten endişe ettiğini) söyleyerek evde namaz kılıp kılamayacağını sorunca Hz. Peygamber, "ezanın 'haydi namaza, haydi felaha' ifadelerini duyuyorsan namaza koş, ezana icabet et, sana ruh-

237 Buhârî, "Salât", 87; "Ezân", 30, 31, 36.

238 Müslim, "Tahâret", 41.

239 Buhârî, "Ezân", 9, 36, 73.

240 Müslim, "Mesâcid", 152.

241 Ebû Dâvûd, "Salât", 51.

sat bulamıyorum” buyurmuş, körlüğü bir engel saymamıştır.²⁴² Bir başka hadiste “Kim müezzini ıhtir ve kendisini engelleyen bir özürlü olmadığı halde cemaate gitmezse tek başına kıldığı namaz (kâmil bir namaz olarak) kabul edilmez.” buyurmuştur. Soru üzerine özürlü, tehlike ve hastalık olduğunu söylemiştir.²⁴³ Burada dikkat edilmesi gereken nokta, konunun namaz kılmayı terk değil, cemaati terk olmasıdır. Çünkü camiye gitmeyip namazı başka yerde kılmakla cemaatle namazdan elde edilecek pek çok fazilet kaybedilmiş olur. Hastalık cemaate katılmamak için bir mazeret olmakla beraber Hz. Peygamber, vefat ettiği hastalığında iki kişinin arasında namaza gelmiştir.²⁴⁴ Sahâbîler de hasta oldukları halde arkadaşlarından yardım alarak namaza gelmeye gayret ederlerdi.²⁴⁵

Namaz vaktinde işin olması cemaate katılmaya engel sayılmamıştır. Hz. Peygamber, evinde yemekte iken²⁴⁶ veya işi varken namaza çağrıldığında hemen mescide giderdi.²⁴⁷ “İmam olan kişi, namaz kıldırınca kısa ve hafif tutsun. Çünkü cemaatin içinde güçsüz, yaşlı ve iş sahibi olan vardır.”²⁴⁸ hadisi zaten namazın işe mâni olmayacak şekilde kılınmasını, cemaatin durumuna dikkat edilmesi gerektiğini gösterir. Hadise göre yaşlılık, güçsüzlük de cemaate gelmeyi engelleyen sebeplerden değildir. Aynı şekilde yorgunluk namaza engel değildir. Hz. Peygamber, bir keresinde yatsı namazını gecenin yarısı oluncaya kadar geciktirmiş. Cemaatte kadınlar ve çocuklar varmış

242 Müslim, “Mesâcid”, 255.

243 Ebû Dâvûd, “Salât”, 46.

244 Buhârî, “Ezân”, 39.

245 Müslim, “Mesâcid”, 257.

246 Buhârî, “Ezân”, 43.

247 Buhârî, “Ezân”, 44.

248 Buhârî, “Ezân”, 61, 62.

ve namazı beklerken uyuklamaya başlamışlar. Hz. Peygamber, namazı kıldırıktan sonra "Sizlere bildiriyorum. Müjdeler olsun ki insanlar içinde sizden başka bu saatte namaz kılan hiç kim-
senin bulunmaması Allah'ın size olan nimetlerinden biridir." buyurmuş.²⁴⁹ Hadisin râvisi, "O günlerde Medinelilerden başka kimse namaz kılmazdı" diyerek olayın gerçekleştiği zamanın İslam dininin çevreye yayılmadığı Medine döneminin başlan-
gıcı olduğuna işaret etmiştir.²⁵⁰ Namazı tek başına kılıp yatmak yerine cemaati beklemenin faziletini haber vermiştir.

Namaza katılmaya aile içindeki herhangi bir durum da en-
gel olmamalıdır. Hasan-ı Basrî isimli tâbîî âlimi, "Bir kimseyi, annesi şefkatinden dolayı cemaatle kılmak için yatsı namazı-
na gitmekten alıkoyarsa o konuda ona itaat etmez."²⁵¹ diyerek anneye itaat vacip olduğu halde namazı cemaatle kılmaktan vazgeçmemek gerektiğini belirtmiştir.

Şartların zorluğu namazı cemaatle kılmaya engel teşkil et-
memiştir. Kur'an-ı Kerim'de savaşta dahi cemaatle namaz kıl-
maktan vazgeçilmemesi emredilmiştir.²⁵² Yolculuk da namazı cemaatle kılmaya engel sayılmamaktadır. Hz. Peygamber'in ifadesine göre yolculuk esnasında birden fazla kişi olduğunda namazlar, muhakkak cemaatle kılınmalıdır.²⁵³

Camiye uzak bir yerde olmak, cemaate devam etmeye en-
gel olmamalıdır. Hatta camiye ne kadar çok adım atılırsa se-
vap da ona nispetle artmaktadır.²⁵⁴ "Karanlıkta mescide giden-

249 Buhârî, "Mevâkîtu's-Salât", 22.

250 Buhârî, "Ezân", 161, 162.

251 Buhârî, Ezân, 29.

252 en-Nisâ, 4/102.

253 Buhârî, "Ezân", 18; 35.

254 Buhârî, "Ezân", 33.

leri, kıyamet günü tam bir nura mazhar olacaklarını müjdele.”²⁵⁵ hadisi de cemaatle namaz için gayret göstermenin karşılıksız kalmayacağına işaret eder.

Beş vakit namazı cemaatle kılmanın üzerinde bu kadar durulmasının önemli gerekçeleri vardır. Bunlardan bazıları, cemaatin dini muhafaza edeceği, hidâyete götüreceği, cemaatten uzak kalındığında ise gaflete, dalâlete, ayrılığa düşüleceğidir. Hz. Peygamber, “Ya bazı kimseler, cemaate gelmemekten vazgeçerler ya da Allah onların kalplerini mühürler. Sonra onlar gafillerden olurlar.” buyurarak cemaate katılmama sonucunda oluşacak neticelerden birini bildirmiştir.²⁵⁶ Abdullah b. Mes’ûd da meselenin önemini şöyle izah etmiştir: “Kim Müslüman olarak Allah’a kavuşmak isterse beş vakit namazını, ezan okunan yerde (camide) kılsın. Resûlullah (sav), bize sünen-i hüddâyı (hidâyetin kendisi olan yolu) öğretti. Ezan okunan mescidde namaz kılmak sünen-i hüddâdandır. Allah, Peygamberinize (sav), hidayet sünnetlerini bildirmiştir. Yemin ederim ki kim namazı evinde kılsa Nebinizin (sav) sünnetini terketmiş olur. Peygamber’in sünnetini terkaderseniz dalâlete düşmüş olursunuz. Ben bizi biliyorum, aramızda münafık olduğu bilinenlerden başka hiç kimse cemaatten geri kalmazdı. Vallahi ben, safa girinceye kadar iki kişiye tutunarak mescide getirilenleri bilirim.”²⁵⁷

Hz. Peygamber’in, önemli bir mazereti olmadığı halde cemaatle namaza katılmayanları şiddetle kınadığı, tepki gösterdiği şu olay da namazı cemaatle kılmanın önemini ve gereğini göstermektedir: “Hz. Peygamber, yatsıyı gecenin üçte birine veya ona yaklaşık bir zamana kadar geciktirdi, mescide geldiğinde insanların yorgun ve halkalar halinde dağınık bir şekilde

255 Ebû Dâvûd, “Salât”, 49.

256 İbn Mâce, “Mesâcid”, 17.

257 Müslim, “Mesâcid”, 256-257.

oturduklarını, hatta bazı kimselerin bulunmadığını gördü. Hz. Peygamber, Ebû Hüreyre'nin ifadesine göre onun daha önce görmediği kadar kızmış ve şöyle buyurmuş: 'Yemin olsun ki onlardan biri iyi bir kemik parçası ve iyi iki paça bulacağını bilse yatsıda bulunurdu, onlar namazdan geri kalıyorlar, halbuki namazda olanı bilselerdi emekleyerek de olsa gelirlerdi. Muhammed'in canı elinde olan Allah'a yemin olsun, içimden öyle geçti ki gençlerime, benim için odun kümeleri hazırlamalarını emre-deyim, sonra namazı emre-deyim, ezan okunsun sonra namaza durulsun. Bir kimseye emre-deyim insanlara namaz kıldır-sın ve ben de dönüp gideyim, bizimle beraber namaz kılmayıp bu namazdan geri kalanların evlerini araştırayım ve evlerini üzerlerine ateşle tutuşturayım.'"²⁵⁸ Hz. Peygamber, içinden böyle geçtiğini ifade etmiş, ancak temennisini uygulamamıştır. Onun (sav), genel üslûbunun dışında böyle tepki göstermesi, konunun önemini, ciddiyetini göstermektedir. Binâenaleyh ayetler ve bu hadis başta olmak üzere diğer hadisler de delil gösterilerek erkekler için cemaatle namazın farz olup olmadığı, tek başına kılınan farz namazın sahîhliği tetkik edilmiştir.²⁵⁹

Kadınların Namazı Cemaatle Kılması

Hz. Peygamber'in, hanımların eğitimi ile meşgul olduğu bilinen bir husustur.²⁶⁰ Hanımlar, mescidin ibadet ve eğitim-öğretim gibi önemli işlevlerinden faydalanmışlar, namaz vaktinde ve namaz vaktinin dışında da ibadet veya başka faaliyetlerde bulunmak için mescidde bulunmuşlardır.²⁶¹ Mescide devam ederek Hz. Peygamber'in hutbelerini, vaazlarını dinlemişler, onun (sav) diğer sünnetlerinden istifade etmişler, mescide gel-

258 İmam Mâlik, "Salâtu'l-Cemâa", 3.

259 bk. İbn Kudâme, **Muğnî**, 2/3.

260 Buhârî, "İlim", 36.

261 Tirmizî, "İsti'zân", 9.

me imkânı bulamayan diğer hanımlara ve aile fertlerine, çocuklarına öğrendiklerini aktarmışlardır.

Ulemanın genel görüşüne göre kadınların cemaatle namaz kılması engellenmemekle birlikte teşvik de edilmemiştir. Hz. Peygamber (sav), kadınların mescide gelebileceklerini, ancak evdeki ibadetlerinin daha üstün olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiş ve şöyle buyurmuştur: “Hanımlarınızın mescidlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır.”²⁶²

Cemaat arasında kadınlar ve çocuklar bulunduğunda Hz. Peygamber’in tutumuna baktığımızda onun (sav) konuya yaklaşımı daha iyi anlaşılır. Bir namazdan sonra şöyle buyurmuştur: “Ben namaza (kıraatı) uzatmak niyetiyle dururum da bir çocuğun ağladığını duyunca, annesine sıkıntı vermeyeyim diye namazımı kısa keserim.”²⁶³ Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, kadınların ve çocukların mescide gelmesini engellemek bir yana namazı daha kısa sürede kıldırmıştır. Onun (sav) müsamahakâr tutumu neticesinde kadınların, çocuklarını da yatısı namazına getirdikleri oluyordu.²⁶⁴ Bir başka hadiste Hz. Peygamber’in namazda olağan dışı bir durum meydana gelirse veya imam yanılırsa imamı ikaz etmek için kadınların el çırparak imamı ikaz etmelerini bildirmesi,²⁶⁵ kadınların cemaatle namaza katılmalarının tabii bir durum olarak görüldüğünün belirtisidir. Ayrıca Resûlullah (sav), erkeklerden hanımlarının mescide gitmelerini engellememelerini istemiş ve “Allah’ın hanım kullarını, Allah’ın mescidlerinden men etmeyiniz.” buyurmuştur.²⁶⁶

262 Ebû Dâvûd, “Salât”, 53; bk. Buhârî, “Cum’a”, 13; Müslim, “Salât”, 136.

263 Buhârî, “Ezân”, 61, 65.

264 Müslim, “Mesâcid”, 218.

265 Buhârî, “Ezân”, 48.

266 Buhârî, “Cum’a”, 13.

Bu zemine uygun olarak Hz. Peygamber'in zamanında kadınlar, mümkün oldukça mescide gelip namaz kılıyorlardı. Cemaatle kılınan farz namazlara,²⁶⁷ cuma²⁶⁸ ve bayram namazlarına²⁶⁹ da iştirak ediyorlardı. Ancak Hz. Peygamber, mescide gelen hanımların bazı konulara dikkat etmesini istemiş, "Allah'ın hanım kullarını Allah'ın mescidlerinden men etmeyiniz. Ancak onlar süslenmemiş ve koku sürünmemiş olarak mescide gelsinler."²⁷⁰ buyurmuştur.

Netice itibarıyla Ebu'd-Derdâ isimli sahâbînin de ifade ettiği gibi "Cemaatle namaz, Resûlullah (sav)'ın işlerinden idi."²⁷¹ Bu önemli ibadetin -özellikle hakkı verilerek, şuurlu bir şekilde eda edilmeye çalışıldığında- psikolojik ve sosyolojik pek çok faydasının olduğu şüphesizdir ve başlı başına inceleme konusudur. Bununla beraber şu noktalara işaret etmek mümkündür:

Cemaate devam etmek, öncelikle kişiyi disiplinli yaşama-ya sevkeder. Camideki vaaz, hutbe ve dersleri dinlemek, dînî değerlere bağlılığı artırmaya imkân sağlar. Cemaatle namaza katılmak, diğer insanlarla aynı mekânda aynı işi yapmak demektir. Bu birlik ve beraberlik, kişi için hayata anlam katan, amaç kazandıran etkenlerden biridir. Ayrıca cemaate devam, kişinin diğer insanlarla ilişkilerini düzene sokar, aynı inancı taşıyan kimselerle kaynaşmasına vesile olur. Beş vakit camiye giden kimse, kendini bir cemaatin mensubu olarak gördüğünden, yalnızlık hissinden kurtulur ve cemaatle dayanışma içinde olması ona güven verir. Cemaatle namaz, bencilliği engellemekte de önemli bir etkidir.

267 Buhârî, "Salât", 2.

268 İbn Hibbân, **Sahîh**, 4/27.

269 Buhârî, "Salât", 2.

270 Ebû Dâvûd, "Salât", 52.

271 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 6/443.

Diğer yandan cemaatle namaz, hedefsiz kitlenin, bilinçli topluluk haline dönüşmesine yardımcı olur. Çünkü insanlar, aynı amaç etrafında toplanmışlardır. Birliğe ulaşmada en etkili vasıta namazdır. Cemaat olmak, camide biraraya gelmek toplumdaki farklılıkları giderir. Günde beş vakit camide bir araya gelen kimselerin renk, dil, mevki, ekonomik ve siyasi görüş farkı bir sorun oluşturmaz. Ayrıca toplumda olması istenen pek çok özellik namaz sayesinde oluşur. Müslümanın ilk toplum terbiyesi cemaatle namaz kılmakla başlar. Namazı cemaatle kılmakla sosyalleşme arasında apaçık bir ilgi vardır. Cemaatle namaz, özellikle çocuklar ve gençler için dini öğrenmeye vesiledir. Bu yolla, İslam idrâk edilmektedir. Cemaatten ayrılmak ise İslam dışı olan akımlara kapılmayı kolaylaştırır, fitneye ve bölünmeye kapı açar. İslam'la bağdaşmayan anlayış ve davranışların, evlerin içine doluğu günümüzde Müslümanlar tek başlarına kalmamalı ve diğer Müslümanlarla bağlantı içinde olmalıdır.

Bu çerçevede sorumlu kişilerin, camilere özellikle gençlerin gelmesini sağlamak için çalışmalarını çoğaltmasına ihtiyaç vardır. Camilerin maddî imarına gösterilen özen, cemaatle namaza teşvikte de gösterilmelidir.

Namaz, “Ben neyim, nasılım, nasıl olmalıyım, neler yapmalıyım?” gibi sorulara cevap ararken ona kendini ve hayatı tanıtmada, sorumluluklarının farkına varmasını sağlama da olumlu bir bakış ve bilinç kazandırır.

GENÇLİK VE NAMAZ²⁷²

Çocuklar, ergenlik çağına erdiği andan itibaren gençlik çağına başlarlar. Kız çocukları âdet görmeye başlayınca, erkek çocukları da ihtilam olunca bülüğa ererler. Ülkemizde yapılan bir

272 Doç. Dr. İsmail Karagöz; Doç. Dr. Halil Altuntaş, **Namaz İlmihali**, s. 43-45.

araştırmaya göre²⁷³ bülûğa erme yaşı kızlarda en erken 10, en geç 18; erkeklerde ise en erken 9, en geç 19 yaş olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla ergenlik yaşı, ortalama 12–15 civarındır.

Gençlik dönemi; insan hayatının en önemli, en kritik ve en sorunlu dönemidir. Çünkü genç insan; fizyolojik, ruhsal, duygusal, eğitim ve öğretim, edep ve ahlâk, kültür ve alışkanlık bakımından gelişim, değişim ve etkileşim sürecindedir.

Geleceğini bu dönemde kazanır, çünkü eğitimini bu dönemde alır, işine ve mesleğine bu dönemde sahip olur. Kimliğini, karakterini ve kişiliğini bu dönemde elde eder, iyi veya kötü alışkanlıkları, faydalı veya zararlı bilgileri bu dönemde edinir, yuvasını bu dönemde kurar.

Gençlere sahip olma, onlara iyi bir eğitim ve terbiye verme, onları kötü alışkanlıklardan koruma bakımından anne-babalara, eğitim ve öğretim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Gençler, yaş ağaç gibidirler, onlara istenilen şekil verilebilir, onlar telkinlere açıktır. Gençlerin ihmal edilmesi, telâfisi zor yaralar açar.

Bu dönemde gençlere sahip çıkmak çok zordur, çünkü onlar enerji dolu ve hareketlidirler, duygusallıkları hat safhada ve cinsel arzuları doruk noktasındadır. Bu itibarla gençlerin bedensel, ruhsal ve duygusal ihtiyaçlarının meşru bir şekilde karşılanması ve gereken ilginin gösterilmesi gerekir.

Gençlik dönemi bülûğ çağına başladığına göre dinî görev ve sorumluluklar da bu çağda başlamaktadır. Artık gençler; Yaratan'ını, peygamberini ve dinini tanımak, şartlarına uygun iman etmek, günde beş vakit namazı kılmak, Ramazan aylarında oruç tutmak, içki, kumar, zina, hırsızlık, yalan, hile, aldatma, iftira ve benzeri dinin haram kıldığı şeylerden kaçınmak

zorundadırlar. Dinî görevleri ihmal etmeleri, haram söz ve fiilleri işlemeleri onları günahkâr yapar. Gençler, bülûğa erdiklerinde “amel defterleri” günah açısından tertemizdir. Kişi dinî görevleri terk ederse amel defterine günah yazılmaya başlar. Günahlar çoğaldıkça kalpler kararır ve katılaşıır, dinden soğur ve uzaklaşır.²⁷⁴

Dolayısıyla gençlerin dinin emir ve yasaklarını öğrenmeleri ve uygulamaları bu açıdan önemlidir.

İbadet ile yetişen gençler, gençlik dönemlerini sıkıntısız ve problemsiz geçirirler, yetişkinlik dönemlerine Allah’ın rızasını kazanmış olarak geçerler. Ancak bu dönemi ibadetle geçirebilmeleri ve günahlardan uzak durabilmeleri kolay değildir. Çünkü gençlerin yetişkin insanlar gibi ağır başlı ve sakin olmaları, nefsanî duygularına sahip çıkabilmeleri zordur.

Bunun için de gençlik dönemlerinde yapılan ibadetler daha değerlidir. Peygamberimiz (sav), kıyamet gününde Allah’ın arşının gölgesinde gölgelenebilecek olan yedi sınıf insanı sayarken âdil yöneticilerden sonra ikinci sırada Allah’a ibadetle yetişen gençleri zikretmiştir.²⁷⁵

Gençlik dönemini ibadetle geçirmek, yaşlılık dönemleri ve ahiret hayatı için büyük kazanım olur. Çünkü gençlik yıllarını ibadetle ve günahsız geçiren yetişkin, yaşlılık dönemlerini de ibadetle geçirir, böylece Allah’ın rızasını ve ahiret saadetini kazanır.

Peygamberimiz (sav), gençlerin dinin kurallarına, emir ve yasaklarına, helâl ve haramlarına uymalarına önem vermiş, gençlerin ibadet eder bir şekilde yetişip dindar birer insan olmaları için alınması gereken tedbirleri evlilik ve çocukluk dönemlerinden başlatmıştır. Gençlere eş olarak dindar kimseleri seçmelerini,²⁷⁶ doğan çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına

274 bk. el-Mutaffifin, 83/14; İbn Mâce, “Zühd”, 29.

275 bk. Buhârî, “Ezân”, 36.

276 Buhârî, “Nikâh”, 15.

kamet okunmasını,²⁷⁷ yedi yaşına geldiklerinde namazın öğretilmesini, on yaşında namazı aralıksız kılmalarını, aksi takdirde tedip edilmelerini tavsiye etmiştir.²⁷⁸ Bu itibarla gençler, bülûğ çağından itibaren özellikle beş vakit namazını kılmaya özen göstermelidirler. Çünkü namaz, onları her türlü haram, kötülük, günah ve edep dışı davranışlardan alıkoyacaktır.²⁷⁹

Gençlerin dindar olabilmelerinde, beş vakit namazını kılabilmelerinde dini öğrenmeleri kadar arkadaş çevresinin de etkisi vardır. Çünkü gençlerin iyi ve güzel olan şeylere alışmasında veya haramlara yönelmesinde arkadaş çevresinin tesiri büyüktür. Bu sebeple olmalı ki Peygamberimiz (sav): *“Kişi dostunun dini / ahlâkı üzeredir. Öyle ise sizden biriniz kiminle dostluk kurduğuna iyi baksın.”*²⁸⁰ buyurmuştur.

İçki, uyuşturucu, kumar, zina, yalan, hırsızlık ve benzeri günahları işleyen insanlarla arkadaşlık kuran genç, bu kötü alışkanlıklara bulaşabilir. Dürüst, çalışkan, namazını kılan, haramlardan uzak duran insanlarla arkadaşlık kuran genç ister istemez onların etkisinde kalır.

VAKTİNDE KILINMAYAN NAMAZLAR²⁸¹

Bir namazı vaktinde kılmaya eda, vakti çıktıktan sonra kılmaya ise kaza denir.

Bir mazeret olmaksızın tembellik ve ihmal yüzünden bilerek namazı vaktinde kılmamak büyük günahdır.

Düşman korkusu gibi meşru bir mazeret veya uyku ve

277 Gazzâlî, **İhyâ**, 2/55.

278 Ebu Dâvûd, “Salât”, 26.

279 el-Ankebût, 29/45.

280 Tirmizî, “Zühd”, 45.

281 Doç. Dr. İsmail Karagöz; Doç. Dr. Halil Altuntaş, **Namaz İlmihali**, s. 173-175.

unutma gibi irade dışı bir sebeple namazın kazaya kalması günah değildir.

1. MAZERET SEBEBİYLE KILINAMAYAN NAMAZLARIN KAZASI

Peygamberimiz (sav), mazeret sebebiyle kılamadığı namazları kaza etmiş ve ashabına da bunu tavsiye etmiştir.

Mesela Hendek savaşı sırasında harbin şiddetlenmesi nedeniyle ikinci namazını kılamamış; bunun üzerine;

“Bizi orta namazdan / ikinci namazından alıkoydular. Allah, onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun”²⁸² diye beddua etmiş ve ikinci namazını daha sonra kaza etmiştir.²⁸³ Ayrıca Hayber’in fethinden dönerken, bir yerde konakladıklarında gece uyuya kalmışlar ve vaktinde kılamadıkları sabah namazını, güneş doğduktan sonra kaza etmişlerdir.²⁸⁴ Uyku sebebiyle namazı kılamadıklarından şikâyet eden ashaba;

“Uyuya kalmada ihmal yoktur. İhmal ancak diğer namaz vakti girinceye kadar namazı kılmamaktır. Kim uyuyup kalır da namazı vaktinde kılamazsa hatırladığı zaman onu kılsın.”²⁸⁵ buyurmuşlardır.

Namazı kasıt olmaksızın uyuya kaldığı, unuttuğu veya gafleti veya başka bir sebeple kılamazsa müslüman, bu namazı hatırlayınca kaza eder. Konu ile ilgili hadisler şöyledir:

“Bir kimse namazı unuttur veya uyuyup kalır (zamanında kılamazsa) bunun kefareti o namazı hatırladığı zaman kılmaktır.”²⁸⁶

282 Müslim, “Mesâcid”, 206; bk. Buhârî, “Cihad”, 98; Tirmizî, “Tefsîr”, Sure 2, 31; Ebu Dâvûd, “Salât”, 5.

283 bk. Müslim, “Mesâcid”, 205.

284 Müslim, “Mesâcid”, 309.

285 Müslim, “Mesâcid”, 311; Ebu Dâvûd, “Salât”, 11.

286 Müslim, “Mesâcid”, 315.

"Biriniz uyuya kalır veya gaflet edip namazı vaktinde kılmazsa o namazı hatırladığı zaman kılsın. Yüce Allah 'beni anmak için namaz kıl'²⁸⁷ buyurmaktadır."²⁸⁸

"Namazı unutan kimse onu hatırladığı zaman kılsın. Yüce Allah 'beni anmak için namaz kıl'²⁸⁹ buyurmaktadır."²⁹⁰

Bu hadisler, vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir.

2. MAZERETSİZ OLARAK KILINAMAYAN NAMAZLARIN KAZASI

Düşman korkusu veya unutma veya uyuyup kalma gibi meşru bir mazeret olmaksızın terk edilen namazların kazası ile ilgili herhangi bir ayet ve hadis bulunmamaktadır.

Zira Hz. Peygamberin veya bir mü'minin prensipte bilerek farz namazları terk etmesi düşünülemez.

Ancak Hz. Peygamberin bir mazerete binaen vaktinde kılınamayan namazları kaza etmesi ve bu yönde tavsiyede bulunması mazeretsiz olarak terk edilen namazların kaza edilebileceğinin de göstergesidir.

Çünkü mazeret sebebiyle kılınamayan namazlar kaza edildiğine göre, bilerek kılınamayan namazların evleviyetle kaza edilmesi gerekir.

Bir mazeret sebebiyle veya irade dışı bir sebeple vaktinde kılınamayan namazlar kaza edilince sorumluluk kalkar.

Mazeretsiz olarak vaktinde kılınmayan namazların kaza edilmesiyle sorumluluk kalkmaz, ayrıca tövbe edilmesi gerekir.

287 Tâhâ, 20/14.

288 Müslim, "Mesâcid", 316.

289 Tâhâ, 20/14.

290 Müslim, "Mesâcid", 309; bk. Buhârî, "Mevâkîtü's-Salâti", 36.

Vaktinde kılınamayan farz namazların kazası farz, vitir namazlarının kazası ise vaciptir.

Namaz, kişinin zimmetine nasıl terettüp ederse, o şekliyle eda veya kaza edilir.

Yolculukta iken namazı kazaya kalan kişi, evine döndükten sonra da olsa, dört rekâtlı olan farzları iki rekât olarak kaza eder.

Mukim iken namazı kazaya kalan kişi de, yolculukta kaza edecek ise bu namazı tam olarak kaza eder.

Şafîlilere göre seferî olan kimse mukim iken kazaya kalmış da olsa dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kaza eder.

Seferde kazaya kalan namaz da, ikamet hâlinde kaza edilince dört rekât olarak kılınır. Çünkü kısaltmanın sebebi olan yolculuk kalkmıştır.

Namazlar kaza edilirken gizli okunacak namazda kıraat gizli okunur.

Açıktan okunacak namazı imam kıldırırsa açıktan okur; tek başına kılınırsa açık veya gizli okunabilir.

3. SÜNNET NAMAZLARIN KAZASI

Sünnet namazlardan öğle ve Cuma namazlarının sünnetleri farzdan önce kılınmamış ise eda edilir.

Sabah namazı vaktinde kılınmamışsa, o günün öğle namazı vaktinden önce farz ile sünnet birlikte kaza edilir.

Eğer namaz öğleden sonraya kalmış ise artık sünneti kaza edilmez, sadece farzı kaza edilir.

Öğle ve Cuma namazının ilk sünneti cemaatle farza yetişmek için terk edilmiş ise, farzdan sonra eda edilebilir.

Kazaya kalan öğlenin ilk sünneti, farzdan hemen sonra, son sünnetten önce eda edileceği gibi son sünnetten sonra da eda edilebilir.

Başlandıktan sonra tamamlanmadan yarıda kesilen veya bozulan nafîle namazlar da kaza edilir.

4. TERTİP SAHİBİNİN KAZA NAMAZI

Altı vakit veya daha fazla namazı kazaya kalmamış tertip sahibi bir kimsenin, kaza namazı ile vakit namazı arasında sıraya uyması gerekir.

Mesela sabah namazı vaktinde uyuyup kalsa sabah namazını öğle namazından önce kaza etmesi gerekir. Tertip sahibi olmayan kimse, kılamadığı namazını kaza etmeden vakit namazını kılabilir.

Kazaya kalan namazların sayısının altı vakit ve daha fazla olması, vaktin hem kaza hem de vakit namazı kılmaya yetmeyecek kadar sıkışık ve dar olması durumunda tertip düşer. Tertip düştükten sonra, kaza için belirli bir vakit kalmaz; mekruh vakitler dışında kaza namazı her zaman kılınabilir.

Kaza namazı ile meşgul olmak, revatip sünnetler²⁹¹ hariç diğer nafîle namaz kılmaktan önemli ve önceliklidir.

Üzerinde çok sayıda kaza namazı bulunan kimse, namazları kaza ederken ilk kılamadığı namaza da son kılamadığı namaza da niyet edebilir.

291 Farz namazlarla birlikte namazın öncesinde de sonrasında kılınan sünnet namazlarına revâtib denilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KULLUK VE NAMAZ¹

1 Hakîm Tirmizî, **Kulluk Bilinci ve Namaz**, çev. Doç. Dr. Enver Arpa, 23-79.

NAMAZIN DEĞERİ

Namazın diğer ibadetler arasındaki değerine gelince:

Şüphesiz ki Allah-u Teâlâ bu Âdemoğlunu yaratarak tüm canlılara üstün kılmıştır. Daha onu yaratmadan değerini yüceltmiş, kendisine ait yeri ona mesken kılmış ve onu rahmetiyle, rızasıyla doldurmuş ve orada kulunun kendisiyle buluşma arzusunu yüceltmıştır. Kendisine yedi aza (organ) bahşetmiş ve insan onlarla çeşitli hayırlar kazanmakta, sevilen ibadetler işlemektedir. Kalbi ise bu azalara emir tayin etmiştir. Kalbe, kendisine ait olan marifet, akıl, ilim, zihin, hafıza, anlayış, kavrayış ve en faydalı olanı seçme gibi hazineleri yerleştirmiştir. Bütün bunlar emirin hazineleridir; emir bu hazinelerden yedi aza olan askerlerine infakta bulunur.

Allah insanın içine şehveti koymuş; onun özü nefiste bulunmaktadır. Hevası ise onu yüklenmiş durumdadır. Yedi azayı yedi koyun mesabesinde kılmış, kulu ise onları gözetlemekle görevli kılmıştır. Her koyunun bir vadisi vardır, onun dışında bir yerde otlanamaz. Çoban, koyunlarını vadilerine gönderir ve tüm vadileri izleyebileceği yüksek bir yerden onları gözetler. Onlardan biri bir kuyuya düşerse veya koşarken bir tarafını kırarsa süratle yanına gider, onu bu büyük kuyudan çıkarır, kırığını sarar ve eski sıhhatine kavuşuncaya kadar yanında taşır.

Onlardan birine bir kurt saldırırsa hemen koşarak gidip onu kurtarır. Eğer karnında bir yarık olduğunu fark ederse onu diker, eğer bir yarası varsa iyileşinceye kadar onu tedavi eder. Eğer onlardan birisi zehirli otlaklara girerse hemen yanına giderek yağ ve süttten oluşan “el-Bazir” ilacını ona içirmeye çalışır. Sıhhatine kavuşuncaya kadar onu yerinden kaldırmayı istemez.

Yüce Allah, yedi azasını korumak ve onlara nezaret etmek üzere insana kalp bahşetmiş ve onu bu tabiat üzerine yaratmıştır. Sanki kalbine şöyle buyurmuştur:

“Ey Emir! Sana verdiğim bu hazineler ile bu heva ve şehvetle mücadele et; onları gözetlemekte olan düşmanla mücadele et. Çalış ki askerlerinden herhangi biri esir düşmesin.”

Zira esir düşerse efendisinin kölesine söylediği şu sözde geçtiği gibi öldürülür:

“Dikkatli ol! Kurt, koyunlarından birini almasın, yoksa seni cezalandırırım.”

Yüce Allah, bu düşmanın, kendilerinden kötü şeyler sadır olması, görünmedikleri için rahat davranma gafletine düşmeleri ve düşmanın onlara uzanmaya yol bulması için kullarını bu yedi şeyle tahrik ettiğini bildiği için onlara kalpleriyle önünde durmasını, azalarıyla ibadet ederek ona boyun eğmesini gerekli kılmıştır.

Kalpler onun önünde sürekli durmaz ve şehvetlere meyletirse; azalar istikrarlı bir şekilde ibadet ederek ona itaat etmez ve kötülüklere yönelirse işte bu durumda yüce Allah onlara namaz ibadetiyle kalben onun önünde durma ve azalarla ona teslim olarak imanını ve teslimiyetini yenileme imkânı hazırlamıştır.

Zira iman ve teslimiyet, vefayı terk etmenin karşılığı kılınmıştır. Çünkü kul, kalbiyle Rabbini talep ediyordu -kalp ise tereddüt içindedir- hidayet nuru kendisine ulaştınca sükûnet buldu ve kalbi itminana erdi. Bu durum ifade edilirken “افعل” kalıbı üzere “آمن” lafzı kullanılmıştır. Korku halinde ve korkunun yok olması durumunda ise “فعل” kalıbı üzere “آمن” lafzı kullanılmıştır. Her ikisinin de neticesi sükûnettir.

Kul “آمن” lafzıyla ifade edilen imana ulaşırsa kalbi karar kılar ki tanıdığı, iman ettiği kişi Rabbidir ve kendisine emrettiği her şeyi yaparak ona ibadet etmektedir. Bu durumda ona “İslam” sıfatı gerekli olur. Denilmiştir ki “أسلم” (teslim oldu) lafzı, kul kendisini ibadetleriyle Rabbine teslim ettiği için kullanılmıştır. Bir başka görüşte ise kulun Allah’a inandığında sükûnet bulduğu ve itmi-

nana erdiği için kendisine mü'min dendiği ve bu tek akit içerisinde kendisine bu iki ismin de lazım olduğu ve akabinde ölünceye kadar buna vefa göstermesinin gerektiği ifade edilmiştir.

Kul, Rabbinden gelen iki hususla karşı karşıyadır:

Birincisi, Allah'ın çeşitli durumlarda kendisi için verdiği hükümdür. Kul buna rıza göstermek durumundadır. Diğeri ise kulun yaptığı fiiller ve onlarda nefsinin Allah'a teslim etme gereğidir. Bu da emir ve nehyi oluşturmaktadır.

Bu ikisinden biri her kaybolduğunda onu namazla tazeler; namazın sûretini huşu, itaat ve nefsinin ona teslim etme şeklinde resmederek fiillerine dahil eder. Allah namazın semeresini kuluna yönelme, mükâfatını ise yücelme ve ona yakınlaşma kılmıştır; bu da onun huzuruna çıkma ve ona arz edilme mekânında gerçekleşecektir.

Orucun semeresi nefsin temizlenmesi, zekâtın semeresi malın temizlenmesi, haccın semeresi bağışlanmanın gerekliliği, cihadın semeresi ise cennetin gerekliliğidir. Namazın semeresi ise Allah'ın kuluna yönelmesidir ki bu yönelişte, nefsin temizlenmesi, malın temizlenmesi, bağışlanmanın gerekliliği, cennetin gerekliliği olarak zikrettiğimiz hususların hepsi vardır.

Namaz Allah'ın evidir; ona giren Allah'ın tertip etmiş olduğu vuslata (dügüne), velime yemeklerine, ziyafetlere girmiş olur. Namazda huzurunda durma, rüku yapma, secdeye gitme onun ziyafetlerindendir. Namazda yapılan tilavetler düğün (vuslat), sena ve teşehhütler ise velimeler mesabesindedir. Düğünler evlerde, meskenlerde; velimeler ise bahçelerde yapılır.

Efendimiz (sav) bunun için "Allah gözlerimin nurunu namazda kıldı" buyurmuştur.²⁹²

292 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 19/305 (Hadis No: 12293). Ayrıca bk. Taberânî, el-Câmiu'l-Kebîr'de Muğîre'den "Gözümün nuru namazda kılındı" ifadesiyle rivayet etmiştir. Suyutî, onu zayıf hadis olarak belirtmiştir.

Dikkat edilirse hadiste “namaz ile” denilmemiş, bunun yerine “namazda” denilmiştir. Buna benzer bir durum Hz. Peygamber’in şu hadisinde de söz konusudur. Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Kamet getir ya Bilal, bizi onunla rahata erdir.”

Yani onun huzuruna çağır da huzur bulalım. Hz. Peygamber bazı gafillerin tevil ettiği gibi “bizi ondan kurtar” dememiştir.

Kim ki namaz kendi azaları için bir engel, kalbi için bir mahpushane olmuşsa o isyankâr kullardan biri olmuştur. Allah bu gibilere namazı emretmiştir ki şehvani duygularını hapsetsin ve onlara kefarete olarak kendilerini temizlesin; böylece Allah’ın rahmeti onlara ulaşsın.

Yüce Allah bunun için şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz namaz, Allah’a derinden saygı duyanlardan başkasına ağır gelir.”²⁹³

Yani nefislerine ağır gelir, ancak Allah’tan korkan, ona saygı duyan, nurundan beslenen, yakınlık makamında onun yanındaki yerini almış olan nefisler bunu ağır görmez.

Kul eve girer, yorgana bürünür ve perde arkasında kalırsa gözleri huzur bulmaz. Zira kalbinin gözleri şehvetlerin engeli, hevanın bulutları ve nefsin dumanı altındadır.

Yüce Allah vahyinde şöyle buyurmuştur: “Namazı dosdoğru kılınız, şüphesiz ki namaz fuhşiyattan ve kötülüklerden alıkoyar.”²⁹⁴

Efendimiz (sav) ise şöyle buyurmuştur: “Kişinin namazı eğer kendisini fuhşiyattan ve kötülüklerden alıkoymuyorsa onu Allah’tan daha fazla uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramamıştır.”²⁹⁵

293 el-Bakara, 2/45.

294 el-Ankebût, 29/45.

295 Taberî, **Tefsîr**, 20/42.

Bunun sebebi şudur: Çünkü onun kalbi bozuktur, göğsü karanlıktır, nefsi etrafına düşkün ve meşguldür. Kim ki kalbi Allah'a yakınlaşırsa nurlanır, nefsi Allah'a saygı duymaya başlar, gözleri Allah'a yönelmekten ve Allah'ın da ona teveccühünden dolayı mutlulukla dolar.

Allah, kulunun kendisine yönelmesi ne şekildeyse aynı şekilde ona yönelir. Sadıkların namazlarındaki yönelişleri, namazın fiillerine, tilavetine ve tesbihatına yöneliştir. Sıddıkların yönelişi ise namazın fiillerinin manasına, tilavetinin manasına, içinde geçen tesbihat ve hamdlerin manalarına yöneliştir.

Allah'ın, sıddıklardan olan seçkin kullarının özelliği ise onların yaratanına yönelişi, Allah'ın da onlara kendi yönelişleri türünden yönelmesidir.

Kişi, Allah'ın divanına durduğu zaman onun yönelişi Allah'ın Kayyumiyetine (yarattıklarının işini idare eden yönüne) yönelmesidir. Tekbir getirdiğinde onun büyüklüğüne yönelmiş olur. Onu tesbih ettiğinde, ona hamd ettiğinde yönelişi yüce zatının münezze olmasına yöneliştir.

Euzu diyerek ona sığındığında yönelişi onun güçlü bir dayanak olmasına yöneliştir. Tilavet ettiğinde yönelişi onun cömertliğine ve keremine yöneliştir. Rükuya vardığında yönelişi onun azametine yöneliştir. Secdeye vardığında yönelişi kalbini ona bağlama yöneliştir. Teşehhüt için oturduğunda ise yönelişi onun Samediyetine yöneliştir.

Onun Kayyumiyetine yönelmesi, onun huzurunda ayaklarını sağlam kılar, yerini güçlendirir. Azametine yönelmesi, onun bağışlanmasını, günahlarının örtülmesini gerekli kılar. Kişi halk içinde ve semavat ehli nezdinde yücelmiş olur.

Onun Samediyetine yönelişi, kalbini haya ve rahmetle doldurur; Allah'tan başkasına minnet etmekten uzak tutar.

İşte tüm bunlar, kulların namazlarında Allah’a yönelmelelerinden elde ettiği Allah vergisi özelliklerdir.

Cenâb-ı Allah şöyle buyurmuştur: “Allah kimin gönlünü İslam’a açmışsa o, Rabbinden bir nur üzerinde değil midir? Allah’ı anmak hususunda kalpleri katılaşmış olanlara yazıklar olsun! İşte bunlar apaçık bir sapıklık içindedirler.”²⁹⁶

Eğer göğüs nurla dolu olursa kalp ıslak, azalar yumuşak olur. Onları Allah’a itaate sevk edersen boyun eğrerler. Bu durumda olmazlarsa kalp katı, azalar kuru ve tutuk olur; ibadete yönlendirirsen tabi olmazlar. Kalp, sadece rahmetle ıslanır. Kalpteki her nurun yanında mutlaka onun miktarı kadar Allah’ın bir rahmeti vardır. Bu konuda asıl olan budur.

Yüce Allah, yarattıkları arasından kullarına acımış ve onlara kendisine yakınlaşmak için gayret etmeleri durumunda tevhid yolunu göstermiş; şehvetin kalbe galip geleceğini, kalbin Allah’ın zikrinden gafil olması durumunda onu helak edeceğini öğretmiştir. Bunun için tevhid ehline bir vuslat (düğün) hazırlamış ve her gün ve gecede kendilerini beş defa bu vuslata davet etmiştir.

Bunun vuslat olarak isimlendirilmesinin sebebi şudur: Bu düğün bir ziyafettir ve bu ziyafetin içinde çeşitli renkler var ve her rengin kendine göre bir lezzeti bulunmaktadır. Ayrıca her renkte bir diğerinde bulunmayan bir menfaat vardır. Namaz da böyledir. Allah, insanları ona davet etmiştir ki ibadet ederek tüm renklerden haz almalarını sağlasın, onları bu ibadetlerle süslesin, her birinin kendilerinden sadır olan kötü bir amelini silsin, her fiilinden dolayı onların kalbinde bir nur peyda etsin ve amel defterlerine sevap olarak kaydetsin.

Namazda kıbleye dönmeyi ve ayakta durmayı onlara gerekli kılmıştır ki bununla onlara tekbiri öğretsin. Ardından ham-

detmeyi, istiazeyi (Allah'a sığınmayı), Kur'an tilavetini, rükuda durmayı, secde etmeyi, bu secdelerde tenzihte bulunmayı, sonra tekrar ayakta dikilmeyi, teşehhüdde bulunmayı ve selam vermeyi koymuştur ki tüm bunlar bir melikin kölelerine düğün hazırlaması mesabesindedir.

Bu düğünde çeşitli yemek ve içecek türleri vardır. Onları, yanından yedirilmiş ve içirilmiş olarak gönderinceye kadar bunlardan yerler ve içerler. Bu köleler; kıtlık, açlık ve susuzlukla karşı karşıya idiler. Onları, yanından karnı tok, susuzluklarını tamamen gidermiş bir şekilde gönderdi. Bu durum, yeni bir kıtlık yaşanıp açlık ve susuzluk kendilerini yakalayınca kadar böyle sürer. Bu onların hayattaki gelenekleridir.

Kalplerini kuşatan gaflet kuraklıktır. Zira kul Allah'ı zikretmeye devam ettikçe rahmet yağmur gibi onun üzerine inmeye devam eder. Gaflete düşerse kuraklığa mahkum olur. Göğüs, bu durumda kuru, çorak bir sene gibi olur. Şehvetlerin ateşi ise kalbe bir kapak gibi olur. Azalar hayır işlemekten alıkonulmuştur.

Zira iyilik, nuru azalara yayılmamak üzere kalpte imtina eden bir hayır durumundadır. Her uzuv istediğini ve iyi gördüğünü yapmaktadır. Oysa kişinin her azayla Allah rızası için yapması gereken bir taati bulunmaktadır. Eğer onunla kendisine biçileni yapmazsa yaptığı iş itaatsizlik olur. Kendisine biçileni yapar ancak bunu Allah rızası için yapmazsa bu da boş bir iş olur ve emeği boşa gider. Çünkü bu yaptığı hoş karşılanmaz ve kendisine bunun için bir sevap verilmez. Üstelik kıyamet gününde bundan hesaba çekilir ve "Bunu niçin yaptın?" denilir.

Eğer onunla yaptığı ameli kendisine biçilen şekilde yapar ve bundan Allah'ın rahmetini umarsa, Allah'la kazançlı bir ticaret yapmış olur. Bundan dolayı kendisine cennet ve Allah'ın hoşnutluğu bahşedilir.

Kişiye gaflet hükmetmeye başlarsa masiyet peşinden gelir. Masiyeti devam ettirirse tembellik kaçınılmaz hale gelir. Ama hesap kaimdir ve kişinin ömrü boşa gitmiş olur. Oysa insan ibadet için yaratılmıştır; tembellik yapmak, hevasını tatmin etmek için değil.

Bağını, bahçesini sulamak için kendisine su verilen ve gidip bahçesini sulamayan, onları ihmal eden ve kırlarda dolaşan kişi hakkında ne düşünürsün? Bu kişi bahçesini telef edip perişan ve üzgün bir şekilde yerine oturmuş kişi değil midir?

Bu hal, masiyete devam eden ancak hareketlerinin mahiyetinden ve onların işlenmesi sırasında Allah'ı zikretmekten gafil olan kişinin halidir. Yönelindiğinde, yüz çevirdiğinde, oturduğunda, yürüdüğünde, aldığıda, verdiğinde, yediğinde, içtiğinde, giydiğinde, konuştuğunda, sustuğunda... tüm bu hallerinde bir gaflet içerisinde.

Nefsinin istekleri doğrultusunda iş yapmakta ve Allah'ın rızasını talep etmemektedir. Bu apaçık bir hüsrandır. Ömrünün çoğunu Allah'a ibadet sayılmayan amellerle geçirmektedir.

Allah kendi katından bir rahmet olarak muvahhitleri bu beş vakit namaza çağırmış ve kulun her sözüyle veya fiiliyle onun lütuflarından birini elde etmesi için onlarda farklı ibadet türleri hazırlamıştır. Ameller yemekler gibidir, sözler ise içecekler gibidir. Bunlar muvahhitlerin düğünü (vuslat)dır.

Her koyunun, diğer koyunlarınkinden ayrı olarak otlanacağı bir merası bulunan bir vadisi vardır. Kendisi ise onları gözetlemektedir. Çoban uyursa koyunlar yok olur. Zira bu vadilerin her birinde öldürücü zehirli otlar, derin çukurlar, helak edici kuyular, yırtıcı kurtlar bulunmaktadır. Çoban gaflete düşerse koyunlar telef olur.

Bu anlattığımız duruma düşmekten kurtulmak neredeyse imkansızdır. Eğer sahip çıkarsa onlardan biri kuyuya düşüp bir tarafını kirdığında onu orada bırakmaz ve iyileşip tamamen sıhhat bulması için hemen oradan çıkarıp kırığını sarar. Eğer kendisine otlardan bir zehir isabet ederse hemen ona koşar ve yağ ve süttten oluşan "el-Bazir" ilacını ona içirmeye çalışır.

Aralarına bir kurt dalarsa hemen onu çekip çıkarmak için köpekleri gönderir. İşte süresi bitinceye kadar çobanın hali budur. Çobanlığını yapar ki dikkatsizlikten meydana gelen bu gafletler oluşmasın. Böylece gafletinden kaynaklanan ifsadları gidermiş olur.

Bu durum şu ayeti kerimede dile getirilmiştir: "Yine onlar ki emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler."²⁹⁷

Ardından şöyle buyurmuştur: "İşte onlar, cennetlerde ikram göreceklendir."²⁹⁸

Emanetler, yedi azadır. Bunlar Âdemoğluna emanet edilmiş ve onlara riayet etmekle mükellef kılınmıştır. Ahit, misak gününde, bu azalarla Allah'a ibadet ederek kendisine asi olmaya-cağı yönünde insandan alınan sözdür. Eğer bu azalara sahip çıkarsa çeşitli ikramlarla muhatap olacağı cennette olacaktır.

Yüce Allah Kur'an'da şöyle buyurmuştur: "Rabbimiz merhamet etmeyi kendisine yazdı. Gerçek şu ki, sizden kim bilme-yerek bir kötülük yapar, sonra ardından tövbe edip de kendini islah ederse bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."²⁹⁹

Şüphesiz ki bu çoban kötülük yapmıştır; zira gaflette bulunmuş ve koyunları ihmal etmiştir. Sonra onları bu namazda

297 el-Mü'minûn, 23/8; el-Meâric, 70/32.

298 el-Meâric, 70/35.

299 el-En'am, 6/54.

onun huzurunda bir araya toplamış; kırıklardan, kurdun ve zehirin tahribatlarından oluşan arızaları gidermiştir. Ayıplarıyla birlikte bunları Rabbine sunmuştur. Üzerinde kırığın ve yaranın izi bulunmaktadır. Ölü olarak getirmedikçe Mevla bunu kere miyle kabul edecektir.

Bu durum, kıyameti görmeden tövbe eden ancak organları bulunduğu isyanlardan dolayı ölü olan, tövbeyle onları canlandırmayan kişinin durumuna benzer. Eğer tövbe eder ve ifsad olanları islah ederse onları kusurlu da olsa diri olarak Allah'ın huzuruna getirmiş olur. Allah bu kişiye acımayı kendine gerekli kılmış ve bu konuda ayet indirmiştir.

Bir rivayette koyunu kaybeden çobana şöyle denildiği anlatılmıştır:

“Ey kötü çoban! Eti yedin, sütü içtin, yünü giyindin ama kayıp koyuna sahip çıkmadın, kırığı onarmadın, onu merasında otlatmadın. Bugün onun intikamını senden alacağım.”

Bu bir atasözüdür. Bununla şu kastedilmiştir: Yararlarından nasiplendin ama onu helak eden tehlikelerden korumadın.

Her namaz bir tövbedir; iki namaz arasında ise gaflet, kalp katılaşması, kaymalar ve hatalar barınmaktadır. Gaflet kişiyi Rabbinden uzaklaştırır; Allah'tan uzaklaştığında ise kibre ve gurura kapılır. Çünkü bu haliyle korku ve haşyeti kaybeder. Kalp katılığıyla kişi yabancılaşır. Kaymalar ile düşer ve ayağı kayarak kırılır. Hatalarla güvenden çıkar ve düşmanı onu esir alır.

Namazın fiillerinin etkisi ise kuldan gelen durumlara göre farklılık arz eder. Kişi kıyama durarak asi olmaktan çıkar. Çünkü organları yayıldıkça kulluğun derecesi azalır ve kişi Rabbinden kaçmaya başlar. Onun huzurunda durduğunda ise onları dağınıklıktan kurtarıp tekrar bir araya toplamış bir halde ibadete durmuş ve böylece asi olmaktan kurtulmuş olur.

Kibleye yönelerek yüz çevirmekten, geri durmaktan uzak kalmış olur. Tekbirle kibirden uzak durmuş olur. Hamd ve sena getirerek gafletten arınmış olur. Tilavetle nefsanî teslimiyeti ve ahdi yenilemeyi sağlamış olur. Rûku ile kalp katılığından uzaklaşmış olur. Secde ile günahlarından arınmış olur. Teşehhüde durarak hüsrandan kurtulmuş olur. Selam vererek ise en büyük tehlikeden çıkmış olur.

KIYAMA DURMANIN DEĞERİ

Kişi Allah'ın huzuruna durduğunda bedenini onun huzuruna tam bir teslimiyetle atmış, muhtaç bir halde ona boyun eğmiş olur. O, bu haliyle koyunlarını meradan toplamış, onları Rabbinin kendi rahmetinden üzerlerine yağdırdığı sudan sulamak için suyun bulunduğu yere getirmiş bir çoban gibidir.

Kibleye yöneldiğinde o, Mevlasına arz etmek ve yardımını, ihsanını elde etmek üzere koyunlarıyla sergi alanına yönelmiş bir kuldur. Tekbir getirdiğinde, kibri Allah'a teslim etmiş ve ondan arınmış; nefsinin onun büyüklüğüne dahil etmiş olur. Nefsini onun büyüklüğünün içine koyduğunda Allah onu yüceltir. Çünkü bu durumda o, kul sûretine girmiş olur ki Allah, kul sûretinde bulundukları sürece kullarını sever.

Eğer tekebbürde bulunurlarsa onlara çok kızar. Çünkü bu, onlar tarafından sergilenen bir (kendisine) benzeşme olur. Kişi onu övdüğünde gafletten çıkıp kalbini canlandırmış olur. Çünkü marifet onun kalbinde tutuşmuş bir köz gibidir. Kişi gaflette olduğunda bu marifet, üzerinde kül bulunan bir köz gibi durur; onu övdüğünde ise küle ulaşır onu ortadan kaldıran ve közü tutuşturan bir nefes gibi olur. Böylece köz tutuşmuş, evi aydınlatmış ve ısıtmış olur.

Övgüyü dile getiren her bir kelimenin bir nuru vardır ve bu nurların her birinin, tıpkı kelimelerde olduğu gibi farklılıkları

bulunmaktadır. “سبحانك” için bir nur, “وبحمدك” kelimesi için bir nur, “وتبارك اسمك” için bir nur, “وتعالى جذك” için bir nur, “لا اله غيرك” için bir nur vardır. Bu nurlar, manalarının derecesine göre değişir. Her biri kendi şiddetine göre aydınlık verir. Bazıları diğerlerinden daha güçlü olur.

Bu nurlar kulun göğsünde bir araya geldiklerinde kimisi Rabbine sessizce yakarır ve bu nurlarla söyleyeceğini söyler. Böylece hazineleri doldurmuş bir halde Rabbine döner. Allah Rasulü’nün (sav) şu sözünü bilmez misin: “Tesbih ‘سبحانك’ mizanın yarısını, ‘الحمد لله’ ise mizanın tamamını doldurur.”³⁰⁰

Bunun gaflet ehli için olabileceğini düşünme. Bu ancak başta zikrettiğimiz “nefis ehli” tabaka için geçerlidir.

ABDEST BÖLÜMÜ

İsa Ahmed el-Askalânî’nin anlattığına göre, Beşir b. Bekr et-Tenisî’nin, Said b. Sinan’dan, onun Ebu Zahidiyye’den, onun Kuseyr b. Murra’dan, onun Abdullah b. Amr’dan, onun da Rasulullah’tan (sav) rivayet ettiğine göre Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Kişi abdest alıp suyu ulaştırması gereken sınırlara ulaştırır, namazını vaktinde, erkânına uyarak eda ederse, o namazı parlak bir halde, doğu ile batı arasında bulunan her şeyi aydınlatır bir vaziyette Allah’a çıkarılır. Cinler ve insanlar dışında doğu ile batı arasında bulunanların tümü bunu bilir.

Bu namaz sahibine yönelir ve ona şöyle der:

‘Beni muhafaza ettiğin gibi Allah da seni muhafaza buyursun.’

Onun Allah katına çıkmasına izin verilir ve melekler arasında kendisine yer ayrılır. Kendisine kıyamete kadar sahibi için duada bulunmasına izin verilir.

Eğer kişi abdest alıp abdest suyunu ulaştırması gereken yerlere ulaştırmaz, namazı vaktinde, şartlarına ve erkânına uyarak kılmazsa, kıldığı namaz kapkara ve karar-tıcı bir şekilde Allah'a yükseltilir. Bunu doğu ile batı arasında bulunanlar bilir. Bu namaz sahibine dönerek şöyle der: 'Beni kaçırdığın gibi Allah da seni dikkate almasın.'

Sonra eski bir elbise gibi dürülerek sahibinin yüzüne fırlatılır."³⁰¹

NAMAZIN DİĞER FİİLLER ARASINDAKİ DURUMU

Namazın diğer fiiller arasındaki durumu şöyledir: Namaz, ubudiyetin izharının bir göstergesi, muvahhitlerin temizlenmesinin bir vesilesi ve günahların örtüsü olmak üzere vazedilmiştir.

Namazın fiilleri, kulların fiillerinin üstüne resmedilmiştir ki onun günahlarına karşılık gelsin ve onları örtsün. Böylece kul, yarın Allah'ın huzuruna günahları bağışlanmış olarak varsın.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir."³⁰²

İnsan, sadece Allah'a kul olmak üzere yaratılmıştır. Yaratıldığı niyet üzere kendisine sevap verilecektir. O, yarın özgürleşecek ve Allah'ın yakınında bir melek olacaktır. O, yarın nefsinin arzu ettiği her şeyin bulunduğu yerde kendisine yer edinebilmek için, hayatında Allah'ın isteklerini yerine getirmek üzere, kendisinin hoşuna giden şeyleri terk etmek için yaratılmıştır.

301 Kur'an-ı Kerim'de, Cenâb-ı Allah'ın kıyamet gününde tüm mevcudatı, salih olsun veya olmasın sahibinin amellerine şehadette bulunması için konuşturacağı haber verilmektedir. Şu ayette geçtiği gibi: "O gün, dilleri ve derileri yapmakta oldukları işler için kendilerine şehadette bulunur." Fussilet, 41/20. Muhakkik burada geçen hadis hakkında herhangi bir tahrifte bulunmamıştır. Yapılan araştırmada bu hadisin Beyhakî'nin Şuabu'l-İmân'ında (3/143) ve Süyûtî'nin el-Câmiu's-Sağîr'inde (1/58/364) geçtiği tespit edilmiştir.

302 Hûd, 11/114.

Ancak kul bu hususta sebat üzere kalmamıştır. Kendisini kuşatan şehvetlerle imtihan edildiğinde kibirleşmiş, hevasına tabi olmuş ve Allah'ın kendisine vadettiği ve sakındırdığı hususlarda itaatkâr olmamış; kendisini azaba sürüklemiştir. Bunun üzerine kendisine farz kılınan bu namaza davet edilmiştir.

Ona şöyle denilmiştir: “Kalk, Rabbinin huzuruna dur, efendisinden uzaklaşıp sonra geri dönerek ellerine sarılan köle gibi bedenle kendini Rabbinin huzuruna tam bir teslimiyetle at. Sonra Rabbin tekbirlerle yücelt. Çünkü sen hata işledin. Zira Allah sana yedi azayı vermiş ve onları kollayıp gözetmeni emretmişti. Sen ise emaneti gözetmeyi ihmal ettin. Şimdi onlarla buraya geldin ve Rabbin için bir araya topladın ki sana hasenat olup günahlarını örtsünler.

Sonra ‘Sübhânallâh’ de. Bununla O’nu sende var olan eksikliklerden tenzih etmiş olursun. Sonra ‘Allâhümme’ de. Bu, O’nun isimlerini bir araya toplamamı mesabesindedir. Sonra ‘Bihamdike’ de. Yani takdire şayan yaratmanla demektir.

‘Tebârekesmüke’ ifadesindeki ‘Tebâreke’, bereketten gelmektedir. Yani senin isminle her şey oluştu ve düzenlendi. ‘Teâlâ Ceddüke’ zenginliğin ve azametinin yüceldi. ‘Ve lâ ilâhe gayruke’ Senden başka ilah yoktur.

Sonra, uzak olması ve Kur’an okurken sana musallat olup dilinden batıl bir şey çıkarmaya sevk etmemesi için kovulmuş şeytanın şerrinden Allah’a sığın.

Sonra Kur’an oku. Ardından, O’ndan uzaklaşmana bedel olmak üzere Rabbine boyun eğmek için rüku yaparsın. Çünkü sen O’nun nimetlerini gafletle, şerli bir şekilde ve küstah bir tutum içerisinde tüketiyordun. Oysa Allah nimetlerini; mütevazı olman, O’na boyun eğmen ve onları tükettiğinde kendisini hatırlaman için sana bahşetmişti. Ancak bu nimetlere aşırı bağılılı-

ğın seni meşgul etti ve fitneye soktu. Böylece Allah'ın zikrinden gafil oldun. O'na isyankâr davranman hususunda herhangi bir haya göstermedin.

Halbuki bu dünyada biri sana iyilik yapar ve bunu arttırarak devam ettirirse, yaptıklarında ona muhalif kalmaktan çekinir ve utanırsın. Âlemlerin Rabbi olan Allah buna daha fazla layıktır. Bu, kulun düşkünlüğünden ve büyüklük taslamasından kaynaklanıyor.

Allah, büyükleme yerine boyun eğmesi için ona rüku etmesini emretmiştir. Böylece o, kibrini boyun eğmekle örtmüş olur.

Sonra kişi, tam bir huşu içerisinde secde eder, ellerini aşağı indirerek bedenini O'nun önüne atar. Bununla şunu demeye çalışır: "Şüphesiz ki ben günah işledim, kibir taslayarak haklarını ters yüz ettim; şimdi ise tevazu ederek ve boynumu bükerek nefsimi önüne attım."

Bunu yaparsan, bu eylemin kibir taslayarak işlediğin günahını örter.

Sonra ihtiyaç duyduğu şeyleri Allah'tan dileyen, muhtaç olduğunu beyan ederek O'na yalvaran kul misali diz çökerek O'nun huzurunda oturur. Sonra hafaza meleklerine ve yanında bulunanlara iman teslimiyeti içerisinde selam verir.

Böylece o, günahlarını gideren bir iyilik mesabesinde olan bir namazdan ayrılmış olur. Allah-u Teâlâ bu mümin Âdemoğlunu şereflendirmiş ve ona ikramda bulunmuştur. Ona öyle bir namazla ibadet etmiştir ki Allah bu namazda tüm semavat ehlinin ibadetinden bir haz kılmıştır.

Rivayet edilir ki, dünya semasının ehli yaratıldıklarından beri secde etmektedirler, ikinci semanın ehli yaratıldıklarından

beri rüku etmektedirler, üçüncü semanın ehli yaratıldıklarından beri kıyam etmektedirler, dördüncü semanın ehli yaratıldıklarından beri tek ayak üzerinde kıyama durmaktadırlar, beşinci semanın ehli dizleri üzerine çökük halde kâde oturushunda bulunmaktadırlar, altıncı semanın ehli yüzü koyun yere kapanmış halde bulunmaktadırlar, yedinci semanın ehli ise Allah korkusundan Arş'ın etrafında tavaf edip kanat çırpılmaktadırlar.

Onlardan bir kısmı saflar halinde kıyamda bulunmaktadırlar. Hepsı tesbih etmekte, hamdetmekte ve muvahhitler için istiğfarda bulunmaktadırlar. Onlar için ağlamaları kendilerine bir rahmettir.

Tüm semavat ehlinin ibadetleri tek bir namazda mümin için bir araya getirilmiştir ki onun namazı Arş'a denk gelsin. Böylece o, semavat ehlinin, yüce makam sahiplerinin, Arş'ı taşıyanların ibadetinden nasibini almış olur.

Bu namaz sahibi için büyük bir rahmet olacaktır. O rahmet ki, Arş'ın altında bulunanlardan yerde bulunanlara kadar herkese dağıtılan en büyük şanstır.

Salih b. Muhammed'in rivayetine göre, Utaf b. Halid'den, o Harmele'den, o da Said b. el-Müseyyib'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Kim beş vakit namazı cemaatle kılsa yeri ve denizi ibadetle doldurmuş olur."³⁰³

Ebu Abdullah (Allah rahmet eylesin) şöyle demiştir: "Bizim düşüncemizde kul, Yüce Allah'ın Kur'an'da kendisi hakkında şu ifadeyi kullandığı kimsedir: 'Eğer size yasaklanan (günah)ların büyüklerinden kaçırırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere koyarız'"³⁰⁴

303 İsmâîl Hakkı, **Ruhu'l-Beyân**, 10/124.

304 en-Nisâ, 4/31.

Fadl b. Dukeyn'in, Abdurrahman b. Numan el-Ensârî'den, o İshak b. Sa'd b. Kab b. Ucra'dan, o babasından, o da Ka'b b. Ucra'dan rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) bir gün mescitte yedi kişiyle beraber oturlurken şöyle buyurmuştur:

"Meclisinizin sebebi nedir?" "Namazı bekliyoruz ya Rasulallah" dedik.

Bunun üzerine parmağını yere sürdü, başını kaldırdı ve şöyle buyurdu:

"Rabbimiz ne buyuruyor, biliyor musunuz?" "Allah ve Rasulü en iyi bilir" dedik.

Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Kim ki namazı vaktinde kılar ve erkânına riayet ederse, onun benim katımda ahdi vardır: Onu cennete koyacağım. Ama kim ki onu vaktinde kılmaz ve erkânını yerine getirmezse, onun benim yanımda herhangi bir sözü yoktur. Dilersem onu cennete koyarım, dilersem cehenneme koyarım."³⁰⁵

Muhammed b. Ebu Mutî'nin, Mervan b. Muaviye'den, o Sa'id'den, o Katade'den, o Hanzala el-Useydî'den rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim ki beş vakit namazı muhafaza eder; abdestini, rükûunu, secdelerini korursa, ona cehennem haram kılınır."³⁰⁶

Mufaddal b. Muhammed'in, Muhammed b. el-Musaffa el-Cümhî'den, o Bukye'den, o Duveyd b. Nâfî'den, o İbn Şihâb'dan, o Said b. el-Müseyyib'den rivayet ettiğine göre, Ebu Katâde b. Rub'î Rasulullah'ın (sav) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Şanı yüce olan Allah şöyle buyurmuştur: Senin ümmetine beş vakit namazı farz kıldım ve onları, vaktinde ve hakkını ve-

305 Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, 1/302.

306 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 30/288 (Hadis No: 18346).

rerek kılanları cennete koyacağımı kendi katımda vaad ettim. Namazları düzenli kılmayanlar için ise katımda böyle bir vaad yoktur.”³⁰⁷

NAMAZIN ALLAH NEZDİNDEKİ YERİ

Namazın Allah nezdindeki yeri ve göklerdeki değerine gelince:

Bize Dâvûd b. Hammad el-Kaysî, Ömer b. Said ed-Dimeşkî’den, o Said b. Abdülaziz’den, o Yezid b. Ebu Malik’ten, o ise Enes b. Malik’ten rivayet ettiğine göre, Enes şöyle buyurmuştur:

Rasulullah (sav) şöyle dedi: “Yedinci semaya çıkarıldım; baktım, orada İbrahim (as) var. Sonra Sidre-i Müntehe’ya kadar çıkarıldım. Bir bulut tabakası beni kapladı; tazimle Allah’a secdeye kapıldım. Bana şöyle denildi: ‘Ya Muhammed! Sana ve ümmetine, yerler ve gökler yaratıldığında 50 vakit namaz farz kıldım. Sen ve onlar onu ikame ediniz.’

Oradan ayrıldım ve İbrahim’in yanına geldim, bana herhangi bir şey demedi. Sonra altıncı semada bulunan Musa’nın yanına geldim ve bana şöyle sordu:

‘Sana ve ümmetine kaç vakit namaz farz kılındı?’

Durumu kendisine anlattım. Bana şöyle dedi: ‘Rabbine geri dön ve ondan hafifletmesini iste; ümmetin onu yapmayacaktır.’ Bunun üzerine Rabbime geri döndüm ve bana 10 vakit hafifletildi. Tekrar Musa’nın (as) yanına geldim, ona durumu anlattım ve bana:

‘Rabbine geri git ve daha da hafifletmesini dile.’ dedi.

Bu şekilde gidip gelmeye devam ettim ve beş vakite kadar hafifletildi ve bana şöyle denildi:

307 Ebû Dâvûd, “Salât”, 9.

'50'ye karşılık beş vakit.' Anladım ki o namaz, Rabbimden verilmiş bir azimettir. Bunun üzerine yine Musa'ya vardım ve bana yine:

'Rabbine geri dön ve daha da hafifletmesini iste, zira İsrailoğulları'na iki vakit farz kılınmıştı; onu bile yapmadılar.' dedi. Onun Rabbimden emir buyurulmuş bir azimet olduğunu öğrendikten sonra artık tekrar hafifletmesi için Rabbime geri dönmedim."³⁰⁸

Bize Harun b. Musa b. Ebu Alkame el-Ğazzî, Ebu Hamza'dan, o Yunus b. Yezid'den, o Zuhri'den, o ise Enes b. Malik'ten, bunu şu ifadeyle rivayet etmiştir:

"Ümmetime elli vakit farz kılındı. Ancak 'elliye karşılık beş vakit' denilinceye kadar geri gidildi ve hafifletildi."³⁰⁹

Ayrıca Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Sema'ya, kalem seslerini duyacak bir seviyeye kadar çıkarıldım. Bana o namaz beş vakittir ve elli vakite bedeldir; benim katımda artık söz değiştirilmez, denildi ve bunun üzerine geri döndüm."³¹⁰

Namaz, bu ümmete bu şariat dahilinde konulan ilk farzdır. Bu ümmetin mensupları kıyamet gününde yedi köprünün ilkinde ondan sorulacaklardır.

Rasulullah'tan (sav) bize gelen habere göre Yüce Allah: "Kulumun namazına bakınız" diyecektir. Eğer eksik çıkarsa "Nafilelerinden tamamlayınız." buyuracaktır.³¹¹

308 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 19/487, 488 (No. 12505).

309 Tirmizî, "Salât", 159.

310 Buhârî, "Salât", 1; Müslim, İmân, 259; Tirmizî, "Salât", 159.

311 bk. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 27/160 (Hadis No: 16614); Münzirî, **et-Tergîb ve't-Terhîb**, 1/241; Tirmizî, "Mevâkîf", 188. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, "Salât", 149.

Namaz, kulun efendisine arz ettiği özüdür. Allah onu bize farz kılmış ve vaktinde, şartlarına ve erkânına riayet ederek ifa etmemizi istemiştir.

Şöyle buyurmaktadır: “Namaz müminlere belli vakitlerde farz kılınmıştır.”³¹²

Namazın vakitlerini ise şu ayette belirlemiştir:

“Öyle ise akşama girdiğinizde, sabaha kavuştuğunuzda Allah’ı tesbih edin (namazı kılın).”³¹³

Ardından şöyle demiştir: “Gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde Allah’ı tesbih edin (namaz kılın).”³¹⁴

İbarede geçen ‘حين’ kelimesi, saatinde anlamındadır. Yani şöyle denmektedir: Akşam saatinde (güneşin batış saatidir) ve sabaha ulaştığınızda, yani sabah saatinde (fecd vaktidir).

‘Aşiyyen’ (gündüzün sonunda) ifadesi ise şöyle tarif edilebilir: Güneş, semadan en aşağı yere doğru inerken öyle bir noktaya ulaşmış olacak ki o anda eğer ayakta ve başını eğmeyip dik durursan Güneş’i gözlerinin hizasında görürsün. Gözlerin herhangi bir sakınma olmadan ona bakarsa onları görmez hale getirir. İşte bu vakit, ‘Aşiyyen’, yani ikinci vaktidir.

Öğle vakti ise, Güneş’in kubbenin tepe noktasına geldiği vaktir ki oradan aşağı doğru inmeye başlar.

Rasulullah’ın (sav) bu ayet indiğinde şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Bu, Allah’ın namaz vakitlerini farz kıldığı vaktir.”

Yatsı namazı ise şu ayetle farz kılınmıştır:

312 en-Nisâ, 4/103.

313 er-Rûm, 30/17.

314 er-Rûm, 30/18.

“Gündüzün, Güneş dönüp gece karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl.”³¹⁵

Dediler ki, bu ibarede geçen ‘ملوك’ kelimesi meyletmek, dönmek anlamındadır. Bu meyil iki defa olur: Bir defa zirveye doğru meyleder ve geri döner; bir defa da batışa doğru meyleder. Allah bu vakitlerde bize öğle ve akşam namazlarını kılmayı emretmiştir.

Sonra şöyle devam etmiştir: “إلى غسق الليل” (Gece karanlığı bastırıncaya kadar...)

Ğasek, akmak anlamındadır. Burada ise gecenin akarak tüm arzı doldurması demektir ki o vakit de yatsı vaktidir.

Başka bir ayette ise şöyle buyurmuştur: “Sabah namazından önce, öğleyn elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra...”³¹⁶

Namaz, kulun Rabbine kalbi ve bütün cesediyle yönelmesidir. Azaları temizlenir ve kıbleye döner, avret mahallini kapatarak ziynetini tamamlar. Eğer Rabbine bu şekilde yönelirse, Rabbi katında onun için verilmiş bir söz vardır ve bu onu cennete sokar. Bu söz daha önce vahiyde Allah tarafından ona şöyle verilmişti:

“(Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir.”³¹⁷

Kötülükler bu hasenatla giderilirse kişi cennete girer.

Başka bir ayette ise şöyle buyurmuştur: “Eğer size yasaklanan (günah)ların büyüklerinden kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz.”³¹⁸

315 el-İsra, 17/77.

316 en-Nûr, 24/58.

317 Hûd, 11/114.

318 en-Nisâ, 4/31.

Yani, beş vakit namazla. Kötülüklerin silinmesi ve yok edilmesi namazla olur. Kul, Rabbine yöneldiğinde orada önceden verilmiş bu sözü bulur.

Kişi abdest alarak, avret mahallini örterek ve kalbiyle kibleye dönerek bütün azalarıyla Allah’a yönelirse, bu hüküm olarak caiz olur fakat büyük bir noksanlık içerisinde olmuş olur. Bunun sadece hüküm olarak caiz olmasının iki büyük sebebi vardır: Birincisi nefsin vesveseleri, ikincisi ise şeytanın vesveseleri.

Nefis, şehvetleriyle; şeytan ise hile ve aldatmalarıyla onda vesvese oluşturur. Nefsi, kalbine galip gelen vesveseden kurtulamaz. Bu, nefsin kalpte oluşturduğu bir durumdur. Kalp, onun ve şeytanın vesveselerine kulak verir. Kalbe düşen, bu vesvesesini reddedip ondan uzaklaşmaktır; olması gereken duruma yönelmektir. Eğer bu iki vesveseyle mücadele etmeyi bırakırsa, onun bir mazereti olamaz; namazında gaflette kaldığı bölüm kendisine yazılmaz.

Bunu destekleyen hususlardan biri, Rasulullah’ın (sav) şu sözüdür:

“Şüphesiz ki bazen kişi namaz kılar, ancak kıldığı namazın onda biri, dokuzda biri, sekizde biri, yedide biri... yazılmaz. Bu durum bu şekilde sürer. Ta ki namazı tam olarak yazılincaya kadar.”³¹⁹

Namaz, kulun korkuyla Rabbine yaslanması, önünde zelil bir halde durması, ona dayanması, ona güvenmesi ve yalvararak bağışlanma dilemesidir.

Kalp, komutandır; azalar ise ona tâbi hizmetçilerdir. Bir kötülükten dolayı özür dilemek veya tebaası, hizmetçileri için bir iyiliğe nail olmak üzere Melik’in kapısına yönelen şu kişiye ne

319 Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 31/189 (Hadis No. 18894).

dersin! Bu kişi, Melik'in avlusuna yaklaştığında yönünü çevirerek onun tebaasına ve hizmetçilerine yönelir. Onun kullarından en aşağılık olanına giderek onunla meşgul olur. Melik'e yakarmayı, çekingenliği, gönlünü almayı, şefkat dilemeyi bırakıp adamlarına, Melik'in huzurunda bu işi kendisi için yapmalarını emreder. Bu tavrıyla ihanetlerin en büyüğünü işlemiş olmaz mı? Onu en aşırı şekilde aşağılamış olmaz mı? Bu durumda eğer ikramdan, iyilikten mahrum bırakılır, Melik ondan uzak durup yüz çevirirse ve ihtiyaçlarını karşılamazsa o, bunu hak etmiş olur.

Eğer bu kişi, bu dünyada kapıdan geride durduğu ve adamları ve hizmetçileriyle birlikte Melik'in huzurunda saygıyla durmadığı için uzak tutulup mahrum bırakılıyorsa, Rabbinin huzurunda azalarıyla durup aklıyla başka yerde bulunanın hali nice olur? Tabiatı, dünyanın çöplüklerine ve pisliklerine bulaşmıştır.

Kişi Allah'ın huzurunda durduğunda, işler gönülden, bu karanlığın içinden, nefsin söz ve vesvesecileriyle birlikte çıkar. Gönül, bu şehvetlerden arınır ve Allah'ın nuruyla aydınlanır. Allah'ın azameti onda tecelli ederse, kalp o zaman hâkimiyet kurar ve vesveseciler başını kaldırmaya cesaret edemez; aksine hızla ondan uzaklaşır ve nefsinin vesvesesi söner.

Günlük hayatımızda da görüyoruz ki, mutmain bir halde yürüyen bir kişi, yolda kendisi gibi biriyle karşılaştığında ondan hiç çekinmez ve aldırmaz. Emirin adamlarından miğferli biriyle karşılaştığında ise hemen hızla ortadan kaybolur ve yolu ona bırakır.

Gönül de bu durumdadır; aydınlandığında kalp hâkimiyet sağlar; artık vesveseci onun gönlünde yer bulup ona nasıl vesvese oluştursun? Veya vesvese artık oranın içine nasıl girsin? Zira kendisini saran korkudan dolayı şehvetleri sönüp gitmiştir.

NAMAZIN KABULÜNÜN İZAHI

Ebu Abdullah (Allah rahmet eylesin) şöyle dedi: Namazın kabul olması; kulun Allah’a yaraşır bir şekilde namaz kılmasıdır. Eğer amel, “layık” vasfına haiz ise o zaman makbul olur.

Namazın kabulü iki şekilde olur:

Birincisi: Kul namaz kılar, sair ibadetlerini yerine getirir ve kalbi sürekli bir şekilde zikirle Allah’a bağlıdır. İşte bu kulun amelleri, Cenâb-ı Allah’ın nazarına muhatap olması için O’na arz edilir. Allah, bu amellere baktığında onları kabul eder. İşte bu, Allah’a yakın olanların (mukarrebîn) amelidir.

İkincisi: Kul, adet üzere ve öneminin farkında olmadan ibadet niyetiyle amellerde bulunur, azaları da ibadetle meşgul görür; ancak kalbi Allah’ın zikrinden gâfildir. Namazdaki hali de bu durum üzeredir. Kulun bu haldeki namazı Allah’a arz edildiğinde, onun ilgi ve alakasına mazhar olmaz; ancak kıyamette kendisine tekrar arz edilmek üzere bir yerde muhafaza edilir. Bu durumda namazın kabulü hâlâ belirsiz haldedir. Kıyamet gününde tekrar Allah’a arz edildiğinde ise O, fazlıyla kulun namazından uygun gördüğü kadarıyla kabul eder. İşte orada namazın kabulü netlik kazanır.

Oysa Allah’a yakın olan (mukarreb)ın ameli, amel esnasında Allah’a arz edilir ve kabul görür. İşte, “kulun namazının amel esnasında kabul görmemesinin kıyamette de kabul görmeyeceği anlamına gelmeyeceğine” dair Allah Rasulü’nün (sav) sözünden maksat budur.

Ebu Abdullah şöyle dedi: İnsanlar namazda beş hal üzeredirler:

1. Bazıları namazı kılarken abdeste, vakitlerine ve ta’dil-i erkânına pek dikkat etmezler.
2. Bazıları namazı kılarken abdeste, vakitlerine ve ta’dil-i erkânına dikkat etmekle birlikte vesvese hususunda nefisleriyle mücadele etmezler.

3. Bazıları namazı kılariken abdeste, vakitlerine ve ta'dil-i erkânına dikkat eder, vesvese ve istekleri hususunda nefisleriyle mücadele ederler.

4. Bazıları namazı kılariken abdeste, vakitlerine ve ta'dil-i erkânına dikkat eder, bu sınırları muhafaza etme ve kurtuluş için kalbi Allah ile meşgul halledir.

5. Bazıları da vardır ki namazı kılariken abdeste, vakitlerine ve ta'dil-i erkânına dikkat eder, sınırları aşmamada bir gayret ve Rabbine karşı bir samimiyet ve hoşnutluk içerisinde dirler.

Bu durum şunu ifade ediyor: Kul namaza durduğu zaman Allah (cc) şöyle der:

"Aradaki perdeyi kaldırın."

Ona baktığında ise tekrar şöyle buyurur:

"Örtün."

Bizim nezdimizde bu, kulun kalbinin Allah'ın kendisine bakmasının ardından namaz, nefis veya günah türü bir şeyle O'nun dışında bir şeyle meşgul olması demektir.

İşte insanlar beş sınıf üzere dir:

- Birincisi, cezalandırılan;
- İkincisi, hesaba çekilen;
- Üçüncüsü, müsamaha edilen;
- Dördüncüsü, sevap kazanan;
- Beşincisi ise Allah'a yakın (mukarreb) olandır.

Hız. Peygamber'den gelen rivayette anlatılmak istenen buydu. O şöyle demıştır:

"Allah, namazı benim için bir sükunet, huzur ve göz aydınlığı (sevinç) kıldı.

Namaz, kim için bir sükunet, huzur ve hoşnutluk olmuşsa, bu onun yakalamış olduğu kurbiyyet (yakınlık) sayesinde. Çünkü kişi Allah’a kurbiyyeti esnasında O’nun iyiliği, şefkati ve merhametine mazhar olur.

Namaz kimin gözünün nuru (sevinci) olmuşsa o, sevaba ve kurtuluşa erişmiştir. Çünkü o, namazını hakkıyla zamanında eda etmiştir. İşte bu şekilde namaz dünyada onun gözünün nuru olmuş, ahirette de onun kurtuluşu olacaktır.

Sa’d b. Muaz (ra)’ın sözüne gelince, o şöyle demiştir: “Kalbim hiçbir zaman namazda onun dışında başka bir şeyle meşgul olmamıştır.”

Bu, onun dördüncü sınıfta yer aldığına delalet eder. Çünkü o, namazını ve namazla Allah’a yönelmeyi hiçbir zaman tefekkür etmekten geri durmadı.

Şüphesiz Allah’a yönelmiş olan kişiler namazlarıyla değil, kalplerinin namazlarıyla olan irtibatı sayesinde bunu başarmışlardır. Onlar özellikle kendisine bağlı olan mukarrebindir. Sâdıkların önünde O’na doğru yürürler. Sâdıklar ise yakîn üzere O’na yürümüşlerdir. Onlar namazlarında ve namaz dışında sadece O’nun celâline, azametini ve şânına ta’zimle meşguldürler.

Meczûplar (âşıklar), Allah’a yönelirken cezbe ve arınma ehli gibi tam bir bağlılık ve arınma halinde hareket ederler. Onlar namazlarında ve namaz dışında sadece O’nun celâline, azametini ve şânına ta’zimle meşguldürler. Onlar makam olarak Peygamberlerden sonra, sâdıklardan ise önce gelirler.

Mekî, Musa b. Ubeyde’den rivayet etmiştir. Musa şöyle demiştir:

Muhammed b. Amr b. Atâ, Sa’d’ın şöyle dediğini ifade etmiştir:

“Bende üç haslet vardır:

1. Namazı tamamlayana kadar nefsimle namaz dışında hiçbir şey konuşmadım.
2. Hz. Peygamber'in buyurduğu her sözünde sadık olduğunu gördüm.
3. İştirak ettiğim her cenazede nefsimle olan konuşmalarımın çoğu, sorgu melekleri ile cenaze arasında gerçekleşecek olan soru-cevaplardan ibaretti."

Mekki'nin, Yezid b. Harun'un rivayetleri birbirine yakındır. Mervan'ın rivayetinde ise şöyle denilmiştir:

"Sanki veda eden kişinin son namazıdır ve bu konuda bir umudu kalmamıştır."

İbn İshak'ın rivayeti, Sa'd'ın makamına daha uygun görülmektedir. Zira şöyle demiştir:

"Hiçbir şey beni O'ndan alıkoyup meşgul etmedi."

Bu ifade, diğer rivayetlerdeki benzeri ifadelerden daha üstündür. Çünkü şu sözdeki diğer bir özelliği de buna delalet etmektedir:

Onun, "Hz. Peygamber'den işittiğim her sözü sanki Allah'tan işitiyordum." ifadesi ile:

"Hz. Peygamber'in buyurduğu her sözün mutlaka doğru olduğunu bildim." ifadesi arasında büyük bir fark vardır.

Bu sözün sahibi; aradaki perdeyi kaldırmış, yorum ve anlamayı aşmış, her şeyiyle O'na sığınarak O'nunla bütünleşmiş bir hale gelmiştir.

İbn İshak'ın bu rivayeti esas alındığında, onun beşinci sınıfta yer aldığı görülmektedir ki onlar Allah'ın cezbesi ve gözetimindedir. Zühri'nin:

“Allah’ın elinden tuttuğu Peygamberler dışında kimsenin bu vasıfta olacağını düşünmüyordum.” sözü de bunu teyit etmektedir.Hz. Ömer’in (ra) “Ben namazımla meşgul iken komutanlarıma emreder, ordularımı gönderirim.” sözüne gelince; bu rivayet, Abdulvehhab b. Füleyh el-Mekkî, Mervan el-Fezârî, Asım el-Ahvel, Ebu Osman en-Nehdî ve Hz. Ömer tarikiyle bize nakledilmiştir.

Başka bir sözünde Hz. Ömer (ra) şöyle buyurmuştur:

“Ben namazla meşgul iken Bahreyn’deki cizye’yi hesaplıyorum.”

Bu ve buna benzer durumların Hz. Ömer’de (ra) bulunması, onun namazın hakkına tam riayet ettiğine bir delildir. Zira o, Müslümanların idaresinden sorumlu idi ve onların durumlarını düşünmek ona farz idi. Namazda bu tür işlerle meşgul olmak, Ömer’i (ra) Allah’ı düşünmekten alıkoymadığı gibi, maiyetindekilerle beraber onları düşünmek de onun bu ameline zarar vermiyordu.

Asıl ameline zarar gelecek kişi, Allah ile beraber hususi işlerine de namazında yer veren kişidir. Birincisi sır perdesini aralamış, basiret ve yakın üzere olup, hangi durumda olursa olsun Rabbiyle beraberdir. İkincisi ise basiretsizlik, gaflet ve şaşkınlık içinde olup kendi işleriyle meşgul olduğu için Allah ile arasına perde girmiştir.

Eğer kişinin namazına ondan olmayan bir şey girmişse, bu onun nefsinin dinlemesiyle oluşan bir vesvesedir. Böyle bir durum Hz. Ömer’den (ra) nasıl beklenilir ki? O, bu ümmetin ilham (muhaddes) kaynağıdır.

Abdulcebbar b. Alâ, İbn İclân, Ebu Seleme, Hz. Âişe (r.anhâ) yoluyla Hz. Peygamber’in (sav) şöyle dediğini bize nakleder: “Benden önceki ümmetlerde ilham sahibi (Muhaddesûn) olan-

lar vardı. Benim ümmetimden de biri olacaksa o da Ömer'dir."³²⁰

Muhaddes, peygamberlerin ardından gelir; kurbiyyet ve ilhamda neredeyse onlara yetişmiştir.

Muhaddes, Allah'ın nuruyla düşünüp bakar ve üç haslete sahiptir:

1. Feraset
2. İlham
3. İsabetli söz

Bu hasletlerin en üstünü olan söz, ani bir şekilde Allah tarafından rabbânî bir inayet ve sükunet içerisinde onun kalbine ilham edilir. Bu, bilinen vahiy yolu dışında bir yoldur. Allah'ın kalplere açtığı kapılar birbirinden çok ve farklı düzeydedir. Bu kapıların en üstünü hak eden kişi, yarın kendisiyle Allah arasında kimsenin olmadığı vesile derecesine kadar ulaşır. O kişinin Muhammed (sav) olmasını dileriz.

Bu durumu Allah'ın şu sözleri de teyit ediyor:

"Bizim uğrumuzda cihad edenlere, şüphesiz yollarımızı gösteririz."³²¹

"Bize ne oluyor ki Allah'a tevekkül etmeyelim? Bize doğru olan yolları O göstermiştir."³²²

İşte muhaddesin kalbi, O'nun inayeti ve rahmeti kapsamındadır. Onunla düşünür, onunla iştir, onunla görür, onunla konuşur, onunla yürür ve onunla atar.

320 Buhârî, "Fezâilu's-sahâbe", 6. Bu hadisi İmam Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel "Sizden önceki ümmetlerde muhaddes bazı insanlar vardı." ifadesiyle rivayet etmişlerdir.

321 el-Ankebût, 29/69.

322 İbrâhîm, 14/12.

Bu anlamda Allah Rasulü'nden (sav) gelen rivayetler bulunmaktadır. Bize bunu İsmail b. Nasr, Ebu Münzir el-Katî'î'den, o Abdulvahid b. Meymûn'dan, o Urve b. Zübeyr'den, o Âişe (r.an-hâ) tarikiyle Rasulullah'tan (sav) rivayet etmiştir.

Yine bize İbrahim, Müstemir el-Hüzeli el-Basrî'den, o Ebu Amir el-Akdî'den, o Urve'nin kölesi Abdulvahid b. Meymûn'dan, o Âişe'den (ra), o Rasulullah'tan (sav) Allah'a isnad edilen rivayetlerde Allah'ın şöyle dediği nakledilmektedir: "Kulumu sevince de (âdeta) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum."³²³

Ebu Abdullah (Allah rahmet eylesin) şöyle dedi: İşte muhaddeslerin durumu böyledir. Ömer (ra), bu hususta Rasulullah (sav) tarafından işaret edilen kişilerdendi.

Bu mevki ve kurbiyyette olan birisinin, namazında hem namazını hem de maiyetinde bulunan komutanlarını, ordu-sunu ve cizyesini hesap etmesi düşündürücü bir durum değildir. Çünkü bütün bunlar kendisine farz olan hususlardı. Bütün bunları düşünürken Rabbiyle birlikte hareket ediyordu; onunla düşünüyor, onunla tedbirini alıyor, onunla emrediyor, onunla terk ediyordu. Bunlar ondan bir şey eksiltmediği gibi, aksine onun faziletine ve şerefine değer katıyordu. Çünkü sebeplere tevessül etmeden eşyayı doğrudan Allah'tan almayı beklemek mümkün değildir.

Ömer'in (ra) bu konudaki tutumu, kuvvetlilerin tutumudur. Sa'd b. Muaz'ın tutumu ise zayıfların tutumuna girmektedir.

Beş vakit namazlarını eda ederken abdestlerine, vakitlerine, erkânına riayet eden salât ehli kişiler ve samimiyetle Allah'a yönelenler, nezdimizde ehl-i ahid kimseler olup, hesapsız bir şekilde ve öncelikli olarak cennete girerler. Bunlar iki gruptur:

323 bk. Buhârî, "Rikâk", 38.

1. Birinci gruptakiler, Allah için namaza dururlar ancak namazın erkân ve şartları gibi zahirini düşünmekten Allah'ı düşünmeyi ihmal ederler.
2. İkinci gruptakiler, Allah için namaza dururlar ve namazlarında zahirin ötesine geçerek hep Allah'ı düşünürler.

Bu sınıftakiler daha üstündür; diğerleri ise bunun ardından gelir.

Bunların dışında üçüncü bir grup daha vardır ki onlar mücâhede ehlidir. Mücâhede günahların temizlenmesi ve hataların silinmesi vardır. Namazların günahlara karşılık bulması için kulun bir mühlet beklemesine ihtiyaç vardır. Nihayetinde karşılık bulununca günahlar temizlenerek bu sınıftakiler yukarıda zikredilen iki sınıftan ardından cennete girerler.

Bu üç sınıfın dışındakiler ise, kaybeden zayi ehlinde olup Allah'ın azabı ve merhametine kalmışlardır.

Aşağıdaki rivayetler bu durumun teyididir:

Kim de abdestini güzel almaz, namazı vaktinde kılmaz, rükû, secde ve kıraatına riayet etmezse, namaz kendisine: 'Beni zayi ettiğin gibi Allah da seni zayi etsin!' der. Sonra siyah ve karanlık bir cisim olarak o namazla semâya çıkılır, kapılar kendisine kapatılır. Nihayetinde, Allah'ın dilediği yere gidip bir paçavra gibi dörülür ve sahibinin yüzüne çarpılır."³²⁴

Abdullah b. Amr'ın Rasûlullah'tan (sav) naklettiği rivayette görüldüğü üzere, kurtuluşa ermiş olan iki sınıf ehli, abdestlerini eksiksiz bir şekilde almaları, secdeye, rükûya, vakitlere ve sair şartlara tam riayet etmeleri sebebiyle bunu hak etmişlerdir.

Abdestte yıkanacak yerler bellidir. Aynı şekilde vaktin de bir başlangıcı ve bir sonu vardır. Namazı eda eden başında övgüye mazhar olup sonunda da yerilmemiştir. Elbette fazilet,

birincisindedir. Rükû ve secdenin de sınırları bellidir. O da, rükû ile secde arasının eşit bir şekilde ayrılmasıdır. Şöyle ki, her aza bulunması gereken yerde mutmain halde olmalıdır. Rükû ve secde ile iki secde arasında fasıla olmalıdır.

Namaz erkânının, kulun farklı hâl ve duygulara sahip olması üzerinde etkisi vardır. Mesela kıyamla emrolunduğunda, bu rükûnden istenen ve beklenen özel bir şey vardır. Rükûda bulunmakla emrolunduğunda, bu rükûnden istenen ve beklenen özel bir şey vardır. Secdeyle emrolunduğunda, bu rükûnden istenen ve beklenen özel bir şey vardır.

Şayet kul, abdestini güzelce almış, namaz vakitlerine tam riayet etmiş, her rüknün hakkını tam vermiş ve rükûnler arası geçişlerde iradesini istikrarlı bir şekilde sürdürmüşse, onun bu namazı Allah'a yakın olan mukarrebûn sınıfının namazları arasında yer alacaktır. İşte kendisine semânın kapıları açılan ve Rahmân'a iletilen, Mele-i A'lâ'da³²⁵ kıyamete kadar sahibinin kurtuluşuna dua ve niyazda bulunan namaz budur.

Bu, namazın erkânıyla ilgili olanın durumudur. Peki bu erkânla değil de onların sahibi olan Allah ile ilgilenenin durumu nasıl olur? Bu tür namaz hakkında ne düşünürsün? Acaba bu namazlar kıyamete kadar kaç katlanır?

Nitekim Rasûlullah'ın (sav) şu sözü de bu duruma önemli bir işaretir:

Rivayete göre, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına şöyle buyurdu: "Sizden biriniz her gün Uhud Dağı kadar sevap kazandıran bir amel işleyemez mi?"

Ashab-ı kiram hayretle: "Ey Allah'ın Resûlü, kim böyle bir şeyi yapabilir ki?" dediklerinde, Efendimiz (sav) şu cevabı verdi:

325 Genellikle seçkin meleklerin oluşturduğu yüce topluluk anlamı verilen bir Kur'an tabiri.

"Hepiniz yapabilirsiniz! 'Sübhânallâh', 'Lâ ilâhe illallâh', 'Elham-dülillâh' ve 'Allahu Ekber' demeniz, her biri Uhud Dağı'ndan daha büyüktür."³²⁶

Ameller, Allah'ın belirlediği hazinelerdedir. Amellerdeki niyetler, istekler ve kastedilenler Allah'ın takdirindedir. Herkesin niyet ve isteğinin Allah indinde kabul görmesi, kalbinin samimiyeti ölçüsündedir.³²⁷

Bu durum, okçuların durumu gibidir. Her okçu, okunu atarken bileğinin gücü, yayının kalitesi ve okunun sertliği ölçüsünde okunu atar. Nice ok vardır ki sahibi tarafından atılır ancak hedefe varmadan düşer veya varsa da gecikmeli varır. Eğer yolunda bir şey ile karşılaşır bir çıkış yolu bulamaz ve zorunlu olarak geri döner. Yine nice ok vardır ki, hem sert hem de yılmaz olup sahibi tarafından kuvvetle atılmıştır; karşısına kaya ve demir çıksa da varacağı yere varır.

Aynı şekilde, kalpler de sahip oldukları iman, yakîn, niyet ve isteklerdeki samimiyetleri ölçüsünde vuslata ererler. Şayet bu yolda bir zulmet (perdeleme) varsa, onu bertaraf edip aydınlığa çıkaracak bir nura ihtiyaç olur.

Nurlar arasında da dereceler vardır. Mesela:

- Aklın nuru ile kurbiyyet (Allah'a yakınlık) nuru,
- Kurbiyyet nuru ile Celâlî'nin nuru,
- Celâlî'nin nuru ile Vech'inin nuru arasında nice farklar vardır.

İşte kul, hangi nurdan nasibini almışsa, Allah'a kurbiyyeti o oranda olur.

326 Taberânî, **Mu'cemü'l-Kebîr**, 18/174.

327 Bu, namazların sadece tekbirle başlayan ve selamla biten zahiri haliyle görüldüğü üzere sözler ve fiillerden oluşan bir görev ameliyesi olmadığına delildir. Aksine namazın, kendisi için kılındığı kişiye kalbi bir bağlılık olduğunu göstermektedir. Namazın farz ibadetlerdeki rolü ve Allah'ın istediği şekilde eda edilmesinin sırrı burada gizlidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

SORULARLA NAMAZ İBADETİ¹

Namaz Nedir? Neden Namaz Kılmamız Gerekir?

Namaz, İslam dininin temel ibadetlerinden biridir. Günde beş defa; sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere belli vakitlerde ve bazı şartları yerine getirerek Allah'ın huzuruna çıkmayı ifade eden temel ve sürekli bir ibadettir.³²⁸ Kur'an'da belirtildiğine göre bu ibadet, Peygamberimizden önceki ümmetler için de farz kılınmıştır.³²⁹

Namaz şeklinde dilimize tercüme edilen "salât" kelimesi Arapçada "dua etmek, övmek ve yüceltmek" anlamlarına gelir. Namazın şekilsel şartlarından öte, bazı amaç ve hikmetleri vardır. Peygamberimiz namazı, "İslam dininin direği" olarak niteler.³³⁰ Binalardaki kolonların, sarsıntı ve depremlere karşı binayı koruması gibi, namaz da insanın kulluğunun her türlü saldırıya karşı en temel dayanağıdır.

Yine Peygamberimiz, namazdaki secde anının kulun dünyada Allah ile en yakın zamanı olduğunu söylerken,³³¹ Allah'a kul olma açısından namazın önemini vurgulamıştır.

Namaz, insanı Allah'ın rahmet ve merhamet sınırları içinde tutar. O'nun kulu olduğunu hatırlayarak namaza yönelen kimse, çok yüce bir varlık ile ilişkide olduğu bilincini koruduğu için nefsinin ve şeytanın isteklerine karşı dirençli olur. Allah'ın yüceliğini ve büyüklüğünü hissederek namaza durup, O'nunla bağlantılı olduğumuzu düşünerek yardım istediğimizde, kendimizi her türlü kötülükten alıkoymayı ve bulaştığımız kötülüklerden temizlenip arınmayı hedeflemiş oluruz.

328 Tâhâ, 20/14.

329 el-Bakara, 2/83; Yûnus, 10/87; Hûd, 11/87; İbrâhîm, 14/37; Meryem, 19/31.

330 Tirmizî, "İmân", 8; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 36/345 (Hadis No. 22016).

331 Müslim, "Salât", 215; Nesâî, "Tatbîk", 78

Rabbimiz, “Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile benden yardım isteyin...”³³² ayetiyle, namazın kulun karşılaştığı zorluklarda onu dirençli kılan bir ibadet olduğuna vurgu yapmıştır. Çünkü namaz, gün içinde en az beş kere Allah’ı hatırlatan ve O’na kul olma bilincini hissettiren sürekli ve önemli bir ibadettir.

Günün beş farklı zaman dilimine yayılan namaz, kulun kendi isteği ve irade gücü ile günlük hayatını planlamasına olanak sağlar. Kul, namaz kılarak bireysel ibadetini yaparken Allah’a karşı kulluk görevini yerine getirdiği gibi, planlı ve doğru işlerle donatılmış bir hayatı hedeflediğinde, namazın öğrettiği disiplin ile aynı zamanda hem kendine hem de topluma karşı insanlık görevini yerine getirmiş olur.

Zira günümüzde “zamanı yönetmek”, etkili ve başarılı insanların en temel özelliklerinden biri kabul edilmekte, planlı ve disiplinli olmanın başarıyı beraberinde getirdiği bilinmektedir.

Namaz Kılmayan Dinden Çıkar mı?

İnanma ihtiyacı insanın temel ihtiyaçlarından biridir. İnanmak, yüce ve kutsal olan Rabbimiz ile bağlantı kurmayı ve her an O’nunla iletişimde olmayı ifade eder. Kul olmanın özü, kulluk bilincini kaybetmeden Rabbimizle ilişkimizi, O’nun istediği şekilde canlı tutmaktır. Kur’an’da belirtildiği üzere Allah, insanları kulluk/ibadet etmeleri için yaratmıştır.³³³

Ayetlerde geçen “ibadet” kavramı, en genel anlamıyla hayatın her yönüne yansıyan bir tavır olarak kul olma bilincini ifade ederken, dar anlamıyla yaratıcı ile yine yaratıcının belirlediği birtakım fiillerle bağlantı kurmak demektir.

Ameller imanın bir parçası değildir. İbadetlerin varlığını inkâr etmemekle birlikte, sadece inanan ama ibadetlerini yerine ge-

332 el-Bakara, 2/153.

333 ez-Zâriyât, 51/56.

tirmeyen insana kâfir denemez. Kişi iman esaslarını inkâr et-medikçe, amel eksikliğinden dolayı dinden çıkmaz. Dolayısıyla namaz kılmayan kimse günahkârdır, Allah'ın emirlerini yerine getirmeyen biridir fakat İslam dairesi içindedir. Allah dilerse onu affeder, dilerse cezalandırır.

İbadetler inancın bir parçası olmamakla birlikte, inancın meyvesi, insana Allah'ın kulu olduğunu hatırlatan fiillerdir. İnsan ancak ibadetleriyle iman ettiği yaratıcısına bağlılığını gösterebilir. İmân, ibadetlere ısrarlı bir şekilde devam etmekle kuvvetlenirken insan ibadetleriyle Allah'a yakınlaşır ve imanının gücünü hisseder.

Namaz, Allah'a kul olma bilinci ile O'ndan yardım dileyerek varlığımızın sahibine şükranlarımızı sunmaktır. Bu itibarla namazın sadece şekil şartlarını yerine getirmekle yetinmemeliyiz. Çünkü namazın özü kalbin Allah'ı anmasıdır. Namazı huşu ile kılmalı, yani Allah'ı görmesek de O'nun bizi gördüğünü bilerek Rabbimizin huzurunda durmalıyız. Bizi kötülüklerden alıkoyması, yaptığımız hata ve günahların kirlerinden temizlemesi için kıldığımız namazlarda bu hissiyatı korumalıyız.

Kur'an'da namaz kılarken ciddiyetsizlik içinde olanların ağır bir üslupla eleştirildiğini görürüz.³³⁴

Namaz İnsanı Nasıl Kötülüklerden Alıkoyar? Namaz Kıldığı Hâlde Kötülük Yapan Kişilerin Durumu Nasıl Açıklanır?

Kur'an-ı Kerim'in Ankebût sûresinin 45. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı özenle kıl. Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder. Allah'ı anmak her şeyden önemlidir. Allah yaptıklarınızı bilir."³³⁵

334 el-Mâûn, 107/4-5.

335 el-Ankebût, 29/45.

Namaz, Allah ile kurulan çok önemli bir bağıdır. Namazın, birbiri ardınca gelen farklı zamanlarda günde beş vakit olarak kılındığını düşündüğümüzde, Allah ile kurulan kesintisiz irtibat sayesinde O'nun emir ve yasaklarını hatırlayan mümin, günlük hayatında dikkatli davranma ihtiyacı hisseder ki Rabbinin karşısına çıkmak ve O'ndan istemek için yüzü olsun.

Elbette bu korumayı sağlayan namaz, şartlarıyla, rükünleriyle ve Allah'ın huzurunda bulunduğu bilinciyle dosdoğru kılınan namazdır. Gösteriş için ya da bir an önce atılmak istenen bir yük gibi baştan savma kılınan namaz, kulu kötülüklerden alıkoyan bir namaz olamaz. Namaz kıldığı hâlde kötülük yapan kişilerin kıldıkları namazın niteliğinde sorun vardır. Bilinçli ve dosdoğru bir şekilde kılınmadığı için sahibini kötülükten alıyacak kaliteye ulaşmamıştır.

Düzenli Namaz Kılmakta Zorlanan Kişi Namaz Alışkanlığını Nasıl Kazanır?

Namazların bilinçli olarak aksatılması, namazın ne kadar önemli bir ibadet olduğunun tam olarak anlaşılmamasından kaynaklanır. Bu problemin aşılması için öncelikle namazın hayatımız için olmazsa olmaz bir ibadet olduğu bilincinin zihne yerleştirilmesi gerekir.

Düzenli olarak kılınması kararlı bir irade eğitimi gerektirir. Müslüman bir insan bu süreci kolaylaştırmak için öncelikle Allah'tan yardım isteyerek kesin bir kararlılık ortaya koymalıdır. "İçime öyle bir ilham gelsin ki namazlarımı hep düzenli kılalım." gibi bir beklenti içerisinde bulunup da gevşeklik göstermek, arzu edilen neticeyi vermez.

Namaz kılmada kararlı bir tutum sergilemenin yanı sıra birtakım tedbirler alınarak namazların aksatılmadan kılınması kolaylaştırılabilir. Bunun için;

- Allah'ın kudreti, insanların yaratılış amacı ve ahiret hakkındaki bilgiyi ve imanı güçlendirmek,
- Allah'tan yardım istemek,
- Namazın dünya ve ahiretteki faydalarını düşünmek,
- Terk edildiği takdirde kaybedilecek şeylerin büyüklüğü üzerinde durmak,
- Günlük hayatı namaza göre düzenlemek,
- Ev dışında da namaz kılmayı kolaylaştıracak tedbirler almak (abdestli bulunmak, namaza uygun kıyafetlerin giyilmesi vb.),
- Günahlardan uzak durarak kalbin meşgul olmasını önlemek,
- Namaz kılan insanlarla beraber bulunmak gibi yöntemler etkili olabilir.

Namazda Huşu Nasıl Sağlanır? Namaz Kılarken Başka Şeylerin Zihni Meşgul Etmesi Nasıl Engellenir?

Namazda huşunun yakalanabilmesi, kişinin kimin huzurunda olduğunun farkında olup olmamasıyla mümkündür. Huşunun gerçekleşebilmesi için namazın sadece Allah'ın rızasını kazanmak için kılınması, yani ihlas şarttır. Dünyevi birtakım faydalar elde etmek ya da gösteriş amacıyla kılınan namazların huşu içerisinde kılınabilmesi mümkün değildir.

Ancak Allah'ın huzurunda olduğunun idrakinde bulunan bir mümin, namazını huşu ile kılabilir. Bunun için;

- Namazın şartlarına ve rükünlerine dikkat ederek kılınması,
- Namazın, dünyada Allah'a yaklaşmanın son noktası olduğunun idrak edilmesi,
- Kılınan namazın "son namaz" olabileceğinin düşünülmesi huşuyu yakalamaya yardımcı olur.

Namaza başlamadan önce açlık, susuzluk, uyku gibi fizyo-

lojik ihtiyaçların yeterli derecede karşılanması gerekir ki zihin bunlarla meşgul olup huşuya mani olmasın. Namaz kılınacak ortamda dikkati dağıtacak nesne ve seslerin bulunmaması da yoğunlaşmayı kolaylaştırır.

Şeytanın, insanı namazdan alıkoymak için, bunu başarmadığı takdirde de namazın sevabını en aza indirmek için elinden geleni yaptığı unutulmamalıdır. Bu sebeple namaza başlamadan önce “Eûzü besmele” çekmek ve namaz haricindeki her düşüncüyü bir tarafa bırakmak çok önemlidir.

Ayrıca, namazda okunan dua ve sûrelerin anlamlarını bilmek ve bunlar üzerinde düşünmek de odaklanmayı kolaylaştırır. Alınan tüm tedbirlere rağmen namazla ilgisi olmayan düşünceler akla ve kalbe geldiğinde, bunun farkına varır varmaz tekrar namaza odaklanılmalıdır.

Namazın Çeşitleri Nelerdir?

Dinî hükmü açısından namazlar; farz, vacip ve nafil olmak üzere üçe ayrılır.

Farz Namazlar: Ayni ve kifai olmak üzere iki çeşittir.

- **Ayni farz:** Her mükellefin ayrı ayrı yapmakla yükümlü olduğu farz namazlardır. Beş vakit namaz ve cuma namazı bu gruba girer.
- **Kifai farz:** Bazı mükelleflerin yapmasıyla diğerlerinden sorumluluğun kalktığı farz namazdır. Cenaze namazı buna örnektir.

Vacip Namazlar: Vacip olması kişinin iradesine bağlı olup olmama açısından ikiye ayrılır.

- **Li-aynihî vacip:** Vacip olması kişinin iradesine bağlı olmayan namazlardır. Vitir namazı ve bayram namazları bu gruba girer.
- **Li-gayrihî vacip:** Vacip olması kişinin iradesine bağlı olan namazlardır. Adak namazı ve bozulan nafil namazın kazası buna örnektir.

Nafile Namazlar: Revâtib ve regâib olmak üzere ikiye ayrılır.

- **Revâtib namazlar:** Beş vakit namazla birlikte düzenli olarak kılınan sünnet namazları ve Ramazan ayında kılınan teravih namazıdır.
- **Regâib namazlar:** Teheccüd namazı, kuşluk (duhâ) namazı, istihâre namazı, yağmur duası, husuf namazı, tahiyetü'l-mescid, tövbe namazı, evvâbîn namazı, tesbih namazı, ihrama giriş namazıdır.

Namazların Rekât Sayısı ve Kılınma Şekilleri Neye Göre Belirlenmiştir?

Kur'an'da daha önceki peygamberlere de namazın emredildiği ifade edilmektedir. Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa namaz kılınmış ve namazı emretmişlerdir.³³⁶ Dinimiz İslam'da da namaz açık bir şekilde emredilmiştir.³³⁷ Peygamberimiz (sav) namaz kılmış, namazın nasıl kılınacağını Müslümanlara bizzat öğretmiştir.

Kur'an'da emredilen ibadetlerin uygulama esasları ya doğrudan ayetlerle bildirilmiştir ya da Peygamberimizin uygulaması ile belirgin hâle gelmiştir. İbadetlerin nasıl uygulanacağı, akıl yürütmeye bilinecek bir husus değildir. Kur'an, namazın belirli vakitlerde eda edilecek bir ibadet olduğunu; kıyam, kırat, rükû, secde gibi unsurlarının olduğunu bildirmiştir.³³⁸

Ancak namazın nasıl kılınacağı, rekât sayıları, beş vakit namazın her birinin zamanı, namazda okunacak sûreler, dualar, tesbihler ve daha pek çok husus Peygamberimizin uygulaması ile sabit olmuştur. Peygamberimiz, kendisinin kıldığı namazın örnek alınmasını istemiştir.³³⁹

336 Tâhâ, 20/14; el-Enbiyâ, 21/73; Meryem, 19/31.

337 el-Bakara, 2/43, 45, 110.

338 en-Nisâ, 4/103; el-Mâide, 5/55; el-Furkân, 25/64; el-İnsân, 76/26.

339 Buhârî, "Ezân", 18; "Edeb", 27.

Unutulmamalıdır ki namaz, günde beş kere tekrarlanan bir ibadettir. Peygamberimiz risaleti boyunca Müslümanların arasında namaz kılmış, kıldırılmış ve namaz ile ilgili bilgileri etrafındakilere öğretmek için yıllarca çaba göstermiştir. Dolayısıyla Kur'an'da emredilen namazın nasıl kılınacağı ile ilgili genel hüküm ve şartlar Kur'an'la, bunlara ilişkin ayrıntılar ise Peygamberimizin sünneti ile belirlenmiştir.

Namazların Geçerli Olması İçin Nelere Dikkat Edilmelidir?

Namazın geçerli olması için belirli şartlara uymak gerekir. Kitaplarda bu şartlar "namazın dışındaki farzlar (şartlar)" ve "namazın içindeki farzlar (rükünler)" şeklinde iki başlık altında anlatılır.

Namazın Dışındaki Farzlar (Şartlar):

- **Hadesten taharet:** Abdestsiz olarak namaz kılınmaz. Eğer gusül abdesti almamız gereken bir durum varsa gusül abdesti alınması gerekir.
- **Necasetten taharet:** Dinen necis sayılan maddelerin namaz kılınacak yerde, bedenimizde veya elbisemizde bulunmaması gerekir. Kan, dışkı, sarhoşluk veren alkol gibi maddeler buna örnektir.
- **Setr-i avret:** Avret sayılan yerlerin örtülmesi demektir. Erkekler için göbük ve diz kapağı arası; kadınlar için el, yüz ve ayaklar dışındaki tüm vücudun örtülmesi gerekir.
- **İstikbâl-i kible:** Namaz kılarken Kâbe'nin bulunduğı yöne dönülmesi gerekir.
- **Vakit:** Namazın kendi vaktinde kılınması şarttır. Vakti girmeden kılınan namaz geçersizdir.
- **Niyet:** Hangi namazın kılınacağını bilmek ve bunu kalben istemek gerekir. Dille söylenmesi ise güzeldir.

Bu altı madde, namazın geçerli olması için namaza başlamadan önce uyulması gereken farz olan şartlardır.

Namazın İçindeki Farzlar (Rükünleri):

- **İftitah tekbiri:** "Allâhüekber" diyerek namaza başlanır.
- **Kıyam:** Ayakta durmak demektir. Ayakta durmaya gücü yeten kişinin kıyam hâlinde olması farzdır.
- **Kıraat:** Namazda Kur'an'dan asgari miktarda ayet okunması gerekir. Bu okuma Arapça olmalıdır.
- **Rükû:** Eller dizlere konularak öne eğilir.
- **Secde:** Alın, burun, eller, dizler ve ayak parmakları yere konularak iki defa secde yapılır.
- **Ka'de-i ahire:** Son oturuşta, tahiyat duasını okuyacak kadar oturmak gerekir.

Bir namazın geçerli olabilmesi için bu şartlara uyularak kılınması gerekir.

Namazda Örtülmesi Gereken Bir Yeri Açılan Kişinin Namazı Bozulur mu?

Gerek tek başına gerekse cemaatle kılınan namaz esnasında örtülmesi gereken bir organ, kişinin iradesi dışında açılır ve hemen örtülürse namaz bozulmaz. Eğer açılan yer bir organın dörtte biri oranına ulaşmış ve bir rükün eda edilecek (Sübhâ-nellâhi'l-azîm diyecek) kadar açık kalmış ise namaz bozulur. Kendi iradesi ile bilerek açacak olursa, namaz fâsit olur.³⁴⁰

Günlük Hayatımda Tesettürlü Değilim ama Namaz Kılıyor ve Kur'an Okuyorum. Yaptığım İbadetler Kabul Olur mu?

Tesettür Allah'ın bir emri, namaz da bir başka emridir. Allah'ın emirlerinden birini veya birkaçını terk etmek, diğer emir-

340 <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/177/namazda-ortulmesi-gereken-bir-yeri-acilan-kisinin-namazi-bozulur-mu> (Son Erişim: 01.08.2025).

leri yerine getirmeye engel değildir. Dolayısıyla tesettürlü olmayan hanımlar da namaz kılmalıdır. Şartları ve rükunleriyle namazı olması gerektiği şekilde kıldıkları takdirde, namaz yükümlülüğü kendilerinden düşer ve Allah'ın izniyle ibadet sevabını da alırlar.

Namazların düzenli ve dosdoğru kılınması, kişiyi günahlardan uzaklaştıracığından, zaman içinde tesettüre girmeye karar verme konusunda da yardımcı olabilir. Cennete veya cehenneme gitmek, insanın günah ve sevaplarının toplamıyla, söz ve fiillerinin Allah'ın rızasına uygun oluşuyla ilgilidir. Sevabı günahından çok olan ve Rabbin rızasını kazananların yeri, Allah'ın buyurduğu üzere, cennettir.

Kadınlar Başı Açıkken Namaz Kılabilir mi?

Ergenlik çağına ulaşmış bir kadının, mahremi olmayan erkeklerin yanında olduğu gibi namaz kılarken de vücudunun dinen örtülmesi gereken yerlerinin tamamını örtmesi gerekir. Baş da örtülmesi gereken yerlerdendir. Hz. Âişe'den rivâyet edilen bir hadiste Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah, ergenlik çağına ulaşmış kadının başörtüsüz kıldığı namazını kabul etmez."³⁴¹ Ayrıca Hz. Peygamber'in (sav) eşlerinin evlerinde namaz kılarken başlarını örttüklerini, kendisinin de başı açık namaz kılan genç kızları uyardığını ve bülüğa eren kadınların başlarını örterek namazlarını kılmaları gerektiğini bildiren hadisler vardır.³⁴² Hz. Peygamber (sav) zamanından günümüze kadarki uygulama da böyledir.³⁴³

341 Ebû Dâvûd, "Salât", 85; Tirmizî, "Salât", 160.

342 Ebû Dâvûd, "Salât", 87.

343 bk. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/143/kadinlar-baslari-acik-olarak-namaz-kilabilirler-mi> (Son Erişim: 01.08.2025)

Kadınlar Pantolonla veya Çorapsız Namaz Kılabilir mi?

İslam dini tesettürü emretmekle birlikte, örtünmenin şekli konusunda ayrıntıya girmemiş, bunu örf'e bırakmıştır. Kadınların namazda el, yüz ve ayakları dışında kalan bütün bedenleri avrettir.³⁴⁴ Dolayısıyla vücut hatlarını belli etmeyen ve teni göstermeyen kıyafetlerle namaz kılmaları gerekir. Buna göre dar ve şeffaf olmayan pantolonla bayanların namaz kılmalarında bir sakınca yoktur. Ancak vücut hatlarını ortaya çıkaran dar pantolonla namaz kılmak mekruhtur. Diğer taraftan altını gösterecek şeffaflıkta bir elbise ile namaz kılmak ise caiz değildir.³⁴⁵

Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre, namazda topuklardan yukarısı açık olmamak şartıyla çıplak ayakla namaz kılınabilir. Diğer mezheplere göre ise ayaklar da örtülmesi gereken yerlere dâhildir ve çıplak ayakla namaz kılınmaz.³⁴⁶

Pijamayla Namaz Kılınır mı?

Namaz, Allah ile buluşma olduğundan, namaz kılarken hem temiz hem de şık ve güzel kıyafetlerin tercih edilmesi gerekir. Pejmurde, özensiz kıyafetlerle namaz kılınması, namazın önemsenmediği izlenimi verir.

Bu nedenle pijama veya benzeri yatak kıyafetleriyle namaz kılmak uygun değildir. Bununla birlikte, adaba uygun olmasa da setr-i avret şartlarını taşıyan pijamayla kılınan namaz sahih olur.

344 Mevsili, **el-İhtiyar**, 1/6.

345 İbn Nüceym, **Bahru'r-raik**, 1/283.

346 <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/1032/kadinlar-pantolon-ile-namaz-kilabilirler-mi> (Son Erişim: 01.08.2025); <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/170/kadinlar-ciplak-ayakla-namaz-kilabilirler-mi> (Son Erişim: 01.08.2025).

Üzerinde İnsan veya Hayvan Resimleri Olan Kıyafetlerle Namaz Kılınır mı?

Üzerinde insan, hayvan gibi canlı varlıkların resimlerinin bulunduğu kıyafetle namaz kılmak mekruhtur. Uygun olan, böyle bir kıyafetle namaza başlamamaktır. Ancak böyle bir kıyafetle kılınan namaz geçerlidir, yeniden kılınması gerekmez.

Bakıldığında hemen fark edilmeyecek kadar küçük resimlerin olduğu kıyafetlerde ise bir sakınca yoktur.³⁴⁷

Parfümün Değdiği Elbise ile Namaz Kılınır mı?

Alkollü maddelerin içilmesi haramdır; ancak temizlik amacıyla kullanımları caizdir. Bu ürünler sürüldükten sonra, namaz kılmadan önce bu bölgelerin yıkanması gerekmez.³⁴⁸

Dolayısıyla parfümün değdiği elbise ile namaz kılmak caizdir.

Abdest Aldıktan Sonra Oje, Ruj vb. Sürerek Namaz Kılınabilir mi?

Gusül veya abdest alırken, yıkanması gereken organların kuru yer kalmayacak şekilde yıkanması gerekir. Aksi hâlde gusül veya abdest geçerli olmaz. Dolayısıyla, gusledecek veya abdest alacak kimsenin bedeninde veya abdest organlarında suyun deriye ulaşmasına engel olacak bir madde bulunmamalıdır. Ancak mesleğini icra ederken tırnaklarına boya yapışan boyacı veya tırnaklarının arasına çamur girip de çıkartamayan çiftçi ve benzeri meslek sahipleri bundan müstesnadır.

Bu kimseler için cilde yapışan ve tırnak aralarında kalan hamur, mum, zamk, boya vb. şeyler abdest ve gusle engel olmaz. Fakat isteğe bağlı olarak vücuda sürülen ya da yapıştırılan ve

347 Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, **Fetvalar**, 144, 145.

348 Ayrıntılı bilgi için bk. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/67/alkol-iceren-maddelerin-temizlikte-kullanilmasi-caiz-midir> (Son Erişim: 15.07.2025)

suyun bedenle temasına engel olan boya, oje, ruj gibi maddeler, bu ruhsatın dışındadır. Böyle maddeler suyun bedenle temasına engel olursa abdest ve gusle de engel olurlar. Bunların abdest veya gusülden önce giderilmesi gerekir. Saça sürülen jöle ise bir tabaka oluşturmadığından abdest ve gusle engel olmaz.³⁴⁹

Odamızda Bulunan Fotoğraflar Namaz Kılmamıza Engel midir?

Hız. Peygamber (sav)'in "Melekler, içerisinde köpek ve resim/ heykel bulunan eve girmezler"³⁵⁰ hadisi, aslında tapınma veya tazim amacı güden fotoğraf, resim ve heykellere yöneliktir. Tapınma maksadı olmayan, genel adaba aykırı olmayan canlı tasvirleri bulundurmamak caizdir; ancak bu resimlerin namaz kılınan alanda dikkat dağıtacak şekilde yer alması huşû'yu zedeleyerek mekruh olur. Silik biçimde halı veya sergide yer alan tasvirler namaza engel teşkil etmez; fakat doğrudan bu görüntülere secde etmek mekruhtur.³⁵¹

İstediğimiz Her Yerde Namaz Kılabilir miyiz? Bulunduğumuz Yerde Mescid, Cami vb. Namaz Kılmaya Uygun Bir Yer Yoksa Ne Yapmalıyız?

Namaz kılmak için mutlaka camide olmak gerekmez. Namaz, namaz kılmanın mümkün olduğu her yerde kılınabilir. Resûlullah (sav), "Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı. Onun için ümmetimden namaz vaktine kavuşan herkes bulunduğu mekânda namazını kılversin" buyurmuştur.³⁵²

349 <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/43/boya-oje-ruj-ve-jole-gibi-maddeler-abdest-ve-gusle-engel-olur-mu> (Son Erişim: 01.08.2025).

350 Buhari, "Libas", 88; Ebu Davûd, "Libas", 47.

351 <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/1034/icinde-resim-bulunan-evde-namaz-kilinir-mi> (Son Erişim: 01.08.2025).

352 Buhârî, "Salât", 56; Müslim, "Mesâcid", 3.

Kendisi de namaz vakti girdiğinde her nerede bulunursa bulunsun orada namazını kılmıştır. Hatta yolculuk esnasında nafile namazlarını devesinin üzerinde olduğu hâlde kılmıştır.³⁵³

Her yerde namaz kılmak mümkünse de namaz kılacağımız yerin temiz olmasına ve başlanan namazın bitirilebileceği şekilde müsait olmasına dikkat edilmelidir.

Tuvalet İhtiyacı Varken Namaz Kılınır mı?

Namaz, Allah'ın huzurunda durmak ve O'nunla bir çeşit sohbet etmektir. Namazda hem beden dilimizle hem de çeşitli tesbihlerle Rabbimize olan saygımızı, sevgimizi, verdiği nimetler için şükrumüzü dile getirir, O'nun yüceliğini hissederek yine O'ndan yardım dileriz.

Namazdayken bu bilinci koruyabilmek için dikkatimizi dağıtan şeyleri önceden gidermek ve hazır bir şekilde namaza başlamak en güzeli olur. Vakit müsaitse, aç olan kişinin önce yemek yemesi tavsiye edilmiştir. Bu, namazdayken huşumunun bozulmaması içindir.

Tuvalete sıkışık olmak, namaza gerekli özenin gösterilmesine ve amacına uygun olarak kılınmasına engel olacağından, bu şekilde namaz kılmak mekruh görülmüştür. Ancak abdest alma veya vakit bakımından imkân yoksa, böyle bir durumda bu şekilde namaz kılınmasında sakınca yoktur.

Çalışma Şartları veya Ders Saatleri Uymadığı İçin Sadece Farzları Kılıp Sünnetleri Terk Etmek Uygun mudur?

Farz namazların öncesinde ve sonrasında kılınan revâtib sünnetler, müekked ve gayrimüekked sünnetler olmak üzere iki kısımdır. Müekked sünnet, Hz. Peygamber'in (sav) sürekli kıl-

353 Buhârî, "Taksîru's-Salât", 1097; Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali**, s. 110.

diğı fakat bağlayıcı olmadığını göstermek amacıyla bazen terk ettiği; gayrimüekked sünnet ise bazen kıldığı, bazen de terk ettiği sünnet demektir. Gayrimüekked sünnetlere müstehap da denilmektedir. Müekked sünnetleri mazeret olmadan terk etmek doğru değildir. Mazeretsiz terk edilmeleri, 'isâet' yani yanlış ve kusurlu bir davranış olur; ancak azap gerektirmez. Gayri müekked sünnetler ise mazeret olmadan da bazen terk edilebilirler.³⁵⁴

Mesai Saatleri İçerisinde Namaz Kılmak İçin İşverenden İzin İstemek Gerekir mi? İzin Verilmediği Takdirde Namaz Kılmak Kul Hakkına Girer mi?

Namaz, Allah'ın kesin olarak farz kıldığı ibadetlerden biridir. Bir Müslüman'ın namazlarını vaktinde kılması da en doğal hakkıdır. İşverenlerin de bu hakka saygı göstermesi gerekir.

Din ve vicdan özgürlüğünün bir boyutu da ibadet hakkıdır. İnanç özgürlüğünün devamı olarak, bir dine inanan kimse, o dinin gereklerini yerine getirebilme hakkına da sahiptir. Bu hakkı suistimal etmeden kılınan namazda kul hakkı ihlal edilmiş olmaz.³⁵⁵

İş Yerinde veya Okulda Namaz Kılmaya Müsaade Edilmiyorsa Ne Yapmak Gerekir?

Namaz, İslam'ın kelime-i şehadeyi takiben en mühim ibadeti olup Kur'ân-ı Kerîm'de "Onları ne bir ticaret, ne bir alış-ve-riş... Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyabilir."³⁵⁶ buyrulmuştur; Hz. Peygamber (sav)

354 <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/209/vakit-namazlarinin-farzlariyla-birlikte-kilinan-sunnnetleri-terk-etmenin-sakincasi-var-midir> (Son Erişim: 01.08.2025).

355 <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/389/mesai-icerisinde-kilinan-vakit-namazindan-dolayi-kul-hakki-cignenmis-olur-mu> (Son Erişim: 01.08.2025).

356 en-Nûr, 24/37.

de imanin esaslarını sayarken namazı kelime-i şehadeden hemen sonra zikretmiştir.³⁵⁷ Hiçbir meslek faaliyeti, ticaret ya da yolculuk bahanesiyle farz beş vakit ve Cuma namazı terk edilemez. Din ve vicdan özgürlüğü gereğince işverenin ya da okul yönetiminin, namaz kılmak isteyen çalışan veya öğrencilere makul süre ve uygun bir mekân tahsis etmesi; ibadeti bahane ederek çalışma düzenini kötüye kullanmamak ise kulların sorumluluğudur. Bu hak tanınmadığında, alternatif bir iş veya okul aramak elzemdır; başka imkân kalmadığında ise öğle-i-kindî veya akşam-yatsı namazları, cem ve fasıla usulüyle birleştirilerek zamanında kılınabilir. Böylece farz namazlar hiçbir surette geri bırakılmamış olur.³⁵⁸

Namaz Kılanamayacak Durumlar Var mıdır?

Namazın farzlarından biri de hadesten (gusül veya abdestin olmaması) temizlenmektir. Gusül gerektiren durumlar; kadınların hayız (âdet) ve nifas (lohusalık) hâli ile eşlerin cinsel münasebetinden doğan cünüplük hâlidir.

Kadınlar, âdet ve lohusalık günleri bitip gusül abdesti almadıkça; eşler de cünüplük hâli sebebiyle gusül abdesti almadıkça namaz kılamazlar.

Namaza Hazırlık Nasıl Yapılır?

Namaza hazırlık maddi ve manevi olmak üzere iki şekilde yapılır:

- **Maddi hazırlık:** Abdest almak, gerekirse gusül abdesti almak, beden, elbise ve namaz kılınacak yeri temizlemek, namaz vaktinin girmesini beklemek ve örtünme şartlarını yeri-

357 Buhârî, “İmân”, 2; Müslim, “İmân”, 7.

358 bk. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/1026/is-yerinde-namaz-kilmak-icin-kendisine-izin-verilmeyen-isci-veya-memur-ne-yapmalidir> (Son Erişim: 01.08.2025).

ne getirmektir. Bu hazırlıklar aynı zamanda kişinin psikolojik olarak namaza hazır hâle gelmesine yardımcı olur.

- **Manevi hazırlık:** Zihni namaz dışındaki düşüncelerden arındırmak, tevbe ve istiğfar etmek, Allah'ın huzurunda bulunma bilinciyle konsantre olmaktır.

Ezan ve Kamet Nedir? İçindeki Cümlelerin Anlamları Nedir?

Ezan, farz namazların vaktinin girdiğini bildiren ve inananları namaza davet eden çağrıdır. Kamet ise, farz namazların kılınmaya başlanacağını duyurmak için okunan ezan sözleridir.

Ezanın Sözleri ve Anlamları:

- *Allâhü Ekber* (Allah en büyüktür.) – 4 defa
- *Eşhedü en lâ ilâhe illallâh* (Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim.) – 2 defa
- *Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah* (Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim.) – 2 defa
- *Hayye ale's-salâh* (Haydi namaza!) – 2 defa
- *Hayye ale'l-felâh* (Haydi kurtuluşa!) – 2 defa
- *Allâhü Ekber* (Allah en büyüktür.) – 2 defa
- *Lâ ilâhe illallâh* (Allah'tan başka ilah yoktur.) – 1 defa

Sadece sabah ezanında, *Hayye ale'l-felâh* cümlesinden sonra iki defa *Es-salâtü hayrun mine'n-nevm* (Namaz uykudan hayırlıdır) cümlesi eklenir.

Kamet Sözleri:

Kamet sözleri, ezan sözlerinin aynısıdır. Ancak *Hayye ale'l-felâh* cümlesinden sonra iki defa *Kad kâmeti's-salâh* (Namaz başladı) cümlesi eklenir. Sabah ezanındaki ilave kamette okunmaz.

Ezan Okunurken Nasıl Davranmalıyız?

Namaz kılın ya da kılmasın, her Müslüman ezanı duyduğu andan itibaren edele dinlemeli ve müezzinin sözlerini tekrar etmelidir. Bu, ezana saygı ve hürmetin göstergesidir.

Ezanı dinleyen kişi, müezzinin sözlerini ondan sonra aynı şekilde tekrar eder. Sadece “Hayye ale’s-salâh” ve “Hayye ale’l-felâh” cümlelerinde “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” (Allah’tan başka güç ve kuvvet yoktur) denir. Sabah ezanında ise “es-Salâtü hayrun mine’n-nevm” cümlesine karşılık olarak “Sadakte ve berirte” (Doğru ve haklı söyledin) denir.³⁵⁹

Ezan bittikten sonra, Hz. Peygamber’in öğrettiği ve şefaati-ne vesile olacağını haber verdiği şu dua okunur:

“Allâhümme rabbe hâzihi’d-da’veti’t-tâmme ve’s-salâti’l-kâime âti Muhammeden el-vesîlete ve’l-fazîlete ve’b’ashû makâmen mahmûdeni’llezî vaadteh.”

(Anlamı: Ey bu mükemmel davetin ve daimi çağrının Rabbi olan Allah’ım! Muhammed’e sana yaklaştıracı vesileyi ihsan et, onu faziletlerle donat. Onu, Kur’an-ı Kerim’de vaad ettiğin övgü makamına yücelt.)³⁶⁰

Gün İçinde Namaz Kılınamayacak Zamanlar Var mıdır?

Bazı vakitlerde bir kısım ibadetlerin yapılması yasaklanmıştır. Bu vakitlere kerâhet vakitleri denilir. Ukbe b. Âmir el-Cühenî’den şöyle nakledilmiştir: “Resûlullah (sav) bize üç vakitte namaz kılmayı veya ölülerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren (bir veya iki mızrak boyu) yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik oluşundan (batıya) yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar.”³⁶¹

359 Abdurrahman Çetin, “Ezân”, TDV İslam Ansiklopedisi, 12/37.

360 Buhârî, “Ezân”, 8.

361 Müslim, “Salâtü’l-müsâfirîn”, 293; bkz. Ebû Dâvûd, “Tatavvu’”, 10.

Güneş doğarken ve tam tepede iken namaz kılınmaz. Güneşin batmasından önceki kerâhet vaktinde, sadece o günün ikindi namazının farzı kılınabilir. Fakat mazeretsiz olarak ikindi namazını bu vakte kadar geciktirmek mekruhtur.

Bu vakitlerin başlama ve bitiş zamanları mutedil bölgeler itibarıyla şöyledir:

- Güneşin doğmasından itibaren, 40-50 dakika sonrasına kadar,
- Güneşin, tam tepede bulunduğu vakit (Öğle vaktinin girmesine yaklaşık 10 dakika kalmasından öğle vaktinin girmesine kadar),
- Güneş batmazdan önce, gözleri kamaştırmaz hâle gelmesinden, batmasına kadar olan vakit (Güneşin batmasına 40-50 dakika kalmasından itibaren akşam namazı vakti girinceye kadar olan zaman).³⁶²

Bu sayılan kerâhet vakitlerinde kaza namazı, vitir gibi vacip namaz kılınmadığı gibi kerâhet vaktinden önce hazırlanmış bulunan cenazenin namazı da kılınmaz. Bu vakitlerde hazırlanmış cenazenin namazı ise kılınabilir. Daha önce okunmuş bir secde âyetinden dolayı "tilâvet secdesi" yapılamaz. Ancak kerâhet vaktinde okunan secde âyetinin secdesi, daha sonraya bırakmak efdal olsa da bu vakitte yapılabilir.

Bunların dışında şu vakitlerde de sadece nâfile namaz kılmak mekruhtur:

- Sabah namazının sünneti hariç olmak üzere imsak vakti girdikten sonra, güneş doğuncaya kadar olan sürede,
- İkinci namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya kadar olan sürede,
- Akşam namazı vakti girdiğinde farz kılınmadan önce,

- Cuma günü hatibin minbere çıkmasından sonra.³⁶³

Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle nakledilmiştir: “Resûlullah'ı (sav) şöyle derken işittim: Sabah (namazı kılındık)tan sonra, güneş yükselinceye kadar başka namaz yoktur. İkinci (namazın)dan sonra, güneş batıncaya kadar başka namaz yoktur.”³⁶⁴

Şâfiî mezhebine göre ise güneşin doğuşu, tam tepede oluşu ve batışı zamanında sadece nâfile namaz kılmak mekruhtur. Ancak bu vakitlerde farz namazlar, kaza namazları, revâtib sünnetler, tahiyetü'l-mescid gibi sebepli namazlar kılınabilir. Ayrıca ikindiden sonra güneşin sararasından batışına kadar nâfile namaz kılmak tenzihen mekruhtur.³⁶⁵

Bir Vaktin Namazı Kılınırken Sonraki Vaktin Ezanı Okunursa Ne Yapılır?

Sabah ve cuma namazı dışında namaz kılarken vaktin çıkmasının o namazı bozmayacağı konusunda âlimler görüş birliği içindedir. Sabah namazında ise güneş doğarken namaz kılmayı nehy eden hadislere dayanan İmam Ebû Hanîfe, güneşin doğmasının kılınmakta olan namazı bozacağını söylemiştir. Bunun yanında İmam Ebû Yûsuf ve Muhammed son oturuşta teşehhüd miktarı oturulmuşsa namazın bozulmayacağını ifade etmişlerdir.³⁶⁶

Diğer mezhepler ise Hz. Peygamber'in (sav) sabah namazının bir rek'atı kılındıktan sonra güneş doğar veya ikinci namazının bir rek'atı kılındıktan sonra güneş batarsa o namazın

363 Merğînânî, **el-Hidâye**, 1/269-271.

364 Buhârî, “Mevâkîtü's-salât”, 31; Müslim, “Salâtü'l-müsâfirîn”, 288.

365 bk. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/195/mekruh-vakitler-hangileridir-hangi-vakitlerde-kaza-ve-hangi-vakitlerde-nafile-namaz-kilinmaz> (Son Erişim: 08.01.2025).

366 Kâsânî, **Bedâî'**, 1/122-124; İbnü'l-Hümâm, **Fethü'l-kadîr**, 1/386.

tamamlanacağını ve geçerli olacağını bildiren hadisine³⁶⁷ dayanarak namaz kılarken vaktin çıkmasının o namazı bozmayaacağını belirtmişlerdir.³⁶⁸ Buna göre sabah namazında ihtilaf bulunmakla birlikte bir vaktin namazı kılınırken diğer vaktin girmesi ile kılınmakta olan namaz bozulmaz.³⁶⁹

Sabah Namazı İmsak Girdikten Hemen Sonra Kılınabilir mi?

Sabah namazı vakti, ikinci fecrin (tan yerinin ağarması) doğuşuyla başlar ve güneş doğuncaya dek devam eder. Fecr-i sâdıkın belirginleşmesi, oruç yasaklarının (imsak) başlangıcı olduğu gibi, sabah namazının da ilk kılınma anıdır. Hanefî âlimler, bazı rivayetlere dayanarak namazı güneş yükselmeye yakın (isfar vaktinde) kılmayı müstehab görmüş; Peygamber Efendimiz de bu şekilde kılınmasını tavsiye etmiştir. Cebrâil'in, iki ayrı günde hem fecrin ağarması hem de güneş doğmadan önce sabah namazını kıldırıp "Namaz vakti bu iki an arasındadır" demesi ise vaktin güneş doğumuna kadar kesintisiz sürdüğünü teyit eder.³⁷⁰

Sabah Namazının İlk Sünnetini Evde Kılıp Sonra Camiye Gitmenin Hükmü Nedir?

Peygamberimiz, farz namazların cemaatle kılınmasını tavsiye etmiş ve cemaatle kılınan namazın yalnız kılınan namazdan yirmi yedi kat daha faziletli olduğunu belirtmiştir.³⁷¹

367 Buhârî, "Mevâkitü's-salât", 28.

368 İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-müctehid**, 1/102-103; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, 1/273.

369 <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/136/kilinmakta-olan-namaz-henuz-tamamlanmadan-once-vakit-cikarsa-bu-namaz-bozulur-mu> (Son Erişim: 01.08.2025).

370 <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/131/sabah-namaz-imsak-vaktinin-girmesiyle-kilinabilir-mi> (Son Erişim: 15.07.2025)

371 Buhârî, "Ezân", 30; Müslim, "Mesâcid", 249.

Farz namazların sünnetleri ve nafilâ namazların evde kılınması tavsiye edilir. Peygamberimiz, çoğunlukla sünnet ve nafilâleri evde kılmış ve bunun daha uygun olduğunu söylemiştir.³⁷²

Evde kılınan namazlar, evin bereket ve rahmet kazanmasına vesile olur. Ayrıca evde nafilâ ve sünnet kılınması, gösterişe engel olmak açısından da tavsiye edilmiştir.

Günümüzde camilerin uzak olması veya işe yetişme gibi gerekçelerle sünnet namazların camide kılınması yerleşik bir uygulamadır ve sakıncası yoktur. Ancak zaman zaman evde de sünnet ve nafilâ kılınarak, evin ibadet atmosferinden nasiplenmesine dikkat edilmelidir.³⁷³

Sabah Namazının Farzından Sonra Kaza Namazı Kılınır mı?

Bir namazın vakti girdikten sonra öncelikle o vaktin namazını kılmak daha uygun olmakla birlikte, o vaktin namazını kaçırmaya tehlikesi olmadığı sürece, öncesinde kaza namazı kılınabilir. Buna binaen sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra güneşin doğmasına henüz vakit varsa bu arada kaza namazı kılınabilir. Fecrin doğuşundan sonra sabah namazının iki rek'at sünneti dışında sünnet ve nafilâ namaz kılınmaz. Çünkü Hz. Peygamber (sav), namaza olan düşkünlüğüne rağmen fecrin doğuşundan itibaren sabah namazının iki rek'at sünneti dışında namaz kılmamıştır.³⁷⁴

Hz. Peygamber'in (sav) sabah namazından sonra güneş bir mızrak boyu oluncaya kadar, ikindi namazından sonra ise gü-

372 Buhârî, "Ezân", 81; Müslim, "Müsâfirîn", 213.

373 Ayrıntılı bilgi için bk. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/384/vakit-namazlarinin-sunneti-ile-farzi-arasinda-baska-bir-seyle-mesgul-olmanin-sakincasi-var-midir> (Son erişim: 01.08.2025); <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/210/nafilâ-namazlari-camide-mi-yoksa-evde-mi-kilmak-daha-faziletlidir> (Son Erişim: 01.08.2025).

374 Mevsilî, **el-İhtiyâr**, 1/40.

neş batıncaya kadar nâfile namaz kılmayı yasakladığı rivâyet sebebiyle³⁷⁵ sabah namazını kıldıktan sonra nâfile namaz kılmanın mekruh olduğu kabul edilmiştir.³⁷⁶

Akşam Namazını Yatsı Vaktine Kadar Kılmak Mümkün mü? İlk Yarım Saat İçinde Kılmak Zorunlu mu?

Akşam namazının vakti, güneş battıktan sonra başlar ve yatsı vakti girene kadar devam eder. Dolayısıyla akşam namazı bu süre içerisinde kılınabilir.

Bununla birlikte, akşam namazını ilk fırsatta kılmak daha faziletlidir. Peygamberimiz, en faziletli amelin vaktinde kılınan namaz olduğunu belirtmiştir.³⁷⁷

Namazın ilk vakitlerinde Allah'ın rızası, son vakitlerinde ise rahmet ve affı söz konusudur.³⁷⁸ Bu nedenle namazı ilk vaktinde kılmak daha uygundur.

Gün İçinde Kılmadığımız Namazları Akşam Topluca Kılabilir miyiz?

Namazları vaktinde kılmamak, geçerli mazeret olmadan kazaya bırakmak büyük günahdır. İş yoğunluğu veya başka sebeplerle namazın kazaya bırakılması caiz değildir.

Buna rağmen kişi namazlarını vaktinde kılamamışsa, mutlaka kaza etmelidir. Ancak bu sadece namaz borcunun ödemesidir. Namazı kasıtlı ertelemenin vebalinden kurtulmak için ayrıca tövbe etmek gerekir.³⁷⁹

375 bk. Buhârî, "Mevâkîtu's-salât", 30; Ebû Dâvûd, "Tatavvu'", 10.

376 Merğînânî, **el-Hidâye**, 1/42. Ayrıtlı bilgi için bk. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/196/imsak-vakti-ile-gunesin-dogusu-arasinda-sabah-namazinin-sunneti-disinda-kaza-veya-nafile-namaz-kilmak-caiz-midir> (Son Erişim: 01.08.2025).

377 Müslim, "Îmân", 139; Buhârî, "Edeb", 1.

378 Tirmizî, "Salât", 13

379 Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, **Fetvalar**, 148-149.

Vakitlerin Oluşmadığı Yerlerde Namazlar Nasıl Kılınır?

Dünyanın şekli sebebiyle bazı bölgelerde beş vakit namazın her birinin vakti oluşmamaktadır. Özellikle kutuplarda altı ay gece, altı ay gündüz sürmektedir. Bu durumda, bu bölgelerde yaşayan Müslümanların namaz vakitlerini düzenlemeleri gerekir.

Namazın farz kılınmasının sebebi, Kur'an'daki namaz emridir. Bu sebeple vakitlerin oluşmadığı bölgelerde yaşayan Müslümanlar da namaz kılmakla yükümlüdür. Bu kimseler, namazların vakitlerini, namaz vakitleri tam olarak oluşan kendilerine en yakın bölgeye göre belirlerler.

Kutuplarda yaşayanlar da aynı şekilde hareket eder. Bugün kutuplarda her ne kadar gece veya gündüz uzun sürse de bir gün 24 saat kabul edilerek günlük yaşam devam etmektedir. Bu sebeple namazlar, en yakın bölgenin namaz vakitleri esas alınarak kılınmalıdır.

Namazda Dua ve Sureleri Okurken Kendi Sesimizi Duymamız Gerekir mi?

Konuşma yetisi olan bir kişinin dua ve sûreleri, dilini ve dudaklarını kıpırdatmadan, ses çıkarmadan sadece zihninden geçirerek okuması geçerli değildir. Bu şekilde kılınan namazda, kıraat rüknü yerine getirilmiş sayılmaz.

Kişinin namaz kılarken kendi duyabileceği şekilde, fısıltı halinde, harfleri yerlerinden çıkartarak, fakat çevresindekileri rahatsız etmeyecek bir sesle dua ve sûreleri okuması gerekir.

Namaz Kılarken Surelerin Türkçe Tercümesi Okunabilir mi?

Namazda Kur'an'dan en az üç kısa ayet veya bir uzun ayet okumak farzdır. Müzzemmil sûresi 20. ayette, "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun" buyrulmuş, Hz. Peygamber (sav) de bütün namazlarında Kur'an okumuştur.

Kur'an'ın Arapça olarak indirildiği, Şuarâ sûresi 192-195. ayetlerde açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla namazda farz olan kıraat, Arapça olarak yapılmalıdır. Bu, kitap, sünnet ve ümmetin icma ile sabittir.

Kur'an lafzı ve manasıyla Allah kelmamıdır; tercüme ise mütercimin sözüdür. Sure ve ayetlerin anlamlarını bilmek, namazın daha bilinçli kılınmasını sağlasa da, namaz kılarken sûrelerin tercümesinin okunması caiz değildir.

İslam evrensel bir din olduğu için Müslümanların ortak bir dile ihtiyacı vardır. Bu ortak dil Kur'an'ın dili olan Arapçadır. Namazdaki ibadet dilinin Arapça olması, Müslümanlar arasındaki birliğin göstergelerindendir.

Namazda Sureleri Kur'an'a Bakarak Okumak Uygun mudur?

Namazda dua ve sûrelerin ezberden okunması esastır. Ancak Kur'an'a bakarak okumanın namazı bozup bozmayacağı konusunda farklı görüşler vardır. Ebû Hanîfe, bu durumda namazın bozulacağını söylerken, Ebû Yûsuf ve Muhammed, mekruh olsa da namazın geçerli olacağını belirtirler.

Buna göre, yeni Müslüman olan veya namaz kılmayı yeni öğrenen kimseler, ezberleri yerleşene kadar Kur'an'a bakarak namaz kılabilirler. Ancak sürekli olarak bu şekilde namaz kılmak doğru değildir.

Sureleri veya Ayetleri Hatalı Okumak Namazı Bozar mı?

Namazda Kur'an'dan bir bölüm okumak farzdır. Bu farzın geçerli olması için Kur'an'ın doğru okunması gerekir.

- Kur'an, kasten ve bilerek, manası değişecek derecede yanlış okunursa, namaz bozulur.
- Hata ile veya unutarak yanlış okunursa:

- o Kelime harekelerinde yapılan yanlışlıklarda, mana değişse dahi namaz bozulmaz.
- o Durak yerlerinde yapılan yanlışlıklarda, namaz bozulmaz.
- o Bir harf yerine başka bir harf okunursa, eğer manası değişmez ve Kur'an'da o kelimenin benzeri varsa namaz bozulmaz.
- o Harf değişimiyle mana değişir ve Kur'an'da o kelimenin benzeri yoksa namaz bozulur.

Namaz esnasında az veya çok ayet atlamak namazı bozamaz. Ancak kıraatte, namazı bozacak düzeyde hata yapılırsa ve kişi geri dönüp hatasını düzeltirse, namaz geçerli olur.

Namazda Sureleri Kur'an'daki Sıralarına Göre Okumak Gerekir mi?

Namazda sûre ve ayetlerin Kur'an'daki sıraya göre okunması uygundur. Okunacak sûrelerin sıraları biliniyorsa, Kur'an sırasına göre okumak yerinde olur.

Örneğin, bir rekâta bir sûre okuyan kimse, sonraki rekâta o sûrenin ardından gelen sûreyi okumalıdır. Eğer aradaki sûreler atlanacaksa, en az iki sûre atlanarak okumak uygundur.

Aynı rekâta iki sûre okunacaksa, ikinci sûre ya doğrudan ilk sûrenin ardından gelen sûre olmalı veya iki sûre atlanarak devam edilmelidir.

Sure ve ayetlerin Kur'an sırasına uymak güzel olmakla birlikte, sırayı terk ederek okumak namazı bozmadır ve yeniden kılmayı gerektirmez.

Mescid-i Haram'da Namaz Kılarken Kıyam Hâlinde Nereye Bakılmalıdır?

Peygamberimiz namazda kıyam hâlindeyken secde edeceği yere bakardı. Bu nedenle gerek başka bir yerde gerek Mescid-i Haram'da namaz kılan kimse secde edeceği yere bakmalıdır.

Ancak Mescid-i Haram'da namaz kılan kişi eğer karşısında Kâbe'yi görüyorsa, bakışlarını oraya yöneltebilir. Kâbe'nin görülmediği durumlarda ise ayakta dururken secde edilen yere, rükûda iken ayak parmaklarına bakmak uygundur.

Namaz Kıldıktan Sonra Tesbih Çekmek Zorunlu mudur?

Namazlardan sonra tesbih çekmek, Rabbimizi anmak ve sevap kazanmak için bir vesiledir. Bu nedenle tesbih zorunlu değil, tavsiye edilen bir ibadettir.³⁸⁰

Ancak Rabbimizi her zaman ve her yerde (uygun olmayan mekân ve vakitler dışında) zikretmeli ve tesbih etmeliyiz. Nitekim Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Bir kimse gün içinde yüz defa 'Sübhânallâhi ve bi-hamdihî' derse, deniz köpüğü kadar da olsa günahları affolunur."³⁸¹

Maddi imkânları sebebiyle zekât, sadaka, kurban gibi ibadetlere güç yetiremeyen Sahâbenin üzüntüsü karşısında, Peygamberimiz (sav) şöyle tavsiyede bulunmuştur:

Bazı fakir Müslümanlar Peygamberimizin yanına gelip: "Zenginler en yüksek dereceleri ve kalıcı nimeti kazandılar. Çünkü onlar bizim gibi namaz kılıyor, oruç tutuyor, ayrıca malları sayesinde haccediyor, umre yapıyor, cihat ediyor ve sadaka veriyorlar" dediler.

380 Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, **Fetvalar**, 167.

381 Müslim, "Zikir", 28.

Bunun üzerine Peygamberimiz şöyle buyurdu: “Size öyle bir şey öğreteceğim ki siz onu yaptığınızda, sizi geçenlere yetiştirecek, arkanızdan gelenler size yetişemeyecek. Benzerini yapanlar dışında, ümmetin en hayırlıları olacaksınız: Her namazdan sonra otuz üçer defa ‘Sübhânallâh’, ‘Elhamdülillâh’ ve ‘Allâhü ekber’ deyiniz.”³⁸²

Namazı Cemaatle Kılmak Neden Önemlidir?

Namazın farz kılınmasıyla birlikte Peygamberimiz, günde beş vakit farz namazı cemaatle kılmış ve Müslümanları da cemaatle kılmaya teşvik etmiştir. Sağlık durumu elvermediği zamanlarda dahi imam tayin ederek cemaatle kılmaya özen göstermiştir.

Peygamberimiz, cemaatle kılınan bir vakit namazın, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha faziletli olduğunu müjdelemiştir.³⁸³ Cemaate devam edilmediğinde ise üzüntüsünü dile getirmiştir.³⁸⁴

Cemaatle kılınan namaz, dinimizin güçlü ve birlik içinde bir İslam toplumu hedeflediğinin göstergesidir. Bu hedefe ulaşmanın en etkili yollarından biri cemaatle namazdır.

Cemaatle namaz, inananlar arasında birlik ve beraberliği, ümmet bilincini pekiştirir. Günümüzde yaygın olan bireysellik, yabancılaşma ve yalnızlığa karşı cemaatle namaz en güçlü panzehirdir. Ayrıca Müslümanların birbirinden haberdar olması, görüşmesi, kaynaşması ve yardımlaşmasına da vesile olur.

382 Buhârî, “Ezân”, 155; Müslim, “Mesâcid”, 142.

383 Buhârî, “Ezân”, 30; Müslim, “Mesâcid”, 249.

384 Buhârî, “Ezân”, 29.

Hangi Namazlar Cemaatle Kılınabilir?

Günde beş vakit kılınan farz namazlar, cuma namazı ve bayram namazları cemaatle kılınan namazlardır.

Nafile namazlar ise cemaatle kılınmaz; tek başına kılınması daha faziletlidir. Bunun tek istisnası teravih namazıdır. Peygamber Efendimiz teravih namazını birkaç defa cemaate kıldırılmış, Hz. Ömer (ra) döneminden itibaren ise İslam dünyasında teravih cemaatle kılınmaya başlanmıştır.

Cemaatle Namaz Kılarken Nelere Dikkat Etmeliyiz?

Cemaatle namaz, imama uyarak kılınır. Cemaat, imamın arkasında durur. Cemaat sayısı tek kişi ise imamın sağında durmak uygundur.

İmama uyan kimsenin, imamın kıldıracağı namazı kılması gerekir. Örneğin, imam öğle namazının farzını kıldırırken, cemaatin farklı bir namaz için imama uyması uygun değildir. İmamın namazı bozulursa cemaatin de namazı bozulur. İmamın bunu bildirmesi, hem imamın hem de cemaatin namazı tekrar kılması gerekir.

İmama uyan kimse, rükû ve secde gibi bölümleri imamdan önce yapamaz. İmam eğildiğinde eğilir, doğrulduğunda doğrulur. Namazda sûre ve ayetleri sadece imam okur, cemaat susar ve dinler. İmam Fatiha'yı bitirince cemaat "âmin" der. Zikir ve tesbihleri ise cemaat kendi söyler.

Cemaat rükûda üç kere "Sübhâne rabbiye'l-azîm", secdede üç kere "Sübhâne rabbiye'l-a'lâ" dedikten sonra imam başını kaldırırsa, cemaat tamamlamayı beklemeden kalkar. İlk oturuşta tahiyatı bitirmeden imam kalkarsa, cemaat de kalkar. Son oturuşta tahiyatı bitirmeden imam selam verirse, cemaat tahiyatı bitirdikten sonra selam verir. Tahiyatı bitirmiş, sadece salavat ve dualar kalmışsa imamlarla birlikte selam verebilir.

Cami İçerisinde Nelere Dikkat Etmeliyiz?

Camiler, Rabbimizin evleri ve herkese açık ortak kullanım alanlarıdır. Camilerin Allah’a saygımızı ve sevgimizi gösterdiği-miz özel mekânlar olduğunun bilincinde olmalıyız.

Camilerde sesimizi ve hareketlerimizi, ibadet eden diğer insanları rahatsız etmeyecek şekilde ayarlamalı, başkalarının ibadetlerine engel olmamalıyız. Camilerin temiz tutulmasına özen göstermeli, eğer ibadet dışında kalınıyorsa hassas davranılmalıdır.

Kur’an okurken ses tonunu, diğer insanların ibadetlerine engel olmayacak şekilde ayarlamalı; yemek yenmesi gerekirse kırıntı ve yiyecek artığı dökülmemesine dikkat edilmelidir.

Çocuklarımızın cami ile tanışması için onları camiye götürmeli; çocuklarını camiye getiren insanlara karşı anlayışlı ve hoşgörülü olmalıyız.

İmama Uyan Kimse Nasıl Niyet Eder?

Niyet etmek, namazın şartlarından biridir. Namaz kılmak için kibleye dönen kimsenin; hangi vaktin namazını, farz, vacip veya nafile namazlardan hangisini kıldığını ve cemaatle kılıyorsa imama uyduğunu kalbinden geçirmesi gerekir.

Önemli olan bu niyetin kalben yapılmasıdır. Dil ile söylenmesi güzel olmakla birlikte şart değildir.

Örneğin, öğle namazının farzını imama uyarak kılmak isteyen bir kimse kalbinden şöyle geçirir: “Niyet ettim Allah’ım senin rızanı kazanmak için bugünkü öğle namazının farzını kılmaya ve imama uymaya.” İsterse bunu dil ile de söyleyebilir.

İmamı Görmeden Hoparlörden Gelen Sese Uyarak Namaz Kılınır mı?

Cemaatle kılınan namazlarda kişinin imam ile ya hakikaten ya da hükmen aynı mekânda olması gerekir.

Hakikaten aynı mekân, cemaatin imamı bizzat görmesi ve duymasıdır. Hükmen aynı mekân ise çok katlı binalarda veya geniş alanlarda hoparlör veya müezzinin tebliği ile sağlanır.

İmam görülmese de ses bağlantısı kesilmediği sürece, hoparlör veya müezzin aracılığıyla imamın yönlendirmeleri takip edilerek imama uyulabilir. Ses bağlantısı kesilirse cemaatin namazı bozulur.

Kadınlar Namazda Neden Arka Safta Yer Alır, Erkek ve Kadınlar Neden Yan Yana Durmaz?

Cemaatle namaz kılınırken, imamın arkasında önce erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra da kadınlar saf tutar. Bu düzen, Peygamberimizin öğrettiği ve uyguladığı bir düzendir.³⁸⁵

Kadınların arka safta yer alması, onların daha rahat etmeleri ve giriş-çıkış kolaylığı sağlaması açısından uygundur. Sonuçta herkes Allah'ın huzurundadır.

Bir Erkeğin Kadını Namaz Kılarken Görmesinin Hükmü Nedir?

Bir erkeğin, bir kadını namaz kılarken görmesi, kadının namazına zarar vermez. Namazı bozan hâller veya mekruhlar arasında böyle bir durum yoktur.

Ancak kadınların mümkünse korunaklı ve erkeklerin görmeyeceği bir yerde namaz kılmaları, ibadetin ruhuna daha uygundur. Cemaatle namazda kadınların erkeklerin arkasında saf tutması da bu sebeptir.

385 Müslim, "Salât", 132; Ebû Dâvûd, "Salât", 99; Nesâî, "İmâmet", 33; İbn Mâce, "İkâmet", 52.

Cemaatle Kılınan Namazlarda Fatiha'nın Ardından "Âmin" Demek Doğru mudur?

"Âmin", Yüce Allah'ın kabul etmesi temennisiyle duanın sonunda söylenen bir sözdür. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"İmam Fatiha'yı tamamlayıp âmin dedikten sonra siz de âmin deyiniz. Kimin âmin demesi meleklerin âmin deyişi ile aynı zamana rastlarsa, geçmiş günahları affolunur."³⁸⁶

Cemaatle kılınan namazlarda imam Fatiha'yı okuduktan sonra cemaatin "âmin" demesi sünnettir.

Hanefî mezhebine göre "âmin" sessizce söylenir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise açıktan okunan namazlarda "âmin" açıktan, sessiz okunanlarda ise sessiz söylenir. Kutsal topraklardaki uygulama bu görüşe göredir.³⁸⁷

Cuma Namazı Kaç Rekâttır? Zuhr-i Âhir Namazı Nedir, Kılmak Gerekir mi?

Cuma namazı; dört rekât ilk sünnet, iki rekât farz ve dört rekât son sünnet olmak üzere toplam on rekâttır.

Zuhr-i âhir, "son öğle namazı" demektir. Hz. Peygamber zamanında böyle bir namaz kılınmamıştır. Bu namaz, şehirlerde birden fazla camide Cuma namazı kılınması sebebiyle, ihtiyaten kılınmaya başlanmıştır.

Hanefî mezhebine göre şehirlerde birden fazla camide Cuma namazı kılınabilir ve hepsi geçerlidir. Dolayısıyla Cuma namazı kılanların ayrıca zuhr-i âhir kılmaları gerekmez. Kılmak isteyenlerin ise kılmasında sakınca yoktur.

386 Müslim, "Salât", 72; Ebû Dâvûd, "Salât", 167-168.

387 Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, **Fetvalar**, 132.

Cuma Namazı En Az Kaç Kişiyile Kılınabilir?

Cuma namazının cemaatle kılınması gereklidir. Cemaatin asgari sayısı mezheplere göre farklılık gösterir:

- Hanefî mezhebine göre imam dışında en az üç kişi
- Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre en az kırk kişi
- Mâlikî mezhebine göre en az on iki kişi

Peygamberimiz, bir yerde sadece dört kişi bulunsa dahi Cuma namazının farz olduğunu bildirmiştir. Buna göre, biri imam olmak üzere en az dört kişinin bulunduğu yerde Cuma namazı kılınabilir.

Cuma Namazı ile İlgili Ayette Kadın-Erkek Ayrımı Yapılmadan “Ey İmân Edenler” İfadesi Varken Cuma Namazı Kadınlara Neden Farz Değildir?

Peygamberimiz zamanında kadınların zaman zaman Cuma namazına katıldıkları, ancak bu namazın kadınlara farz olmadığı bilinmektedir. Kur'an'daki emir ve yasakların nasıl uygulanacağını Peygamberimizden öğreniriz. Nitekim Peygamberimizin, kadın, çocuk, hasta ve köle dışındakilere Cuma namazının farz olduğunu bildiren hadisi, ayetteki genel emrin erkeklere mahsus olduğunu açıklamaktadır.³⁸⁸

Bu sebeple Cuma namazının erkeklere farz, kadınlara ise farz olmadığı konusunda bütün İslam âlimleri görüş birliği içindedir. Kadınların Cuma namazı kılmaları zorunlu değil, bir tercihtir. Cuma namazının kadınlara farz olmaması bir hak mahrumiyeti veya cinsiyet ayrımcılığı değildir. Dileyen kadınlar camiye giderek Cuma namazı kılabilirler.

388 Ebû Dâvûd, “Salât”, 208-209.

İşverenin veya İdarecilerin/Öğretmenlerin İzin Vermesi Cuma Namazının Yükümlülüğünü Kaldırır mı?

Namaz, Rabbimizin kesin emridir. Bu yüzden kişilerin izin verip vermemesi, Cuma namazı yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. İşverenin veya öğretmenin izin vermemesi, Cuma namazını terk etmek için geçerli bir mazeret değildir.

Cuma Namazında Hutbeye Yetişemeyen Kimsenin Namazı Geçerli midir?

Cuma namazının geçerli olabilmesi için hutbenin okunması şarttır. Hutbe okunmadan kılınan bir Cuma namazı geçerli olmaz. Ancak hutbe esnasında en az bir erkeğin hazır bulunması yeterlidir.

Mazereti sebebiyle hutbeye yetişemeyen ama Cuma namazının farzını kılan kimsenin namazı geçerlidir.

Teravih Namazının Hükmü Nedir?

Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “Kim inanarak ve sevabını Allah’tan bekleyerek Ramazan namazını (teravih) kılar- sa, geçmiş günahları bağışlanır.”³⁸⁹

Bu nedenle teravih namazı, sünnet-i müekkede yani kuvvetli bir sünnettir.³⁹⁰

Teravih Namazı Kaç Rekâttır? 8 Rekât Kılmanın Sakıncası Var mıdır?

Peygamberimizin teravih namazını kaç rekât kıldığına dair farklı rivayetler vardır. Bazı rivayetlerde yirmi, bazı rivayetlerde sekiz rekât kıldığı bildirilmiştir.

389 Buhârî, “Salâtü’t-terâvîh”, 1; Müslim, “Müsâfirîn”, 173.

390 Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, **Fetvalar**, 206.

Hız. ÂiŖe Ŗöyle demiŖtir: "Resûlullah Ramazan'da da Ramazan dıŖında da on bir rekâtтан fazla namaz kılmazdı."³⁹¹

Hız. Ömer döneminden itibaren teravih namazının cemaatle yirmi rekât kılınması yaygınlaŖmıŖtır. Günümüzde de yaygın uygulama böyledir.

Teravih namazı nafile bir ibadet olduğundan kiŖi, sekiz rekât kılmakla da sünneti yerine getirmiş olur.³⁹²

Yatsı Namazını Kılmadan Önce Teravih Kılınır mı?

Teravih namazının vakti, yatsı namazından sonradır. Yatsı namazı kılınmadan önce teravih kılınırsa, vaktinden önce kılınmış sayılır ve geçerli olmaz. Bu durumda, yatsı namazından sonra teravih namazı yeniden kılınmalıdır.

Kandil Günlerine Özel Namaz Var mıdır?

Peygamber Efendimiz, kandil olarak adlandırılan bazı gün ve gecelerin faziletine iŖaret etmiş, ancak bu gün ve gecelere özğü özel bir namaz veya ibadet Ŗekli tarif etmemiŖtir.

Müminler bu geceleri tefekkür, tövbe, istiğfar, zikir, dua ve Kur'an okuyarak geçirebilirler. Belli bir rekât sayısı veya Ŗekil Ŗartı aranmadan nafile namaz da kılabilirler.

Yolculukta Olan KiŖiye Namaz Konusunda Sağlanan Kolaylıklar Nelerdir?

Yolculuk amacıyla en az 90 km mesafeye, 15 günden az kalmak niyetiyle çıkan kiŖi seferîdir ve dinin sağladığı kolaylıklardan yararlanır:

- Dört rekâtlı farz namazları iki rekât olarak kılar.
- Sabah ve akŖam namazlarının farzlarında değıŖiklik yapmaz.

391 Buhârî, "Salâtü't-terâvih", 1.

392 Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, **Fetvalar**, 200, 201.

- Sünnet namazları dilerse kılar, dilerse kılmaz.
- Yolcuya Cuma ve bayram namazları farz değildir.
- Mest giyen yolcu, üç gün boyunca mestlerine mesh edebilir.

Ulaşım Araçlarında Namaz Kılınabilir mi?

Günümüzde otobüs, tren ve uçakta seyahat edenler, ayakta ve kibleye dönerek namaz kılamıyorsa, oturdukları yerden ima ile namaz kılabilirler. Ayrıca, yolculuk öncesinde veya sonrasında namazları cemederek (birleştirerek) de kılabilirler. Otobüs firmalarının, mola saatlerini namaz vakitlerine göre ayarlaması uygun olur.³⁹³

Yolculukta Kılınamayan Namazların Kazası Nasıl Yapılır?

Kazaya kalan namazlar, kılınmaları gereken şekilde kaza edilir:

- Normal zamanda kazaya kalan dört rekâtlı namazlar dört rekât olarak kaza edilir.
- Yolculukta kazaya kalan dört rekâtlı namazlar iki rekât olarak kaza edilir.
- Sabah ve akşam namazı olduğu gibi kaza edilir.

Kaza namazına başlanırken hangi namazın kaza edildiği kesin olarak niyet edilmelidir.

Öğrenci Olduğu Şehirden Memleketine Dönen Kişi Namaz Kısaltır mı?

Bir kişinin doğup büyüdüğü veya sürekli kalmayı tercih ettiği yer asıl vatanıdır. Öğrenci, işçi, memur veya asker olarak başka şehirde 15 günden fazla kalan kişi, orada namazlarını tam kılar. Memleketine döndüğünde de tam kılar.

393 Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, **Fetvalar**, 194, 195.

Doğup büyüdüğü yeri tamamen terk edip başka yere yerleşen kimsenin asıl vatani artık yeni yerleştiği yerdir. O kişi ane-babasının yaşadığı eski memleketine gittiğinde, 15 günden az kalacaksa namazlarını kısaltır.

Namazların Birleştirilmesi (Cem) Hangi Durumlarda Mümkündür?

Hanefî mezhebine göre namazların birleştirilmesi yalnızca hacılar için söz konusudur. Diğer mezheplerde, yolculuk, yağmur veya fırtına gibi mazeretlerle cem caiz görülür. Hanefîler ise ancak ciddi mazeret durumunda diğer mezhepleri taklit ederek cem yapabilirler.

Cem, yalnızca öğle ile ikindi veya akşam ile yatsı namazları arasında yapılır. Sabah namazı veya diğer vakitlerle birleştirilmez. Namazlar peş peşe ve sırasıyla kılınır, arada başka şeyle meşgul olunmaz.

Hastaya Namazda Sağlanan Kolaylıklar Nelerdir?

Hastalık, namaz ve oruç gibi ibadetlerde kolaylaştırma sebebidir. Ayakta duramayan kişi oturarak, buna da gücü yetmiyorsa yatarak veya ima ile namazını kılar.

İma ile Namaz Nasıl Kılınır?

İma, rükû ve secdeyi başla eğilerek yapma yöntemidir. Rükû için baş hafifçe, secde için rükûdan biraz daha fazla eğilir.

Ayakta durabilen ama eğilemeyen kişi, ayakta veya oturarak ima ile namazını kılar. Oturarak kılması daha uygundur.³⁹⁴

394 Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, **Fetvalar**, 205.

Namazların Kazası Var mıdır? Vaktinde Kılınamayan Namaz, Kaza Edildiğinde “Kazaya Bırakma Günahı” Affedilmiş Olur mu? Yoksa Sadece Namaz Borcu mu Ödenmiş Olur?

Kur’an’da vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesine dair açık bir ifade bulunmamakla birlikte, Peygamberimiz vaktinde kılamadığı namazları kaza etmiş ve ashabına da bunu tavsiye etmiştir. Şöyle buyurmuştur: “Kim namazı unutursa veya uyuyup kalırsa hatırlayınca onu kılsın. Onun keffâreti ancak budur.”³⁹⁵

Hendek Savaşı sırasında harbin şiddetinden dolayı ikinci namazı kılınamamış ve ikinci namazı, akşam ile yatsı arasında kaza edilmiştir.³⁹⁶ Yine yolculuk esnasında sabah namazı uyu-yakalmaları sebebiyle vaktinde kılınamamış, güneş doğduktan sonra kaza edilmiştir.³⁹⁷

Bu örnekler, geçerli mazeretlerle kılınamayan namazların kaza edilmesi gerektiğini gösterir. Mazeretsiz olarak namazı vaktinde kılmayan kişi ise hem kaza namazını kılar, hem de tövbe ederek kazaya bırakma günahının affını dilemelidir.

Sabah Namazının Farzından Sonra Kaza Namazı Kılınır mı?

Peygamberimiz, sabah namazından sonra güneş doğana kadar ve ikinci namazından sonra güneş batana kadar nafile namaz kılmayı yasaklamıştır.³⁹⁸ Bu nedenle, sabah namazının farzı kılındıktan sonra güneş doğana kadar nafile namaz kılınmaz, ancak kaza namazı kılınabilir.

395 Müslim, “Mesâcid”, 315; Buhârî, “Mevâkîtü’s-salât”, 37.

396 Müslim, “Mesâcid”, 205.

397 Müslim, “Mesâcid”, 309.

398 Buhârî, “Mevâkîtü’s-salât”, 30.

Kazaya Kalmış Namazlar Varken Sünnet Namaz Kılmak Mekruh mudur?

Hanefî mezhebine göre kaza namazları ve sünnet namazları birbirinden ayrı değerlendirilir. Kaza borcu olan kişi sünnet namazlarını da kılabilir, ancak kaza borçlarını da aksatmamalıdır. Şâfiî mezhebine göre ise kaza borcu olan kişinin tüm vaktini kaza namazlarına ayırması gerekir.

Kaza Edilecek Namazlar Arasında Sıra Takip Etmek Gerekir mi?

Altı vakitten az namazı kazaya kalanlar “tertîp sahibi” sayılır ve kaza namazlarını sırayla kılmaları vaciptir. Altı vakit veya daha fazla namazı kazaya kalanların ise sıra gözetmeleri gerekmez, kendilerine uygun gördükleri sırayla kaza namazlarını kılabilirler.

Bir Namaz Hem Kaza Hem Sünnet Niyetle Kılınabilir mi?

Bir namaz, hem kaza hem de sünnet niyetiyle aynı anda kılınamaz. Niyet esnasında kılınacak namazın açıkça belirtilmesi gerekir. Böyle bir durumda sadece kaza namazı kılınmış sayılır.

Kaza Namazına Nasıl Niyet Edilir?

Çok sayıda kaza borcu olan kişi, “Vaktinde kılamadığım ilk sabah/ilk öğle/ilk ikindi/ilk akşam/ilk yatsı namazını kılmaya niyet ettim.” veya “Vaktinde kılamadığım son sabah/son öğle/son ikindi/son akşam/son yatsı namazını kılmaya niyet ettim.” şeklinde niyet ederek kaza namazlarını kılabilir.

Hangi Durumlarda Sehiv Secdesi Yapmak Gerekir? Sehiv Secdesi Nasıl Yapılır?

Unutma, yanılma veya dalgınlıkla namazda rüknün geciktirilmesi, öne alınması veya vacibin terk edilmesi gibi durumlarda sehiv secdesi yapılır.

Namazın son oturuşunda tahıyyatı okuduktan sonra sağa selam verilir, ardından tekbirle secdeye gidilir. Üç kere “Sübhâ-ne Rabbiye'l-a'lâ” denir, tekrar oturulur. Aynı şekilde ikinci secde yapılır ve tekrar oturulur. Tahıyyat, salî-bârik ve Rabbena duaları okunup selam verilerek namaz tamamlanır.

Namazda Sure veya Duayı Yanlış Okuyunca Geriye Dönüp Düzeltmek Uygun mudur? Sehib Secdesi Gerekir mi?

Sure veya duada hata yapıldığında geri dönüp düzeltmek uygundur ve sehib secdesi gerekmez.

Namazda Hangi Rekâtta Olduğunu Karıştıran Kişi Ne Yapar?

İlk defa böyle bir şüphe yaşayan kimse namazını yeniden kılar. Sık sık böyle bir durum yaşayan kimse ise kesin olarak bildiği en az rekât sayısını esas alır. Şüphe devam ediyorsa, namaz sonunda sehib secdesi yaparak namazını tamamlar.

Tilavet Secdesi Nedir ve Ne Zaman Yapılır?

Kur'an'da geçen 14 secde ayetinden biri okunduğunda veya işitildiğinde tilavet secdesi yapılır. Bu, Allah'a boyun eğmenin ve müşriklerden ayrılmanın bir göstergesidir. Secde ayetini bilerek okuyan veya işiten herkesin tilavet secdesi yapması gerekir.

Aynı ortamda farklı secde ayetleri için ayrı ayrı secde yapılır. Aynı ayet farklı zamanlarda okunursa, her seferinde tilavet secdesi yapılır.

Namazın Dışında ve Namazda Tilavet Secdesi Nasıl Yapılır?

Namaz dışında:

- Abdest alınır, kibleye dönülür.
- Niyet edilir.
- Eller kaldırılmadan “Allah-u Ekber” denir, secdeye gidilir.

- Üç kere "Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ" denir, kalkılır.
- İsteğe bağlı olarak "Gufrâneke Rabbenâ ve ileyke'l-masîr" denir.

Namazda:

- Tilavet secdesi ayeti sûrenin sonuna denk geliyorsa, namaz secdeleri tilavet secdesi yerine geçer.
- Ayet ortasında ise, tilavet secdesi yapıp sonra namaza devam edilir.

Cenaze Namazı Nasıl Kılınır?

Cenaze namazı secdesiz ve rükûsuz bir namazdır. Dört tekbir getirilir:

1. Tekbir: Sübhâneke duası "ve celle senâük" eklemesiyle okunur.
2. Tekbir: Salî ve Bârik duaları okunur.
3. Tekbir: Cenaze duası okunur. Bilmeyenler Fâtiha veya Rabbenâ dualarını okuyabilir.
4. Tekbir: Selam verilerek namaz tamamlanır.

Cenaze namazı cemaatle kılınır, eller salınmaz. Niyet, kibleye yönelme, abdest gibi şartlara uyulur. Cenaze, yıkanmış ve kefenlenmiş olmalıdır.

Herkes Cenaze Namazı Kılmak Zorunda mıdır?

Müslümanların birbirlerine karşı bazı dini ve sosyal sorumlulukları vardır. Bunlardan biri de Müslüman kardeşi vefat ettiğinde cenaze hazırlıklarını yapmak ve cenaze namazını kılmaktır. Ancak cenaze namazı herkesin bizzat kılması gereken bir farz değildir. Bir grup Müslüman bu namazı kıldığında diğerlerinden sorumluluk düşer. Fakat hiç kimse bu vazifeyi yerine getirmese oradaki bütün Müslümanlar sorumlu olur. Bu durumu ifade etmek için "farz-ı kifaye" terimi kullanılır. Cenaze namazı kılmak

farz-ı kifayedir. Peygamber Efendimiz cenaze namazı kılmayı teşvik etmiş, kendisi de cenaze namazlarına katılmaya büyük önem göstermiştir.³⁹⁹

Cenaze Namazı Kılmanın Belli Bir Vakti Var mıdır?

Cenaze namazı, günün her saatinde kılınabilir. Ancak mecbur kalınmadıkça, güneş doğarken, güneş tam tepede iken ve güneş batarken olmak üzere üç kerahet vaktinde cenaze namazı kılmak uygun görülmemiştir.⁴⁰⁰

Cenazenin bekletilmeden, en kısa sürede yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesi uygun olmalıdır. Fakat daha fazla kişinin katılabilmesi, vefat eden kişinin akraba, dost ve komşularına ölüm haberinin ulaştırılması gibi sebeplerle cenazenin bir süre bekletilmesinde bir sakınca yoktur.

İntihar Eden Kişinin Cenaze Namazı Kılınır mı?

İslam'da hayat, Allah'ın insanlara emanet ettiği çok değerli bir nimet olarak kabul edilir. Başkasını öldürmek büyük günahlardan olduğu gibi, kişinin kendi hayatına son vermesi de büyük bir günahdır. Ancak intihar eden kişinin bu kararı verirken akıl ve ruh sağlığının yerinde olup olmadığını kesin olarak bilemeyiz.

Bir Müslüman, büyük günah işlese dahi dinden çıkmış sayılmaz. Bu nedenle intihar eden kişinin de cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı kılmak, Müslüman toplumun genel bir görevidir ve intihar eden kişiler bu hükmün dışında tutulmaz.

399 Müslim, "Cenâiz", 66.

400 Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 293.

EKLER

NAMAZ PSİKOLOJİSİ⁴⁰¹

Namaz çok farklı yönleri, farklı boyutları olan bir ibadettir. Namaz şekilsel, zihinsel ve duygusal boyutlarıyla bir bütündür. Namazda belli hareketlerin yapılması gerekir. Belli ayetlerin ve duaların okunması gerekir. Ve yine namaz kılan kişinin ne yaptığıнын ne okuduğunun bilincinde olması⁴⁰² ve haz duyarak namaz kılması gerekir. İstemeyerek ya da Allah rızasının dışında başka amaçlarla namaz kılanın namazı makbul olmadığı gibi ahirette cezalandırılacağı da Kur'an'da vurgulanır.⁴⁰³

Namazın insanın bütün psikolojik mekanizmaları üzerinde etkisi vardır. Namazın şekli yönünün de, namazda okunan ayet ve duaların bireyde oluşturduğu zihinsel ve duygusal atmosferin de ve namazın etkisiyle bireyin tutum ve davranışlarında, tüm kişiliğinde meydana gelen değişimlerin de psikolojik analizi son derece önemlidir. İşte biz burada kısaca böyle bir analizi yapmaya çalışacağız.

Namazın Şekli Yönü

Namaz kılmaya başlamadan önce namaz için hazırlık yapılır. Kişinin abdesti yoksa ilk olarak abdest alır. Abdest sırasında bir taraftan bedenen temizlenirken diğer taraftan da Allah'ın kendisini başışlaması, koruması, kötü olandan, yanlış olandan alıkoyması, iyi olana yöneltmesi için dua eder. Böylece Allah'ın huzuruna hem bedenen hem de zihnen temizlenmiş ve arınmış olarak çıkmanın hazırlığını yapar.⁴⁰⁴

401 Prof. Dr. Hüseyin Peker, "Namaz Psikolojisi," **Cami ve Namazla Diriliş**, haz. Yunus Özdamar, s. 97–108.

402 bk. en-Nisâ, 4/43.

403 bk. el-Mâ'ûn, 67/4-7.

404 Ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Peker, **Namaz Psikolojisi**, s. 27.

Daha sonra örtünmesi gerekli olan yerleri temiz bir elbise ile örter ve Kâbe'ye yönelerek namaz kılmaya niyet eder. Kâbe'ye yönelmek namazın şartlarından biridir, Allah'ın bir emridir.⁴⁰⁵ Kâbe Allah'a ibadet için yapılan ilk mabettir.⁴⁰⁶ Allah'a kulluğun, Allah'a yönelişin sembolüdür. Müslüman böyle bir zihni atmosferle yüzünü, yönünü Kâbe'ye çevirir ve namaz kılmaya niyet ettiğini sözlü olarak da ifade ederek ellerini kaldırır "Allah-u Ekber: En büyük Allah'tır" der ve namaza başlar. Bir davranışın amacını, değerini tayin eden niyet olduğu için niyetsiz namaz olmaz.

Müslüman böylece beden, zihin ve kalp bütünleşmesi ile dünyaya ait her şeyi ellerinin tersiyle arkaya iter ve Allah'a olan teslimiyetini, O'na karşı olan saygısını duruşuna ve bedenine yansıtır. Tevazu ile başını öne eğerek, ellerini kavuşturur, Allah'ın huzurunda bulunduğunun bilinci ile namazın bütün hareketlerini itina ile, saygıyla yapmaya çalışır.

Namazda şekli unsurların her birinin ayrı ayrı anlamları vardır. Ayakta durma (kıyam), Allah'ın huzurunda saygıyla durmayı; öne eğilme (rukü), Allah'a gösterilen saygının ileri aşamasını; alını yere koyma (secde) ise, saygının son noktasını işaret etmektedir. Bu hareketleri yaparken birey hareketlere uygun sözel ifadelerde de bulunarak "Sübhâne Rabbiye'l Azîm: Ulu Rabbim! Her şeyden üstün olan Sensin; Sübhâne Rabbiye'l A'lâ: Yüce Rabbim! Her şeyden üstün olan sensin." kavramlarını tekrar eder ve böylece tüm benliğiyle teslimiyetini ve saygısını Allah'a arz eder.

Namazdaki hareketlerin ve söylenilen sözlerin anlamları zihne iyice yerleştirilerek bireyin hayat sürecindeki kılavuzu olması asıl amaçtır. Allah'ın namazda en çok tekrar ettirdiği (2 rekâtta 11 kez) "Allah'u Ekber: En büyük Allah'tır" sözü, bu

405 bk. el-Bakara, 2/144, 149-150.

406 bk. Âl-i İmran, 3/96.

ifadeyi bireyin içselleştirerek bütün davranışlarına, hayatına hakim kılması, dünyevi ilişkilerinde Allah'tan başka hiçbir ilaha göre hareket etmemeyi prensip edinmesi içindir.

Namazın Zihinsel Yönü

Akıl yürütme, düşünme ve muhakeme etme, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. Namaz insana kendisini, yaptıklarını ve yapamadıklarını, Allah'a ve diğer insanlara karşı sorumluluklarını, ölümü ve ölüm sonrasını, kısaca bütün hayatı, hayatın anlamını düşündürür ve onu fizik alanından fizik ötesi alana kadar götürür.

Allah'a inanan insanın Allah'ın buyruklarını hangi oranda yerine getirdiğini düşünmesinde namaz önemli bir etkidir. Günün değişik zamanlarında kılınan namaz insana bu fırsatı ve imkânı verir. Çünkü namaz ona Allah'ı, ahireti, Allah'ın buyruklarını ve bu buyrukları uygulama noktasında kendi durumunu hatırlatır. Onu hem ferahlatır hem de uyarır. Onu kendini kritik etmeye, sorgulamaya hazırlar. Birey davranışlarını, tutumlarını, eylemlerini düşünüp değerlendirir. İnancıyla davranışları arasındaki uyumsuzlukları, çelişkileri, çatışmaları görür ve davranışlarını Allah inancı doğrultusunda yeniden dizayn etmesi gerektiğini daha kuvvetle benimser.⁴⁰⁷

Namazda zihin olumsuz düşüncelerden uzaklaşır ve dikkat olumluya, güzel olana çevrilir. Güzel şeyler düşünülür. Güzel olanı, iyi ve yararlı olanı düşünme ve bunların gerçekleşmesini arzu etme, namazdan sonra da devam eden bir süreçtir. Namazdaki bu olumlu atmosfer, kuşkusuz namazdan sonra da bireyin zihin dünyasındaki etkisini sürdürür.

Bireyin kendisini ve diğer insanları değerli bir varlık olarak algılamasında da namazın önemli etkisi vardır. Namaz ibade-

407 Hüseyin Peker, **Namaz Psikolojisi**, s. 237, 38.

tinin bireyi Allah katında değerli kılacağı inancı, onu kendisine de diğer insanlara ve varlıklara da olumlu gözle bakmaya iter. Pozitif bir yapı kazanır. Hayatın anlamını daha iyi kavrar. İsyankâr bir tutum takınmaz. “Hayata bakışımız, kendimize verdiğimiz önem ve değer, bir bütün olarak ruh ve beden sağlığını da etkiler.”⁴⁰⁸

Namaz kılmakla Allah’ın emirlerinden birini yerine getirdiği, Allah’la barışık olduğu bilinci bireyin ölüm sonrası hayatla ilgili kaygısını ve korkusunu azaltır.

Namazın Duygusal Yönü

İnsan hayatının her anında mutlaka birden çok duygu yer alır. Kalp duyguların merkezi olarak kabul edilir. İnsanın inanç, ibadet ve diğer davranışları hem zihinle hem de kalple bağlantılıdır. Ancak bazı kişilerde zihinsel boyut, bazılarında da duygusal boyut ağırlık kazanabilir, daha yoğun, daha etkin olabilir.

Namazda sevgi ve saygı duygularıyla beraber korku duygusu da etkin olarak bulunur. Ancak buradaki korku sevgi ve saygıya dayalı, Allah’ın sevgisini ve rızasını kaybetme endişesinin doğurduğu korkudur. Nasıl ki insan çok sevdiği bir kişiye kendini sevdirebilmek için onun istediği şeyleri en üst düzeyde yerine getirmeye çalışırsa, Allah’a inanan ve en çok O’nu seven mümin de, Allah’ın isteklerinden biri olan namazı, kendini Allah’a sevdirebilmek ve O’nun rızasını kazanabilmek için içten gelerek, istekle kılar. Yani Kur’an’da vurgulandığı gibi huşû içinde kılar.⁴⁰⁹

Namaz kıldığı, Allah’ın buyruğunu yerine getirdiği için sevinir, rahatlar, ferahlık duyar. Çeşitli nedenlerle namaz kılamadığı

408 bk. Öznur Özdoğan, “Kanser Tedavisine Manevi ve Psikolojik Yaklaşım”, **Kansere Çözüm Var**, s. 364

409 bk. el-Mü’minûn, 23/1-2.

zaman ise, Allah'ın isteğini yerine getirememenin üzüntüsünü ve korkusunu yaşar. Bu üzüntü ve korku hem Allah'ın rızasını kaybetme hem de ahirette mükâfattan mahrum olma ve ceza görme endişesine bağlı olarak ortaya çıkar.

Namaz benlik duygularının şekillenmesinde ve dengeli bir özellik kazanmasında, dinî ve sosyal duyguların güçlenmesinde önemli bir fonksiyona sahiptir. Şöyle ki, namaz üstünlük ve aşağılık duygularını önlemede ve kontrol altında tutmada bireye katkı sağlar. Namazda birey alnını yere koymakta ve Allah'ın yüceliğini vurgulayarak O'nun karşısında güçsüz olduğunu gerek ifadeleriyle gerekse hareketleriyle dile getirmektedir.

Namazdan sonra yaptığı dualarda, kendisinin birçok konuda âciz, güçsüz olduğunu belirtmekte ve problemlerinin çözümü, sıkıntılarının giderilmesi için Allah'ın yardımını talep etmekte ve böylece kendi gücünün ne kadar sınırlı olduğunu fark etmektedir. Böyle bir bilinçle namaz kılan birey kuşkusuz kendini üstün göremez, kibirli davranışlarda bulunamaz.

Aynı şekilde camide zengin, fakir, amir, memur, işçi, işveren, öğretmen, öğrenci toplumun her kesiminden insanın aynı safata, omuz omuza namaz kılması, bireyde Allah'ın huzurunda herkesin eşit olduğu algısını oluşturur ve onu aşağılık duygusuna kapılmaktan alıkor. Böyle mümin namazla aşağılık duygusunu da üstünlük duygusunu da atar, bu ikisinin ortasında yer alan mütevası bir özellik kazanır.

Yine namaz insanı var edenin, sahip olduğu her şeyi ona verenin Allah olduğu bilincini sürekli canlı tutmanın bir aracıdır. Bu bilinçle hareket eden insan ise Allah'a çokça şükreder, nankörlük etmez, hayata karşı olumlu duygular besler.⁴¹⁰

Namaz insanın günahkârlık ve suçluluk duygusuna kapıl-

masını da önler. Mümin bir taraftan namaz sırasında okuduğu ayet ve dualarla, diğer taraftan namazdan sonra yaptığı tövbe ve bağışlanma dilekleriyle Allah'a yönelen ve O'nun kendisini bağışlayacağına inanan kişidir. İşte Mümin böyle bir ümit içerisinde namazını kılar ve asla günahkârlık ve suçluluk duygusuna kapılmaz.

Namazın merhamet duygusuyla da çok yakın ilişkisi vardır. Namaz merhamet duygusunu canlı tutar. İnsanın günlük hayat sürecinde karşılaştığı olaylar, çevresinde ve dünyada olup bitenler onun zaman zaman kızgınlık ve nefret gibi olumsuz duygularını harekete geçirir. Sevgi ve merhamet duygusunu baskılar. İşte bu sırada hemen kısa aralıklarla kılınan namaz devreye girer. Merhamet ön plana geçer. Mümin Allah'a yönelir, kızgınlığı gider. Gerek besmelede gerekse Fatihâ'da okuduğu Rahmân ve Rahîm kelimelerinin rahmet ve merhameti vurgulayan anlamları onu merhametli olmaya iter.⁴¹¹

Namazın Davranışla İlgili Yönü

İnsanın inanç, düşünce, duygu ve davranışları arasında bir bağlantı vardır. Mümin Allah'a inandıktan sonra, bu inanca bağlı değerler sistemi içinde kendini disipline ederek kabul ettiği değerlere göre davranışlarını düzenlemeye çalışır. İncancının etkisiyle Allah'a ibadet ederken nasıl dinî bir emre uyuyorsa, aynı şekilde dinin yasaklarından kaçınmaya, dinî normlara uygun davranışlar göstermeye gayret eder.⁴¹² Allah'ın huzuruna, güzel şeyler yaparak, O'nun istediği tutum ve davranışları sergileyerek çıkmanın önemli olduğu inancı insanı güzel olanı yapmaya yöneltir. Kötü bir şey yapmış olsa da onun üzüntüsünü yaşar, pişmanlık duyarak tövbe eder, ondan vazgeçer ve yine iyiye, güzele yönelir.

411 Hüseyin Peker, **Namaz Psikolojisi**, s. 66.

412 bk. Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, s. 118.

Böylece dürüst olan, iyilik yapan, yardımsever, fedakâr olan, hakka, hukuka riayet eden, kendini üstün görmeyen, kaba ve kırıcı olmayan, ben değil biz şuuru içinde hareket eden, kendisi için istediğini diğer insanlar için de isteyen bir birey haline gelir. Hata ve yanlış yapsa da, inancıyla yanlış davranışı arasındaki çelişkiyi fark eder ve inancı onu yine doğru olana yöneltir. İnsanın hayat yolculuğunda, yapısındaki olumsuzla, kötüye dönüş eğilimlerin ve çevresindeki şeytani (kötüye yönelten) faktörlerin etkisinde kalmadan doğru olan rotada yoluna devam edebilmesi için, ona yolunu gösteren dinî esaslar ve namaz bir pusuladır.⁴¹³ Rotasını şaşırdığında ona hemen rotayı hatırlatır. Bu nedenledir ki Allah, "Namaz her türlü edepsizlikten ve kötülükten alıkor." buyurmuştur.⁴¹⁴

Burada bir hususa özellikle değinmek gerekmektedir. O da namaz kıldıkları halde bazı kişilerin haksızlık yapmaları, hak gemeleri, olumsuz davranışlarda bulunmaları, bazı namaz kılmayanlarca haklı olarak eleştirilmekte, ancak namaz kılmama gerekçelerinden biri olarak sunulabilmektedir. "... Şahıs namaz kılıyor da ne oluyor? Şunları şunları yapmadı mı? Böyle yapan birçok namaz kılan kişi yok mu?" şeklindeki eleştiriler bir tür savunma mekanizması olarak kullanılabilmektedir. Elbette namaz kıldıkları halde İslam'ın istemediği, yasakladığı davranışları yapmaya devam edenler, namazı içselleştirememiş, kişisel çıkarlarını aşamamış, yanlış din algılamasına sahip olanlardır. Yoksa samimi bir inançla namaz kılan insan, duygu, düşünce ve davranışlarını, Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda düzenlemeye çalışır ve böylece kötü olana yönelmez, kötülüklerden arınır, temizlenir ve güzelleşir.

413 bk. Nevzat Tarhan, **İnanç Psikolojisi**, s. 44.

414 bk. el-Ankebût, 29/45.

Namazın Kişilikle İlgili Yönü

İnsanın belirgin birtakım kişilik özellikleri vardır ki bunlar daha çok onun ahlaki yönünü, karakterini oluşturur. Örneğin, dürüst, adil, namuslu, onurlu, cesaretli, yardımsever, güvenilir veya yalancı, bencil, hilekâr, korkak, güvenilmez gibi. İşte namaz insanı olumsuz kişilik özelliklerinden uzaklaştırıp olumlu kişilik özelliklerine yöneltir. Yani namaz kılan insan yalan söylemez doğru olur, ikiyüzlü hareket etmez samimi olur, sadece kendi çıkarını düşünen bencil birisi değil, diğer insanları da düşünen yardımsever, diğerkâm olur, hak yiyen, haksızlık yapan değil, hakkı, adaleti koruyan, cesaretli bir kişi olur.

Bütün peygamberler böyle olumlu kişilik özelliklerine sahip insanlardı. Onlar sadece Allah'ın isteklerini yapmaya çalışan, Allah'ın rızasını her şeyin üstünde tutan, maddiyatı, makamı ve mevkii ellerinin tersiyle iten kişilerdi. Bu açıdan bakıldığında namaz insanı başka varlıklara kul, köle olmaktan alıkoyup Allah'a bağlılığa götüren, onu olumsuz istek ve arzularının, dünyanın basit çıkarlarının esiri olmaktan kurtarıp özgürleştiren bir özelliğe doğru götürür.

Allah'ı en büyük güç olarak kabul eden ve kıldığı namazın her rekatında "Yalnız Sana kulluk ederiz ve yalnız senden yardım dileriz." düsturunu tekrar eden bir Müslüman, eğer bunu içtenlikle, benimseyerek ifade ediyorsa, namazdan sonra da onurlu davranışlarda bulunur, bazı çıkarlar uğruna boyun bükerek haysiyetini çiğnetmez, sağlam bir kişilik sahibi olur.

Namazın Benlikle İlgili Yönü

İnsan zaman zaman kendisine dışarıdan birisi gibi bakar ve kendini değerlendirerek bütün özellikleriyle ilgili, fiziki yapısıyla, yetenekleriyle, duygu, düşünce, tutum ve davranışlarıyla, değerleriyle ve idealleriyle ilgili hükümler verir. İşte onun bu hük-

mü, yargısı, benliğini oluşturur. Bu hükümler olumlu da olabilir, olumsuz da olabilir. Kişi kendinin bazı yönlerini beğenip bazı yönlerini beğenmeyebilir. Buna bağlı olarak da benlik saygısı ortaya çıkar.

Benlik sürekli yenilenir. Baştan geçen her olay, her yaşantı, kişilerin bireyi beğenip beğenmemeleri, eleştirmeleri ya da övmeleri, bireyin kendini algılayış tarzı benlikte yer eder ve benliğin alacağı şekli etkiler.⁴¹⁵ Bu hayat sürecinde başımızdan geçen olumsuz yaşantıların ve olumsuz değerlendirmelerin benliğimizde açtığı yaralar, namazla pansuman edilir, onarılır ve daha canlı, daha arzulu, ruhen güçlenmiş olarak hayata devam ederiz.

Namaz, “Ben neyim, nasılım, nasıl olmalıyım, neler yapmalıyım?” gibi sorulara cevap ararken ona kendini ve hayatı tanıtmada, sorumluluklarının farkına varmasını sağlamada olumlu bir bakış ve bilinç kazandırır. Ona yaptıklarını ve yapamadıklarını, yükümlülüklerini, hareket tarzının nasıl olması gerektiğini hatırlatır.

Namazda birey Allah'ın kendisine verdiği değeri hissederek. Her ne olursa olsun Allah katında kendine değer verildiğini, diğer insanlarla arasında dünyevi özelliklere bağlı olarak hiçbir fark olmadığını anlar. Allah'a olan inancının samimiliği ve güçlülüğü oranında Allah katında daha değerli, daha önde yer alacağını bilmesi onu rahatlatır ve kendine güvenini artırır. Kendine karşı olumlu duygular besler. Benlik saygısı güçlenir. Araştırmalar dindarlıkla benlik saygısı arasında olumlu ilişki olduğunu göstermektedir.⁴¹⁶

415 bk. Feriha Baymur, **Genel Psikoloji**, s. 266.

416 Ayrıntılı bilgi için bk. Adem Şahin, **Ergenlerde Dindarlık ve Benlik**.

Namazın Ruh Sağlığıyla İlgili Yönü

İnsan hayat süreci içerisinde zaman zaman haksızlıklarla, sıkıntılarla, olumsuzluklarla, kötülüklerle karşılaşmakta, kaygı ve endişe duyarak ümitsizliğe kapılabilmektedir. Ümitsizlik ise karamsar duyguların oluşmasına, bireyin hayata küsmesine ve eğer devam ederse depresyona kadar, hatta başka etkenlerle beraber intihara kadar bireyi götürebilmektedir. Namaz kılan insan Allah'a yönelip O'na sığınan, O'na güven duyan insandır. Allah'ın yardımını talep eden, hayra ve iyiliğe ait dileklerinin gerçekleşeceğine, Allah'ın kendisi için hayırlı olanı vereceğine inanan, bulunduğu durumu ve geleceği karanlık görmeyen insandır.

Hayatın bütünüyle bir sınav olduğunu, Allah'ın değişik şartlarda ve ortamlarda iyi ile de kötü ile de kendisini deneyebileceğini, sabrettiği ve Allah'a olan bağlılığını sürdürdüğü takdirde Allah'ın dünyada da bir kolayını vereceğini, ahirette de ödüllendireceğini kabul eden insandır. İşte bu inanç ve düşünce bireye önemli derecede manevi destek sağlar, canlılık verir, güçlülere karşı dayanma gücü verir ve onu hayata bağlar. Namazla beraber, korkuları, kaygıları, üzüntüleri, kızgınlıkları hafifler.⁴¹⁷

Çeşitli nedenlerle başına gelen olumsuz durumlarla, felaketlerle başa çıkmada insana dinî inancı destek olmakta, Allah'ın yardımına güvenerek O'na yönelip sığınması, namaz kılması, dua etmesi ruh sağlığı üzerinde olumlu etkiler oluşturmaktadır. Yapılan birçok araştırma, dinî inanç, ibadet ve ritüellerin, stres ve gerilimlerle başa çıkmada insanlara dayanma ve tahammül gücü verdiğini göstermektedir.⁴¹⁸

417 Hüseyin Peker, **Namaz Psikolojisi**, s. 86.

418 bk. Talip Küçükcan, Ali Köse, **Doğal Âfetler ve Din**, s. 76.

Dolayısıyla namaz insanı günlük hayatın gerginliklerinden, streslerinden, meşgalelerinden, zihni rahatsız eden problemlerden kısa bir süre de olsa uzaklaştırarak rahatlmasını sağlar. Ona psikolojik boşalım yaşatır. Tabii ki bu durum, zihin problemlerden arındırılarak okunan sûre ve dualar üzerinde yoğunlaştırılabilirse gerçekleşir. Zaten namaz da böyle kılınırsa dinin arzuladığı düzeye ulaşılır. Böyle kılınan namazla birey ruhen dinlenir ve rahatlar. Prof. Dr. Bünyamin Erul, beş vakit kılınan namazı, uzun yola çıkan ve saatlerce araç kullanan bir şoförün, sağlıklı bir şekilde menziline varabilmesi için belli aralıklarla yorgun bedenini dinlendirmek, dağılan dikkatini toplamak üzere verdiği molalara benzetiyor. “Yorgun bedenin bu molalara ne kadar ihtiyacı varsa, kalbin ve ruhun da namazlarla rahatlarmaya, sükûnete ermeye o kadar muhtaç olduğunu.” belirtiyor.⁴¹⁹

Bazı kişiler kendileri açısından önemli olarak gördükleri başarısızlık, hayal kırıklıkları ve başkaları tarafından reddedilme sonucu yalnızlık duygusu yaşarlar. Kendilerini yalnızlığa hapseder ve teselliye içkide, aşırı yemekte veya başka zararlı şeylerde ararlar. Ancak bu şekilde yanlış başa çıkma stratejileri, depresyon, bağımlılık veya saldırganlık olarak geri döner.⁴²⁰ İşte bu konuda da namaz bireye olumlu katkıda bulunur. Onun yalnızlık, kimsesizlik duygusunu giderir. Çünkü namazla insan Allah’la iletişim kurmaktadır. Bu da bireye Allah’a yakınlık hissi, güven duygusu verir, onu kaygı ve endişeden korur. Allah’ı kendine destek ve yanında hisseder. Allah’tan güç alır. Yalnızlık duygusunun giderilmesinde cemaatle kılınan namazın da

419 bk. Bünyamin Erul, Allah’ı Anarak Huzur Bulur Kalpler, **Diyanet Aylık Dergi**, Mayıs 2009, Sayı: 221, s. 18-19.

420 bk. Recep Yaparel, Depresyon ve Dinî İnançlar ile Tabiatüstü Nedenler Üstüne Arasındaki İlişkiler, **DEÜ İlahiyat Fak. Dergisi**, İzmir 1994, Sayı: 8, s. 276.

önemli etkisi vardır. İnsanlar birbirleriyle tanışır, hal hatır sorar, birbirlerine yardımcı olur, sıkıntılarını paylaşırlar.

İnsan ruhu manevi değerlerle doyurulunca ancak tatmin olur, huzura erer. Kur'an'da vurgulandığı gibi, "Kalpler ancak Allah'ı anmakla, Allah'a bağlılık ve kullukla huzur bulur, rahata kavuşur."⁴²¹ Bu da en üst düzeyde namazda hissedilir, yaşanır.

Hiç kuşkusuz namaz da zaman içinde diğer ibadetler gibi hayatımızda farklı yorumlamalara, müdahale ve operasyonlara maruz bırakıldı. Modernliğin de seküler aklın da henüz yeterince nüfuz edemediği bir coğrafyada gözlerimi dünyaya açtığımda hayatın akışı içinde anlamlandırmaya çalıştığım ve doğrusu hiç de zorlanmadığım tek şey namazdı.

NAMAZLA GÜZELLEŞEN HAYATIM⁴²²

Namaz, sadece bir ibadet değil; aynı zamanda insanın karakterini ve ahlâkını inşa eden, iç dünyasını güzelleştiren ilahi bir eğitimidir. Gerçek anlamda namaz kılan bir gencin hayatında, sadece secdeye eğilmek değil; dürüstlük, merhamet, adalet, sabır, tevazu ve insana saygı gibi erdemler de yeşerir. Çünkü namaz, insanı kötülüklerden uzaklaştıran, kalbini arındıran, davranışlarını güzelleştiren bir ibadettir.

Yüce Rabbimiz Kur'an'da şöyle buyurur: **"Namaz, gerçekten hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar."**⁴²³

Bu ayette, namazın sadece şekilsel bir ritüel olmadığı, insanın davranışlarını kökten dönüştüren, kötülüklerden alıkoyan bir güç olduğu açıkça vurgulanır. Namaz, insanı kötü alışkanlıklardan, bencilce davranışlardan, kalp kırıcı söz ve eylemler-

421 bk. er-Ra'd, 13/28.

422 Furkan Yılmaz tarafından bu kitap için yazılmıştır.

423 el-Ankebût, 29/45.

den uzaklaştırır; ruhu arındırır, güzel ahlakın yeşermesine zemin hazırlar.

Peygamber Efendimiz (sav) ise şöyle buyurmuştur: **“Kim bir namaz kılar da o namaz kendisini açık ve gizli kötülüklerden alıkoymazsa o namazla Allah’tan uzaklaşmaktan başka bir şey arttırmış olamaz.”**⁴²⁴

Yani, gerçek namaz, insanı kötülükten uzaklaştırmalı, davranışlarını güzelleştirmelidir. Bu nedenle namaz, sadece farz bir ibadet olmanın ötesinde, insanı sürekli olarak terbiye eden, geliştiren, olgunlaştıran bir ahlak okuludur.

Bir başka hadiste de Peygamberimiz şöyle buyurur: **“Müslüman, elinden ve dilinden insanların emin olduğu kimsedir.”**⁴²⁵

İşte namaz, bu güvenin, bu güzelliğin kaynağıdır. Namaz kılan genç, yalan söylemez, kimseyi incitmez, adaletsizliğe ve haksızlığa razı olmaz. Çünkü her gün Rabbine verdiği sözü yenileyen, Rabbinden terbiye ve güzellik isteyen bir gençtir.

Namazın ahlakı dönüştürücü bu gücü, onun manevi mevesidir. Gerçek namaz, sahibini şekilcilikten öze, taklitten hakikate, alışkanlıktan şuura taşır. Böyle bir namaz, genci sadece ibadette değil, hayatın her alanında örnek bir insan yapar.

1. Ailemle ve Yakınlarımla İlişkilerim

Namaz kılan bir genç için en büyük sorumluluklardan biri, ailesiyle olan ilişkisidir. Anne ve babam, Allah’tan sonra dünyaya gelmemin vesilesi, üzerimdeki en büyük hak sahipleridir. Onların sevgisiyle, şefkatiyle büyüdüm hem karakterim, hem inancım ailemde şekillendi. Her şeyimi onların gözetiminde öğrendim; onlar, benim hayat projemin mimarlarıdır. Onlara karşı

424 Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Kebir**, 8/100.

425 Buhârî, “İmân”, 4.

gösterdiğim hürmet, sadece insanî bir vazife değil, Rabbimin bir emridir: "Rabbin, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi ve ana-babaya iyilik etmenizi emretti."⁴²⁶

Anne-babama itaat etmeyi bir yük değil, bir şeref olarak görürüm. Onların gönlünü hoş tutmak, yaşlılıklarında hizmet etmek, vefatlarından sonra da dua ve hayırlarla onları anmak benim kulluk bilincimdir. Annem ve babam, öncelik sıralamamda hep en başta gelir; eşim ve dostlarım da bu hiyerarşinin ardından gelir.

Kardeşlerimle olan ilişkilerimde ise sevgi, saygı ve sorumluluk duygusunu esas alırım. Onlarla aramda çıkabilecek her türlü kırılganlık ve problemi kardeşliğin hatırına çözmeye gayret ederim. Çünkü bilir ve inanırım ki, aile huzuru olmayan bir genç, dışarıda da huzuru bulamaz.

2. Arkadaşlarımla, Komşularımla ve Çevremle Olan İlişkilerim

Namaz, insana içsel bir güzellik, dış dünyasına da zarafet kazandırır. Toplumda ve arkadaş çevremde güler yüzlü, tatlı dilli olmaya, kimseye kaba davranmamaya, hal ve hareketlerimle örnek olmaya çalışırım. Komşularımla ilişkilerimde onları rahatsız etmemek, selamı yaymak, ihtiyaçları olduğunda destek olmak, sevinçlerinde ve kederlerinde yanlarında olmak Peygamber Efendimizin sünnetidir.

Bir insan olarak hataları tolere etmeyi, insanların zaaflarına sabretmeyi öğrenirim. Arkadaşlarımla iyiliğini ister, onların yanlışlarına nezaketle yaklaşır, daha iyi bir yolu göstermeye çalışırım. Çevremde, benden hiçbir komşum, incitici bir söz, rahatsız edici bir davranış görmez. Onlara karşı özenli, adil ve yardımsever olurum.

3. Öğretmenlerim ve Ülkemin Değerleriyle İlişkim

Öğretmenlerime saygı, dinlemek ve onların tecrübelerinden istifade etmek, gelişim yolculuğumun ayrılmaz bir parçası. Fikir ayrılıklarında dahi nezaket ve edep sınırları içinde kalırım. Onların erdemli davranışlarını kendime örnek alırım, onların ilminden ve ahlakından istifade etmeye çalışırım. Her birinin güzel yönünü alıp, kendi şahsiyetimi oluşturma gayreti içindeyim.

Aynı zamanda, ülkemizin tarihine ve kültürel mirasına sahip çıkmak, inancım ve değerlerimle barışık bir genç olarak ülkeyi sevmek benim için çok değerlidir. Ülkemi sevmenin en güzel yolu; kimliğini, tarihini ve kültürel değerlerini korumak, ülkenin gelişmesi ve refahı için çalışmaktır. Fanatizm ve ırkçılıktan uzak durur, insanlığı birleştiren İslam'ın hoşgörüsünü her alanda yaşatmaya gayret ederim.

4. İnsanlara Bakışım ve Toplumsal Sorumluluğum

Namaz kılan bir genç olarak, insanlara sevgiyle yaklaşırım. Her insanın Allah'ın bir emaneti olduğu bilinciyle, insanlığın ortak menfaatlerini, hoşgörü ve adaleti gözetirim. Aşırı milliyetçilikten, fanatizmden, ayrımcılıktan uzak dururum. Çünkü bilirim ki, İslam'ın özünde birleştirici bir ruh ve evrensel bir hoşgörü vardır. İnsanları sevdiğim gibi, onların da bana sevgiyle yaklaşmalarını isterim. Toplumsal huzurun, saygı ve adaletin, dinimizin ana değerleri olduğunu unutmam.

5. Dinimi Anlama ve Yaşama Biçimim

İslam, benim için sadece teorik bir inanç değil, hayatımın bütün alanlarında yol gösterici bir yaşam sistemidir. Allah'ın boyasıyla boyanmış, ahlaka kutsiyet kazandıran bir dinin mensubu olmakla övünürüm. İmânın altı şartı ve İslam'ın beş temel ibadetini bilmekle kalmam, onları hayatımda uygulamaya çalışırım: Namaz, zekât, oruç, hac gibi ibadetlerle, imanımı davranışlarıma yansıtırım.

Kur'an okumak, onun hayatıma yön vermesine izin vermek; Peygamberimizi tanımak ve onun ahlakını kendime rehber almak benim için vazgeçilmezdir. Çünkü onun ahlakı, "Güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."⁴²⁷ diyen bir peygamberin ahlakıdır.

6. Medeni Hayatta Davranışlarım ve Hak Bilincim

Bir Müslüman olarak, toplumsal hayatta da sorumluluğumun bilincindeyim. Parayla, mal ile olan ilişkilerimde dürüstlük, adalet ve emanete riayet en önemli ilkelerimdir. Alışverişte, borçlarda, ortak işlerde hak ve hukuka dikkat ederim. Haram kazancın bereketsizliğini, adaletsizliğin toplumda güveni yok ettiğini bilirim.

Trafikte kurallara uyar, yayaların hakkına riayet ederim. Kamu alanlarında başkalarının hakkına saygı gösteririm. Toplu taşıma araçlarında, yaşlılara ve ihtiyaç sahiplerine yardımcı olurum. Doğayı korur, çevreyi temiz tutarım; çünkü Rabbimiz "Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın." buyurmuştur.⁴²⁸

7. Ahlak ve Değerlerim

Ahlak, benim karakterimin bir yansımasıdır. Doğruluk, emanet ve güvenilirlik, sakinlik ve güler yüz, sabır ve hoşgörü, cömertlik ve fedakârlık, dili ve organları kötülükten korumak, iffet ve hayâ gibi güzel hasletleri hayatımın temeline yerleştirmeye çalışırım. Bütün bu ahlakî güzellikler, Peygamber Efendimizin (sav) ve Kur'an'ın tavsiye ettiği değerlerdir.

Yalan söylemem, kimseye ihanet etmem, öfkeyle hareket etmemeye, affedici ve sabırlı olmaya, diliyle ve davranışlarıyla kimseyi incitmemeye dikkat ederim. İffet ve hayâyı ise, hayatımın merkezine alırım.

427 İmam Mâlik, "Husnül Halk", 8; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 2/381.

428 el-Bakara, 2/11.

8. Sosyal Çevremde ve Karar Alırken Örnek Olmak

Arkadaş seçimlerimde titiz davranır, kötü alışkanlıklardan ve kötü ortamlardan uzak dururum. Sağlığımı ve zihnimi olumsuz etkileyecek ortamlardan kendimi korurum. Her zaman faydalı etkinliklere katılarak, vaktimi ve enerjimi hayırlı işlerde değerlendirmeye çalışırım.

Ailemden, öğretmenlerimden ve çevremden öğrendiğim ahlaki değerleri içselleştirip, kendi doğal davranış biçimim haline getiririm. Onurlu bir ailenin ferdiyim; temiz ilişkilerimle, sağlam itibarım ve güçlü ahlakımla topluma örnek olmaya çalışırım.

Son Söz:

Namaz, sadece secdede Rabbine yönelmek değildir; namaz, hayata yön vermektir. Namaz kılan genç hem Allah'a kulluğun hem de topluma örnekliğin en güzel temsilcisi olur. Sözünde, davranışında, arkadaşlığında, alışverişinde, sevgide ve adalette örneklik gösterir. Allah'ın huzurunda eğilen bir baş, insanlara karşı asla kibirli olmaz. Namaz, insanı güzelleştirir; güzelleşen insan da dünyayı güzelleştirir.

PEYGAMBER EFENDİMİZİN (SAV) NAMAZI⁴²⁹

İslam'ın beş şartından biri ve en önemli günlük ibadetimiz olan namaz Farsça bir kelime olup Arapça'da en yaygın kullanılan karşılığı salâttır. Kur'an-ı Kerim namazdan yüzlerce kere bahseder; fakat Kur'an namazı sadece salât kelimesi ile ifade etmez, onun dışında zikir, dua, tesbih gibi bazı kelimelerle adlandırır. Hz. Peygamber'in yüzlerce sahih hadisi doğrudan namazı konu edinir. Hadis külliyyatımızın öncelikli ve önemli bölümlerinden birini namaz bahisleri teşkil eder. Ayrıca, ta-

429 Prof. Dr. Raşit Küçük, "Peygamber Efendimizin Namazı," **Cami ve Namazla Diriliş**, haz. Yunus Özdamar (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), s. 35–44.

haret, abdest, teyemmüm, mescid, ezan gibi birçok konu da doğrudan namazla ilgilidir. Biz bunların birçoğuna hiç temas etmeksizin Peygamberimizin (sav) namaza yaklaşımını, namazın önemini, manevî arka planını, dünyevî faydalarını hadisler ışığında kısaca değerlendirerek sonra da onun namazını ele almaya çalışacağız.

Namaz, İslam'ın en önemli ve en büyük alameti, nişanesi, şiarıdır. Hadis-i şeriflerde ifade edilişyle: "Namaz dinin direğidir."⁴³⁰ Beş vakit namaz Resûl-i Kibriyâ Efendimize miraç esnasında farz kılındığı için "müminin miracı" olarak adlandırılır. Hz. Peygamber: "Kişi ile şirk ve küfrün arasında namazı terk etmek vardır."⁴³¹ buyurur. Bu rivayet, namaz ile iman arasındaki ilişkiyi de apaçık ortaya koyucu bir özellik taşır. Esasen bütün peygamberlerin getirdiği veya uyguladığı şeriatlarda namaz ibadeti vardır. Kur'an-ı Kerim'in birçok ayeti peygamberlerin adını da anarak onlara farz kılınmış olan namazdan bahseder. Ancak bunların vakitleri, adedi, miktarı ve şekli farklılık arz edebilir. Şu kadar var ki geçmiş din/şariat mensupları dinlerinin birçok ahkâmını olduğu gibi zamanla onu da tahrif etmişler, bozmuşlar, aslî şeklini değiştirmek sûretiyle tanınmaz hale getirmişler, neticede emredilen şekli tamamen terk etmişlerdir. Oysa namaz, Allah'ın emrettiği ibadetler içinde en önemli olanı, en iyi bilineni, en faydalı kılınanı olduğu için, Allah Teâlâ namazın faziletinin, vakitlerinin, farz, sünnet ve nafilâ namazların hangileri olduğunun, namazın rükünlerinin ve şartlarının, namazda huşû ve uyulacak edebin neler olduğunun beyanına büyük önem vermiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz de bunların her birini ayrıntılı bir şekilde açıklamış, uygulamalarıyla göstermiş ve kalıcı olarak ümmete öğretmiştir. Namazın manevî boyutu

430 Tirmizî, "İmân", 8.

431 Müslim, "İmân", 134.

denilebilecek olan bu yönü büyük bir önem arz eder. Zira buna inanmayan namaz kılmaya meyilli olmaz; kıldığı namazın hazrını alamaz; gönlünü ve kalbini Yaratıcı'ya tam bir sadakatle bağlayamaz.

Namazın faziletine Peygamberimiz şöyle işaret buyurur: "Sizden birinizin evi önünde bir ırmak olsa, o kişi günde beş defa o ırmakta yıkansa, kendisinde kir namına bir şey kalır mı? Orada bulunan sahâbîler, hayır dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "İşte bu beş vakit namazın misalidir; Allah Teâlâ bu namazlar sayesinde hataları siler."⁴³² buyurdu.

Namazın manevi faydaları yanında maddi faydalarını da hatırlamak gerekir. Beş vakit namazda asıl olan onu cemaatle kılmaktır. Namazı cemaatle kılmak erkekler için sünnet-i müekkededir. Bunun vacip hatta farz olduğunu söyleyen fakihler vardır. Böyle hükümlere varmalarının sebebi Peygamber Efendimizin bütün farz namazlarını cemaatle kılmış ve onlara imamlık yapmış olmasıdır. Cemaati bir araya getiren mekânlar mescidler ve camilerdir. Yeryüzünün her yöresindeki mescid ve camiler bulundukları mahalde Kabe'nin birer şubesidir. Bundan dolayı Müslümanlar namaz kılarken yüzlerini kibleye yani Kabe'ye çevirirler. Ümmetinin küçük bir görünümü olan cemaatin toplanma mekânı camilerin, bir yörenin, bir mahallenin, bir sokağın, bir köyün sakinlerini ırk, renk, sınıf, coğrafya ve memleket farkı gözetmeksizin günde beş defa bir araya toplaması; büyük-küçük, yaşlı-genç, amir-memur her seviyedeki insanı eşitlik içinde bir araya getirmesi; her ferde aynı hareketleri yaptırmak sûretiyle bir disiplin kazandırması; yüzünü aynı kibleye çevirerek bir vahdet ve vahdaniyet toplumu oluşturması asla küçümsenecek veya önemsiz görülecek şeyler değildir. Bu yüzden cami ve cemaat İslam toplumunun tam merkezinde yer alır.

432 Buhârî, "Mevâkîf", 6; Müslim, "Mesâcid", 283, 284.

Resûl-i Kibriya Efendimiz ashab-ı kiramı özellikle farz namazları cemaatle ve camide kılmaya teşvik etmiş, bunun ne derece faziletli olduğunu onlara hatırlatmıştır: “Cemaatle kılınan namaz, sizden birinizin yalnız başına kıldığı namazdan yirmi beş (veya yirmi yedi) kat daha faziletlidir.”⁴³³ Kadınların ise cami ve cemaatten men edilmesine müsaade etmemiş ama teşvik de edilmemiştir.

Namazın günlük ve vakitli bir ibadet oluşunun pek çok hikmeti vardır. Onlardan belki en önemlisi, gerçek manada namaz kılan Müslüman kişi namazın vaktini beklerken, ona hazırlık yaparken, namazı kıldıktan sonra onun etkisi devam ederken hep ibadet halinde sayılır ve bu sayede Allah ile irtibatı devam eder. Allah ile irtibatı kopmayan bir insanın hayatının nasıl muntazam bir hayat olacağı izahtan varestedir.

Namazda kıbleye yönelmek, Allah’ın evine, dünyadaki en büyük nişanesine yönelmektir ki, bu bizzat Cenâb-ı Hakk’a yönelmektir; çünkü Allah Teâlâ cihetten münezzehtir. Namazda kalbin huşu ile Allah’a yönelmesi gerekir, Resûl-i Ekrem Efendimiz yüzü ve tüm bedeniyle kıbleye yönelmek ve diliyle “Allahü ekber” diyerek tekbir getirip, Allah’ın yüceliğini ve O’ndan daha büyük olanın tasavvur edilemeyeceğini belirtmek sûretiyle bunu perçinlemiştir. Diğer taraftan Allah’ın huzurunda el pençe divan durup, rükû yaparak ve secdeye kapanmak sûretiyle bedeniyle de Allah’ı tazim edip yüceltmıştır. Rükû ve secde âlemlerin Rabbi olan Allah’a boyun eğmenin ve onu her şeyden büyük ve üstün bilmenin ifadesidir. Bu sebepten dolayı namazın vazgeçilmez rükünlerindendir.

Namaz aynı zamanda ibadet olarak bütün yaratıkların ibadet şekillerini bir araya toplar: Göklerdeki güneş, ay ve yıldızların, dik duran dağların, iki büklüm hayat süren hayvanların,

433 Müslim, “Mesâcid”, 246-250.

kökleri yerin derinliklerinde olan ağaçların ibadet şekillerini muhtevidir.⁴³⁴

Namaz vakitlerinin ilanı olan ve yeryüzünün her coğrafyasında Müslümanları namaza çağıran ezan, İslam'ın nişanelerinden biridir ve böyle olduğu için faziletlidir. Ezan, Allah'ın zikrini, kelime-i tevhidi ve kelime-i şehâdeti, dindeki bütün ibadetlerin temelini teşkil eden namaza çağrışı ihtiva eder. Bir ülkenin İslam yurdu olduğu veya orada Müslümanların var oluşu ezanla anlaşılır. Bunlardan dolayı ezan çok önemlidir.

Bütün bunlardan sonra Peygamber Efendimizin namazı konusuna geçebiliriz. Peygamberimiz bî'setinden yani peygamber olarak görevlendirilmesinden itibaren namaz kılmıştır. Şu kadar var ki, beş vakit namazın farz kılınmasından önce sabah ve akşam olmak üzere günde iki vakit namaz kıldığını, o zaman zarfında Müslüman olanların da aynı şekilde namaz kıldıklarını sahih nakiller ihtiva eden bazı siyer kitapları bize bildirir. Fakat günümüzdeki tertip üzere beş vakit namaz mi'râc gecesinde farz kılınmıştır. Biz genel anlamda farz-ı ayın olan bu beş vakit namaz üzerinde duracağız. Fakat Peygamberimizin kıldığı ve kılınmasını tavsiye buyurduğu namazlar beş vakit farzdan ibaret değildir. Daha önce de ifade edildiği gibi farzlara tabi olarak kıldığı sünnetler, farzlara tabi olmaksızın kıldığı nafile namazlar, kendisinin hiç terk etmediği gece namazı, Ramazan ayında kıldığı teravih namazı, kuşluk namazı, istihare namazı, hacet namazı, hüsuf ve küsuf namazı, istiska namazı, bayram namazı, cenaze namazı, tahiyetü'l-mescid namazı gibi kimisi farz-ı kifâye, kimisi vacip, kimisi nafile olan namazları da buna ilave etmek gerekir.

Kur'an'da namazın kılınış şekli ile ilgili ayrıntılı bilgiye rastlamayız. Bu husus tamamen Peygamber (sav)'in öğretisine bira-

434 Muhammed Hamidullah, **İslam'a Giriş**, terc. Kemal Kuşçu, s. 60.

kılmıştır. Namazın her rekâtı kıyam, rükû ve iki secdeden teşekkül eder. Namazın rükûnleri, vacipleri, sünnetleri, mekruhları, namazı bozan haller hep Peygamberimizin sünnetinden hareketle tespit edilmiştir. Hz. Peygamber, namazın İslâm'ın beş esasından biri ve amellerin en faziletlisi olduğunu apaçık beyan buyurur.⁴³⁵ Abdullah b. Abbas'dan gelen bir rivayete göre, Peygamber Efendimiz, kendisine Cebrâil aleyhisselâm'ın iki defa Beytullah'ın yanında imam olup namaz kıldırıldığını, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldırarak vakitlerini öğretip bellettiğini, neticede kendisine yönelerek: "Ey Muhammed! Bu vakitler, senin ve senden önce geçen peygamberlerin vaktidir." dediğini ifade buyurmuştur.⁴³⁶

Hz. Peygamber, bir keresinde mescide girip namaz kılan bir adama: "Dön ve namazını kıl, çünkü sen namaz kılmadın." buyurmuş ve bu uyarıyı iki veya üç defa tekrarlamıştı. O adam:

---"Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben bundan daha iyisini beceremiyorum; o halde bana öğret", demiş. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

---"Namaza kalktığında güzelce abdest al, sonra kıbleye karşı dönerek tekbir al. Sonra Kur'an'dan bildiğin, kolayına gelen bir yeri oku; sonra rükû et ve organların yatışincaya kadar rükûda kal. Sonra başını rükûdan kaldırarak iyice doğrul; secdeye git ve organların yatışincaya kadar secde halinde kal; sonra secdeden başını kaldır ve organların yatışincaya kadar otur; sonra tekrar secdeye git ve organların yatışincaya kadar secdede kal. Sonra bunları bütün namazlarında aynen böylece yap."⁴³⁷ buyurmuşlardır. Tirmizî'nin rivayetinde şu ilave bulunmaktadır: "Bunları yaptığın zaman namazın tamam olur.

435 Buhârî, "İmân", 1, 2; Müslim, "İmân", 19-22; Tirmizî, "İmân", 3.

436 Ebû Dâvûd, "Salât", 2; Tirmizî, "Salât", 1.

437 Müslim, "Salât", 45-46.

Şayet bunlarda noksanlık yaparsan namazını da noksan etmiş olursun.”

Resûl-i Ekrem beş vakit namazın vaktini soran kişiye, iki gün boyunca birinci gün ilk, ikinci gün son vakitlerinde namazları kıldırdıktan sonra, namaz vakitlerinin bu iki zaman arasında olduğunu hem bilfiil göstermiş hem talim edip öğretmiştir.

Peygamberimiz birtakım yerlerde namaz kılınmasını yasaklamıştır. Bunlar şuralardır: Çöplük, mezarlık, mezbaha, yol ortası, hamam, deve ağılı, Kâbe'nin damı.⁴³⁸ Bazı rivayetlerde bunlara ilave mekânlara ve zamanlara da rastlanır. Bunların her birinin yasak oluşunun çeşitli hikmetleri vardır. Bunları enine boyuna açıklamak sûretiyle konuyu dağıtmanın uygun olmadığı kanaatindeyiz; namazın hikmetleri ile ilgili eserlerde bu bilgileri bulabiliriz.⁴³⁹

Hz. Peygamber ümmetine tüm ibadetlerin icrası ile ilgili bilgileri öğretmiştir. Özellikle namazla ilgili öğrettiği bilgilerin başında namaz için abdestli olmak, örtülmesi gereken yerlerini örtmek ve kıbleye dönerek hangi namazı kılacağına niyet etmek gelir. Örtünme, Allah'a karşı edep ve hürmetin, namaza saygının bir alametidir. Namazın sahihliği için örtülmesi mutlaka gerekli olan yerler bir de örtülmesi mendup olan yerler vardır. Erkek ve kadın için vücudun örtülmesi gereken yerleri ve hükümleri farklılık arz eder.

Hz. Peygamber, bütün namazlarında Fâtiha sûresini okumuştur. Nitekim “Fâtihatü'l-Kitâb'ı, (yani Fâtiha sûresini) okumayanın namazı yoktur.”⁴⁴⁰ buyurmuştur. Bu sebeple tüm namazların her rekâtında Fâtiha sûresi okunur. Buna ilaveten farz

438 Tirmizî, “Salât”, 141.

439 Şah Veliyyuyyah ed-Dihlevî, **Huccetullahi'l-Bâliğa**, 1/546, 547.

440 Buhârî, “Tevhid”, 48.

namazların ilk iki rekatında, nafîle namazların her rekatında Fatiha'dan sonra bir miktar Kur'an okunur.

Diğer taraftan namazlarda kullandığımız bazı cümleler mi'râc esnasında Resûl-i Ekrem Efendimizin Allah Teâlâ ile olan tahiyyat ve selâmıdır. Her namazın, her oturuşunda okuduğumuz tahiyyatta şunu söylüyoruz: "Dil ile, beden ve mal ile olan bütün ibadetler yalnız Allah Teâlâ hazretlerinedir. Ey mertebesi yüksek olan Peygamber! Selâm ve Allah'ın rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun. Selâm bizim üzerimize ve Allah'ın bütün iyi kulları üzerine olsun. Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka ibadete layık hiçbir ilâh yoktur; yine şehâdet ederim ki, Muhammed O'nun Resûlü ve kuludur."

Hız. Peygamber, namazdaki kâde/oturuşlarda mutlaka "tahiyyât" duasını okumuştur. Her namazın kâde-i ahîresinde/son oturuşunda ise tahiyyat ve ayrıca "Allahümme salî", "Allahümme bârik", "Rabbenâ âtina" veya bunlara mümasil dualar okuduğu bilinmektedir. Namazı bitirdikten sonra da tavsiye buyurdıkları tesbihat dışında çeşitli dualar yapmış ve bunları ahabına hem tavsiye etmiş hem öğretmiştir. Bu dualar sahih hadis kitaplarında yer alır. Onlar arasından seçilmiş olan bazı dualara ilmihal kitaplarında ve sahih dua mecmualarında yer verilir.

Peygamber Efendimiz, farz namazlar dışında nafîlelerden revâtib sünnetler olarak adlandırılan, kuvvet derecesine göre de müekked ve gayrimüekked diye iki kısma ayrılan ve farz namazlara tabi olan sünnetlerin müekked olanlarını neredeyse hiç terk etmemiştir. Bu sebeple vakit geniş iken bunların terk olunmamasının gerektiği İslam âlimlerinin ve fakihlerin öncelediği tercihtir. Sabah, öğle, akşamın sünnetleri ile yatsı namazının son sünneti ve Cuma namazının sünnetleri müekked sünnetlerdir. Bunlar dışındaki sünnetler gayrimüekked sünnetler

olup, Peygamberimizin bazı kere kıldıklarıdır. Onun için birincilere mesnûn/sünnet edinilmiş, yani yapılması süreklilik kazanmış olanlar; ikinci kısma da mendup, yani işlenmesi makbul ve yapılması iyi karşılananlar adı verilmiştir.

Farz namazlara tabi olmayan nafilâ namazlara regâib adı da verilir. Kuşluk namazı, gece yarısından sonra sabaha yakın kılınan teheccüd namazı ve daha bazı nafilâ namazlar böyledir. Peygamberimiz nafilâ namazların evlerde kılınmasını tavsiye buyurmuştur: "Namazınızın en faziletlisi, farzlar hariç, evlerinizde kıldığınız namazdır."⁴⁴¹ "Namazlarınızın bir kısmını evlerinizde kılın; evlerinizi kabirlere çevirmeyin."⁴⁴² gibi sahih hadisler bu konuda delil teşkil etmektedir. Burada kastedilen namazın nafilâler olduğu ilk rivayetin açık lafzından da anlaşılmaktadır. Nafilâ namazların bir kısmını evlerde kılmak hem evlere bereket, rahmet ve meleklerin inmesine sebep olur; hem riyadan uzak kalmaya ve sevabını kaçıran şeylerden korunmaya vesile teşkil eder.

Hiçbir namazın kılınmasının caiz olmadığı vakitler, güneş doğarken, güneş tam zevalde iken, yani tam tepemizde iken, batı tarafına henüz geçmemişken ve güneş batarken olarak beyan buyurulmuştur. Ayrıca farz, vacip ve farzlara tabi sünnetlerin kılınabildiği fakat nafilâ namaz kılmanın mekruh sayıldığı vakitler vardır; bunların sayısı on iki kadardır. Onları ilmihal kitaplarında bulmak mümkündür.

Peygamber Efendimizin kıldığı ve kıldırıldığı namazlardan Cuma namazı, bayram namazları, gece namazı, hüsub ve küsub yani güneş ve ay tutulması esnasında kıldığı namaz, teravih namazı, istiskâ/yağmur talebi duası sebebiyle kıldığı namaz ve cenaze namazı gibi namazlar üzerinde ayrı ayrı durulmaya

441 Buhârî, "Ezân", 81.

442 Buhârî, "Salât", 52.

değer nitelikte olup bunların her biri hakkında bilgiler fıkıh kitaplarımızın ilgili bahislerinde ve ilmihal kitaplarımızda yer alır.

Herkesin uyuduğu anda sen uyan, diril, kalk ve inşaya başla dininin direğini! Nebî'nin dünyadaki her şeyden daha sevimli bulduğu iki rekâtlık zaman kadar çık zamanın dışına. O'nunla buluş, O'nunla ol!

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî es-San'ânî el-Himyerî. *el-Musannef*. thk. Habîbü'r-Rahmân el-A'zamî. Beyrût: Tevzîu'l-Mektebetü'l-İslâmî, 2. Basım, 12 Cilt, 1403/1983.

Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed el-Ğerrâhî el-Aclûnî. *Keşfü'l-Hafâ*. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351 H.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh. *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Ahmed Cevdet Paşa. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1300.

Algül, Hüseyin. "Kuba." TDV İslam Ansiklopedisi, 26/298-299. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. 11. Baskı. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1994.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî. *Müsnedü'l-Bezzâr - el-Bahrü'z-Zehhâr*. thk. Mahfûzurrahman, Âdil b. Sa'd, Sabrî Abdülhâlik eş-Şâfîi. Medine: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikem, 18 Cilt, 1. Basım, 1408-1430/1988-2009.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin. *Şuabu'l-Îmân*. thk. Abdûlâlî Abdülhamid Hâmid ve Muhtâr Ahmed en-Nedvî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1423/2003.

Brezgyte, Greta; Shah, Vinay; Jach, Daria; Crnogorac-Jurcevic, Tatjana. "Non-Invasive Biomarkers for Earlier Detection of Pancreatic Cancer—A Comprehensive Review." *Cancers* 13, no. 11 (2021): 2722.

Brown, Christy, Sol Ayağım, İstanbul: Nemesis Kitap, 2009.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. el-Câmiu's-sahîh. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Bulut, Hayrettin. Almanya Hatıraları. İstanbul: Bedir Yayınları, 2000.

Çetin, Abdurahman. "Ezan." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/36. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Dârimî, Ebû Muhammed. Sünenü Dârimî. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Demir, Rukiye Aydoğdu. "Vaktin Çağrısı". *Cami ve Namazla Diriliş*, haz. Yunus Özdamar, s. 45–50. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Dihlevî, Şah Veliyyullah. *Huccetullâhi'l-Bâliğa*. Beyrut: 1990.

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Diyanet İşleri Başkanlığı. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Diyanet İşleri Başkanlığı. Kur'ân-ı Kerîm Meâli. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. Sünen. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Erbaş, Ali. "Namaz." Diyanet Aylık Dergi, Aralık 2020. <https://yayin.diyaret.gov.tr/makale/namaz/prof-dr-ali-erbas/ibadet-ahlak/2113/52#> (Erişim Tarihi: 07.07.2025).

Ersoy, Mehmet Akif. Safahat. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Erul, Bünyamin. "Allah'ı Anarak Huzur Bulur Kalpler." *Diyanet Aylık Dergi*, sayı 221 (Mayıs 2009): 18–19.

Görgülü, Ülfet. "Hayye Ale's-Salah!". *Cami ve Namazla Diriliş*. haz. Yunus Özdamar, s. 51-58. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Hakkı, İsmâîl. *Ruhü'l-Beyân*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1431 H.

Hamidullah, Muhammed. *İslam'a Giriş*. Terc. Kemal Kuşçu. İstanbul: 1960.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî. *Mecmau'z-Zevâid*. thk. Hüsâmeddîn el-Kudsî. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 10 Cilt, 1414/1994.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahîhü İbni Hibbân*. thk. Muhammed Ali Sönmez, Halis Aydemir. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 8 Cilt, 1. Baskı, 1433/2012.

İbnü'l-Esîr. *Üsdü'l-Gâbe*. Kahire: Kitâbü'l-Şa'b, 1973.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahîhü İbni Hibbân*. thk. Muhammed Ali Sönmez, Halis Aydemir. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1. Baskı, 1433/2012.

İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ. *Tefsiru'l-Kur'ân'il-Azim*. Beyrut: Daru Taybe, 1999.

İbn Kesir, Şihâbüddîn Muhammed b. 'Umar. *Tefsiru'l-Kur'ân'il-Azim*. Daru Taybe, 1999.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî. *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, 1. Basım, 9 Cilt, 1419/1998.

İbn Kudâme, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme. *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1. Basım, 1388 H/1968 M.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî.

es-Sünen. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. el-Muvatta'. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahîm b. Muhammed el-Mısrî. el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik. 7 Cilt. Daru'l-marife, ty.

Kandehlevî. Muhammed Yusuf. Hayatu's-Sahabe. Akçağ Yayınları, 1992.

Kandahlâvî, Muhammed Yusuf b. Muhammed İlyâs b. Muhammed İsmâil. *Hayatü's-Sahâbe*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle. 1420 H/1999 M.

Kara, Seyfullah. *Hz. Peygamber (sav) Döneminde Gençlik*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

Karabaşoğlu, Metin. "Hayye Ale'l-Felah: Haydi (Namazla) Kuruluş..." *Cami ve Namazla Diriliş*, haz. Yunus Özdamar, s. 59–68. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Karagöz, İsmail; Altuntaş, Halil. *Namaz İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Karahan, Fatma Bayraktar. "Zamana Hükmeden Namaz." *Cami ve Namazla Diriliş*, haz. Yunus Özdamar, s. 133–142. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Karaman, Hayrettin. "Cuma." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 8/86. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Kolektif. *Niçin İbadet Ediyorum?* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.

Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme. *Müsnedü's-Şihâb*. thk. Hamdî Abdülmecid es-Silefî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1407/1986.

Küçük, Raşit. "Peygamber Efendimizin Namazı." *Cami ve Namazla Diriliş*. Haz. Yunus Özdamar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018, 35-44.

Küçükcan, Talip vd. *Doğal Âfetler ve Din*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Mansur Ali Nasîf. *Kitabu't-Tac*. İstanbul: Pamuk Yayınları, tz.

Mevlâna, Celaleddin-i Rumî. *Mesnevi*. İstanbul: İnkılap ve Aka, 1981.

Münzirî, Abdülazîm. *et-Tergîb ve't-Terhib*. Beyrut: Mektebetu'l-Asrıyye, 1987.

Münzirî, Ebû Muhammed Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî. *et-Tergîb ve't-Terhîb*. thk. Mustafâ Muhammed Umâre. Mısır: Mektebetü Mustafa'l-Bâlî el-Halebî, 3. Basım, 1388/1968.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, el-Câmi' u's-sahîh. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Ömer Nasuhî Bilmen. *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.

Öngören, Reşat. "Zikir." *TDV İslam Ansiklopedisi* 44/409-412. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özdoğan, Öznur. "Kanser Tedavisine Manevi ve Psikolojik Yaklaşım". *Kansere Çözüm Var*. İstanbul: Hayykitap, 2011.

Özpınar, Ömer. "Ezan: Namazla Dirilişe Çağrı." *Cami ve Namazla Diriliş*, haz. Yunus Özdamar, s. 23-34. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014.

Peker, Hüseyin. "Namaz Psikolojisi." *Cami ve Namazla Diriliş*. Haz. Yunus Özdamar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018, s. 97–108.

Peker, Hüseyin. *Namaz Psikolojisi*. 4. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.

Sadi-i Şirazi, Bostan ve Gülistan. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1987.

Süyûtî, Abdürrahmân b. Ebî Bekir Celâleddin. *el-Câmiu's-Sağîr*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ty.

Suyûtî, Abdürrahmân b. Ebî Bekir Celâleddin. *el-Dürrü'l-Mensûr*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1431.

Suyûtî, Abdürrahmân b. Ebî Bekir Celâleddin. *Peygamberimizin Mucizeleri*. Konya: Uysal Kitabevi, 2 Cilt, ty.

Süyûtî, Abdürrahmân b. Ebî Bekir Celâleddin. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1993.

Şahin, Adem. *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik*. Konya: Adal Ofset, 2007.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-Evsat*. thk. Târik b. İvazillâh b. Muhammed. Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1415/1995.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. thk. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 2. Basım, 1428/2007.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *et-Tefsîr=Câmiu'l-Beyân*. thk. Ahmed – Mahmud Muhammed Şâkir. Mekke: Dârü't-Terbiye ve't-Türâs, 24 Cilt.

Tarhan, Nevzat. *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

Tirmizî, Ebû İsâ. Sünen. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Tirmizî, Hakîm. Kulluk Bilinci ve Namaz. çev. Enver Arpa. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018.

Tolstoy, Lev Nikolayeviç. İtirafımlarım. İstanbul: Furkan Basın Yayın, 1994.

Uraler, Aynur. "Cami ve Cemaatle Namaz." *Cami ve Namazla Diriliş*, haz. Yunus Özdamar, s. 83-96. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Yaparel, Recep. "Depresyon ve Dinî İnançlar ile Tabiatüstü Nedsel Yüklemler Arasındaki İlişkiler." *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 8 (1994): 276.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. Hak Dîni Kur'an Dili. İstanbul: Yenda Yayın Dağıtım, 2014, c. 5, s. 305.

Zafer Dergisi. Adapazarı: Kasım 1999, sayı: 275.

Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillâtif ez-Zebîdî. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı: Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*. Terc. Ahmed Naîm. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

<https://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0755.htm> (Son Erişim: 15.07.2025).

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/67/alkol-iceren-maddelerin-temizlikte-kullanilmasi-caiz-midir> (Son Erişim: 15.07.2025).

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/43/boya-oje-ruj-ve-jole-gibi-maddeler-abdest-ve-gusle-engel-olur-mu> (Son Erişim: 01.08.2025).

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/131/sabah-namazi-im-sak-vaktinin-girmesiyle-kilinabilir-mi> (Son Erişim: 15.07.2025).

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/1034/icininde-resim-bu-lunan-evde-namaz-kilindir-mi> (Son Erişim: 01.08.2025).

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/196/imsak-vakti-i-le-gunesin-dogusu-arasinda-sabah-namazinin-sunneti-di-sinda-kaza-veya-nafile-namaz-kilmak-caiz-midir> (Son Erişim: 01.08.2025).

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/1026/is-yerinde-na-maz-kilmak-icin-kendisine-izin-verilmeyen-isci-veya-me-mur-ne-yapmalidir> (Son Erişim: 01.08.2025).

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/143/kadinlar-basla-ri-acik-olarak-namaz-kilabilirler-mi> (Son Erişim: 01.08.2025)

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/1032/kadinlar-panto-lon-ile-namaz-kilabilirler-mi> (Son Erişim: 01.08.2025).

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/170/kadinlar-ciplak-a-yakla-namaz-kilabilirler-mi> (Son Erişim: 01.08.2025).

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/136/kilinmakta-o-lan-namaz-henuz-tamamlanmadan-once-vakit-cikar-sa-bu-namaz-bozulur-mu> (Son Erişim: 01.08.2025).

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/195/mekruh-vakit-ler-hangileridir-hangi-vakitlerde-kaza-ve-hangi-vakitler-de-nafile-namaz-kilinmaz> (Son Erişim: 08.01.2025).

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/177/namazda-ortul-mesi-gereken-bir-yeri-acilan-kisinin-namazi-bozulur-mu> (Son Erişim: 01.08.2025).

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/389/mesai-icerisin-de-kilinan-vakit-namazindan-dolayi-kul-hakki-cignenmis-o-lur-mu> (Son Erişim: 01.08.2025).

<https://kurul.diyagnet.gov.tr/Cevap-Ara/209/vakit-namazlari-nin-farzlariyla-birlikte-kilinan-sunnetleri-terk-etmenin-sakin-casi-var-midir> (Son Erişim: 01.08.2025).

<https://kurul.diyagnet.gov.tr/Cevap-Ara/384/vakit-namazlari-nin-sunneti-ile-farzi-arasinda-baska-bir-seyle-mesgul-olma-nin-sakincasi-var-midir> (Son erişim: 01.08.2025)

<https://kurul.diyagnet.gov.tr/Cevap-Ara/210/nafile-namazla-ri-camide-mi-yoksa-evde-mi-kilmak-daha-faziletlidir> (Son Erişim: 01.08.2025).

https://www.mevlana.com/tr_TR/quote/otomatik-taslak-54/ (Son Erişim: 15.07.2025).

<https://www.youtube.com/watch?v=VvyI65UA5EY> (Son Erişim: 15.07.2025).

